
3 1761 07958001 5

A KASSAI KERESKEDŐK ÉLETÉBŐL

HARMADFÉLSZÁZAD 1687—1913.

IRTA: KERESKES GYÖRGY.

BUDAPEST, 1913.
AZ ORSZÁGOS IPAREGYESÜLET KIADÁSA.

TARTALOM.

Oldal.

I. Bevezetés.

Egy pillantás Kassa és polgárainak multjára.

A társadalom egyes osztályainak ereje mindenkor szervezettségökben rejlett. Ez igazság tudata, vagy legalább ösztönszerü megérzése szülte meg a letünt századok polgárságának céheit, ipari és kereskedelmi társulati szervezeteit. És Kassa kereskedői az eddigi kutatások szerint e szervezkedésben a legelsők voltak. A kassai kereskedők céhe, társulata, grémiuma a legrégibb az országban: *nem kevesebb mint 466 éves.* Az első ismert céhlevele 1446-ból való, ennél korábbit még eddig nálunk nem találtak.

Már e korai szervezkedés is fényes bizonyitéka a kassai polgárság egykori öntudatának, gazdasági és erkölcsi fejlettségének. Csak ilyen öntudatos és jól szervezett polgárság lehetett képes arra, hogy Kassa városát minden hűbéri, földesúri kötelékből, idegen érdekek szolgálatából felszabaditva, szabad királyi várossá tegye s Magyarország egyik legkiválóbb központjává fejlessze.

Kassa gazdasági fénykorát a középkor végén, a XIV. és XV. században élte. Hazánk és Lengyelország ebben az időben voltak a leghatalmasabbak és egymással szoros politikai összeköttetésben állottak. Természetes tehát, hogy élénk gazdasági érintkezés is fejlődött ki köztük. E politikai és gazdasági érintkezésnek a földrajzi fekvés folytán is Kassán kellett keresztül mennie. S a kassai polgároknak mindenesetre volt annyi ügyességök, hogy e forgalomból kivegyék a maguk részét és hasznát. Sőt mondhatni, hogy a két ország áruit a mi részünkről jobbára épen a kassai kereskedők közvetitették. E cikkek közt századokon át a magyar réz és bor s a lengyel posztó és gyolcs vitte az első szerepet.

Azonban az ujkor elején, a mohácsi vész után nagy változás állott be Kassa életében. A város falai közé beköltözik a magas politika. A gazdasági tevékenységet leszoritják a politikai és vallási küzdelmek. Az a dicsőség jut Kassának osztályrészül, hogy a politikai és vallási versenygésnek egyik fő-fő kohója lett. A fölkelő vezéreknek, Bocskaynak, Bethlennek, Thökölynek, II. Rákóczi Ferencnek székhelye; de székhelye egyszersmind a felsőmagyarországi kapitányságnak is s több-kevesebb ideig Básta, Spankau, Strassoldó, Kobb, Caprara, Caraffa rémuralmának is.

Az bizonyos, hogy Kassa városa e korszakban élte *politikai* fénykorát; nem egyszer itt dőlt el az egész ország sorsa. De az is bizonyos, hogy a politikai fény nagyon szomoru árnyékkal járt. Amelyik párt felülkerekedett, valóságos proscriptiót inditott a másik ellen. A Habsburg-pártiak a nemzeti pártiakat, a protestánsok a katholikusokat, viszont a katholikusok a protestánsokat, a kurucok a labancokat irtották. Persze a városra lényegében egyforma veszteség volt, bármely párti polgára pusztult is.

Igy pusztitották a pártharcok Kassa egykori viruló polgárságát. És hogy e város hanyatlása még jobban meg legyen pecsételve, hazai kereskedelmünk iránya teljesen megfordult. Az egykori viruló Lengyelország lehanyatlott és a Habsburguralommal minden szem Bécs felé fordul. Bécs felé veszik utjukat és innen járnak hozzánk a kereskedő-társzekerek is.

Kassa a nagy politikai zavarokban úgy tönkremegy, mint az árvizkárosult és nem tudja magát többé összeszedni, mert a hatalmi fordulat következtében kiesett a nagy forgalom utjából és zátonyra került. A kettős csapás oly súlyosan hatott a városra, hogy százados kábultságából és tengődéséből csak napjainkban tért magához, régi fénykorát pedig csak a jövendőben lesz képes ujra elérni, ha az uj idők gazdasági szervezkedését megérti és a modern kornak megfelelő ipari és kereskedelmi alkotásokat létesit.

A régi nagyságból az évszázados pusztulásban vajmi kevés emlék maradt fenn. A nemes-ivadék büszkén őrzi őseinek véres kardját, a magyar polgárság azonban nem érez kapcsolatot a multtal, épen azért emlékeit érzéketlenül engedi megsemmisülni. Pedig a mult végtelen sok tanulságot nyujt. Ha gazdag a mult, ez buzdit, hogy hozzá méltók legyünk. Ha pedig szegény, ez lelkesitsen, hogy szebb jövendőt alapitsunk. A mult gyengeségeit, tévedéseilt kitanulmányozhatjuk és okulva, a jövendőben helyes uton haladhatunk.

A magyar történelem mostanáig a hősök története volt. A hősök emlékein felnőve, mindnyájan hősi életet akartunk élni. Ma azonban már jól tudjuk, hogy egy államot nem a hősködés tart fenn és virágoztat föl, hanem a gazdasági munka. Azért kutatjuk ma már a multban is a munka történetét, hogy a nemzetek fennmaradásának és fejlődésének igazi alapjait kimutassuk és a munkát a mult idők kegyeletes zománcával bevonva az uj nemzedékek előtt vonzóvá tegyük.

Igaz, hogy egy céh élete nem oly izgató, mint a véres háboruk pusztitásainak leirása. Azonban aki nem az izgató olvasmányokat keresi, de a mult rendes, normális életébe akar bepillantást nyerni, azt mindenesetre az elesettek halálhörgésénél jobban fogja érdekelni, hogy miképen folyt a régi gazdálkodás, hogy a tömegeket, egyes társadalmi osztályokat, közöttük a kereskedőket micsoda gazdasági törekvések mozgatták és hogy az ország gazdasági szervezetében, a társadalom ellátásában egyesek és csoportok mily szerepet játszottak. A magyar

történelemnek eddig meg nem világitott problémája a városok és a polgárság multja. Akik a népek fejlődését mélyebben vizsgálják, világosan látják, hogy legfőbb nemzeti bajunk az erős magyar polgárság hiánya. Az 1848-iki átalakulás vezérférfiai is, Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös, Szalay, Csengery stb. nagy, átalakitó munkájukban végzetesen érezték a polgárságnak, mint munkatársaiknak hiányát. És méltán tekinthetjük ezt egyik legnagyobb nemzeti szerencsétlenségünknek, mert nagyfoku gazdasági és kulturális elmaradottságuknak ez osztály hiánya az oka. A nyugati államokat a középkori hűbéri, alacsonyabb, kezdetlegesebb viszonyokból az egyre fejlődő és erősödő polgárság vezette ki az ujkori nagyszerü gazdasági, társadalmi, kulturális és állami alakulatok felé. A polgárság és a város, az ipar és kereskedelem munkásai voltak mindenütt úttörői, pártfogói, istápolói, melegágyai az uj alakulatoknak, a szellemi és gazdasági forradalmaknak, az önkormányzat és népszabadság eszméjének, a renaissancenak, a reformációnak, a felvilágosodásnak, a liberalizmusnak s a ma uralkodó kapitalizmusnak és szülöttének, korunk legujabi anyagi és szellemi forrongásainak.

Igen fontos és hálás feladata volna a történelemnek kikutatni, hogy egyáltalán volt-e valaha számottevő polgárságunk s nemzetünk életében mily szerepet játszott. Miért nem tudott nálunk oly hatalmas, erős városi élet kifejlődni és azt a fontos szerepet betölteni, mint a nyugat művelt országaiban? Annyit már a mostani kutatások is mutatnak, hogy városaink jórészt egyeredetüek és egyenlőranguak voltak a ma óriásira megnőtt külföldi nagy városokkal. Miért állottak meg a mieink a fejlődés utján, miért fejlődtek vissza és mi ölte ki belőlök a külföldről magukkal hozott egészséges polgári szellemet?...

Az alábbiakban a polgárság történetéhez óhajtunk egy kis megvilágitással hozzájárulni. A kassai kereskedők életéből mintegy harmadfélszázadot ismertetünk meg főképen társulati följegyzéseik, 3 bekötött és egy csomó legujabbi jegyzőkönyveik alapján. A kassai kereskedelmi élet pangásának a kora ez. Nagy koncepcióju tervezgetéssel, messze kiterjeszkedő vállalkozásoknak legfeljebb csak a csiráival fogunk itt találkozni. E helyett találkozunk valami egyébbel, ami szintén fontos, ami az emberiségnek mindig a legfőbb gondja, verejtékezésének mindig a legfőbb oka volt, épen azért mindenkit a legközelebbről is érdekelhet: létért, a kenyérért való küzdelemmel.

Fogunk látni száz és száz családot felvonulni, otthont, létet és jövendőt alapitani. És ha Kassa mai polgárságán végig nézünk, álmélkodva kérdjük, hogy hova lettek e családok, mi történt velök, hogy csak egy-kettőnek ivadékai maradtak fenn. Fogjuk látni, hogy a magyar polgár-családoknak nincs folytatásuk, nincsenek hagyományaik. A német iparos és kereskedőcégek büszkén hirdetik, hogy századok óta élnek és sok nemzedéken át üzik apáik foglalkozását, a családi ház már a negyedik-ötödik ivadékra szállott. Sokszor komoly, sokszor víg gót-

betüs feliratok hirdetik a házakon, hogy hány száz év óta árulja itt a kitünő kiflit, szapapnt, virslit ez és ez a család.[1]

A magyar polgár-familiák nyomtalanul eltünnek. A 40—50 évvel ezelőtt élt gazdag családokról hiába kérdezősködünk. A nagyapa hatalmas, híres, tekintélyes patricius volt, de hol az unoka? 30—40 évvel ezelőtt elsőrangu polgárnevek már ismeretlenül hangzanak a mai nemzedékek előtt. A legöregebb emberek is csak homályosan fognak rájuk emlékezni, hogy tényleg éltek ezek, ez és ez a nagy ház az övék volt, de, hogy hová lettek, nem tudni.[2] E tanulmányban néhány család történetét is igyekeztünk bemutatni s végig vezetni, hogy miként szállott át üzlete korunkra. Egynémelyiknél szinte szédületes a cégtulajdonosok változása s az állandóbb jellegü családoknál is a második-harmadik nemzedék megszökött az üzlettől. A régebbi kassai kereskedő-családokból mindössze a Laszgallner, Bászel, Spielmann, Fiedler, Szakmáry, Novelly, Cetto, Wandracsek család ivadékait találjuk Kassán s ezeket is kis mértékben kereskedő pályán.[3] A régi üzletek is egy-két nemzedéken át, vagy mindjárt alapitásuk után megszüntek. A legrégibb üzletek Kassán: a mai *Déry-féle*, melyet 1737-ben *Moll János Farkas* alapitott, amely tehát ma 176 éves. A *Fleischer és Schirger* cég Deák Ferenc és Fő-utca (33. sz.) sarki üzletét, *Henszlmann Imre* alapitotta 1769-ben, tehát 116 éves. Valószinüleg épen ily idős a Fleischer és Schirger-cég második számu fiókja is, melyet úgy

[1] Pl. Nürnbergben vagy mellette Rothenburgban.

[2] Érdekes, hogy pl. a Moll-kereskedő család nyomtalanul eltünt Kassáról, boltjok azóta sok kézen végig vándorolt; de a falusi tót nép apraja-nagyja azóta ma is folyton a Mollokhoz (du molya) jár vásárolni, analfabéta és konzervativ lévén, felőle a cégtábla és az egyének változhatnak, még a legujabb nemzedék is a régit látja.

[3] A régi kassai kereskedők emlékét még a temetőben is igen kevéssé találjuk. 60—80 éves siremléknél régebbit alig látunk. A mult század 70-es évei óta a köztemetőbe temetkeznek, eddig minden vallásfelekezet a Kassa fölött nyugaton körül a Szepsi-uttól, a Liliom-utca fölött és Szomoru-utcán, a Kálvárián és Rozálián végig huzódó saját sirkertjébe temetkezett. Ezek azonban e három-négy évtized alatt siralmas helyzetbe kerültek; a dudva, bokor teljesen járatlanná tette az egészet, körül a kerités-falakra helyezték el az előkelőbbek a családi emléktáblákat, ezek részint elpusztultak, részint teljesen be vannak nőve. Legjobb állapotban van a Rozália, mely ma is az előkelőbbek temetkező helye, továbbá a zsidó temető. A református temetőt kitisztitották ugyan, de jóformán teljesen elpusztult. Ami megmaradt, az is menekül máshová a parcellázás elől. A Kálvárián hiányozván a kerités, a szélek szintén teljesen megsemmisültek. Középen a bozót és piszok uralkodik. A katonai temető teljesen elpusztult, a lutheránus járhatatlan, bár itt van a legtöbb polgár-siremlék.

Ez volt a Záhr-, Szakmáry-, Haydu-, Benczur-, Megay-, Spielmann-, Citto-, Basel-, Scholtz-, Moll-, Kollmann-, Fiedler-, Pauer-, Dendely-, Oszwaldt-, Henszlmann-, Doby-, Róth-, Santvosz-, Legányi-családok temetkező helye.

A Kálvárián Tschida-, Novelly-, Werfer-, Fischer-, Klimkovics-, Deil-családok temetkeztek. A Rozálián Schehovicsék; ismét Novellyék-, ismét Hayduék, Anzenbergerék és Schindlerék, Wögererék, Schirgerék temetkeztek. A református temetőben Bakos János kassai polgár (1788—1853.), a Herditzkyek, Haydu Dániel, Janka Károly, Maffeiék, Sicherték síremlékeit találjuk

látszik, szintén 1769-ben *Baszel Gottfried* alapitott, illetőleg Prim Dánieltől vett át.

A mai *Binder Samu-féle* üzletet az átellenes szögleten minden valószinüség szerint *Koppy János* alapitotta 1763-ban. A ma *Vizy-* azelőtt *Spielmann*-féle üzlet 1813-ból való, eredetileg a Róth Gottliebé volt. Az *Eschwig és Hajts* üzletet Eschwig Károly Eduárd alapitotta 1843-ban, a *Quirsfeld Jánosét* Quirsfeld Károly 1853-ban. A mai *Szakmáry és Zilahy*-félét 1849-ben *Novelly Sándor*, a *Maurer Adolfét* Sandvos 1818 után, a *Mildner Ferencét* 1852-ben *Werfer Károly* Haymannal szövetkezve, a Kemény Gézáét atyja 1854-ben, a *Bródy Fülöp rt.*-ot 1858-ban Bródy Fülöp. A 60-as évek alapitásaiból fennállanak *Záhr és Szakmáry* (1863.), *Adriányi és Markó* (1863.), *Beller Károly* (1869.) *Varga Bertalan* (1864).

Századokon át mennyi üzletet alapitottak Kassán és mily kevés az, ami ezekből korunkra átszállott! Íme, ez a gyakorlati magyarázata annak, hogy nekünk tőzsgyökeres polgárságunk nincs, hogy nálunk a polgári öntudat és önérzet hiányzik, hogy ami polgárságunk van, az nem szilárd, mert nincs a multban erős gyökere és nincs a jövendőbe kihajtó ága. A magyar polgárság él a jelennek, szorgalommal, törekvéssel igyekszik kihasználni a jelen nyujtotta üzleti alkalmakat. De a mult nem érdekli, különösen nem érdekli saját osztályának multja, a jövendővel nem foglalkozik, a gazdasági jövendőért sem küzdeni, sem áldozni nem hajlandó, mert hiszen ki tudja, az élet vihara merre fogja sodorni az ivadékait, a jövő nemzedéket?

A családok e nagy hullámzásán kívül egyéb érdekes és tanulságos jelenségek is föl fognak tünni. Látni fogjuk az apró emberek tömegeinek akkori tehetetlenségét szemben a földi nagy hatalmakkal, akik egyik ország népét prédául dobják oda a másiknak. Fogjuk látni, hogy a hatalmi tultengésből eredő háboruk költségei miként fosztják ki a békés munkások zsebeit és zavarják meg a gazdasági élet rendes folyamát.

Fogjuk látni, hogy abban a korban, midőn a nemesi országgyülés a kereskedelemmel vajmi keveset törődött, hogyan igyekeztek maguk a kereskedők szervezkedni, a rendet maguk közt fenntartani, érdekeiket megvédeni. Hogyan emelik a védő bástyákat, melyeken át semmi versenytárs át ne hatolhasson, de a melyek őket magukat is megfojtással fenyegetik és látókörüket is mindinkább megszükitik.

De hiábavaló minden kőfal-tatarozás; a fejlődő élet nem türi az elzárkózást, a fejlődő szükségletek mind tágabb tért nyitnak a szabad versenynek. Az élet hullámai réseket mosnak az elavult falakon és végre keresztül is csapnak rajta. Aki ügyes, élelmes, aki a kellő időben megtanult úszni, aki mint Noé, előre gondoskodott hajóról, az biztosan lebeg a hullámokon, sőt a végtelen szabad viz mozgásának végtelen szabad teret nyit. Aki azonban a maga biztonságában, kiváltságos helyzetében, a tespedésben elsatnyul, aki az uj idők intő, ébresztő szózatát meg-

érteni nem tudta, elbizakodottságában, konok elfogultságában megérteni nem akarta: annak a tenger nem közlekedő ut, hanem hullámsir, a szabadság nem élet, hanem halál ... Uj idők mutatkoznak, uj szelek kezdenek fujni, a világ átalakulóban van, át kell alakulniok az embereknek is, bármennyire szeretnének tovább is a régi, megszokott taposó malomban járni. Már a gőzhajó füstje lebeg a vizek felett s a távolból a gőzparipa éles fütytye hangzik ... A régi világ kihalóban, az uj születőben. Boldog az, aki az uj időket megérti, mert az övé a jövendő, a halhatatlanság; de aki idegenül tekint szét a nagy változáson, annak meghúzták a halálharangot ...

II. A kereskedő társulat iratai.

1. Jegyzőkönyvek, számadáskönyvek.

A kassai Rákóczi-múzeumban 3537. szám alatt van kiállitva a kassai kereskedőtársulat kovácsolt vasból készült, fedele belső lapján 5 nyelvvel csukódó, komplikált zárszerkezetü céhládája, melyet Cetto József Károly a testületbe történt fölvételekor, 1869. jul. 16-án igért és 1690. november 11-ikén adott a társaságnak.[1]

E ládában őrzik a társulat 1769-iki és 1826-iki kiváltságlevelét és két jegyzőkönyvét. Az első jegyzőkönyv 267 oldal, sárga, puha kutyabőr fedelü, nagy ivalaku. E fedélhez a sárga pergamentet Klein József könyvnyomdász és társulati tag adta 1659-ben[2] Címe: Löblicher Kaschauerischen Kaufmannschafts Brüderschaft Protokoll angefang von Anno 1687 durch Sámuel Lichy der König. freyen Haubstadt Kaschau Juratum vie auch der löbl. Bruderschaft verordneten Notarium.[3]

Az első följegyzés benne, hogy *Schneider György* házában a Kassán lakó kereskedők megjelentek, az őfelségétől ujonnan megerősitett kiváltságlevelet felolvasták s tartalma szerint a jó rend kedvéért atyát (Brudervatert), mellette-ülőket (Beisitzereket) választottak és megállapitották, hogy a testvérek, Bruderek (tagok) mily sorrendben üljenek egymás mellett. Atyának épen a házigazdát, Schneider Györgyöt választották, ki úgy látszik, a legtekintélyesebb volt köztük.

E kötet 1687. jan. 14-ikével kezdődik és az 1787. dec. 6-iki följegyzéssel végződik. Tehát épen százegy évet ölel föl. Egész terjedelmében a kereskedő társaság gyüléseinek lefolyását tartalmazza. E gyülések pedig főképen az adminisztrációs dolgok elintézésével, a tisztviselő-választásokkal, elszámolási ügyekkel, főképen pedig tulnyomólag a kereskedői érdekek megvédésével és előmozditásával foglalkoztak.

[1] A testület számadáskönyve 1. lap.
[2] U. az 1695. jan. 9-iki följegyzés.
[3] A tisztelt kassai kereskedő testület jegyzőkönyve kezdve 1687-től irja Lichy Sámuel Kassa szab. kir. főváros ügyésze, mint a tisztelt testület kirendelt jegyzője.

A II. kötetnek is ugyanez a tartalma avval a külömbséggel, hogy ebbe különböző kérvények és a kapott feleletek is be vannak másolva, továbbá, hogy ebben a kereskedelem és a kereskedőosztály felemeléséről folytatott tanácskozásaiknak is több nyoma van.

E II. kötet 272 oldal, kemény, barna bőr fedelü, szintén nagy ivalaku. Cime: A tiszteletreméltó kassai kereskedő testület jegyzőkönyve No. 2. 1788-tól 1825-ig. De tulajdonképen 1830-ig terjed, tehát összesen 41 évet ölel fel. Az első följegyzés: Isten nevében! 1788 január. Mivel a tisztelt kereskedő testület első, 1687-ben megkezdett és 1787-ig folytatott jegyzőkönyvét a 101 év alatt történt figyelemreméltó dolgok már betöltötték: kezdem Dürner I. In. mint jegyző isten nevében e második jegyzőkönyvet azon szivbeli kivánsággal, hogy csupa jó és szerencsés eseteket legyen alkalmam följegyezni és soha kellemetlen és szomoru dolgokat.

Mindenekelőtt a testület tagjait sorolta föl. Utolsó megjegyzése e könyvnek: Az 1788-ban élő 34 tagból 1829-ben csak 4 élt: *Haderer* Mátyás, *Fried* Sámuel, *Fried* Mátyás és *Pauer* Mihály János, akik közül csak Haderernek volt nyilt üzlete.[1]

A III. jegyzőkönyv 1830-al kezdődik (tulajdonképen 1829. dec. 15-ikével) s 1853. január 30-ikával végződik, tehát 23 évet ölel föl. Nagy ivrét alaku, kemény bőrbe kötött s csak kétharmadrészében, 242 oldalon van beirva, a többi üres lap. Az első lapon *Laszgallner A. G.* följegyzi, hogy a jegyzőkönyv irását mint jegyző ő folytatja tovább azon szivbeli kivánsággal, hogy mindig jó és szerencsés dolgokat és soha kellemetlenségeket, szomoru eseteket ne legyen alkalma beleirni. Laszgallner 1816-tól 1848-ig, tehát 32 évig viselte e tisztséget és meg kell adni, hogy becsülettel és odaadással. Kissé régies, de olvasható irással, folyékonyan, tisztán és áttekinthetően fogalmaz, sok helyen, főkép ahol a kereskedőknek a versenytársak ellen való védekezéséről van szó, valósággal belefekszik az irásba s egész korfestéseket ad. Nem kis mértékben elfogult, de intelligenciájának számos tanujelét adja. 1843-ban ujra jegyzőnek választják, kijelenti, hogy semmiképen sem fogadja el, de végre is 3 évre még elvállalja, hogy teljes legyen a szolgálata. 1848. jan. 6-ikán is a tisztujitásnál ujra őt választják meg, de hivatkozva előrehaladott korára, most már csakugyan visszalépett. Köszöni a bizalmat, kiván minden jót, ami a haza nagyságát előmozditja. Ekkor elhatározták, hogy jegyzőkönyvi köszönetet szavaznak neki, csakhogy erről elfeledkeztek, mert 1851. decemberben azt konstatálják, hogy ez még nem történt meg. Megteszik tehát most s kivánják, hogy az isten sokáig tartsa meg.

A III. jegyzőkönyv irását ismét a még élő s előbb emlitett négy régi tag feljegyzésével kezdi, Fried Mátyás mellé odatevén zárójelbe, hogy vak, Pauer János Mihályhoz, hogy 1835. már-

[1] 1829. aug. 8. följegyzés.

ciusban meghalt s Haderhez, hogy közülök csak neki van még nyitott üzlete. Felsorolja ezután a tagokat ujra 1788-tól 1830-ig s az 1830-iki elöljáróságot és a tagokat üzletágak szerint csoportositva.

E könyv utolsó följegyzése szerint elnöknek választották *Gosznovitzer Vilmost*, válaszmányi tagoknak *Laszgallner Ágostont, Spielmann Józsefet, Mihalik Albertet, Szent Istványi Frigyest, Tschida Mihályt, Hutflösz Jánost, Eschwig Edét, Dendely Károlyt.* Szentistványi eddigi jegyző köszöni a bizalmat, mindent megtett ami erejétől telt és jogaikat védte. Mivel pedig a csász. kir. helytartóság (Statthalterei) 1851. nov. 20-ikán 20660. sz. a. leszállitotta a felvételi dijat: a főképen a negyedévi dijakból (Quartalgeld) összegyüjtött kasszaalapot a mostani tagok közt egyenlő részben felosztották. Aláirták e nyilatkozatot Spielmann József első, Hutflösz János második előljáró, egy olvashatatlan név és Török Sándor főjegyző, mint a ker. társulat komisszáriusa.

Bizonyos elkeseredés látszik e följegyzésen, a céhek és társulatok régi privilégiumaikból sokat veszitettek. De hát hiába, a nemesi és polgári kiváltságok kora lejárt. Az eddig elnyomott erőket is fel kellett szabaditani, mert a népek nagy versenyében minden országnak minden fia erejére egyformán szüksége van. Az országok nagyságát a kevés kiváltságos nem képes megalapitani, ehhez a felszabaditott nagy tömegek kellenek. Azonban a nagy változás dacára sem oszlott fel a kassai ker. társulat, mutatja kasszakönyve, mely épen 1853. febr. 10-iki följegyzéssel kezdődik és megszakitás nélkül tart egészen máig. A különböző tételeknél gyakran hivatkozik jegyzőkönyvi határozatokra, de e jegyzőkönyvek, úgylátszik, e pénztárkönyvbe betett 4—5 darabot, néhány jegyzőkönyvi skiccet s hozzátartozó néhány irást kivéve elvesztek.

Valószinü, hogy a társulati élet a régi jogok elvesztésével megcsappant, az uj viszonyok közt uj hivatása körét csak nehezen tudta megtalálni. A fennmaradt pár irás is emlegeti a kassza ürességét, a feloszlást s egy 1875. márc. 21-iki jegyzőkönyvi skicc mintegy rapszódikusan ezt mondja: A grémiumot fel kell oszlani, uj grémiumot létesiteni, bizottság: Stark, Fleischer, Koch, számvizsgálat, inventár, statum-tervezet!

Az uj alakulás 1877. jun. 24-ikén csakugyan meg is történt s rendesen vezetett jegyzőkönyvei és iratai az ipar és kereskedelmi kamara épületében a jelenlegi titkár, Tárnai Gyula gondozásában vannak. S azóta a társulat vezetőinek nagy erőmegfeszitésével és buzgalmával lassan-lassan fejlődve ugyan, de a közönnyel nagy küzdelmet folytatva, mindmáig müködik. A mai polgárságba a régi polgári öntudatot felébreszteni, megerősiteni vajmi nehéz. Vajmi nehéz a polgári közfelfogásba beoltani azt a történelmileg bebizonyitott igazságot, hogy városaink egykori gazdasági felvirágzásukat annak köszönhették, hogy erős szervezeteikkel, határozott, öntudatos fellépésükkel, döntőleg hatot-

tak arra, hogy a város egész élete, minden müködése a közgazdaság érdekeinek szolgálatába állittassék. Ez irányzat megteremtését a magyar polgárság pedig senkitől mástól nem várhatja, hanem csak önmagától. Ezt a hivatást kell megértenie és teljesitenie a magyar polgárságnak s ez a lehető legfontosabb nemzeti feladat, mert nagy kultúra, nagy nemzet csak erős gazdasági alapon épülhet föl.

2. A kereskedő társulat (Bruderschaft) 1687. jan. 14-ikén a következő tagokkal alakult meg:[1]

Schneider György atya
Cettó Péter mellette ülő
Wahl Sámuel „ „
Krasz János „ „
5 Schobert János „ „
Lichy Sámuel, jegyző
Neumann Miklós, szószóló
Dominik Lőrinc
Carove Jakab
10 Stepp Wenzel
Fabrici Mihály
Bajmóczy Zsigmond
Jenei Mihály
Pretl János
15 Isakovics Mátyás
Mentzel Kristóf
Hluboky István
Kemencey Pál
Schröger Mihály
20 Hermann Sámuel
Breyer Mihály
Brettl Mátyás
Kovásznay András
Rozgonyi János
25 Major Dávid
Kraft Gergely
Scholc György
Payerl Tamás
Bittner Gottfried
30 Kohlatz Lipót
Házy Jakab
Hrehusch György
Faigenbutz György
Pomer Mihály
35 Rubnier Sámuel
Trter János
Fábri Mihály
Sorger Mihály
Witkó Mihály
40 Tenner Boldizsár
Almássy András
Rozgonyi István
Pokorni Éliás
Feja Miklós
45 Regőczy Sámuel
Szirmay János
Tapner János
Szabó Mihály
Székely János
50 Kisjenei Mihály
Messerschmid Bálint
Galambosy István
Szuhay Márton
Mády István
55 Liszkay György
Görgöi János
Morvay András
Vresiny János
Homonnay István
60 Hluboh Györgyné asszony
Terpey Istvánné
Szakács Istvánné
Gruber Henrikné
64 Schlosser Gergelyné

3. 1695. április 8-ikán tagok voltak:[2]

Schneyder György atya*
Grasz János mellette ülő
Carove Jakab „ „
Dominik Lőrinc „ „
5 Holuboky István „ „
Notárius Anschauer András
városi vicenotárius
Payerle Tamás népszószóló
Rozgonyi János
Stöpp Vencel
10 Jenay Mihály
Isakovics Mátyás
Mentzel Kristóf
Schröger Mihály örökösei
Gemenczey Páál
15 Märäy Bertalan

[1] Minden név elé minden névsorban odateszi: Herr s a neveket a tagok rangbeli sorrendje szerint irja, sőt egyenesen megirja, hogy ily rendben kell ülniök. Aki meghalt, keresztet † tesznek neve elé.

[2] Minden név mellé odairja: Herr.

Cettó József Károly
Mittelstätter Kristóf
Kovásznay András
Anschauer János András
20 Präderl Mátyás
Büttner Gottfried
Feugputz György örökösei
Pomer Mihály
Sorger Mihály
25 Brenner Baltazár
Almásy András
Rozgonyi István
Pokorny Illés
Feja Miklós
30 Szabó Mihály
Székely János
Késjenai Mihály örökösei
Galambóczy István
Szuhay Márton
35 Mady István örökösei
Járay György
Marosvásárhelyi János (így írva)
Kalmár János
Morvay András
40 Homonnay István
Penkovics György
Szendrey Szabó István
Kerin János örökösei
Was Mátyás
45 Bohati István
Gruber Péter
Neomany Jakab
48 Wolf Müller Mátyás

4. A társaság kiváltságlevelei.

A kassai kereskedők eddig ismert *legrégibb* céhszabályzata 1446-ból való és másolatban meg is van a városi levéltárban őrzött egykoru kereskedő céhkönyvben.[1]

A *második* szabályzat az 1475-iki. E kettő nyelve német. Ezt követte az 1631-iki, amely már magyar nyelvü, jeléül, hogy a nemzeti fejedelmek alatt és a török elől Kassára húzódott alföldiek hatása következtében a város megmagyarosodott.[2]

Ezt az *1631-iki* szabályzatot teljesen változatlanul adták ki *1686-ban szintén* magyarul.[3]

Az *ötödik* céhlevél 1769-ből való,[4] bár a kereskedő testület már korábban is foglalkozott uj szabályzat alkotásával. Ugyanis már 1728-ban úgy találták, hogy meg kell ujitani az artikulusokat. Az atyát, Glatzinger Mihályt, az obervormundot (a főszószólót) Jerometti Ágostont és az asszessort, (mellette ülőt) Klobusiczky Istvánt, az untervormundot, (az alsószószólót), Szendrő Istvánt, továbbá Hermant és Brikkelt küldik ki uj tervezet készitésére.

[1] Kerekes: A kassai kereskedő-céh könyve 1446—1553. Magy. Gazdtört Szemle 1903. 342. l. A céhlevelet közölte Kemény Lajos u. e. folyóirat 1898. évf. 31. l. Magyar forditásban a 2-ikkal együtt Kerekes a Kereskedelmi Szakoktatásban XV. évf. 358. l. E szabályzat egyszersmind eddig az egész országban is a legrégibb.

[2] [3] Közölte Kemény u. e. f. 1897. évf. 190. és 35 lapján. Fölmerülhet az a kérdés, miért kellett időnként uj és uj céhlevelet kiadni? Több okból, pl. a tapasztalat kimutatta, hogy valami tekintetben hiányosok a réginek rendelkezései, pl. nem intézkednek a tanuló évekről, a segédekről, a vásárosokról, házalókról. Vagy bizonyos megszoritások váltak szükségessé (fölvételek, uj üzletek nyitása). Az első két céhlevél igen rövid és hézagos. A harmadik részletesen intézkedik. A negyedik ujra megerősitése az előbbinek. Ugy látszik, az előbbi kor vallási és politikai üldözései az egész kereskedőtestületet szétrobbantották, szabályaikkal együtt ujra meg kellett alkotni. A kiváltságlevelet 1686-ban Czetto Péter, Schneider György, Wahl Sámuel, Carove Jakab, Grasz János, Holuboky István és Schobert János kérték, megjelenvén a tanács előtt. A tanács többsége szintén kereskedő volt: Schneider György, Wahl Sámuel, Menczel Kristóf, Isaakovics Mátyás, Kemenczey Pál, Grasz János, Hluboky István. 12 közül 7.

[4] Közölte Kerekes a Keresk. Szakoktatásban XVIII. évf. 1. 1909. 17. lap.

Érintkezésbe léptek ez ügyben a városi magisztrátussal is, amely az eredeti privilégiumot megtekinteni akarta és elkérte. Egész küldöttség viszi el nagy ünnepélyességgel a városházára: Jerometti, Wakano, Häppel és Steurer s kérik a tanácsot, hogy mivel az eredetit küldték el, mihelyt elolvassa, adja vissza, hogy visszategyék a ládába (1729.)

Uj céhlevelet azonban csak Mária Terézia alatt kaptak. Ez időben már sokan emlegették, hogy tulajdonképen az egész céhrendszer elavult és a szabad verseny meggátlásával inkább akadályozza mint előmozditja az ipar és kereskedelem fejlődését. De a magyar törvényhozás csak 1872-ben törölte el. Mária Terézia mindössze bekérette s felülvizsgáltatta a céhszabályokat azzal a célzattal, hogy a visszéléseket orvosolja és a céhek életébe egyöntetüséget hozzon.

A kassai testületet 1767-ben szólitotta fel a helytartótanács, hogy privilégiumát ujjal váltsa fel, mivel az eddigi már elavult. Ezért uj pontokat terjesszen fel a magisztrátus utján. Mintául a pozsonyi és a nagyszombati privilégiumokat vegye.

A testület kimondja, hogy e fontos tárgyban csakis a közgyülésen határozhatnak. Különösen pedig *Droszdik* ágenst (ügynököt) Bécsben és *Nagy* ágenst Pozsonyban megbizzák hogy a mintául veendő privilégiumokat szerezzék meg. De nem kaphatták meg, így tehát kényszeritve voltak itt Kassán uj pontok megfogalmazására, amelyekhez a szükséges formát egy pozsonyi másolatból vették. A megfogalmazott pontokat 2 tagból álló deputációval és instanciával küldték a városi magisztrátushoz, hogy terjessze fel a helytartótanácshoz. *Drozdiknak* költségére, munkájáért és a másolatért 32 frt 6 dénárt küldenek; a portó 1 Rf.

A magisztrátus a hozzá benyujtott uj privilégiumokat csakugyan felküldte Pozsonyba a helytartótanácshoz, *Nagy István* pozsonyi ágenst felszólitja tehát a társaság, hogy vigye keresztül, hogy ezen pontok minden további hozzátoldás nélkül maradjanak meg. Forduljon befolyásos emberhez, aki kedvező elintézését előmozditsa s adjon neki 5 cs. k. ducatot. Mely kiadást legközelebb *Jung György* kereskedővel átutalják. *Fried* előlegezte az összeget.

Nagy József pozsonyi ágens nemsokára értesiti is a Bruderschaftot, hogy a helytartótanács a privilégiumokat őfelségének küldte be. Továbbá, hogy ez ügyre Drozdik János ágenst figyelmeztette és e célra 6 drb hollandi ducatról szóló asszignátát (utalványt) közbenjárási dijképen küldött Bécsbe.

És valóban pár hó mulva Drozdik János ágenstől kapnak levelet, amelyben tudatja a Bruderschafttal, hogy a privilégium legközelebb kerül aláirás végett őfelségéhez. Jelenti egyuttal, hogy a 20 ducat kancelláriai költségen kivül egy előadónak közvetitéseért és ez ügyben való ügyes képviseletéért 24 species ducatot igért.

Mivel Droszdik ágens ez ügyben is kiváló szorgalmat tanusitott, neki is 6 cs. k. ducatot itéltek és az egész összegről Kopy Jánostól kibocsátott, Wundstam und Majer bécsi cégre szóló 207.30 Rf-ról kiállitott utalványt küldenek be a következő utasitással:

Az előadó számára	100 Rf.	
Kancelláriai költség	82	30
Az ágensnek	25	
	207	30 kr.[1]

Ime, mily hosszadalmas utja volt egy ily céhlevél elnyerésének. Már több mint egy esztendeje fáradozik érte és oly sok kiadásuk volt rá, hogy pénztáruk is teljesen kimerült. Irják is jegyzőkönyvükben, hogy az utóbbi időben előfordult nagy kiadások a Bruderschaftot Rf. 100 kamatos kölcsön felvételére kényszeritették. Mely összeget Fried Jakab fogja előlegezni.

De nem sajnálják a fáradságot és a pénzt, hanem amint irják, előre örülnek a nemsokára visszajövő privilégiumnak, mely jó hatással lesz rájuk és az utódokra s a landlauferek (vándorkereskedők) megadóztatására is jogot ad nekik. Vagyis korlátozni fogja az „országfutó" házalók türhetetlen versenyét.

Végre csakugyan megszületett a várva-várt szabályzat. Drozdik visszaküldi a privilégiumot, melyet Fried J. Brudervater az egész gyülés örömére felolvas.

Elhatározzák, hogy lemásoltatják és a másolatot bejegyeztetés végett a magisztrátushoz nyujtják be. Megbeszélik, hogy *Bercik István* birónak, *Klestinszky József* nótáriusnak és *Wrany* vicenótáriusnak és *Fiedler Károlynak az* igért ajándékot pénzben fogják adni. Csakhogy a pénztárkészlet megint nem volt elegendő, bár febr. 22-ikén a brudervatertől kamatok mellett 100 Rf-tot vettek kölcsön. Ez összeghez később még 10 Rf. járult.

A privilégium bejegyeztetése végett *Brattobevera András, Herman* és *Csehovitz* uramékat küldték Berczik István városi biróhoz. Elküldték egyszersmind az igért pénzajándékot is e deputációval. És pedig a következők számára:

Berczik István városi birónak 5 holl. ducatot	= 23 mf.	75 d.
Klestinszky Józsefnek 4 „ „	19 „	80 „
Fiedler Károlynak egy fél souveraint . . .	7 „	42 „
Wrany vicenótáriusnak 1 holl. ducatot . .	4 „	95 „
	56 mf.	97 d.[2]

De kell még adni másoknak is. Mivel *Dubnicai Sándor* mint volt városi biró és *Walla János* urak a privilégium ügyében sokszor eredményesen eljártak, az elsőnek 4 holl. ducatot, a másodiknak 4 Rf-tot adnak. Azonban még ez sem elég, hanem az uj privilégium bejegyzése végett a városi irodának 2 cs. ducatot fizetnek.[3]

[1] 1767. nov. 24. és 1768. március 3., szept. 12., szept. 1. és dec. 29.
[2] 1768. dec. 29. 1696. ápr. 21. és ápr. 28.
[3] 1769. máj. 10. és jun. 30.

Ezután a fölvételek e kiváltságlevél megszoritó pontjai értelmében történnek és a sok költség megtéritésére külön dijat is szednek. Igy *Basel Gottfried* kereskedő a céh privilégiumára való tekintettel nemcsak tanulólevelét mutatta fel, hanem hiteles bizonyitványát is az uóbbi éveire vonakozólag. Ezenkivül jó magaviseletéről és ügyes kiszolgáló képességéről tanuskodik *Krurg János* soproni kereskedőnek, úgyszintén *Tausch Mihály György* pesti kereskedőnek bizonyitványa. Keresztlevele hiányzott ugyan, de fölvették azzal, hogy nemsokára megszerzi. Ámbár *Basel Gottfried*[1] János iratait a következő gyülésen sem mutatta fel, mégis beiktatták s ekkor a következő dijakat fizette le:

Jelentkezés	mf.	1·20	denár
Taxa	„	18·—	„
Bejelentési dij	„	3·60	„
Részlet a kiváltságlevél költségéhez	„	4·80	„
Összesen:		27·60	denár[2]

1771-ben *Hautzinger* Jánostól is nem az előirt 15, hanem 28 Rftot = 33.60 mf.-ot kérnek a felvételért és pedig azért enynyit, mert a privilegium költségéhez önkényt hozzájárult 5 Rftal. Társa *Schopfberger Márton* is ennyit fizetett.

Alig szerezték meg azonban a kiváltságlevelet, már *uj rendszabályok kezdenek megint kisérteni.* A pesti kereskedő testület ir, hogy ez év kezdetén a jobb rend helyreállitása végett maguk közt érvényes szabályokat készit, amelyeket ismertetésül és követésül a kassaiakkal is közöl. Felolvasták és elhatározták, hogy kevés változtatással itt is érvényesitik ezeket. Felolvasták egyszersmind az összes tagok előtt is s külön jegyzőkönyvbe foglalva kötelezőnek mondták ki mindenkire.[3] A tagok felvételének szabályozásáról is uj alapokon kezdenek tanácskozni s ez ügy rendezése végett *Basel Gottfriedet* küldték a pozsonyi testülethez (1780) 1812-ben elhatározzák, hogy a felvételi dij 60 váltó frt legyen, a felszabadulás dija 5 frt.[4] 1820-ban kimondják, hogy 60 ezüst frtban fizessék e dijat és a kitanult tanoncért 1 ducatot = 4.30-at fizessenek.[5]

Ime, alig 60 évi használat után már uj kiváltságlevélre vágynak. A vásárosok, a házalók versenye oly nagy és mindenki csak uj üzletet akar nyitni, mindezt meg kell szabályozni. 1826. febr. 26-án a privilégium-elaboratum készitésével megbizzák *Koppy Mihály, Pauer Mihály, Laszgallner* (actuar), *Nie-*

[1] A Bászel-család egyike a ma is élő legrégibb kassai családoknak. Nürnbergi, diszmü-, bőr- és különösen vaskereskedők, igen gazdagok voltak, a 60-as években Novelly Imrétől a nagy hidtól Kassaujfaluig lévő területet a mostani Tigrissel együtt megvették. A család egyik ivadéka tanár, a másik magánzó Kassán. Ezen 1769-ben alapitott üzlet 1805-től Bászel Gottfriedé, 1844-től özvegyéé lett, kit Tutkó Károly vett el. Ez üzlet az 50-es évek végén feloszlott. Unokaöccse Tutko György ujat alapitott, mely a Fleischer és Schirger cégre szállott át.

[2] 1769. máj. 10, május 27.

[3] [4] [5] 1794. febr. 3. 1812. jun. 30. 1820. ápr. 30.

mandfreund, Ochs, Basel, Fiedler stb. tagokat. És tervezetüket őfelségéhez jóváhagyás végett beküldik. Dec. 30-ikán értesitést kapnak, hogy őfelsége elfogadta a tervezetet.

E kiváltságlevél[1] a vásár idejét összesen 3 napra szabta. Azonban a vásárosok több napot kértek. *Dobay* fiskális nem is helyeselte e rövid időt. Ők azonban felolvasták a privilégium e pontját s róla tanácskozva nagyon jónak gondolják őfelsége azon rendeletét, hogy vásár előtt és után csak 1 napig tartózkodhatnak itt idegen kereskedők. Pesten, Eperjesen és Pozsonyban is igy van. E véleményt átküldik a magisztrátushoz s ez helybenhagyólag felelt.[2]

Az 1826-iki szabályzat még biztositja a társulat legfőbb jogát, amidőn az évszázados céhgyakorlatot meghagyja, hogy csak az lehet kereskedő, az nyithat üzletet, akit a már a meglévő tagok maguk közé fölvettek. De épen ez volt az a jog, amit továbbra fenntartani nem lehetett. Hiszen e kiváltság segitségével különféle ürügyek alatt bárki elől el lehetett az utat zárni, mint ahogy a protestáns városokban a katholikusokat, katholikus helyeken a protestánsokat, a görögöt, zsidót pedig mindenütt kizárni törekedtek. A más városból jötteket azzal igyekeztek elutasitani, hogy vannak már itt elegen; a szegényektől oly nagy tőkét kivántak, hogy holtanapjáig segédeskedhettek, hacsak éppen rá nem szánta magát, hogy valamely főnök-családba — tetszett, nem tetszett a kereskedő-lány avagy özvegy — be nem házasodott, ha ugyan itt is kosarat nem kapott. Az elutasitás különféle ürügyeire elég példát fogunk később bemutatni nem egy oly fölvétel kérővel szemben, akik végre nagy nehezen bejutva, a kassai kereskedelmi élet kiválóságai lettek.

A 40-es évektől kezdve azonban a törvények és kormányrendeletek a társulatok e vétó jogát mindjobban megnyirbálják, 1872-ben pedig a szabad ipar meghonositásával végleg elveszik. A céhek megszünnek, helyettök ipartársulatok keletkeznek. A kereskedő-grémiumokat is utasitják, hogy ezek szerint szervezkedjenek. Igy születik meg a kassai kereskedőknek is legutolsó, 1880-iki alapszabályzata, amely mindmáig érvényben van.

III. A társaság elnevezése és jellemzése.

Az első (1446.) szabályzat a társaságot *Bruderschaft oder czeh*-nek nevezi. A második már Bruderschaft der *steincromer*-nek (talán: a kőboltokban árusitó nagyobb kereskedők társulata.) A későbbi szabályzatok és ez ismertetendő jegyzőkönyvek sem használják egyszer sem a céh- vagy céhlevél, hanem csakis a *kiváltságlevél, privilégium* szót.

[1] Közölte Kerekes a Kereskedelmi Szakoktatásban XVIII. évf. 2. szám. 63. lap. 1909

[2] 1827. április 20.

Az 1686-iki privilégium, kiváltságlevél latin bevezetése *fraternitásnak* (testvériségnek) vagy *societásnak* (társaságnak) nevezi egyesülésüket. Az egyes pontok — amelyek magyar nyelvüek — állandóan *társaságnak* mondják, csak kivételesen fraternitásnak.

Az 1769-iki németnyelvü *Bruderschaft*-nak (testvériségnek) mondja. Az 1826-iki *Priviligierten bürgerlichen Handelstand*-nak (kiváltságos polgári kereskedő testületnek) s egyszer-kétszer Gremiumnak nevezi. Az 1830-iki jegyzőkönyv felirata: K. K. Privil. Kaschauer Handlungs-Gremium s e nevet használják a 60-as évekből való jegyzőkönyvek is. A legutolsó szabályzatban miniszteri rendeletre Kassai Kereskedelmi Ipartársulat nevet vették föl; de szóbeszédben ma is a grémium elnevezés járja.

A jegyzőkönyvek elejétől fogva állandóan a *Bruderschaft* szót használják. 1817-től kezdve *Grémiumnak* mondják.

1744-ben a görögök ellen beadott kérvényükben *confraternitásnak* mondják magukat.

Látható tehát ezekből, hogy eleinte, különösen a németnyelvü részekben egészen családias jellegünek mutatkozik a társaság. A társaság fejét Brudervaternak, atyának mondják, a tagokat Brudereknek, testvéreknek. Az 1686-iki magyar kiváltságlevél e családias elnevezések helyett a vezetőket öreg uraiméknak, a tagokat pedig egyszerüen csak „társaságunkbelieknek“ „társaságunkbeli gazdáknak“ mondja. Idővel a német szövegben is mindinkább eltünnek e fenti bizalmas elnevezések; már a főnökökről mint Handlungs Herrenekről, Kaufmannokról szólnak; a vezetőket is már egyszerüen Vorstehereknek, elüljáróknak mondja. Sőt egy izben (1809. aug. 30-ikán) az atyai állást elnökségnek nevezi.

Különben pedig a jegyzőkönyvek hangja mindvégig igen udvarias: a társaságot tiszteltnek (löblich) és becsületesnek cimezi. A nevekhez mindig oda irja Herr. Az atyák „udvariasan“ megköszönik megválasztásukat. Midőn lejár idejük, „köszönettel“ teszik le hivataljukat. Midőn a megválasztott atya nincs jelen, két tagot küldenek ki, hogy gratuláljanak neki (1734. aug. 5.)

Igaz, hogy a tanulót inasnak mondja, amely szó akkor jó inakkal rendelkező, jó lábu ifjut jelentett. A segédet pedig a magyar céhlevél szolgának, cselédnek titulálja, de e szavak akkor még sokkal simább jelentésüek voltak mint ma (a cseléd szó a családból származott.) Előfordul a boltoslegény elnevezés is. Azonban itt is hozzáteszi az „ur“-at. (Herrn Kauf- und Handelsbediente, 1698. márc. 5.)

Jellemző sajátságuk a jegyzőkönyveknek bizonyos kegyes hang: Följegyzik, hogy a congregatió (gyülés) békében és egyezségben végződött (1745). A gyülés jó összhangban végződött (1773). Békésen tárgyaltak mindent (1774). Békésen távoztak (1774).

A gyülés isten nevében bevégződött (1696). A gyülést Isten segitségével befejezték (1697).

Mivel az atyát (Cetto József Károlyt), a népszószólót, Vormundot (Payerle Tamást) és a jegyzőt (Anschauer János Andrást) a jó Isten erről a világról elszólitotta, Carove Jakabot választották atyamesternek (1705). De Carove Jakab uramat is csakhamar elszólitott az Isten (1708), a négy jelöltből Schiszler Jánost választják meg. Jeromettit is elszólitotta az Isten, helyette Ivatsch lett az Obervormund (főnépszószóló).

Még a lakomáról is nagyon kegyes hangon szólanak: mivel nem tartották meg a collatiot, adja isten, hogy húsvét harmadnapján megtarthassák. Az atya és Vormund rendeljék meg. (1729.)

Magyarság szempontjából, feltünő jelenség, hogy a nemzeti fölkelések idején (XVII. század első felében) uralomra jutott magyarság helyébe ez időben (a XVII. sz. végén) a németség kerül.[1] Az 1686-iki szabályzat ugyan még magyar, de a jegyzőkönyvek elejétől végig németek. Mindössze a görögök ellen beadott kérvény magyar, több beadványnak és a rá adott feleletnek másolata latin.

A XVII. század végének és a XVIII. századnak németesitő uralma meglátszik a kassai kereskedő társulat hivatalos nyelvhasználatán is. A 1687-iki tagok közt tőzsgyökeres magyar nevüek szép számmal vannak. A többiek is jól tudhattak magyarul, mert semmi nyoma, hogy a magyar kiváltságlevelet németre forditották volna. Sőt eleinte itt-ott kibukkan egy kis magyarság a jegyzőkönyvekben is: Marci, Miklós; a vezetéknév és keresztnév hol német, hol magyar sorrendben van irva. De sokszor a magyar név is német sorrendü, pl. Miklós Görgey. A Guffárn (kufárok) szót magyarosan ékezettel irta a jegyző s a dohány szót igy „dohan", amely szó különben ez időben honosodott meg nálunk a törököktől.

A régi céhvilág szertartásosságához tartozott, hogy az összejöveteleken pontosan meg volt állapitva az ülési sorrend. Az asztalfőn ült az atya, mellette az u. n. beisitzerek, asszeszorok (mellette ülők), aztán kijelölt sorrendben egymásután a testvérek.

A társaság hivatalos iratait a testület *ládájában* tartották, ezért jegyzik föl: A királyi parancsot, melyet a kamara küldött, betették a ládába, hogy a szerint igazodjanak (1735). Az 1686-iki privilégium 22. pontja kimondja, hogy a társaság ládájának őrzésére évenkint bizonyos hites személyeket válasszanak. 1775-ben a társulat egy *vasbotot* készittetett, fizetett érte 40 frt 4 krt.

A társaság ládájáról több följegyzés van a jegyzőkönyvekben. Az első, hogy *Cetto Józsefet*, egy volt társulatbeli kereskedő fiát annak igérete mellett veszik föl, hogy egy vasládát fog adni a testületnek (1689.) A következő évben

[1]) Kassa XVII. századbeli elmagyarosodására, az akkori kereskedelem magyarságára, a magyar származásu kereskedők nagy számára nézve tájékoztat: Kerekes: *Nemes Almássy István kassai kereskedő,* biró üzleti köz- és családi élete 1573—1635.

(1690. ápr. 11.) Kérik őt a vasláda miatt. Pár hó mulva (nov 11-ikén) teljesiti ez igéretét. 1698-ban azt irják föl, hogy a társulat vasládája a császári münzházban (pénzverőben) van s hogy fizessék meg. *Carove* igéri, hogyha úgy tetszik, ad érte egy vasveretü fiókos ládikát és 12 frtot. 1700. márc 4-én ismét följegyzik, hogy Carove Jakab a társaság vasládájáért vagy csináltat egyet, tetszésök szerintit, vagy 12 frtot ad. A kassai Rákóczi-muzeumban 3537. sz. alatt lévő fennebb is emlitett láda bizonyára Cetto József Károly ajándéka.

4. Szervezete.

a) *Gyűlések.*

A céhszabályok *évenkint 4 gyülés* (congregatio) tartását rendelik el s az 1686-iki az időt igy szabja meg: 1. husvét negyednapján. (Husvét márc. 22. és április 22. közé szokott esni.) 2. Sarlósboldogasszony utáni napon (jul. 3-ikán). 3. Szent Mihály utáni napon (szept. 29-ikén). 4. Farsang táján (februárban.) Ez utóbbit évi (annuatim) gyülésnek, a Bruderschaft évi napjának mondja. Ekkor van a tisztviselőválasztás és ezzel kapcsolatban az elszámolás, vagyis az év lezárása.

Ugyancsak e szabályzat így részletezi a gyűlések tárgyát: az összejövetel feladata a jó rend fentartása, a társaság ügyeinek elintézése, a társaság jogkörét felül nem muló illetlenségek és egyenetlenségek eligazitása, a közjó előmozditása.

A céhszabályok elrendelik, hogy a kiváltságlevelet (artikulusokat) mind a négy összejövetelnél felolvassák, hogy jobban elméjébe vésődjék mindenkinek. Ha valaki ezen időn kivül kivánná felolvasását, 25 dénárt fizet érte.[1]

A jegyzőkönyvekből látható, hogy csakugyan fel is olvasták és a gyüléseken rendszerint 5—6 pontot tárgyaltak. Gyakran 12—13 pontot. Sőt előfordult, hogy mivel még sok elvégezni való volt, a hátralevő ügyeket a következő gyűlésre halasztották. A gyűlés napját sokszor előre megszabják, pl. 1728. jan. 30-ikán kimondják, hogy márc. 31. és jul. 7-ikén gyülnek öszsze. Ha fontos ügyek voltak, pár nap, pár hét mulva ujra öszszegyültek.

Ha a gyűlésen nem jelentek meg elegen, csak a felvételt kérők ügyeit intézték el. (1701.)

A gyülést mindig az atya hivta össze. Igy pl. 1750. aug. 17-ikére Hostodi Jakab atya hivta össze a gyülést, azonban kevesen jelentek meg, máskorra halasztották. De midőn 1736-ban Vacano atyát az Isten akarata elszólitotta, a főszószóló (Obervormund) hivta össze a gyülést.

A gyüléseken minden tag köteles volt megjelenni, éppen azért mindenkit meg kellett rá hivni. Kimondják, hogy aki hiányzik, 1 frtot fizessen.[2] Később enyhitik a büntetést: a hiányzó főnök büntetése az 50, a segédé a 25 dénárt meg nem haladhatja.[3]

[1] 1686. 21. pont., 1769. 3. pont.
[2] [3] Az 1686-iki priv. 20. pontja. Az 1769-iki priv. 2. Az 1826. priv. 27.

A gyüléseken mindenki békésen és tisztességesen viselkedjék, illetlen nyilatkozatoktól tartózkodjék. Az elöljáróknak és mindenkinek az őt megillető tiszteletet adja meg s a határozatoknak engedelmeskedjék.[1]

Azonban minden büntetés dacára a gyüléseket meglehetős hiányosan látogatják, többször megtörtént, hogy oly kevesen jöttek össze, hogy a negyedévi dijak beszedése után minden tanácskozás nélkül széjjel oszlottak és uj terminust tűztek ki.[2] Ezért ismételten gyakran elrendelték, hogy aki az összejövetelekre megfelelő mentség nélkül el nem jön, a szabályzat szerint 1 frt büntetést fizet. Sőt a későnjövésnek is elejét akarták venni, ezért elrendelték, hogy a neveket mindig föl kell olvasni és az eljárók (Umgeherek) vigyázzanak azokra, akik még hiányzanak, hogy a privilégium szerint megbüntessék őket.

Akik az atya és szószóló (Vormund) hivására a gyülésen nem jelennek meg, nemcsak nyilvánosan megkövetik az atyát, hanem büntetést is fizetnek. (1729.)

Szabó Pál Umgeher (eljáró, körüljáró) bejelenti, hogy *Novelly* és *Neubauer* nem jelentek meg és nem is mentegetőztek. 1 magyar frtra büntették őket (1733). Neubauert még ugyanezen évben ujra 1 frtra büntették, amiért nem jelent meg.

Sartorius és *Hostody* egy félórával elkéstek, mindenik 50 dénárt fizet. *Rabensaifer* 1 órát késett, 1 frtra büntetik (1735). De azért 1745-ben is elkéstek ketten-hárman.

Aki a gyülésről elmaradt, 1 frttal büntetik (1744.) *Wagner* nem jelent meg, nem is mentette ki magát, 1 frtot fizet (1759). *Prihodát* hasonlóért hasonlóképen büntetik. (1770).

Izsakovics Mátyáshoz két követet küldenek, hogy a társasághoz tartozik-e, mert már régen nem jelent meg a gyülésen. Megköszönte és lemondott (1694).

A rendes negyedévi (quartalis) gyüléseken kivül tartottak *rendkivüli gyüléseket* is. Ha valamely kereskedő vagy kereskedősegéd saját ügyében a rendes összejövetelen kivül akar gyülést tartatni, a kereskedő 85, a segéd 42 dénárt fizessen előre (1686. 2. pont). Az 1826-iki szabályzat 26. pontja 5 frtra emeli e dijat.

A gyülés helye csak egyszer van följegyezve a céhkönyvben. Az első gyülést *Schneider Györgynek*, egyik tekintélyes és jómódu tagnak lakásán tartják, akit meg is választanak Brudervaternek.

A *gyülés lefolyása* rendszerint a következő volt: Az atya az egész testvériséget barátságosan köszönti; szerencsét, örömet és békességet kiván, amit udvariasan fogadnak és viszonoznak. Felolvastatja a céhszabályokat, ezután következnek a folyó ügyek: év elején a választások, a felmerült viszályok elin-

[1] Az 1686-iki priv. 20. pontja. Az 1769-iki priv. 2. Az 1836 priv. 27.

[2] 1742-ben összejöttek, de a tisztujitást nem lehetett megtartani, mert sok tag elutazott, egy hónappal elhalasztották. 1750-ben pedig azért kellett elhalasztani, mert sokan meg nem jelentek.

tézése, érdekeik megvédése, a városi magisztrátus vagy egyéb hatóságok rendeletei, más testületek átiratai, fölvételek, fölszabaditások.

A gyűléseken szedik be a különféle befizetendő pénzeket: a bevételi, felszabaditási, negyedévi dijakat. S ekkor fizették ki a tisztvislők járandóságait, szavazták meg a segélyezéseket, különféle költséghozzájárulásokat.

Az 1686-iki szabályzat 20. pontja elrendeli, hogy minden negyedévi összejövetelnél, sőt ha többször is összejönnek, mindannyiszor minden tag 15 denárt tegyen a ládába.

Az 1769-iki privilégium 2. pontja is elrendeli a negyedévi dij (Quartalgeld) befizetését.

Az 1826-iki 16. pont 1 frt fizetését rendeli minden összejövetelnél.

1792-től elég pontosan bejegyzik, hogy hány tag mennyit fizetett

E följegyzések bizonyitják, hogy a negyedévi dijat időközben felemelték. Egyszersmind következtethetünk e följegyzésből a tagok számára is, miután kötelessége volt mindenkinek fizetni.

Némely gyülésen, különösen felvételek alkalmával jelentékeny összeget fizettek be, pl. 1720-ban 86 frtot. 1722. dec. 17-ikén *Steurer* befizetett 30 frtot, Cettó 9.31, *Klobusiczky* 30, *Neubauer* 25 frtot, *Leschinszkynek* és *Grainbnak*(?) is kellett volna fizetniök, de kérték, hogy csak a tokaji vásár után fizethessenek. 1745-ben 65 frtot szedtek be. Azonban különösen eleinte 2—6—14—35 frt volt a bevétel, 50—70 frt ritkaság.

Persze néha a kiadás is csekély volt, pl. 1728-ban bevettek 70 magyar frt, 60 denárt; kiadtak 1 frt 20 d.-t. Általában azonban gyakran szenvednek pénzhiányban.

1792. jan. 10. 25 tag fizetett 1 quartalt = 3·7 Rf., nov 22. 22 és 1/2(!) tag az elmult két quartalra (febr.—jul.) fizetett Rf. 7·22 1/2, egyenkint 15 kr.

1793 jun. 17. 26 tag a harmadik quartal-pénzt (ápr. végéig) fizetett 9 frt 45 krt. Decemberben 29 tag fizetett.

1794. jul. 17. 25 tag.

1802. márc 27. 30 tag 30 krajcárjával negyedévi dijat, 15 frtot.

1805. jan. 29. 33 tag 16 frtot.

1806. febr. 21. 33 tag 16. 36 frtot.

1807. jan. 29. 31 tag á 30 = Rf. 15. 30.

Dec. 3. 36 tag á 30 = 18 frt.

1808. máj. 30. 36 tag 9. 45 Rf.

1809. márc. 7. 40 tag 1 frtjával Rf. 40.

1810. ápr. 1. 40 tag 1 frtjával Rf. 40.

1811. jun. 15. 33 tag 4 frtjával egész évre = 132 frtot.

1812. jan. 30. 35 tag 140 vfrtot. Egyszersmind kimondják, hogy akinek nyitott üzlete van, egy összegben fizesse a tagsági dijat, akinek nem nyitott, negyedévenként.

1813. febr. 21. 33 tag fizetett.

1814. dec. 9. 37 tag fizetett évi tagsági dijat á 14 = 148.

1815. jun. 6. 39 tag fizetett.

1817. máj. 26. 36 tag 5 frtjával 5 negyedre — 180 frtot. Azért fizetnek 5 forintjával, mert sok a levélportó (1817.)

1820. 40 tag.

1822. 39 tag 4 frtjával.

A *tagok számát* a jegyzőkönyvekbe beirt névsorokból a következőképen állapithatjuk meg:

1687-ben volt	. . . . .	64 tag
1695. ápr. 8. volt	. . .	48 „
1695. jun. 8. „	. . . .	72 „
1705-ben „	. . . .	56 „[1]
1788-ban „	. . . .	34 „

1788-tól 1830-ig 63 tag (a társas céget egy tagnak véve.) 1830-ban 28 felvett kereskedő volt Kassán, ezek közül 4 nem müködött.

1687-től 1829-ig, tehát 142 évi időről összesen mintegy 427 tag nevét jegyeztük össze. Ehhez még 1830-tól 1861-ig 74 kereskedőt vettek föl.

1871-ben volt Kassán 51 kereskedő és 17 szatócs, köztük 36 gabonakereskedő, 12 lisztárus, 5 borkereskedő. — Nagyszállitó Fleischer és Megay vasárukban, bányatermékekben s mindenre bel- és külföldön.[2]

Jelenleg Kassán a kereskedelmi forgalom különféle ágaival foglalkozik 1165 vállalat, ezek közül szatócs mintegy 300. Csak vegyeskereskedés van 56, az ügynökök és alkuszok száma 95. Fonószövő iparterméket árusit 181. Pénz- és hitelügylettel foglalkozik 16.[3]

b) A társaság tisztviselői.

a) Az atya.

Az 1686-iki szabályzat mindig az „öreg uraimékat" emlegeti, mint a társaság ügyeinek intézőit és mint hatóságot. Bizonyára a céh atyját és az ő tanácsát képező öregebb főnököket, a később u. n. mellette ülőket, ülnököket (Beisitzereket) kell e kifejezésen érteni.

Az atyának (Brudervaternek) a megválasztásáról ez artikulusok még nem intézkednek, de a jegyzőkönyvekből körülbelül össze lehet állitani, hogy miképen történt.

Az év elején, január, február hóban választják, aminthogy a tisztujitást az alapszabályok általában a farsang táján tartandó gyülésre teszik.[4] A régi megköszöni a bizalmat és a megtiszteltetést s lemond. Az ujonnan megválasztott ugy a maga mint a többi tisztviselők nevében köszönetet mond. Mindenkor a legtekintélyesebbet „jóhirü" férfiut (Namhaften) igyekeztek megválasztani. Igy pl. *Kräsz* (Krasz, Grasz) János atya időközben városbiróvá is lett, ujra reá esik a választás, de udvariasan megköszöni, mivel uj hivatala miatt nem fogadhatja el. Mellette-ülőnek (Beisitzernek) teszik tehát meg s mást választanak atyá-

[1] De 25 név mellé kereszt van téve, annak jeléül, hogy ennyien meghaltak ez időtájt.

[2] Korponay: Abaujvm. monografiája I. k. 390—393. l.

[3] A kassai keresk. és iparkamara 1911. máj. 4. közgyűlésének jkönyvéhez csatolt melléklet.

[4] Néha egyszerüen az összes régi tisztviselőket ujra megerősitették, pl. 1731 ápr. 9. 1735., 1745. Néha nagyjában ugyanazokat választják meg, pl. 1743-ban.

nak (1691). Az uj atyának hosszu életet, szerencsés kormányzást kivánnak.[1]

Másszor Kassa város Obervormundját (főszószólóját) a nemes és igazságos *Carove Jakabot* választják meg és kivánják, Isten adja, hogy a rábizott hivatalt sokáig viselje (1695).

Az atyát (Vater) néha egyhangulag választották (pl. Krasz Jánost 1689). Másszor hármat jelöltek (1694). 1702-ben 4-et jelöltek: Gräszt, Holubokyt, Payerlét, Cettot és kétszer körülmenő szavazás után *Cetto József Károlyt* választották meg s kimondották, hogy mindent át kell adni neki, ami a társulaté.

Mikor *Ivatschot* választják meg, mivel távol volt Kassától, két tagot küldtek ki, hogy hazajövetele után üdvözöljék őt. Az eljáró (Umgeher) *Nagy Szabó Pál* és egy fiatal kereskedő, *Kökedy István* vigyék el hozzá a pénztárt a régi atyától, *Jeromettitől* (1733.)

Neumany Mátyás 1753 óta atya. Kölcsönökkel segiti ki a társaságot. 1759-ben megadják neki az előlegezett 192 mft és a 36 mftot s a velejáró 2 mf. 4 d. kamatot. Ugyanezen évben őt, Hirschler Éliást és Zahorszky Frigyest jelölik atyának. Nagy szótöbbséggel ujra őt választják meg. 1762-ben is rá esik a választás, amihez minden tag szerencsét kivánt.

Az atya is fizette a tanulók felvételeért járó dijat, pl. *Neumann* két tanulóért fizetett 9 mf. 90 d.-t. Midőn tanulóját, Fröhlich N.-t, felszabaditotta, szintén fizetett 1 ducatot = 4 mf. (magyar frt) 95 d (1763). Ugyanekkor ennek helyébe a rendes dij mellett egy kecskeméti fiut vesz inasul.

1764-ben *Neumann* atya meghal: Az istennek, az élet-halál urának tetszett május 23-ikán Neumann atyát az életből kiszólitani, jul. 16-án elhatározták tehát, hogy arravaló férfiut válasszanak ez állásra. *Fried Jakabot* választják meg.

Hogy az atya valami különösebb anyagi javakban részesült volna, sem a kiváltságlevélben, sem a jegyzőkönyvekben nincs nyoma. Sőt úgy látszik, a másokra kötelező dijakat ő is fizette. Az bizonyos azonban, hogy megtisztelő helyzete volt. De azért előfordult, hogy a megválasztást még sem fogadták el.

Fried Jakab 1764 óta volt atya. 18 évig viselte e hivatalt, ekkor magas korát tekintve leköszönt, egyhangulag *Wagner Jakabot* választják meg helyette. Fried atya két fiát is kereskedőnek nevelte, az egyik 1774-ben szabadult fel, amikor is letette érte az 1 ducatot = 5.16. A másik 4 év mulva tanult ki és a másik tanulóval Sütő (Szütőnek irja a jegyző) Györggyel avatták legénnyé; két ducatot (= 8 frt 12 krt) fizet kettőjükért.

Később is megtörtént, hogy pl. *Haderer* az elnökséget elfogadni nem akarja, tehát *Mohl Józsefet* választják meg (1809.)

[1] A tekintélyesebbek közül való volt Glatzinger Mihály is, akit két izben is (1712—14. és 1728.) megválasztottak atyának, 1714-ben a királytól nemességet kapott. A Felsőmagyarországi Rákóczi-múzeumban van egy tála a nevével és évszámmal.

Az atyának és tanácsnak maga a privilégium-levél jelentékeny hatalmat biztositott. Kimondotta, hogy az oly makacs embert, aki a társaságot illető dologban öreg uraiméknak nem engedelmeskedik, szavokat nem fogadja: a társaság egyetértőleg büntesse meg.

Később pedig kimondják, hogy ha az atya valakit valahova küld, nem mentegetőzhetik, hanem köteles azonnal menni (1743).

És ha kellett, a társaság az atya tekintélyét meg is védelmezte: *Payerl* uram *Holuboky István* atyát becsületében megtámadta és engedetlen volt iránta. Amit Holuboky annyira a szivére vett, hogy lemondott. Payerl mindent tagadot, de úgy találták, hogy jogosult a panasz ellene. Épen ezért kimondották, hogy az atyát nyilvánosan kérje meg és a társaságnak 25 birodalmi tallért fizessen büntetésül. Ez összeget azonban kérelmére — tekintettel a mostani súlyos időkre és elnézésből 20-ra szállitották le.

De úgy látszik, Holuboky atya még sem volt kifogástalan ember. A szepsi (Moldau) alkudozásnál 77 frt 40 d. rendkivüli kiadást csinált. A következő évben leköszön, megszámoltatják, de sokkalják e kiadást és felszólitják, hogy fizessen belőle 40 frtot ő s adja meg a társaságnak, a maga kártéritését kérje a magas portánál. Pár hó mulva ujra figyelmeztetik, hogy téritse meg a 40 frtot. Súlyos panaszokat emelnek ellene azért is, hogy a vásárrendet nem tartja meg (1695).[1]

Holubokynak, úgy látszik, le is járt a tekintélye. 1698-ban az atyaságra négyet jelöltek: Carove Jakabot, Gräsz Jánost, Holubokyt és Payerle Tamást. *Gräszre* esett 27 szavazat, a többire 2—2. Holubokyra semmi. De azért 1702-ben is ott van a 4 atyajelölt közt, igaz, hogy nem választják meg.

Schneider atyával szemben is vádaskodás merül föl. Igaz, hogy a vádaskodó ujra Payerle s nem tudja vádját bebizonyitani: A városi tanács elrendelte, hogy senki ne menjen Eperjesre árut venni. Payerle Tamás jelentése alapján azonban a Beisitzerek fölhozzák, hogy Schneider György atya szolgáival mégis vásároltatott ott. Fölszólitották Payerlét, hogy bizonyitsa be (1694). De még a következő évben sem tudja bebizonyitani elrendelik tehát, hogy vagy hozzon azon kereskedőktől bizonyitványt, akiktől a mult évi aratási vásárkor az atya vásárolt, vagy pedig megbüntetik őt. Ekkor már Schneider leköszönt az atyaságról, benne volt ugyan a hármas jelölésben, de csak Beisitzernek választották meg.

Schneiderrel szemben *Deák Miklós* is nagyon engedetlenűl és gorombán viselkedett akkor, midőn megintették, hogy tartozásából 9 frtot fizessen le, miért is birói itélet elé állitják (1695).

[1] Lásd vásárrend.

Az 1769-iki szabályzat *Vorstehernek (elöljárónak)* mondja az atyát és részletesebben intézkedik megválasztásáról (3 pont). Elrendeli, hogy a Bruderschaft évi napján válasszák. A volt elöljáró a bevételről és kiadásról számoljon el. Euztán 2 mással jelöljék őt s aki közülök a legtöbb szavazatot kapja, az legyen az új elöljáró. A kassza kulcsait neki kell átadni s az ő kötelessége ezután minden gyűlésre minden kereskedőt meghívni.

Az 1826-iki szabályzat 30. pontja már két, *első és második elöljárót* emleget, akiket a tagok sorából 3 jelölt közül szótöbbséggel választanak. Az előző első elöljáró elszámol, az uj átveszi a pénztárt. Ő vezeti a testület levelezését s az előfordúló ügyekben az erre a célra megválasztott választmánnyal értekezik, „mivel lehetetlen annyi taggal értekeznie".

b) A többl tisztviselők.

A többi tisztviselők közül csak a *jegyzőről* emlékezik meg az 1826-iki kiváltságlevél, midőn kimondja, hogy az előforduló ügyeket és határozatokat jegyzőkönyvbe veszi, hogy ebből kivonatokat csinálhasson és ha szükséges, beletekinthessenek.

Jegyzőt vagy saját kebelükből választottak, vagy pedig kivül álló egyént. Irásuk általában jól kiirt folyóirás, néha pedig egyenesen szép, gyakorlott. Az első jegyző *Lichy Sámuel* Kassa város ügyésze volt, aki 7 évig viselte e hivatalt. Utána *Anschauer Andrást* választják meg s évi 4 frtot igértek neki és egyéb járandóságokat (1694). 3 évi dijul kifizettek neki 21 frt 60 dénárt (1698).

Ha jó jegyzőre találtak, nem szerették gyakran változtatni. *Klobusiczky István* (1729) kérte a társaságot, hogy a jegyzőség alól mentsék fel, mert már 8 éve viseli e hivatalt. De ujra megválasztották azzal az igérettel, hogy a jövő tisztújitáskor mást választanak. De bizony csak 1732. május 23-ikán választanak helyette mást (Záhorszky Frigyest), amikor ujra hivatkozik rá, hogy már 10 éve jegyzőjük. Ekkor főszószólónak és mellette ülőnek, ülnöknek (Obervormundnak és asszeszornak)[1] választják meg.

Többször följegyzik, hogy a jegyző az összejövetelnél megkapta salláriumát, 6 tallért és 18 dénárt (1688). —

1762-ben elhatározták, hogy minden tanulólevél dijából, Rf. 1.30-ból a nótárius 15 garast kapjon.

A jegyző három ducatot (aranyat) kap jutalmúl (1787.)

A társaság második tisztviselője a *Vormund, a szószóló.* Később ezt második elöljárónak (Vorsteher) mondják. 1788-tól *főszószóló* (Obervormund) is van. 1736-ban az Obervormund hivta össze a gyűlést, mert az atya meghalt.

A jelekből arra lehet következtetni, hogy az atyának volt egy *tanácsa* is az öregebb tagokból (öreguraimék), kiket később

[1] 1723-ban vették föl 30 frtért s nyomban jegyzővé is választották. 1721-ben nyert polgárjogot. Rokokó-stilü vas-siremléke és kriptája a lutheránus temető egyik legérdekesebb és legszebb emléke, méltó a fenntartásra.

Beisitzereknek, asszeszoroknak (ülnököknek, mellette ülőknek) neveztek, bizonyára, mert az atya körül ültek. Volt ilyen 5—6—7.

1728-ban kimondják, hogy számuk kevés, még kettőt kell választani: Tényleg 10-et választottak. 1731-ben 14-et.

Felügyelőnek, Aufschauernek 4—6 tagot választanak meg s az elkobzott javak harmadrészét nekik adják. De ha nem lesznek elég szorgalmasak, az artikulusok szerint szigoruan megbüntetik őket (1702).

Az Aufschauerekhez inspektort is rendeltek, pl. *Müller Mihályt* (1744), később *Fried Jakabot*, kinek e megbizatásában két helyettese is van: *Mancsini István* és *Grimm Márton* (1750).

A tagokkal a tudnivalókat, meghívásokat a ***körüljárók***, eljárók, vagy *bemondók* (Umgeherek, Einsagerek) közölték. Midőn *Almássy Andrást* és *Morvay Andrást* választják Umgehereknek, kimondják, hogy évenként 2—2 tallért kapjanak, az összejöveteleknél semmit se adózzanak. Kötelesek azonban a testület szabadságára a vásáron és azonkívül is ügyelni (1688).

1694-ben leszállítják a fizetésöket: *Bohady Istvánnak* és *Gruber Péternek csak* 1—1 frtot itélnek meg egy évre. Ennek magyarázata talán az előbbi megjegyzés, mely azt mondja, hogy a lejárt tartozásokat a következő összejövetelnél mindenki fizesse meg, különben semmi mentséget nem fogadnak el. Roszszúl fizettek a tagok, kevés volt a kasszában.

Umgehereknek a szegényebb kereskedőket választották, erre mutatott e határozat is: *Bohaty Umgehert* meg kell inteni, hogy szerezzen üzletet és ne a piacon, a kufárok között áruljon (1695). De bizony még a következő évben is bepanaszolják, hogy nem vett „Badikát oder Gewölböt", hanem a fecsegő asszonyok között árul (1696). Megintik ujra, hogy vegyen.

Mikor *Neumany Jakabot* és *Wolfmüller Mártont* (kiket alig pár hónapja vettek föl) választják meg Umgehernek, megmondják, hogy mint fiatalokat választották meg (1695). Általában hangoztatják, hogy Umgehereknek a legfiatalabbat választják. De azért öreg Umgeher vagy Einsager is van. *Grimm* öregségére való tekintettel az Ansager-ségről leköszön. Részvétből egy havi salláriuma helyett, amely járt neki, adnak 1 Rf. 30 krt és helyette *Spah Gottfriedet* választják (1763).

A kiadás tételei között gyakran szerepel az Umgehereknek kiadott dij: pl. 1690-ben 3 frt 60 dénárt adtak nekik. Ha tartoznak, nem kapnak pénzt, hanem leirnak tartozásukból 1—3 frtot.

1722-ben *Szabó Gabriel* (?) az Umgeher, 3 frtot kap egy évre. Spah Ansager évi díja 4 Rf. = 4.80. 1790-ben az Einsagernek évenként 6 frtot fizetnek. 1808-ban *Neumarkernek* 6 frtot egy évre. 1816-ban az Ansager fizetésemelést kér. 36 forintra emelik.

Nagy Szabó Pál buzgó Umgeher, 1729-ben választják meg. 1732-ben Noveilin, 33-ban Csepcsányin lenne a sor, de ő csak megmarad 1733-ig.

Pálfi István 1733 óta volt Umgeher, midőn Wardein helyébe vállalkozott rá s mégis maradt 5 évig. Ekkor Romualdó Sahio helyett ujra ő akart lenni. De bizony a testület kiállhatatlannak és alkalmatlannak találta őt, ezért fönntartotta jogát, hogy mást választ helyette (1738). *Rabensaifernek* kellett volna lennie, de helyette *Grub* lett az Umgeher vagy Einsager (itt mondja egynek a két elnevezést). 1740-ben pedig özvegy Mártonné helyett vállalta el.

1744-ben *Grub Sámuelt* 24 Rf. dijjal fölveszik, a dijat 8 évi Umgeherséggel akarja kifizetni. De az Isten hirtelen elszólitja s özvegye 4 árvával nagyon rossz helyzetben maradt. Sok kérelmére 12 Rftra leengedik tartozását.

1812-ben *taxatort* (becslőt) is emlitenek és *Pettko* Sándort választják meg e hivatalra.

A későbbi időkben állandó *ügyvédet* is alkalmaz a társaság.

c) Atyák (Brudervaterek) voltak 1687-től 1787-ig.

1687—1689	Schneider György	1722—1728	Romajromi Jeromos
1689—1690	Krasz János	1728	Glatzinger Mihály
1691—1692	Holuboky István	1729—1732	Vaccanó Antal
1693—1695	Schneider György	1732	Jerometti Ágoston
1695—1702	Cettó József	1733—1738	Ivatsch György János
1702—1708	Carove Jakab	1738—1740	Steiner Jakab
1708—1711	Schüszler János	1741—1745	Sturm Jakab
1711—1712	Jászkay György	1745—1753	Hostody Jakab
1712—1714	Glatzinger Mihály	1753—1764	Neumany Mátyás
1714—1722	Märay Bertalan	1764—1781	Fried Jakab
		1781—1787	Wagner Jakab

d) Vormünderek (szószólók) 1687—1787.

1687—1689	Carove Jakab, Cettó Péter	1733	Hostody Jakab
1689—1691	Neumann Miklós	1733—1738	Klobusiczky István
1691—1702	Lichy Sámuel	1733—1736	Steiner Jakab
1693—1705	Päyerl Tamás	1739—1741	Jerometty Ágostoe
1705	Mader János	1741	Ivatsch György János
1706—1711	Jászkay György	1741—1764	Rabenseifer Mihály
1711—1715	Glatzinger Mihály	1744—1753	Neumann Mátyás
1715—1724	Schüszler Gáspár	1745—1749	Neubauer Kristóf
1724—1728	Ivatsch György János	1750—1755	Hirschler Éliás
1722—2725	Glatzinger Mihály	1755—1761	Laszgallner Richard Tóbiás
1727	Jerometty Ágoston	1764—1770	Hubert Ferenc
1729—1731	Drosdik Sámuel	1767—1774	Brattobevera András
1732	Hermann Sámuel	1775—1781	Wagner Jakab
		1781—1787	Welsz Kristóf

e) A kereskedő-testület jegyzői 1687—1791.

Lichy Sámuel Kassa ügyésze	1687—1795	Satler János	1705—1722
1691-ben szószóló (Vormund) is.		Klobusiczky István[1] . .	1722 1732
Anschauer János András	1695—1705	Záhorszky Frigyes . . .	1732—1738
		Laszgallner Rich. Tobiás	1738—1744
		Záhorszky Frigyes . . .	1744

[1] 1722-ben vették föl, 1729-ben kéri fölmentését, de ujra megválasztják, 1732-ben megismétli kérését, mert már 10 éve jegyző. Elődje (Satler) évekig mellette ülő, ő pedig főszószóló lett.

Laszgallner Tóbiás . .	1745–1748	Petz János György . .	1770–1777
Záhorszky Frigyes . . .	1748–1750	Stoppani Xavér Ferenc .	1777–1782
Spah Gottfried	1750–1759	Petz János György . .	1782
Weisz Kristóf János . .	1759–1770	Stoppani Xavér Ferenc .	1782–1788

Dürner (J. In.) 1789–1791

f) Tisztviselők 1788–1828.

Év, hó	nap	Első elöljáró	Második elöljáró	Actuar (jegyző)
1789.	—	Wagner Jakab	Welsz Kristóf	Dirner Mihály
1791. máj.	16	Welsz Kristóf	Id. Koppy János	Fried Sámuel
1800. nov.	20	Id. Koppy János	Ochsz Jakab Sámuel	Lang Sámuel
1805. jan.	27	Ochsz Jakab Sámuel	Ifj. Koppy János	Lang Sámuel
1807. jan.	29	Ochsz Jakab Sámuel	Hautzinger János	Lang Sámuel
1810. aug.	30	Mohl József	Scheidler Antal	Pauer Mihály
1816. márc.	12	Niemandsfreund Félix	Pauer J. M.	Laszgallner A. G.
1822. okt.	2	Koppy Mihály	Pauer J. M.	Laszgallner A. G.
1829. dec.	11	Koppy Mihály	Oswald Sámuel	Laszgallner A. G.

3. A pénztár.

A társaság kasszája a Brudervaternél van, ő veszi át a befolyó pénzeket s ő ad ki a szükséges kiadásokra.

A leköszönt atya a pénztárt átadja utódjának és elszámol. Schneider első atyamestersége letelte után 7 frt 20 dénárt követelt, amit ki is egyenlitettek. Maradt még a pénztárban 3 frt 90 dénár (1689.)

Második Brudervatersége után történt elszámolás alkalmával 69 frt 13 dénárt szolgáltatott át, amit a kasszával együtt Carove Jakab uj atyának adtak át (1695).

Gräsz János 1702-ben megszünvén atya lenni, a következőképen számol el a társaságnak:

1. A pénztárban maradt készpénz . . .	25 frt	46	denár
2. Kassa városánál van irások szerint . .	96 „	—	„
3. Nyugta szerint	50 „	40	„
4. Nyugta szerint	18 „	—	„
5. Nyugta szerint	18 „	—	„
6. Carove Jakabnál készpénz	37 „	—	„
7. Bejött a pénztárba	24 „	20	„
Összesen:	269 frt	06	denár

Romajroni 1722-től 1728-ig Brudervater volt. A társaság összejövetele alkalmával befizetett pénzeket azonnal kézhez vette és szőlőjére forditotta azon igérettel, hogy nemcsak a tőkét téríti meg, hanem 6%-os kamatot is ad. Kitett ez összeg 229 frt 80 dénárt s róla a Bruderschaft folyószámlát (conto current) készitett. De Romajroni hirtelen meghalt, özvegye pedig Rabenseiferhez ment férjhez.

Hostodi Jakabot és Márton Mihályt elküldték Romajroni özvegyéhez, hogy azt a pénzt, amit boldogult ura a pénztártól fölvett, meg akarja-e fizetni. Az özvegy azt válaszolja, hogy

bár ura életében nem mondta, hogy tartozik a Bruderschaftnak, de ha a Bruderschaft néhány tagja meggyőzné erről s ha pénze volna, megfizetné. De mivel most nem képes, mikor pénze öszszegyűl, kötelezi magát, hogy teljesen kifizeti. De előbb erről beszélgetni kell Jerometti, Vacano és Rabenseifer uramékkal. (1733. ápr. 8.)

Az asszony azonban hónapok mulva is vonakodott ez öszszeget kifizetni. Megbizták tehát Ivatschot és Steyrert, hogy a dolgot a városi elöljárósághoz egy procurátorral (ügyvéddel) adassák fel. Az év végén mégegyszer kérték a pénzt, de egyáltalán nem akart fizetni.

Végre is két év elteltével végrehajtáshoz kellett nyúlni. Gazdag asszony lehetett és szép tárgyai voltak, mert ingóságaiból csak kettőt kellett lefoglalni: egy faliórát harangjátékkal 180 frt értékben és egy ütőórát 96 frt értékben. Mindkettőt átadták az Obervormundnak. E 276 frt összegből a tartozás (229 frt) és a költségek kiteltek.[1]

Van azonban elöljáró, akinek távozásakor követelése van: *Pauer Mihály* másodelnök levélben búcsúzik és kéri a 250 frt követelését. Meg is küldik neki (1828).

Zavaros elszámolási dolgok többször fordulhattak elő, ezért mondják ki:

A pénztárkönyveket jól át kell vizsgálni és az adósságokat szükség esetén a városbiróval kell behajtatni. A felvételi dijakat lassan és késedelmesen fizetik. Kimondják tehát, hogy aki a két következő negyedévi gyűlésen ki nem egyenlíti tartozását, addig nem ülhet köztük. Még *Glatzinger* atya is tartozik az 1713-iki büntetéssel, 6 frttal, amit el is fogadott, felirták neki. *Neubauer* 18 frttal tartozik (1725). *Beregszászi* nagyon kérte, hogy engedjenek el neki valamit tartozásából. 10 frtot elengedtek, de a többit az első összejövetelen fizesse ki. *Gruber Péterné* az Umgeherek által búcsúzik, 30 denár tartozását elengedik (1725).

A hátralékok behajtásával többször foglalkoznak. 1691-ben Bucsnay Andrást és Székely Jánost kérik föl (1691).

Általában pénzügyileg nem a legjobban állott a társaság. Többször említik, hogy a kassza teljesen üres, kölcsönért folya-

[1] Ezen és más ilyféle uton szerzett, a társaság tulajdonában levő órákról szólanak az alábbi följegyzések:

A nagy ütőórát Sturmmal Varsóba küldték megjavitás végett (1740.) Glatzingert és Steurert pedig megbizták, hogy az angol faliórát, amily jól csak lehet, méltóságos Csáky uramnak adják el (1745.). A kis homokóra eladásával pedig Sahiót bizták meg. S még ez évben az angol faliórát 100 Rftért, a homokórát 50 Rftért adták el. És pedig az angol faliórát Pater Havlovics Ágoston jászói premontreinek adták el, ki arany dohánytárcát adott törlesztésre 22 dukát értékben s pénzt 34 frtot, összesen 120 frtot. Irást is kér erről. Az arany dohánytárcát Müllernek adták el, akinek lakomarendezés követelése fejében tartoztak (1745.)

Az ezüst ütőórát és a homokórát eladják, egy itteni órás-mester 10 ducatot ajánl értök. A javitásért 1 ducatot adnak neki (1745). Az ezüst ütőórát Neumannak adták el 40 frtért (1746).

modnak a tagokhoz. A legtöbbet ad *Petz*. Adnak még *Fried, Wagner* (1769).

Ha pénzhez jutnak, a felvett kölcsönök után kamatot fizetnek és törlesztenek, pl. 1771-ben: 27.81 mftot és 100 mftot.

1793. október 14-én is üres a kassza, *Kopi* 31, *Krausz* 50 frtot ad kölcsön, hogy segélyt tudjanak adni.

1795-ben is azt irják, hogy pénztáruk kimerült.

De egyszer-egyszer kedvezőbb is volt a helyzet: A kasszát revidiálták és volt benne Rf. 189.10 = mf 227 (1777).

Legtöbbet kiadtak az üzleti verseny megakadályozására, a görögök, zsidók, házalók stb. üldözésére. Szerepelnek azonban a kiadások közt a legkülönfélébb tételek, pl.

Stafétáért adtak 2 frt 70 denárt (1695).

Hostodynak egy homokóráért fizettek 36 denárt, pecsétviaszért 48 denárt. Levélportó Lőcsére 48 d. (1734).

Tarcali bort vettek (1736).

Giatzinger bécsi utazása számláját beadja s a lőcseieket értesitik róla (1736).

Hagen irnokának két kérvényért 1 birodalmi tallért, *Dubniczaynak* pedig több kérvényért 6 Rftot fizetnek (1745).

Elkobzásokért gyakran fizetnek.

A vásárbírónak fizettek két évre 8 frtot (1801), másszor 4 frtot (1808).

A vásárbírónak 1—2 frtjával összeadnak 30 frtot (1814).

A zsidók kereskedelmének korlátozása és az adók csökkentése végett kérvényt nyujtanak be s *Polinszky* Vormundnak a fogalmazásért frt 6.40-et, a bírónak 1 süveg finom cukrot adnak (1794).

Egy graner kitiltásáért 10 frt költséget fizettek (1809).

A központi főhatóságoknál lévő ügyeik sikeres elintézése és előmozdítása végett *ágenseket* (megbizottakat) tartanak, akikre szintén eleget költenek. Pl. *Drozdik* bécsi ágens a kancelláriánál jól járván el a vásárnapok ügyében, küldenek neki Neumannal 8.32 Rftot (1762). A városi magisztrátushoz is fordulnak, hogy amiként a többi szab. kir. városokban és ahogy a mostani viszonyok kivánják, a vásárjogot itt is 3 napra szállítsák le.

És csakugyan el is értek valami sikert, mert a bécsi Drozdik ágens közbenjárására a helytartótanács 3 napra szállitotta le a vásárok idejét a fűszeresekre vonatkozólag. De mivel ez nem elég, új kérvényt nyújtanak be, az atya felszólitja Nagy ágenst, járjon közbe (1769).

Budán is van ágensük, kinek 110 frtot adnak a tokaji ügyben (1816. márc. 16).

Egy izben áruk elkobzásáért, amelyeket a bécsi Conducteur hozott, fizettek bizonyos összeget.

A pénztárról külön nagy ivrét alaku, keményfedelü szá-

madáskönyvet vezettek, amely 1689-től 1843-ig terjed. Elől index van. Egy lapon 3—4 név is föl van jegyezve, baloldalon a tartozik, jobboldalon a fizetett rovat. Eleinte felváltva közli a társaság pénztári kimutatását s a tagok számláit, később csakis a társaság pénztári kimutatását, a cassa contot Soll és Haben oldallal. 1817-től három tag irja alá a számadást. 1843-ig vezették s ekkor dec. végén zárják be, aláirják Koppy Mihály elnök, I. Vorsteher, Oszvald Sámuel, II. Vorsteher, Laszgallner A. G. jegyző.

E számadások főbb tételei:

1722-től 1728-ig	bevettek	. . . .	490	mf.	64 kr.
1728-tól 1731-ig	„	. . . .	210	„	90 „
1733-tól 1736-ig	„	. . . .	413	„	30 „
1736-tól 1744-ig	„	. . . .	1116	„	89 „
1745-től 1756-ig	„	. . . .	504	„	54 „
1756-tól 1762-ig	„	. . . .	635	„	20 „
1762-től 1766-ig	„	. . . .	423	„	76 „
1766-tól 1769-ig	„	. . . .	436	„	44 „
1769-ben	„	. . . .	91	„	56 „
1769-től 1773-ig	„	. . . .	488	„	40 „
1774-től 1777-ig	„	. . . .	383	„	88 „
1777-től 1789-ig	„	. . . .	1549	Rf.	17 „
1789-től 1800-ig	„	. . . .	1313	„	45 „
1800-tól 1809-ig	„	. . . .	1142	„	26 „
1810 és 1811-ben	„	. . . .	440	mf.	36 „
1812-től 1816-ig	„	. . . .	2117	„	09 „
1816-tól 1817-ig	„	. . . .	1472	„	34 „
1817 és 1818-ban	„	. . . .	584	„	46 „
1818-tól 1819-ig	„	. . . .	936	„	46 „
1819-től 1820-ig	„	. . . .	1324	„	31 „
1820-tól 1822-ig	„	. . . .	1998	„	16 „
1822-ben	„	. . . .	1171	„	10 „
1823-tól 1825-ig	„	. . . .	701	„	59 „
1826-ban	„	. . . .	631	„	16 „
1827-től 1828-ig	„	. . . .	1347	„	28 „
1828-ban	„	. . . .	386	„	40 „
1820-től 1830-ig	„	. . . .	545	„	56 „
1831-től 1832-ig	„	. . . .	951	„	59 „
1832-től 1836-ig	„	. . . .	1947	„	58 „
1836-tól 1843-ig	„	. . . .	2535	„	55 „
		Összesen:	28291	mf.	39 „

A 142 év (1687—1829) folyamán a jegyzőkönyvek a következő *pénznemeket* emlegetik: birodalmi tallér (1689. 1691), ducat, hollandi ducat (1766), császári ducat (1651), specie ducat (1694), souverain (1769), márka (1728), rénes frt (Rf.), magyar frt (mf).

Emlegeti a *conventiós* pénzlábat, amelyet Mária Terézia férje, Ferenc német-római császár léptetett életbe 1748-ban. 1753-ban szerződésszerüleg elfogadta Bajorország is és azóta nevezik conventiós pénznek. E pénzláb szerint egy kölni márka finom ezüstből 20 frtot, vagyis 13½ birodalmi tallért vertek s az arany értékviszonya az ezüsthöz volt 1: $14^{11}/_{72}$. Nálunk conventiós, rénes vagy német frank nevezték. A jegyzőkönyvek

Rf.-fel jelölik. Egyenlő volt 20 garassal, 1 garas = 3 kr., tehát 1 frt = 60 kr.[1]

Több esetben e különféle pénzek egymáshoz való értékviszonyát is feltüntetik a jegyzőkönyvek aranypénzek:

1 ducat	1694-ben . . . =	4	frt.	20	krajcár
4 „	1742-ben . . . =	19	„	80	„
4 „	1762-ben . . . =	20	mf.	—	„
1 „	1763-ban . . . =	4	„	95	„
1 „	1770-ben . . . =	4	„	95	„
1 „	1771-ben . . . =	5	„	—	„
2 „	1771-ben . . . =	10	„	16	„
1 „	1727-ben . . . =	5	„	08	„
1 „	1820-ban . . . =	4	„	30	„
1 császári ducat	1778-ban =	4	mf.	16	„
2 „ „	1778-ban =	8	„	32	„
1 „ „	1784-ben =	4	„	20	„
1 „ „	1786-ban =	4	„	18	„
1 „ „	1790-ben =	4	„	30	„
1 *hallandi ducat*	1769-ben =	4	„	95	„
5 „ „	1769-ben =	24	„	76	„
1/2 *souverain* . .	1769-ben =	7	„	42	„

Emlegeti a jegyzőkönyv a *Rénes forintot* (Rf), melynek értékviszonyára álljon itt nehány följegyzés:

35	rénes forint	1701-ben . . . =	63·—	mf.
25	„ „	1702-ben . . . =	45·—	„
40	„ „	1725-ben . . . =	48·—	„
50	„ „	1725-ben . . . =	60·—	„
27	„ „	1725-ben . . . =	32·40	„
20	„ „	1729-ben . . . =	30·—	„
20	„ „	1731-ben . . . =	36·—	„
12	„ „	1733-ban . . . =	14·40	„
19·71/2	„ „	1755-ben . . . =	22·95	„
33	„ „	1760-ban . . . =	39·60	„
28	„ „	1771-ben . . . =	33·60	„
189·10	„ „	1777-ben . . . =	227·—	„

A XVIII. század végén a magyar vagy kurta frt = 33 1/2 poltura vagy 50 kr. volt. Vagyis 24 mf. = 20 conventiós frttal.[2]

4. Hivatalos ellenőrzés.

A céhek nagy önkormányzatot élveztek, épen ugy, mint a szabadkirályi városok. A XVII. század közepe óta azonban az állami központosítás eszméje nálunk is föllép. Az állami hatalom hovatovább kiterjeszti a maga uralmát mindenre, különösen amidőn a pénzkezelés körül sok visszaélést tapasztal. Ellenőrzés alá kezdenek tehát mindent venni. Különösen szigoru e téren *II. József, akihez* a polgárok egész vádlajstromokkal fordultak hatóságaik ellen.[3]

Ellenőrzés alá veszik a céhet is. A XVIII. század folyamán megjelenik a céhbiztosi intézmény, melynek értelmében

[1] Vargha: A magy. hitelügy és hitelint. tört. 45. és 46. l. A 30-as, 40-es években C. M. (conventions Münze) betükkel jelölték a pengő frtot. A jkönyvek szerint 1 Rf. eleinte körülbelül 2 mf.

[2] Vargha i. m. 45. l.

[3] Közg. lexikon III. 726.

III. Károly az iparos céheket külön-külön vagy többet együtt egy városi tanácstag ellenőrzése alá rendelt.[1]

A kassai kereskedő társaság ellenőrzésének néhány jele mutatkozik a jegyzőkönyvek következő följegyzéseiben is:

A tisztviselőválasztásnál már másodizben két városi elöljárósági tag van jelen és a városi ügyész (fiskális). (1782).

Később pedig rendeletet kapnak, hogy *Redl* cs. kir. Grosshandlungs Gremiumansagernek mutassák be könyveiket és fizessenek neki Rf. 1.25. (1808. aug. 4.)

Az 1826-iki szabályzatnak pedig a 26., 27. és 28. pontja említi a biztost (Commissaire). Elrendelik e pontok, hogy a gyűlésekre a szükséges esetekben a városi magisztrátus megbizottját is hivják meg. A gyüléseken iránta is kellő tiszteletet tanusitsanak a tagok. A városi elöljáróság elé viendő nagyobb és fontosabb panaszokat előbb a commissariusnak adják ki megvizsgálás és tökéletes referálás végett.

V. A könnyü felvételek kora 1687—1769.

1. A felvétel föltételei és a dij lefizetése.

Az 1686-iki szabályok a felvételre a következőkép intézkedtek:

1. Akik eddig tagjai voltak a társaságnak, ezután is tagok maradnak.

2. Azon kassai lakókat, akik eddig nem kalmárkodtak s az előirt inasesztendőket nem töltötték el: az öreguraimék a társaság beleegyezésével érdem szerint kiszabott fizetésért fölvehetik, de jó nemzetséglevelök legyen.

3. Nem kassait csak akkor lehet fölvenni, ha jó nemzetséglevele és tanulóbizonyitványa van s ha előbb a polgárjogot megszerezte. Ha szegényebb, 25 frtot fizet; ha jobbmódu, díját lelkiismeret szerint szabják meg öreguraimék.

4. Igy mindenféle nemzetségbelit föl lehet venni, kik a kereszténység körül ő felsége fegyverét segitik.[2]

E fölvételekből látható, hogy ez időben még *nem gátolták* a társaságba való belépést. A felvételi díj kiszabásában is elég szabadkezet engedtek arra, hogy a szegényebbek is befogadhatók legyenek. Sőt a felvételi díj befizetését is megkönnyitették.[3] Azt mindig megkivánták, hogy a fizetendő dijból legalább *egy részt azonnal* letegyenek, amint ezt mindig meg is tették. A többit 3—4 negyedévi részletfizetésben engedték meg (mindig azt irják: sok kérésre).

[1] M. Schindler Gy.: A selmecbányai céhek élete 46. lap. Selmecbánya 1909.

[2] Magyar Gazdtört. Szemle 1897. 38. lap. A kassai keresk. céhszab. 1686.

[3] Volt is sima felvétel, amint az előadás szövegében különféle szempontból említetteken kívül még az alább felsorolt fölvételek is mutatják:

Vásárhelyi Jánost felveszik 18 frtért 3/4 éven háromszorra fizeti (1689). *Jenei Andrást* 25 frtért (1700) *Sadler Jánost* 30 frtért (1702). *Gurty János* Babtisztot 45 frtért 3 részletben (1701) *Proszditz Sámuelt* 25 frt 4 részletben (1710). *Perot-*

Sőt a kiszabott díjakból is jelentékeny *lcengedéseket* adnak pl.: 1695-ben *Mader János* és *Miklós György* díját 72 frtról 50-re engedik le.

1696-ban: *Pleschguti János* 72 frt diját 50-re, Schőn Istvánét 36-ról 25-re, Pap Jánosét 72-ről 27-re, engedik le.

1698-ban *Ungvári Szabó Bálinttól* 80 frtot kérnek. Nagyon könyörög, hogy engedjék le, 50-re engedik. Ujra háromszori kérésére, 40-re engedik és megengedik, hogy négy részletben fizesse. Neumany Jakabot 25 frtért vették föl, azonnal lefizetett 6 frt 30 denárt (1695).

Kárász Pált fölvették 40 frtért, de kimondották, hogy ***ha le nem fizeti, kizárják*** (1710).

A díjat a fölvett *halála után* is le kellett fizetni. A boldogult Hak András fölvételeért fizetett Wegelné asszony 18 frt (1736. aug.) Aminthogy általában az elhalt örökösével elszámoltak, pl. igy történt Schiszler Gáspár özvegyével (1736).

A felvételi díj lefizetésére kezesek kivánásával, szigoru határozatokkal szorítják az illetőket. Kimondják, hogy ha olyan egyén akarja magát fölvétetni, aki a kereskedést meg nem tanulta és a kirótt díjat nem tudja mindjárt kifizetni, köteles

házy Istvánt 30 frt (1717) 1721. *Vaccanó Antalt* 30, *Cettó Andrást* 25, *Steiner Jakabot* 30 frtért.

1722-iki fölvételek: *Klobusitzky István* 30, *Lesinszky József* 25, *Neubauer Kristóf* 25, *Grim Márton* 25 frt, 1725: *Hostody Jakab* 36 mf., *Gerhardt* 40 Rf. = 48 mf., *Weindler Mátyás* 50 Rf. = 60 m., *Novelly Jeremiás* 27 Rf. = 32 mf. 1728: *Csepcsányi Dávid, Wardein Ferenc, Szahorszky Frigyes, Tomasz György* 35—36 mf. 1729: *Rabenscifer Mihály* 20 Rf. = 30 mf.

1733: *Márton* és *Laszgallner* 20 Rf. 1733: *Brudl József* felvételi díjának hátralevő részét fizesse meg. 1735: *Leutner János* Gottfriedot fölveszik 36 frtért, amit készpénzben le is fizetett. Glatzingernél és Steyernél volt szolgálatban. 1721: *Spák Gottfried. Fried Jakab, Mohl Dávid* 36—36 frt Be is gyűlt a kasszába 129 frt, mert a fölvettek jórészt kifizették a kirótt összeget. 1742: *Laszgallner Ábrahám* 36 frt. 1743: *Beregszászi Ferenc* 36 frt, 32 frt 54 d. azonnal lefizet. *Kikedi Janost* tekintettel, hogy Kikedi István özvegyét vette el, fölveszik; fizet 60 mfrtot, ebből 48-at rögtön letett. *Tirner Mihály* 36 frt. 1745: *Melzl Dániel* 36 mf.

1750: *Kröpfel Pált* fölveszik 36 Rf., amit teljesen lefizetett; fölvételébe a bautzeni Bruderschaft beleegyezett 1755: *Hermann Györgyöt* fölveszik 36 mf. és 3·60-ért (ez időtől szedik e pótösszeget). 1756: *Cehowitz András* fölvétele mellett és ellene sokan beszéltek, ezért a díjat is föl emelték 50 mf. és 3·60-ra. *Wohlmuth Lipót Károly* a 36 frt és 3·60-at azonnal lefizette. 1759: *Wagner Jakab* 36 mf. 3·60. 1760: *Petz György* János, 30 + 3 Rf. = 39·60 mf.

1763: *Bőtösi István* polgárt fölveszik, 50 mf. 1765: *Prihoda János* polgárt és Thurmermeistert fölveszik 55 + 3 Rf. kifizetett 50-et. *Bucheldt Flórián* és *Kopy Jánost* egyenkint 30 + 3 Rf. 1766: *Tóth Mátyás* jelentkezett felvételre. Tekintettel becsületes magaviseletére, teljesitették kérelmét és taxáját Rf. 60 + 3-ra emelték. 1767: *Petz Kristóf* és *Oszwaldt Sámuelt* fölveszik (rendes díj). 1768: *Heuszter Frigyes* János 39·60 mf. 1781: *Wandrascheck Ferencet* 28.48. 1769: *Grim Dániel* 28·48. 1801: *Tauber Jánost* 28·48. 1805: *Oszwald Sámuelt* 28·48 frtért.

Ez Oszwald sirköve még áll a lutheránus temetőben a Károly Tivadaré mellett (1812—33). A Cittóék (Cettóék) síremlékei is itt állnak közvetlen a fal mellett egy ég felé mutató hatalmas szoborral.

megfelelő kezeseket állitani, különben nem fogadják be. Ha pedig a kijelölt időre sem fizeti meg, a kezesek legyenek erre kötelesek (1733. ápr. 8.)

Hubert Ferencet fölveszik 40 frtért, de nem tud azonnal fizetni. Fizessen 8 nap alatt, addig Winkler érte a kezes (1738).

Akik a felvételi dijakat a következő gyűlésre kötelesek elhozni, ne is mentegezzőnek, hanem hozzák el (1733.)

Hadeler Jakabot fölveszik 30 Rftért. De nem volt pénze. Meghagyták, hogy 14 napon belül fizessen, különben becsukják üzletét (1738).

A felvételi díj fizetésére *uj, szigorúbb szokásokat* hoznak be s életbe is léptetik:

Welsz Kristófot 36 mfrt. és 3 frt. 60 denár felvételi dij ellenében veszik föl 1754. április 9-ikén. Kimondják, hogy aug. 17-ikéig fizesse meg.

Jenei Mihály fel akarja magát vétetni, de mivel a taksának, 50 mfnak csak a felét akarja kifizetni, egyelőre nem veszik föl. Pár hó mulva az 50 mfrtot lefizeti és csak a 3.60-nal marad adós. (1755.)

Cettó uramat 25 frtért akarják fölvenni, de mivel szemtelenűl kijelenti, hogy 20 frton alúl is föl kell őt venni, elhatározzák, hogy nem veszik föl, hanem szigorúan megbüntetik.[1]

Olcsó pénzen nem is hajlandók mindenkit fölvenni, bárha nagy is a pártfogója.

A Brudervater jelentette, hogy a városbiró a cirklert azzal a paranccsal küldte hozzá, hogy *Katzai György* szatócsot olcsó pénzen vegyék be a Bruderschaftba. De mivel e parancs homlokegyenest ellenkezik a társaság császári articulusaival, nem fogadták el, hanem két polgárt azonnal elküldtek a városbíróhoz kimutatni, hogy mit tartalmaznak az articulusok. (1709. jan. 2.)

2. Más foglalkozásuak és másutt tanultak felvétele.

A céhszabályok megengedték olyanok felvételét is, akik a kereskedést nem tanulták. De az ilyenektől nagyobb díjat követeltek. *Öchsel István Ferenc* fel akarja magát vétetni, de nem tudja bizonyitvánnyal beigazolni, hogy a kereskedést megtanulta. Ha felmutatja, 30 frtért a Bruderschaftba felveszik. Sok kérés után az összeget 20 frtra szállitják le, amiből 10-et ismét leengednek, 10-zel adós marad. Ha pedig a kivánt tanulóbizonyitványt nem tudja felmutatni, 120 frtot kell fizetnie. (1698. nov. 1.)

Igy járnak el az alábbi esetekben is:

Sztropkay Szabó Pál fölvételét kéri, de mivel a kereskedést nem tanulta meg eléggé s tekintettel a nehéz időkre, 75 frtért vették fel; sok kérésére, 40 frtra engedték le (1698.)

Gösch Frigyes Kristóf („tarökhenmacher“) nem tanulta a kereskedést, ezért 120 frtot kérnek tőle. De sok kérésére és báró

[1] 1709. január 2.

Tabonat ajánlására előbb 40, majd ismét 9 frtot elengednek neki, fizet tehát 35 Rfrtot, vagyis 63 frtot (1701).

Bellienot fölveszik 30 mfrtért, de hozzon bizonyitványt, hogy a kereskedést megtanulta, különben 20 frttal többet fizet, vagyis összesen 50 Rfrtot (1729).

Felvesznek *iparosokat* is: Müller Márton kannagyártót, ki 24 frtot fizet négy negyedben (1695).

Beanszky Damokos kéményseprő kéri fölvételét. Hosszasan tárgyalják, hogy a szabályzatot megtartják, de mégis csak fölveszik, jót áll érte Vas Mátyás (1700).

Nadler Frigyes Mihály a nála levő bizonyitvány szerint a tűgyártó mesterség mellett a kereskedést is megtanulta, fölveszik tehát 30 Rfrtért. Kérelmére leengedték 25 Rfrtra és ez tesz 45 magyar frtot (1702).

Siegel Kristóf tűgyártót fölveszik 60 mfrtért, rögtön lefizet 36 mfrtot (1754).

Buch Jakab, kovács, kéri fölvételét. Először visszaadták iratait és másokat követeltek tőle. De másodszorra fölveszik.

Fizet:	bejelentési dijat	mf.	1·20 d
	Privilégiumért	„	18·— „
	Item privileg. költs. fedezése .	„	5·40 „
	Az ú. n. contingent	„	4·80 „
	Összesen:	mf.	29·04 d (1769)

Ha *másutt tanult* valaki, nem tekintették felvételi akadálynak.

Müller Mihály Sopronban tanult Leinwalernél és itt is szolgált Hirschler Éliásnál. A rendes taxáért, 36 frtért felveszik. (1736).

Pratobevera András surmani, *Puldi dungói* születésü társak, mindketten milanóiak, felvételüket kérik. Pratobeveráénak megvan a kereszt-, nemes- és tanulólevele. Puldinak nincs, de kötelezi magát, hogy rövid idő alatt beszerzi s bebizonyitja, hogy a kereskedést megtanulta. Fizetnek ketten 60 Rfrtot ducatokban (1753).

3. A társaságon kivül senki sem kereskedhetik.

Azt azonban semmiképen nem tűrték meg, hogy valaki a társaságon kivűl kereskedjék. Sokféleképen zaklatták, hogy vagy lépjen be közzéjük, vagy hagyjon fel az árúsítással. Az 1686-iki privilégium 25. pontja elrendeli, hogy ha valaki akár a városban, akár pedig valamely sokadalmas helyen nem tagot lát kereskedni, jelentse a városi tanácsnak és kérjen assistenciát (segitséget), hogy az illetőt megkeresztelhessék (beiktassák) a társaságba. Sőt ha ezt más városiról is tapasztalja, annak a városnak is jelentse be. Ha pedig az illető ellenszegűlne, szépszerént veszítse árúját.

A 18. pont pedig az idegen és a társaságon kivül kalmárkodó embert székerén hordozó tagnak megparancsolja, hogy büntetés terhe alatt jelentse be az illetőt.

És csakugyan, számos esetben intézkedik a társaság a be nem iktatottak szabálytalan kereskedése ügyében.

Schüszler Jánosnak és *Gáspárnak* megparancsolták, hogy adásvevésüket otthon, a háznál szüntessék be, ha pedig nem, akkor vétessék fel magukat a Bruderschaftba. Holub Jánosnak is ugyanezt rendelték el. (1698. ápr. 7.)

Föl is vétette magát mind a két Schüszler, sőt egy harmadik is Gábriel. Összesen 120 frtot követelnek rajtuk, melyből 80 frtot készpénzben fizessenek, a többiért adjanak egy hordó bort. A készpénzt részletekben fizették.

Holubot azonban még 4 év mulva is figyelmeztetni kell, hogy vétesse föl magát, mert semmiképen sem engedik meg, hogy kereskedjék. Nincs nyoma, hogy megtette volna.

Schmütz Kristóf könyvkereskedőnek (Buchhändler) eltiltják, hogy papirral és más árukkal is kereskedjék, mert ezzel kárt okoz nekik. Vagy pedig vétesse föl magát a testületbe. (1695.) Csak három év mulva lép be, amikor könyvvezetőnek (Buchführer) mondják. 36 frtot kérnek tőle, amit 30-ra engedtek le. Ebből lefizetett tizet, a többit 4 részletben fizesse negyedévenként.

Schory árukat hozott és a városban itt-ott eladta és kereskedést üz. Deák Péternél lakik a Faulgassén. (Ma Deák Ferenc-utca.) Megvizsgálják a dolgot és a városi tanácshoz fordulnak.

Hasonlóképen egy Nigrelli generális alatt volt vorirschüger (talán furir= futár), névszerint *Jngerle* a proviantházban vagy az apácaklastromban.

A puskaműveseknek és feleségeiknek megtiltják, hogy a piacon üzletet folytassanak.

Az eljövendő szabadtársaságoknak (frey compag.) ne legyen szabad adni, venni, mert ez a kereskedőknek és iparosoknak nagy kárára lesz, semmiképen se történjék meg.

Hasonlóképen *Jászai Szabó Mihálynak,* aki labdákkal, „waisz abba" dohánnyal és más árúkkal kereskedik, megtiltják, hogy tovább kereskedjék.[1]

Egy ízben *Dunszt Jakab János* miatt jöttek össze, ki már 3/4 éve árul üzletében s tegnap bezáratták üzletét a biróval. Behivták s megdorgálták, hogy a Bruderschaft tilalma ellenére eladott s 25 frtért felvették.[2]

Másszor meg két tagot, *Zahorszkyt* és *Winklert* utasitják, hogy menjenek el *Neumany Mátyáshoz,* hogy hagyjon fel hering- és sajteladással, vagy pedig vétesse fel magát a Bruderschaftba. Amire egészen röviden felelt, hogy nem hagyja magát a Bruderschafttól ebben gátolni, hanem tartja magát ahhoz, amit a magisztrátus a polgárjoggal adott neki, hogy rőffel és mértékkel és sullyal adjon és vegyen. (Handeln-Wandeln.)[3]

Két év mulva ujra küldenek hozzá hering-, tőkehal- és más árusitás miatt s csak újra két év letelte után véteti föl magát, amikor fizet 20 rajnai frtot, amelynek fejében 4 ducatot á 4·15 = 19 frt 80 krt adott.

Schandy Péter is heringet és más hordós árút ad el, megizenik neki, hogy vagy lépjen be a társulatba vagy hagyjon fel vele. (1726.)

Taurentihez elküldik *Leutnert* és *Laszgallnert,* hogy hagyja abba a cukor és füszerek eladását vagy lépjen be a társulatba, különben bejelentik a birónak. (1738.)

Kacsay, Braun, Kovalek és *Hornyák* szatócsok végett Neubauert és Hub(?) a városbiróhoz küldték, mert bár polgárok, de a társulatba nincsenek fölvéve (1745.) Három év múlva újra a városbiróhoz küldenek, hogy Kacsaynak és a képszatócsoknak tiltsák el az árúk eladását.

4. Néhány fölvétel részletesebb szövege.

Egyébiránt, ha a kellő föltételeknek megfelelt a kérelmező, egészen simán ment a fölvétele:

[1] [2] [3] 1702. április 12. 1718. március 31. 1736. február 8.

Maray Bertalan már előbb föl volt véve a bécsi árulerakó helyen, tehát minden további habozás nélkül felveszik, mihelyt nemzetséglevelét bemutatja. Fizet 30 tallért.

Michelstätter Kristófot is simán vették fel, de kikötik, hogy ¾ év alatt 36 frtot fizessen és pedig felvételekor rögtön 9 frtot, a többit negyedévenként 9 frtjával fizesse meg (1690).

Penkoviczky Györgyöt 54 magyar frtért veszik föl s 4 részletben tartozik letenni (1691). Mégis sokallja e díjat és a következő évben kéri, hogy a 30 birodalmi tallér tartozását engedjék el. Rossz üzletmenete miatt 10 tallért leengednek neki.

Szendrey Szabó István a felvételért 25 frtot, *Klein János* 18 frtot fizet részletekben (1692).

Jászkay Györgyöt 14 frt (1693), *Gruber Pétert* 18 frt díj ellenében veszik fel (1694.) Ellenben ugyanezen időben *Vass Mátyást* és *Bohati Jánost* 25—25 frtért.

Knoblauch Zachariás felvételét kéri. Köztudomásu, hogy megtanulta a kereskedést, minden habozás nélkül felvették tehát 20 Rfrtért, vagyis 36 mfrtért. Amit minden gondolkozás nélkül rögtön megfizetett (1731).

Had Andrást, Hirschler Eliást is hasonlóképen veszik fel ugyanannyiért. De *Kökedy István* nem tanulta meg a kereskedést, sok kérés után 40 mfrtért vették fel. *Steyrer* és *Wardein Ferenc* kezeskednek érte, hogyha pünkösdig meg nem fizeti, ők fizetnek helyette.

Itt emliti először a kezességét (1733. ápr. 8.) *Szartoriusz Sámuelt* is fölveszik 36 mfrtért, mivel az egész társaság tudja, hogy tanulta. Jótállója Hostodi (1733).

Volt rá eset, hogy a jótálló ki is fizette az összeget. *Kern Ádámot*, aki a boldogult Kern Mátyásnál töltötte tanulóéveit, 36 frtért fölveszik. 24 frtot le is fizetett azonnal. A hátralévő 12 frtról igérte, hogy 14 nap alatt kifizeti. Mivel azonban még egy év mulva is adós volt vele, kezese, Klobusiczky fizette ki (1736).

Azt a szabályt azonban megtartották, hogy csak kassai polgár vehető fel: *Moldenlehner* Tokajból kérte, hogy Debrecenben a kassaiak sátra mellett emelje az övét s vegyék fel a társaságba. De ezt semmiképen sem akarták megengedni. Kérelmét elutasitották azzal, hogy előbb vétesse föl magát kassai polgárnak, akkor fölveszik (1730.)

Az ez időben fölvettek közül részletesebben megemlékszünk a *Laszgallnerekről* és családjukról.

A Laszgallner-család egyike Kassa és Igló városok legrégibb, legtekintélyesebb patricius kereskedő családjainak, melynek tagjai közel 200 éve kereskedők. Házasság útján Kassa más kiváló polgárcsaládjaival léptek összeköttetésbe (Fiedler, Zahr, Szakmáry, Megay, Haydu, Loósz, Aranyossy, Éder,) ily rokonságokból kiváló müvészi és tudós ivadékok származtak (Henszelman, Doby, Benczur stöbbi). Az iglói ág is a felvidék nevezetes családjaival házasodik össze (Prihradny, Posewitz, Rombauer). A rokonságban a legkülönfélébb tekintélyes állásuak találhatók (pap, orvos, gyógyszerész, biró, tanár). Kiterjed a rokonság a felvidék s az alföld számtalan városára (Nyiregyháza, Debrecen, Pozsony stb.) A külföldre (Bécs, Lemberg, Berlin, Brünn, Stuttgart, Esslingen, Tübinga, Belgium.) Rokonságban volt a XIX. század ele-

jének nevezetes, pesti nagykereskedőivel: Liedemannal (nagyszállító is volt), Karafiáttal (eredetileg brünni posztógyáros, leszármazottjai közt trieszti kereskedő is volt.) Malvieux bécsi nagykereskedő családdal.

A Laszgallner-család leszármazását a következőkben ismertetjük: *Laszgallner Ábrahám Ehrenreich* soproni polgár és fehérsütő pék (Weissbäck) volt, fia Laszgallner Istvánnak, először 1695-ben nősült Pozsonyban, Liedemann Mária Reginát, Liedemann Jakab leányát vette el. Másodszor Sopronban 1701-ben Brandt János leányát Mária Rozinát. Valószinü, hogy öregebb korában Kassára költözött és itt is halt meg. Platti a kassai krónikában mint egyik legelőkelőbb protestáns családot emliti az ő házát. Öt fia volt s ezek mind kereskedő pályára léptek s egyik sem tért vissza Sopronba. Kettő közülök Kassára költözött és pedig *L. Ábrahám* (szül. Sopronban 1709., meghalt Kassán 1751., kassai leányt vett el, Schändi Anna Dorottyát 1716-ban, ki jóval túlélte őt, 1771-ben halt meg.) A kassai kereskedő társaságnak hasznos és müvelt tagja lehetett, mert felvigyázója, Aufsehere volt (1732) és jegyzője (1740—1745.) *Tóbiás Richárd* is Kassán volt kereskedő (szül. 1712.) Sopronban meghalt 1760. Kassán, Glatzinger Mária Rosinát vette el Kassán, aki szintén tulélte őt, 1775-ben halván el. Ő is előkelő szerepet vitt a testületben, volt jegyző (1738—45.) felvigyázó (1750.), népszószóló, Vormund (1745—1760.) mellette ülő (1751.) A többi 3 fiu közül: *Gottlieb János* (1703—1771.) iglói kereskedő lett. *János Jakab* (szül. 1707.) Bécsben pénzváltó. *Mátyás* (szül. 1713.) kereskedő-tanuló Nürnbergben, nyomaveszett.

Ez volt az első nemzedék, mindenik kereskedéssel foglalkozott. Most nézzük a gyermekeiket, a második nemzedéket s ennek leszármazottait.

Laszgallner Ábrahám gyermekei közül: *Mátyás* (szül. Kassán 1750. meghalt 1821. Kassán nőtlenül) kereskedő volt Kassán. *Sámuel* (szül. Kassán 1745. meghalt u. itt 1778-ban.) Ochsz Ilonát vette el (1773.), ki 1815-ben halt meg. Egyik leányuk (Rozina) Henszlmann Imre kassai kereskedőhöz ment férjhez (1797.) s az ő gyermekük volt Henszlmann Imre, a hires egyetemi tanár. A másik leány (Zsófia Dorottya) Hajdu Dánielhez ment. Fiok szintén Dániel (1808—1872.) szappanos Kassán. A Kossuth L.-utca szegletén lévő Ált. Hitelbank épülete az övé volt. Pocsatkó özvegyét vette el és mostoha unokája alapitotta a mai Pocsatkó-Friedmann szappangyárat. A Hajdu-család sirboltja a Rozália temetőben van.

Az iglói ág jómódu, egyházi és társadalmi téren előkelő szerepet vivő kereskedő családdá lett. Egy leány (Johanna Borbála 1799-ben) Malvieux Jakab Mátyáshoz ment férjhez, aki előbb Rimabrézón vasgyáros, majd Bécsben nagy kereskedő lett. Ez iglói ág Kassára költözött, leszármazottja *Ábrahám Gottlieb* (1783—1863.) kassai kereskedő, aki Ochsz Johannát vette el (1808.), jegyzője volt a kassai kereskedőtestületnek (1806—48.) 32 éven át. Második és harmadik házasságában Hajdu-lányokat vett el. Viszont az ő lányai pedig Szakmáryhoz és Benczur Vilmos nyiregyházai patikáriushoz mentek férjhez. Ennek fia a hires festő, Benczur Gyula, egyik lányát pedig Éder Ödön, Kassa város most elhunyt polgármestere vette nőül. A fenti Ábrahám Gottlieb egyik fia: *Ágoston Tivadar* Kassán kereskedő volt (1809—1880.) Felesége Fiedler-lány volt, egyik fia *Albert Károly* fődohányárutőzsdés Kassán, a másik, *Ödön,* a csányi műmalom nyugalomba vonult igazgatója s ev. isk. iskolafelügyelő; lányai közül az egyik *Benezur Gézához,* Kassa város páratlan nemes lelkületü, köztiszteletben és közszeretetben állott főügyészéhez, az ev. egyház I. felügyelőjéhez ment nőül; a másik *Aranyossy László* ügyvédhez, a kassai takarékpénztár és ügyvédi kamara elnökéhez.

Az iglói temetőben 1779-ben sirboltot állitott fel a család, melyet 1899-ben renoválták. A protestáns egyháznak tekintélyes és áldozatkész tagjai voltak s különféle tiszteletbeli állásokat viseltek. (L. A Laszgallner-család nemzetségkönyve, Késmárk, 1908.)

A kassai lutheránus temetőben látható Laszgallner A. Gottlieb (1783—63.), Laszgallner Emilia, Szakmáry Vilmosné, előbb Záhrné, valamint fia Záhr Rezső; Laszgallner Dorottya, született Haydu (1800—1873, góthikus vas); Laszgallner Paula és férje Benczur Vilmos szarkofág, Laszgallner Róza Henszlmanné (1778—1833.) siremléke.

5. 1695. jun. 8-án tagok:

Carové Jakab atya, Kassa főszószólója †
Gräsz János mellette ülő és öreg uram (älteste Herrn) Kassa birója
Schneider György mellette ülő és öreg uram (älteste Herrn) meghalt, de örökösei élnek
Mentzel Kristóf mellette ülő és öreg uraim (älteste Herrn)
5 Dominik Lőrinc „ „ „ „ „ „ „ †
Holuboky István „ „ „ „ „ „ „ †
Rozgonyi János „ „ „ „ „ „ „
Payerle Tamás népszószóló †
Anschauer András nótárius †
10 Antony Wencel Stöw (?) †
Isakovics Mátyás †
Jenay Mihály
Schrőger Mihály †
Gemenczay Pál †
15 Maray Bertalan
Cetto József †
Mittelstätter Kristóf
Kovásznay András
Krebel (?) Mátyás kihagyatott †
20 Büttner Gotfried
Feygenbutz György
Pomer Mihály
Sorger Mihály
Benner Boldizsár
Almásy András
Rozgonyi István †
Pokorny Éliás †
Feja Miklós †
Szabó Mihály
30 Székely János
Kisjenay Mihály örökösei, meghalt 1698. márc. 5.
Galambosy István
Szuhay Márton †
Máday István †
35 Járay György
Marosvásárhelyi János
Kalmár János
Morvay András
Homonnay István †
40 Penkoviczky György
Szendrey Szabó István
Klein János örökösei, a társaságból kivált és meghalt
Wass Mátyás
Boháty István
45 Gruber Péter
Neumany Jakab
Wolffmüller Márton
Máder János
Geörgy Miklós
50 Schön István, kihagyatott a társaságból †
Pleschguty János örökösei, kihagyatott a társaságból †
Pap János
Ungváry Szabó Bálint
Schmütz Kristóf †
55 Sztropkay Szabó Pál
Öchsel István Ferenc †
Schisler János
Schisler Gábor
Jeney András, kihagyatott †
60 Schüszler Gáspár †
Gurti János Babtiszt †
Kärh Kristóf Győző Bernát
Sadler János
Beántay Domokos
65 Nadler Mihály Frigyes
Brusz Ferenc
Achberger Jakab
Glayring(?) János György
Iwatsch János György

6. 1705. aug. 18-án tagok:

Carove Jakab atya
Schiszler János mellette ülők
Szendrey István „ „
Dominik Lőrinc „ „ †
5 Mentzel Kristóf „ „
Jászai György „ „
Vásárhelyi János „ „ †
Mader János népszószóló
Satler János nótárius
10 Schneider György özvegye és örökösei
Roszgoni János özvegye és örökösei †
Jenei Mihály
Kemencei Pál özvegye és örökösei
Maray Bertalan †
15 Mittlstött Kristóf †
Kovásznay András
Buttner Gottfried †
Brommer Mihály
Sorger Mihály
20 Benner Boldizsár
Almási András †
Szabó Mihály †
Székely János
Galambosi Mihály
25 Puhay Márton †
Kalmár János †
Morvai András
Benkovics György †

Vas Mátyás †
30 Bohati István †
Grub Péter Ferenc
Neumany Jakab †
Wolfmüller Márton
„Gyorgy“ Miklós † [1])
35 „Pap János“
„Ungvári Szabó Bálint“
„Szropkai Szabó Pál“ †
Schiszler Gábor
Schiszler Gáspár †
40 Karsch Bernát Viktor
Biankéni Domokos †
Midrl Frigyes †
Krasz Ferenc †
Auchberger János Jakab
45 Ivatsch János György
Bellich Menyhért †
Árvay János †
Waxmuth János Keresztély †
Cetto György †
50 Hubert János †
Droszdik Sámuel
Kárász Pál
Trencsényi András
Herman Sámuel
55 Krauthepner Mátyás
Deres Márton

VI. A fölvételek megnehezitésének kora. 1769–1826.

1. A felvételek szigoritása.

Az 1769-iki kiváltságlevél már maga is kissé megneheziti a fölvételt. A kereskedés kitanulását és a segédi éveket megkivánja. A felvételi dijat ugyan nem valami nagyra, 15 rajnai frtra szabja, amihez 1 frt bejelentési dij járult még. Határozottan jelöli meg ez összeget, nem úgy mint az előbbi privilégium. Azonban nyomban fölemelték 28 Rfrtra, amit 33.60 magyar frtnak számitottak 1771-ben.

Megelőzőleg nagyobb összeg fejében könnyen felvettek bárkit is. Most nem duplázzák meg a dijat, nem alkudoznak fölötte, de nem is vesznek fel akárkit. A fölvételi dijat csak 1812-ben változtatják meg, amidőn 60 frtra emelték föl és amikor a papirpénz értéke hanyatlott, azt is kimondták, hogy ezüstben szedik.

Ujitás volt a felvételnél, hogy az illetőnek a városbirónál is jelentkeznie kellett. Ez azt mutatja, hogy szorosabb hatósági felügyelet alá került a céhek működése.

A kereskedő fia és aki kereskedő lányát vagy özvegyét vette el, a taksának a felét fizette. Egyéb kivánalmaknak különben teljesen meg kellett felelnie. A tanulóéveket pénzen megváltani nem lehetett.[2]

A felvételi szabályzat ugyan elég enyhe volt, de a gyakorlat szigorubban alakult. Volt ugyan elég sima fölvétel,[3] de na-

[1] Ezt és az utána következő 3 nevet magyar módon irta a jegyző.

[2] Kerekes: A Kassai Kereskedő Bruderschaft szabályai 1769. Keresk. Szakokt. XVIII. évf. 18. l.

[3] Ily fölvételek voltak: 1771: *Rumi József.* 29·04 frtért 1779: *Ochsz Sámuel* Rf 28·40; *Krausz Mihály Tivadar* Petz Györgynek János nevű fia özvegyénél volt alkalmazásban, bizonyitványai rendben voltak, Rf 28·44; *Beregszászy Józsefet* is u. anyiért. Ez okt. 14-ikén szabadult fől, Petz György és társánál tanult és dec. 15-ikén már tagul vagyis főnökül veszik fől.

1781: *Wandrascheck Ferenc* ugyanannyiért. Üzlettársául lépett be hozzá *Haderer Mátyás,* kit ekkor vettek föl u. annyiért; 1783: *Neumany Péter* u. a. 1786: *Láng Sámuel* itteni születésü és mindenütt kitünően viselkedett u. a. 1792: *Koppy János, Tusnald László, Schaller Antal* u. a.

1800-ban hatan jelentkeztek: *Hajdu Dániel, Tschida Mátyás, Stefánek Antal, Rumy József, Mohl József, Mohl Sámuel,* mindet fölvették ugyanannyiért. 1804:

gyon sok fölvétel-kérelmet, ha csak okot találtak rá, igykeztek elutasitani. Igy pl. *Orffelin György Ferenc* győri születésűt, mert sem keresztlevelét, sem tanulóbizonyitványát nem mutatta be. (1774.)

Egy kassai *zsinórkészitő* is szerette volna magát fölvétetni. Sokáig tárgyalták kérvényét, sokat beszéltek ellene és mellette, végre is elhalasztották ez ügyet. (1775.)

Ringelsdorfer anyósa cégében akart szerepelni s bár ő felségétől rendeletet mutatott is föl, fölvételét egyelőre megtagadták, de két hét mulva mégis csak fölvették. (1783.)

Henszlmann Imre ugyan összes bizonyitványait fölmutatta, mégis csak hosszas eszmecsere után vették föl. (1796). Üzlete azóta mind a mai napig, tehát 116 óta fennáll s Kassa egyik legrégibb kereskedése. Mint ily régi üzlet alapitójáról s mint kiváló ivadékok törzsatyjáról, méltó kissé részletesebben megemlékezni.

Henszlmann Imre, Bártfán született 1770-ben, meghalt Kassán 1817-ben. Itt vas- és vegyeskereskedő volt, egy Laszgallner lányt (Rózát) vett nőül. Üzlete a Deák-Ferenc utcával sarokszögletet képező Fő-utca 38. sz. házban volt, amely házat a Szirmay-családtól vette meg s amely azóta a Fiedler- és Megay-családra szállott és mai napig vaskereskedés van benne. Egyik leányát, Vilma Eleonorát (1824) *Fiedler Károly* kereskedő, a másikat, Sarolta Karolinát *Megay József*, majd ennek halála után *Doby János Lipót* kassai rövidáru, manufaktura és füszerkereskedő vette el.

Henszlmann fia, Imre, ki Kassán 1813-ban született, († 1888.) volt a hires mütörténész, kit örökölt vagyonából mostoha apja, Fiedler Károly neveltetett itthon és külföldi egyetemeken. Mint polgárváros és polgárcsalád gyermeke, különös érdeklődéssel viseltetett a városi régiségek iránt, s már 1846-ban számos cikkben és felszólalásában igyekezett a közvéleményt a müemlékek fenntartására megnyerni. Lőcse és a bányavárosok régiségeiről becses munkát irt. A dóm tövében születvén, különösen érdeklődött e nagynevü épület iránt s már Kassa egyéb templomairól irott munkájában is kiváló helyet biztosit számára s utólsó, be nem fejezett müve a kassai dóm monografiája lett volna. Végrendeletében szülővárosa muzeumának adományozta nagybecsü

Hautzinger Ferenc, Scheidler Antal u. a. 1805: *Bászel Gottfried* u. a. 1806: *Stoppany Károly* u. a. 1807: *Koppy* Mihály, *Lendtner* Sámuel, *Koppy* János. 1808: *Ochsz* Ferdinánd, *Laszgallner* Gottfried Ábrahám. Mindet a fenti dijért vették föl.

1812. jan. 30. fölemelték a fölvételi dijat 60 frtra. Igy vették föl 1813: *Schönhoffer* Jakabot, *Institoris* Mátyást, *Róth* Józsefet, *Róth* Gotliebot, *Fischer* Pétert. 1815: *Hermann* Antalt, *Varga* Jánost, Brüllich Józsefet, *Bonchard Ferencet;* 1820-ban *Niemandsfreund Felix* elnök kéri fia, Károly felvételét, 60 frtért fölveszik. — Kimondják egyszersmind, hogy ezután ezüstforintban fizessék a 60 frtot.

Az itt emlitett *Tshida-család* jómódjára enged következtetni a Kálvárián látható négy szép fehér, gótikus sirkő e felirattal: Tschida Mihály (1802—1876). Gregorovics Mária, született Tschida, Steinhaus Antónia szül. Tschida (1845—1877), Kugler Stefánia, szül. Tschida (1841—68), Tschida Alojzia, szül. Gratzer (1814—1870). *Haydu Dániel* (1766—1835) sirköve a református temetőben áll. Tschida Mihály köztiszteletben álló, korrekt és előkelő, gazdag kereskedő volt, rőfös üzlete saját házában, a Lakatos-utca sarkán, a mai Fleischer és Schirger I. fiókja helyén állott. Átellenben a mai Binder Ernő-üzlet háza is az övé volt. Több éven viselte a ker. társulatban az elnöki tisztet.

gyüjteményeit, régi fa- és rézmetszeteket, régi olajfestményeket, minden rajzát, irományát, régészeti és müvészeti könyveit.[1] Viszont szülőházát emléktáblával jelölték meg. Özv. Megay Adolfné urasszony birtokában megvan ugy az ő, mint nejének az unokaöccse, Doby Jenő által festett arcképe.

Doby jeles, képzett kereskedő volt, leginkább külföldi, angol és osztrák gyártmányokat árusitott. Kassáról Budapestre, Liedemann Frigyes nagykereskedésébe és szállitó üzletébe ment könyvelőnek s itt született (1834) fia, *Jenő*, a szintén hires iparmüvészeti tanár, rézmetsző. — Mostoha testvére *Megay Adolf* (1831—1910) Kassán vaskereskedő volt, huzamosabb ideig ugyancsak az eredeti Henszlmann-féle üzletben. Egy Fiedler lányt vett feleségül s rokonsága (Megay-család) ma is él Kassán, mint kiváló patricius-család.

A luteránus temetőben áll Henszlmann Imre feleségének, Henszlmann, született Laszgallner Rózánek a siremléke. (1778—1833), élt 55 évet. Továbbá Megay-Dobyné, szül. Henszlmann Karolináé is (1798—1882).

A Henszlmann-bolti cimert „a vasemberhez" (egy vasbotot tartó, rúdra akasztott koszoruba foglalt férfi képe) a Fleischer és Schirger cég a kassai Rákóczi-múzeumnak adta. Valóban méltó lenne, hogy egy városi múzeumot a polgárság a megőrzött ipari, kereskedelmi és családi emlékei, arcképei, iratai stb. felajánlásával oly polgári jelleggel ruházzon fel, amint azt a külföldi városi múzeumokban láthatjuk.

A magisztrátus átir, hogy *Hankó György* üzletet akar nyitni. De nem tanulta a kereskedést s úgyis sok üzlet van itt, ellenfolyamodványt adnak be ellene (1792).

Hasonlóképen *Fritsche* itteni Materialisten (festék, olaj és egyéb anyag) és üvegkereskedő kérvénye ellen is. *Wagner* jegyzőt bizzák meg, hogy e kérvényeket fogalmazza meg, adnak neki érte 9 Rfrtot (1792).

Andres Kristóf lőcsei posztó késziţő segitséget kért és egyszersmind fölvétetni is óhajt. Tanácsolták, hogy ez ügyben forduljon a magisztrátushoz (1798).

Bakos Józsefnek nincsenek bizonyitványai, nem veszik föl (1811).[2]

Kerein Tamás, aki azelőtt Polti eperjesi cégnél volt alkalmazva, a tanuló és keresztlevele bemutatása mellett fölvételt kért. De mivel gróf Eszterházytól nem volt képes elégséges bizonyitékot felmutatni, hogy alattvalósága alól (Unterthanschaftsbefreiung) felszabadult, nem vehették fel, dacára, hogy Brattobevera kereskedőnél is jó magaviselettel és szorgalommal szolgált. Különben pedig sok főnöke már nem élt, nem tudta tehát eléggé bizonyitani szolgálatait. De Klestinszky városi biró ajánlatára és kérésére felvették, fizetett Rf. 36.24 (1772. máj. 25. és jun. 23). 1775-ben *Major László*, aki Miskolcon Disoti alkalmazottja, arról panaszkodik, hogy őt prostituálta s elégtételt kér).

Tauber György János, Brattobevera és tsa volt szolgája (segédje) felvételre jelentkezik. Bemutatta tanuló- és szolgálati bizonyitványát, de mivel születési bizonyitványt nem mutatott fel, kaltensteini illetőségét (magyaróvári kerület) nem ismerték el és nem vették fel, mert nem igazolta magát eléggé. (1774.

[1] Miskovszky Viktor: dr. Henszlmann J. emléke és Récsey Viktor H. J. hagyatéka. A Felsőmagy. Muzeum-Egylet X. évk. 1889.

[2] Nemes Bakos János (1788 1853.) polgár, szül. Mátészalkán — sirköve: e felirással áll a református temetőben: Az igaznak emléke áldott.

febr., szept. 12.) De két hó mulva hiteles bizonyítványokat mutatott föl, tehát az előirt díjjal, 29 Rf és 32 kr. lefizetése mellett felvették.

Általában nem vesznek föl akárkit a céhbe oly könnyen mint előbb. Városi tisztviselőt sem akarnak fölvenni: *Ifj. Demeczky* városi kancellista a céhbe fel akarja magát vétetni. Azonban ez a privilégiumnak 4., 5., 6. pontjával ellenkezik, tehát visszautasitották. És mivel hangoztatta, hogy a társulat szabályaira való tekintet nélkül is keresztül viszi, azért ellene a városi elöljárósághoz kérvényt nyujtottak be. Ő azonban meg is kezdte a kereskedést, amire kérik a magisztrátust, hogy Demeczkynek a füszerek árusitását tiltsák meg, amit meg is tett az elöljáróság. (1774. febr. 4. és szept. 1.)

2. Részletes érvelések a fölvételek ellen.

Ha egy városi tisztviselő ellen igy küzdöttek, mennyivel inkább harcoltak egy egyszerűbb ember törekvése ellen, habár magas pártfogói voltak is.

Vogt Sebestyén volt friseur és volt Kammerdiener itt üzletet nyitott. A magisztrátushoz kérvényt adtak be ellene. Kérésük ajánlására Lorberert, Neumanyt és a mostani Vormundot, Polinszkyt választották. A kapott végzés nagyon kielégithette őket, mert a jegyző beirta, hogy e kérvényt és a nagyon előnyös határozatot egész terjedelmében a jegyzőkönyvbe iktatja. A kérvényben felhozott érveik: Nem tanulta e szakmát, vizsgálják meg és tiltsák el a kereskedéstől, mert őt semmiképen nem illeti, valamint több polgárt sem. pl.: Fischert, ki mindenfélét árul.

Egyetlen árut sem tud megnevezni, amely a már meglévő kereskedőknél ne volna található s miután itt úgyis sok a kereskedő és miután ez emlitetteknél nagy a rendetlenség, tiltsák el őket.

A városi elöljáróság csakugyan tekintetbe vette ez érveket s így döntött: 1. Minthogy Vogtnak polgárjoga nincs a városban és a magisztrátus rendeletét figyelembe nem vette, 2. nem tanult kereskedő és az itteni kereskedők száma nagyon nagy, ez évi május 29. 20607. sz. rendelet értelmében ezennel megtagadják neki az üzletalapítási jogot. Valamint Fischer Péternek is, mint ugyanilyennek megtiltják a kereskedést. Vizsgálatot inditanak mindkettőjük ellen s ha árúkat találnak náluk, elkobozzák.

A 20607. sz. rendeletet is beirja a jegyző. Ő felsége elhatározta, hogy miután a magisztrátusok a városokban és vidéki hatóságok a vidéken a helyi táplálékfogyasztást a legjobban ismerik és miután azon kell lenniök, hogy jómódu polgárokat és iparosokat fejlesszenek, kiknek száma se a szükségen felül ne szaporodjék, se pedig a táplálkozás útjait ne korlátozzák nagyon és ezáltal a közönséget monopolium nyomásának ne tegyék ki: a jövőben a magisztrátusok és hatóságok a szatócsok [kramerek] és professzionisták felvételét hagyják el egészen és a tartományi hatóságok csak akkor avatkozzanak a dologba, ha panasz érkezik hozzájuk, hogy a magisztrátus és a felsőbb hatóságok a kiadott rendelcteket rosszul alkalmazzák. Ex consilio regio Locumtenentiali Hungarico, Ofen den 29. Mai 1789.

Vogt felebbezett a komisszárius ő excellenciájához és a helytartótanácstól rendeletet kapott a város, amely Vogt javára

szól. Ez ellen pedig ismét a keresk. testület adott be a tanácshoz kérvényt, a városi magisztrátus pedig a kommisszárius ő excellenciájához. Mire ő excellenciája maga magyarázta meg nekik a szabályrendeletet és leírt az elöljárósághoz, hogy Vogtnak adják meg további beavatkozás nélkül a polgárságot és a nyilt üzlet folytatására az engedélyt.

1790. jan. 14-ikén a kerületi biztoshoz (Kreis-Commissiar) fordul ez ügyben a ker. testület latin kérvénnyel. A városi nótáriusnak ezen és az ő excelenciájához benyujtott kérvényért Rf. 6.40-et adnak.

Nem csoda, hogy e magas pártfogás és e siker buzditólag hatott Vogt kollégáira. Még ugyanezen év december havában tudatja a városi magisztrátus, hogy ujra egy borbély és volt Kammerdiener, *Johan Brandt* jelentkezett és szabadságot kapott egy nyilt üzlet nyitására. Ellene is irást nyujtottak be a magisztrátushoz. De kötelezte magát, hogy azon árukból, melyeket az itteni kereskedők tartanak, semmit sem árusit; e föltétellel megengedték neki az üzletnyitást.

Kötelezvényét egész terjedelmében beiktatják s felsorolja micsoda árukat tart: feldolgozott cint, fegyvereket, u. m. puskákat, pisztolyokat, késárukat, galanterie asztalosárukat, botokat és órákat. (1789. szept. 2. és dec.)

A következő évben: *Laszgallner Mátyás, Fried Mátyás,*[1] *Szücs György* és *Dörner Dániel* kereskedő urak kérték a fölvételüket. Az előbbieket fel is veszik arravaló tekintettel, hogy egyik sem nyit uj üzletet. Mindenik fizet 28.48 frtot.

A városházán a kereskedők iratai közt két füzetben megvan Fried Mátyás mérlegkimutatása 1794–1830., szépen, gondosan vezetve, melyet Fried Sámuel nyujtott be a magisztrátushoz. Fried Mátyás árukban *kivett* az üzletből 1794-től 1805-ig 11 év alatt 1544 frt 40 kr. értéküt. Ugyanez idő alatt készpénzt 4330 frt. 15 krt. Tehát évenként kb. 150 frt árut és 430 frt készpénzt. Az évi *egyenlege* 2—3000 frt. 1806-tól 7500–8500 frt. Ettől kezdve ismét 3—4000 frt. Az évi egyenleget mint tőkét viszi át mindig a következő évi elszámolásra. De tulajdonképen az üzleti jövedelme nem szaporodott. 1830-ban 3118 frttal végződött. *Kiadásai* közt különböző iparos-számlák szerepelnek. Adó 15 frt 39 kr., Koppy 4 cuxa 20 frt. A bodnár-számla évenkint 20—60 frt közt váltakozik, ami szőlőgazdálkodásra vall. A házbér évenkint 150 frt 1799-ben áruraktára 3341 frt. A tőke után 6%-ot számit. 1811-ben a devalváció folytán 3935·38 frt a Patent scala à] 186 szerint 2138 frt 34 kr.-ra szállitotta le. Összeköttetésben állott Laszgallnerrel is, mert közös számlájukra a postán jött 1794—1805-ig 1465 frt 90 kr. s a Laszgallner borszámlája ez idő alatt 2308 frt 7 kr.

De Szücsre és Dörnerre 4 pont kifogásuk van:

1. Nagyon sok a kereskedő.

2. Mivel mindegyik kereskedőre csak 10 ház esik, tehát uj üzletet nyitni nem szabad. Erre különben is csak a magisztrátus adhat engedélyt. Tanácsolják, vegyék el valamelyik kereskedő leányát.

[1] Egy Fried síremléke áll a lutheránus temetőben, a Fried Józsefé [1795—1875] rajta e felirás: a lutheránus egyház jótevője.

3. Ha a mostani kereskedők elhalnak, gyermekeiknek nem lesz alkalmuk a szülők által verejtékkel és fáradsággal szerzett kereskedői előnyöket felhasználniok. E szülők becsületességénél, derékségénél fogva a gyerekeik is megérdemlik, hogy jogukat élvezzék.

4. Mivel mindketten nagyon fiatalok, tanuljanak és nézzenek körül a világban.

Dörner és Szücs nagyon rosszúl fogadták e végzést, ellenkeztek és sértő kifejezéseket használtak, amiért a testületi biróság elé hivták őket, ahol bocsánatot kellett kérniök a jelenvoltaktól. Aztán ujra tárgyalták felvételöket, de megint találtak okot, amibe belekapaszkodhattak. Mivel egyiknek a keresztlevele, másiknak több irata nem volt rendben, tehát ismét visszautasitották őket. Amire ők ujra kemény szavakra fakadtak. Végre is erőlködésök használt. Felveszik mindkettőjüket, lefizetik egyenkint a 28.48 frtot. Ismételt sértő szavaikat visszavonják, melyekért fizettek összesen 6 körmöci aranyat büntetésül. Felvételi kérvényüket a kasszába tették.[1]

3. Uj boltnyitás akadályozása.

Az 1772. márc. 12-i gyűlésen elhatározták, hogy uj boltot nyitni szándékozó kereskedő letelepedését nem engedik meg. Amidőn tehát *Linksch* kassaujfalusi felvételét kéri, egyenesen visszautasitották.[2]

Ekkor Linksch bejelenti, hogy a Hermann örökösei boltját átveszi. De azt válaszolták, hogy ezen üzlet átvételére kassainak előjoga van. Amire 4 napi határidőt tüztek ki, hogy ez alatt az üzlet átvételére a városi birónál jelentkezhetnek.[3]

Igyekeznek mindenképen megakadályozni, hogy valaki uj üzletet nyisson. Panaszt tesznek, hogy *Agnelli* a vásári időn kivül is elad. A biróhoz küldenek, hogy tiltsa el. De csakhamar értesülnek róla, hogy üzletet akar alapitani. Mire a testület kijelenti, hogy minden áron megakadályozza, kész a 20 ducatot áldozni.[4] Ugy látszik, sikerült is e szándékuk, mert Agnelli egyenesen a helytartóhoz fordult engedélyért.

A helytartótanács leküldte kérvényét, amelyre a Bruderschaft kijelentette, hogy okadatolásai nem felelnek meg a valóságnak és a városi előljáróság közvetitésével kifogást emel ezen üzletalapitás ellen.[5] A kérvényt a Brudervater megfogalmazza, felolvassa. Tetszésre talál és be is adják a magisztrátusnak.

A városi előljáróság teljesen a testület mellé állott s titokban is a lehető legjobban járt el. Örömmel veszik ezt tudomásul és elhatározzák, hogy 1 ducatot küldenek az előljáróságnak.

Végre a helytartótanácstól a kérvény elintézése megérkezett, melynek értelmében Agnellinek sem üzletet nyitni, sem a vásáron kivül semmiféle cikket elárusitani nem szabad. Még azokat sem, melyek elárusitására ő maga engedélyt kért, még pedig szalámira, rozsolira, pomádéra stb.[6]

[1] 1784. márc. 18., márc. 23., ápr. 20. — A Dörner-család néhány tagja a Rozáliában fekszik: Hausner Mária, szül. Dörner 1816—57., Schehovics Júlia szül. Dörner; három gyermeke volt: Lajos, Antal, Ede.

[2] 1779. október 14.

[3] [4] 1779. október 16. 1780. augusztus 19.

[5] [6] 1782. márc. 26. 1782. julius 10.

Tárgyalták továbbá *Laszon Frigyes* ügyét, aki már régóta árúl a helybeli piacon, sőt polgárnak is föl akarják venni. Sokan ellene, sokan mellette beszéltek. Végűl elhatározták, hogy áruit megvizsgálják és ez ügyben a magisztrátushoz deputációt küldenek.

Dacára annak, hogy az előljáróság Lasson Frigyesnek polgárjogot adott, elhatározták, hogy mivel nagy károkra van az ő elárusitása, megtiltják, hogy tovább is kereskedjék.

A városi biró is megjelent a gyülésen. De azért nem engednek, hanem elhatározzák, hogy az elárusitási engedélyre vonatkozólag a Magisztrátushoz kérvényt fognak benyujtani általánosságban, de mindenre részletesen kitérve.

A Lasson ügyében a kérvényt Aringer irta, kap érte 2 mf-ot. Felolvassák és elhatározzák, hogy Lorberer és Petz urakat elküldik Lassonhoz, vizsgálják meg áruit. Ezek el is mentek, de nem találták őt otthon s nem találtak árukat sem. Hanem Bécsből fognak érkezni árui, meglesik.[1]

A magisztrátustól pedig megkérdezték, hogy tény-e, hogy Lassont beveszik polgárnak. Válaszul kapták, hogy Tamásnapkor fog tenni polgári esküt.

Lasson ügyét még el sem intézték s már is egy új merült fel: *Müller Jakab* a városi hámor bérlője az aranycsillagnál levő üzletében vaselárusitásra engedélyt kér a magisztrátustól.

A testület véleménye: Ezelőtt Kassán 2 vaskereskedés volt, most van 7. Ezek között a *Csáky-féle prakendorfi*[2] elárusitás és az *Andrássy-féle betléri Niederlág* (raktár.) És az ezek számára dolgozó stószi és betléri vasmunkások is vásár idején és ezenkivül is nagyobb kereslet idején máskor is alaminut (kicsiben) adnak el vasárukat. Ezek teljesen kielégitik a lakosok szükségletét.

Visszautasitják annyival is inkább, mert nem kassai, hanem gölnici. De tekintettel, hogy 6 évig városi hámorbérlő volt, ajánlják, kérjen engedélyt a magisztrátustól, vendéglő, malom vagy kávéház alapitására. Különben is nyilvános üzletet nyitni nem szabad. (1822. szept.)

4. A társulást kevésbbé akadályozzák.

1772-ben elhatározták, hogy nem veszik föl azon kereskedőket, akik uj üzletet akarnak nyitni. Ifj. *Dürnert* azonban a lefizetett 26 Rf. taxa mellett fölveszik, mert a boldogult anyjától rámaradt üzletet fogja folytatni. Társul veszi magához *Décsi Mártont,* aki Dürner kereskedőnél tanult és betartotta a kontraktust, mely szerint 6 évig nem volt szabad üzletet nyitnia. Tehát 26 Rf. lefizetése mellett őt is fölvették.[3]

[1] 1782. júl. 10., júl. 12., júl 14., okt. 8,

[2] A Csákyak prakendorfi vashámora több mint 400 éves. Csáky Antal 1800-ban a bérlők kezéből saját üzemébe vette és mint jó üzletember, páratlanul felvirágoztatta, szerszám-acélját nemcsak az egész országba, hanem Galiciába, Bukovinába és a Balkánra is elvitték. A szabadságharc alatt ágyukat és ágyugolyókat készitettek itt. De az utódok nem fejlesztették, hanem 1907-ben eladták s a vállalat gróf Csáky László prakfalvi vas- és acélgyár részvénytársaság cég alatt rövid idő mulva teljesen zátonyra jutott, most ujra föllendül (Renaissance 1910. 13. sz.)

[3] 1772. május 12.

Laszgallner Sámuel hivatkozva, hogy uj boltot nem nyit, hanem Kröpfel Pál áruraktárát veszi át, továbbá, mivel volt kassai kereskedő fia és több évi szolgálati idejét Liedemann iglói kereskedőnél töltötte, felvételét kéri. Felveszik és fizet 26.12 Rftot.[1]

Lorberer József, Gottfried Coppyval társüzletet akar nyitni. Szolgálat-helyére és viselkedésére vonatkozó bizonyitványokat felmutatva felveszik Rf. 26-ért azon feltétellel, hogy a cégből 6 éven belül nem lép ki.[2]

Felvételre jelentkezett *Fischtrovics* és *Pauer.*[3] Ámbár felhozták nekik, hogy Kassa kereskedőkkel már túl van zsúfolva, mégis kivánságuknál maradtak. Miért is felvették őket azon feltétellel, hogyha 6 évig társas-cég maradnak. A szokásos dijat 28.48 és Rf. 1 jelentkezési dijat vetik ki rájuk.

Elhatározták, hogy mivel Kassán már nagyon sok a kereskedő, erre vonatkozólag a magisztrátus rendeletét kérik.[4]

Ha valaki valamely meglévő üzletet vesz át, simán ment a felvétel. Pl. *Plettkó Sándoré,* aki Henszler üzletét vette át (1796). *Nemescsói Sikos Sámuel* a Dürner üzletét veszi át (1801). *Broky István* a Hajduét (1807). *Funk József* és *Fischer Henrik* a Lorberer üzletét veszik át (1808.)[5] s mindenik külön-külön megfizeti a rendes dijat (28.48 frtot), *Lang György* unokatestvérének, Lang Sámuelnek üzletét veszi át (1809.) *Grub József* a Stoppaui-félét (1813); Grub már a felemelt 60 frt dijat fizette s az utána következők is.

Haderer Mátyás eddigi csendes társára *Schechovics Alajosra*[6] és unokafivérére, *Haderer Jánosra* akarja üzletét hagyni.

1 1773. március 1. 2 1772. június 23. 3 1787. június 11.

4 A lutheránus temetőben látható *Pauer* Mária Erzsébet, szül. Leschinszky (1772—56.) és *Chrapan Anna* (1801—53.) síremléke. Chrapannénak egyik leánya *Niemandsfreund Károlyhoz*, a másik *Ultzmann Róberthez* ment nőül, ennek fia dr. Ultzmann Róbert egyetemi magántanár, orvos és hírneves urinologus volt Bécsben († 1890.); arcképe megvan a kassai Rakóczi-múzeumban. Chrapanné harmadik leánya *Quirsfeld János* kékfestő felesége volt, fia Károly kassai kereskedő (†1890), ennek fia János, a mostani kassai kereskedő. Az előbbi *Quirsfeld János* leánya, Vilma Fröhlich Károly aranyműves felesége [†1875] s ennek leánya, Erzsébet a Maurer Adolf kassai könyvkereskedő neje. A Chrapanné temetését [† 1853. aug. 29.] veje, Niemandsfreund Károly, Ultzmann Róbert Ede gyámja intézte, elszámolása megvan a városi levéltárban a kereskedők iratai között. Az összes kiadás 240 frt 39 krt tett. Az akkori szokás szerint nagy pompával rendezte: az összes luth. és ref. papok és tanitók kivonultak, kaptak fejenkint 5—5 frtot, a lutheránus főpap Szopkó Márton 10 frtot, a katonazene 20 frtot, a 4 városi hajdu 8—8 garast kapott.

5 Wurzinger Mihály kassai képirónak nem igen mehetett jól a dolga, mert Derner kereskedőnek 50, Neumánynak 44, Fistrovichnak 25, Lorberernek 20, Csorba szűcsnek 17, Igaz gombkötőnek 20, Vandracseknek 17 frttal tartozott, kik javainak eladásából akarják követeléseiket kielégiteni, épen mikor a Lónyayak kastélyát diszitette freskókkal, de sokáig hirt nem adott magáról. Ekkor aztán a biróhoz irt levélben tiltakozik ez ellen. (1797.) Vannak számlái Hader és Wandraschek kassai kereskedőktől is. (Kemény L. közl. Művészet 1912. 8. sz. 3231.).

6 A Rozália temetőben van *Schehovics Alajos* (1787—1845), Schehovics Róza, szül. Bányai (1728—56.) siremléke. Sch. Júlia szül. Dörneré e felirással: gyászolja férje és 3 gyermeke: Lajos, Antal, Ede.

Mindkettőt 60—60 frt lefizetése mellett felveszik a Handelstandba (1817).

Haderer János posztókereskedő volt. Tőle Tschida vette át az üzletet s vejével, *Gregorovics Henrikkel* és *Steinhaus Adolffal* társak lettek. Üzlethelyiségük a Fő-utca 50. sz. alatt volt, ahol ma a Fleischer és Schirger-cég első fiókja van. Árúltak fűszereket és divatárúkat. Elsőrangú kereskedők voltak, de cégök a 70-es évek elején feloszlott, mert Tschida meghalt, Gregorovics kilépett, Steinhaus elméjében megzavarodva boltjában főbelőtte magát. A ház is a Tschidáé volt, épen úgy mint átellenben a Gregorovicsé a Fő-utca 59. számu, ahol a mostani tulajdonos üzlete a *Binder Ernőé,* illetőleg utódjáé, *Várkoly Eleké* van. Ez üzletet *Wögerer* alapitotta 1844-ben, tőle *Vukovics Mihály,* majd *Binder Ernő* vette meg. Tehát ez is Kassa régibb üzletei közé tartozik, 69 éves. Ez utóbbi üzlethelyiségben előbb a *Hutflösz,* majd *Schönhofer* Jakab nagy vaskereskedése volt; Schönhofert a céhkönyv is emliti, tőle fia, *Emil* vette át, csakhogy tönkre ment és biztositó tisztviselő lett. Nem rég halt meg. Az üzlet feloszolván, helyére költözött a Binder-üzlet.

Stoppani jelenti, hogy Brattobevera mellé társúl akar lépni. Kereszt- és tanulólevele bemutatása után minden kifogás nélkűl megengedik. Fizet 26 frt 26 krt.

Müller Mihály édesanyjával társüzletet akar nyitni. Mivel itteni születésü s itt szolgált 3 évig, felveszik, fizet 24 frt és 14 krt. (1776.)

Troján József bjalai születésüt, mint a Broky-cég társát veszik föl (1810). Sikos társát, *Mohl Károlyt* felveszik, fizet 28.48 frtot (1812).

A *Moll-család* Kassa egyik legtekintélyesebb családja volt s a város gazdasági életében nagy szerepet játszott. Pozsonyból származott ide, hol *Moll Mihály* pozsonyi polgár feleségével, Schrenczerin Anna Zsófiával és gyermekeivel, Mihálylyal, György Farkassal, Anna Rózával és Judit Zsófiával a város ajánlatára 1680-ban I. Lipóttól nemességet nyert.[1]

Mihály unokája, János Farkas Kassán 1737-ben nagykereskedést alapitott saját neve alatt. Müller Zsuzsannával kötött házasságból született *három fia,* József, Sámuel és Károly, kik nagy eredménnyel folytatták tovább az üzletet és a nagyipart a legidősebb vezetése alatt. Ezen *József János* (1770—1825) tekintélyes polgára és kereskedője, háztulajdonosa és földbirtokosa volt Kassának, tagja a külső tanácsnak. Nagyműveltségü, tevékeny és szorgalmas ember volt. Az ő vezetése mellett létesültek a kassai bőr-, az angol kőedénygyár, vizi malmok és több hasonló iparvállalatok. Kiváló tagja volt a lutheránus egyháznak is, a Kossuth Lajos-utcai templom épitését előmozditotta. Laszgallner A. G.-vel együtt: Das Tokajer Weingebirge stb. cimen munkát irt, melyet Werfer Károly adott ki. (1828.) Gusztáv fián kivül négy leánya volt, kik közül az egyiket, Juliát Werfer Károly (a ma is élő Werfer Károly akadémiai nyomdász és a Kaschauer Zeitung volt szerkesztőjének atyja) vette el.

[1] A cimerlevél könyvalaku, piros bársony kötésben; a cimer négyelt paizs, az első és negyedik vörös, a második és harmadik fekete mezőben ágaskodó kétfarku oroszlán; a sisakdisz: ezüst-vörös és arany-fekete szarv közül kinövő, kétfarku oroszlán; sisaktartók: fekete-arany, vörös-ezüst. A címert karmaiban pallost és kormánypálcát tartó kétfejü sas övezi, a két fej közt a magyar címer van, a sas szárnyain a társországok és tartományok cimerei láthatók.

Halála után a nagykereskedést és nagyipart *fivére Sámuel*, a detail üzletet *másik fivére Károly* vette át. (1774 -1830.) *Sámuel* polgár, kereskedő, társtulajdonosa a kassai szabadalmazott angol kőedény-gyárnak, háztulajdonos, földbirtokos s tagja volt a városi bizottságnak s a lutheránus egyháznak. Özvegye, Máhr Rozália és 3 gyermeke maradt. Nagykereskedését és iparvállalatát legidősebb fia, *József* vette át s a családi házát is, a mely Fő-utca 64. sz. a. még ma is fennál, hol a volt Werfer-, ma Részvény-nyomda műhelye van. *Károly* [1785—1855.] Kassa szab. kir. város polgára és kereskedő, becsületes, szorgalmas és törekvő kereskedő, 70 éves korában halt meg mint agglegény szélhüdésben. Sámuelnek a fia, *József* (1803—1877.) kassai polgár, nagykereskedő, nagyiparos, háztulajdonos és földbirtokos, városi bizottsági tag, sok évig elnöke a kereskedelmi és iparkamarának, társtulajdonosa a telkibányai kőedénygyárnak, alapitója és tulajdonosa a csányi gőzmalomnak. Kassa egyik leggazdagabb és legelőkelőbb patriciusa, jó hazafi, jó kereskedő és jó családapa volt. 1854-ben a koronás arany érdemkeresztet nyerte. Özvegye, Beszler Sarolta és 4 gyermeke maradt.

Fia, *József* (1830—1887) örökölte ugyan apja üzleti szellemét, de vállalatai kevesebb eredménnyel jártak mint elődeié. Társtulajdonosa volt Moll Károly detailüzletének, bankár, alapitója a kassai gőzmalomnak, olajgyárnak, gőzkenyér-sütődének, melyet 1884-ben Farkas Adolf vett meg. Vele férfiágban a Moll-család kihalt. *Moll Károly* halála után a jól menő detail üzletet unokaöccse, ifj. *Moll József Flachbart Sámuellel* társulva vette át. Később magáé Flachbarté lett, ki üzletét megosztva fiókot is alapitott, majd ezt sógorának *Kuhlmann* Ferencnek adta át, kinek özvegyétől 1900-ban Göllner és *Déri János* vették meg s most Déri tulajdona. E fiók beköltözött a szomszédba áthurcolkodó anyaüzlet, a régi Moll-üzlet helyiségébe, melyet 176 év óta a modernizálás és változó cégek dacára a parasztvásárlók ma is Molyovi szklep-nek [Moly boltjának] neveznek. Az anyaüzletet előbb *Pallásthy* vette meg, majd Flachbart visszavette, aztán eladta a *Szémann-testvéreknek*, kiktől ismét a mostani tulajdonosok, *Tóth Kálmán* és *Weltner József* vették meg. [Werfer Károly úr közlése alapján.]

A Mollék sirboltja 1791-ből a lutheránus temetőben van, nemesi cimerökkel díszitve. A sirköveken Sámuel Keresztély [1774—1830.], Moll Máhr Rosina [1781—1842] olvasható. Beljebb a temetőben ledölt sirkövön: Moll József [1771—1825.]

Moll Károly és József, továbbá Wirkner István 1802-ben alapitották a *kőedénygyárat* a mai Gyár-utcában, az u. n. Mária-udvarban. Mivel azonban ez üzlet forgalma csökkenni kezdett, Moll József és három Wirkner [István, Károly, Lajos] *bőrgyárat* létesitettek 1842-ben.

Ochs Ferdinánd József üzletéből eddigi társa 1813-ban kilépett, *Weber Sámuelt* vette be társának, kit felvesznek a tagok közé (1818).

De volt rá eset, hogy a társulást is akadályozták: *Scheidler Antalt* (sopronmegyei születésü) 1804-ben vették be. Ugyanekkor *Birbauer,* aki eddig Koppy alkalmazottja volt, Scheidler üzletébe társnak jelentkezett. De mivel nem kassai származásu és kellő tőkéje sincs, elutasították. Azonban 3 év mulva mégis csak felvették, mint társát.

1819-ben egy másik *Scheidler* (Lipót), *Bierbauer Lipóttal* és *Schindler Józseffel* akar üzletet nyitni. De mivel Schindler bécsi illetőségű, a testület megtiltotta a cégbe való felvételét. Később Schindler Bécsből személyesen is eljött Kassára, a magiszrátus azonban visszautasította.

Az ügyet egyelőre elhalasztották, majd a következő gyűlésen ujra elővették s ekkor kimondották, hogy mivel Schindlernek megtiltani nem lehet, hogy mint csendes társ szerepeljen, megengedik a cégbe való felvételét, de kötelezték a cég

tulajdonosokat, hogy 10 évig együtt müködjenek és Schindler Józseftől a 60 frtot felveszik.[1]

Csakhamar jelentik azonban, hogy a testület tiltó rendelete dacára Scheidlert nyilvános tagnak vették fel. Kérik a magisztrátustól ennek eltiltását. Kérik egyszersmind a kereskedők számának korlátozását is, mert Kassán már is 30 kereskedő van és köztük sok megy tönkre. Ez utóbbit meg is igéri a városi elöljáróság.

Niemandsfreund letelepedése elé is akadályt vetnek. Koppy János 1805-ben meghalt.[2] Özvegye 4 év mulva Niemandsfreund eperjesi kereskedőnek akarja átadni üzletét. De mivel ugyis nagy a kereskedők száma és Niemandsfreundnak Eperjesen két, Bártfán 1 üzlete van, a magisztrátushoz beadott kérvénnyel akarják megakadályozni, mivel az egész testületre káros lenne.

De bizony 1810. ápr. 1-én mégis csak az övé lett az üzlet. Háza és üzlethelyisége a mai Takarékpénztár hatalmas épülete volt a Deák Ferenc- és Fő-utca sarkán, mely egykor a Kisdy Benedek által alapitott papnevelő-intézet tulajdona volt. 1820-ban *fiát, Károlyt* is fölvétette a testületbe, ki apja helyiségében füszer-rőfös- és vegyeskereskedést üzött. Gazdag nagykereskedő volt. A rőfös árukban kisebb méretekben olyforma, mint ma a Bródy-cég. Üzlete egymásután rövid időközökben *Pauerre, Ultzmannra, Gerhardt Andrásra* s ennek fiára, *Györgyre* szállott. Ez üzlet mellett, valószinüleg a Niemandsfreund eddigi raktárhelyiségében *Zinkmann M.* (később Pestre költözött) alapitott boltot. Ezt *Stark János* vette meg, (Kassa egyik leggazdagabb polgára volt, pár éve halt meg, fiai tudományos pályára léptek) majd *Strasser Béla,* aki a közbeeső falat eltávolitva, a két üzletet egyesitette s igy szállott át a mai tulajdonosra, *Binder Samura.* Niemandsfreund a Kassai Takarékpénztárnak első könyvelője lett (1844—1849). Ez állásától szembaja miatt volt kénytelen megválni s később teljesen meg is vakult. A tpénztár eredetileg elnökének, gr. Barkóczy Jánosnak házában, a mai Putankó-féle üzlethelyiségben volt (korábban özv. Pausz Tivadarné atyjának, Pruszkaynak volt itt az üzlete); elégtelensége miatt 1847-ben 24,000 pfrton megvette első könyvelője Niem. Kár. házát, biztositván neki és feleségének az eddig birt lakás haszonélvezetét is. 1861-ben az épület hátulsó részét is kiépitették két emeletesre 3000 frt költséggel. Niem. K. 1857. halt meg. Felesége Pauer-lány volt (aminthogy a 46. oldalon a 3 Chrappan-lány helyett 3 Pauer-lány értendő. Chrappanné (Ultzmann özvegye) pedig Pauerné testvére volt és Chrappan városi tanácsos 2-ik felesége). A Niemandsfreund-családnak Maurer Adolf és Quirsfeld-család a rokonai. Niemandsfreund Félix egy Pauer családbeli lányt vett feleségül s a Maurer-család tulajdonában mindkettőjük arcképe megvan, valamint Brüsszelben [1800] vásárolt műbecsü empir- és bidermayer-stilusu butorok. Megvan egyszersmind Pauer és Pauerné arcképe is. A festmények finom pastell- és olajfestmények.

5. A kereskedő-társulat összes tagjai 1788-ban.

Wagner Jakab
Friedt Jakab
Stoppani Ferenc
Pecz Krisztián
5. Heuszler Frigyes
Bászel Gottfried
Hauczinger János
Désy Márton

[1] A Rozálián van az Anzenberger [vatta gyáros, egykor Kassa egyik legkiválóbb familiája] és Schindler-család közös sirboltja s a feliratok szerint itt nyugszanak: Anzenberger Róza [1792—1860], Shindler József [1793—1834], Anzenberger Mátyás [1783—1864], Schindler Magdalena, szül. Reiner [1799—1883], Eschwig Alojzia, szül. Anzenberger [1812—1883].

[2] 21000 frtot hagyott polgári kórház és szegényház alapitására, hol elaggott polgárok és polgárnők menedéket találjanak.

Kyrein Tamás
10. Müller Mihály
Krausz Mihály 1779. vették fel
Haderer Mátyás 1781. márc. v. f.
Fridt Sámuel 1783. máj. v. f.
Laszgallner Mátyás 1784. márc. v. f.
15. Szűcs György 1784. ápr. v. f.
Krausz Mihály 1784. dec. v. f.
Fischtrowics 1787. jun. v. f.
Weisz Kristóf Vormünd
Koppi János
20. Prihoda János
Oszwaldt Sámuel
Mohl Wolfgang
Rumi József
Dürner I. M. notárius
25. Lorberer Gottfried
Tauber György
Ochsz J. Sámuel 1879. v. f.
Wandracsek Ferenc
Ringelsdorfer Dániel 1783. ápr. v. f.
30. Neumany Péter 1783. jun. v. f.
Friedt Mátyás 1784. márc. v. f.
Dörner Dániel 1784. ápr. v. f.
Lang Sámuel 1789. okt. v. f.
Pauer Mihály 1787. jun. v. f.

E nevek viselői az akkori kassai társadalom javához tartoztak s egymással többé-kevésbbé üzleti, baráti és családi összeköttetésben állottak, amint mutatják az alábbi korfestő adatok, melyek egyszersmind az akkori családi életbe is némi bepillantást engednek. A régi irások közt kutatva, egy igen érdekes, kiváló, nagymüveltségü s rokonszenves polgárasszonyra bukkantunk, *Petz György Jánosnéra, Neumány Zsófiára.* Atyja Neumány Mátyás kassai születésü volt, nevezetes családból származott. Fia volt Neumany Miklósnak, ki 1689-től 91-ig a kereskedő testület szószólója. Ő maga először 9 évig (1744—53) szintén szószóló, majd 1753-tól 1764-ig, vagyis 11 évig Brudervater, tehát a vezetéshez megkivántató intelligenciával biró férfiu volt. Felesége Glockinger Éva Zsuzsanna. Leányuk, a fent emlitett Zsófia 1738-ban született s idősebb korában 1790-ben kezdődőleg érdekes s női melegséggel megírt naplószerü följegyzésekben pillant vissza saját és családja életére. Egy hosszu élet viszontagságos, változatos küzdelmeit átélt lélek közvetlen, őszinte megnyilatkozása látszik irásán, amint körülötte egész nemzedékek keletkeznek. Anyját elvesztve — amint irja — atyja nagy szeretettel, de szigoruan nevelte. Gondolkodásáról, fogalmazásáról és feltünően szép irásáról itélve gondos nevelésben részesülhetett. 1760-ban ment férjhez és saját szavai szerint vidáman és példásan éltek együtt 17 évig. 2 fiok és 6 leányuk született: Zsófia, Róza, János György, Dániel, Erzsébet, Éva Zsuzsanna, Johanna. Közülök négyen meghaltak: 1 fiu és 3 leány és férje is 1778-ban. Amint irja, vallásos megnyugvással viselte özvegyi életének gondjait 4 gyermekét nevelve. Szerető anya volt, nagy melegséggel ír róluk, sorsukról és unokáiról. Leánya, Zsófia Ringelsdorferhez ment férjhez, fia Dániel Neusohlba ment kondicióba Zimmermann-testvérekhez. Másik leánya Éva Zsuzsanna a szepességi származásu *Dörner Dániel* felesége lett s gyermekei voltak Dörner Károly, Frigyes és Amália. Amáliát *Spielmann József,* e család kassai törzsatyja vette el. Dörner Károly pedig atyja volt a ma is élő, azelőtt szintén kereskedő Dörner Sándornak és Dörner Rudolf kassai kereskedőnek; ez utóbbi fiának, Károlynak, Dörner és Heimberg cég alatt 50—60 munkással dolgozó könyvkötészete és reklámcikkek gyára van Budapesten; iparágát a külföldi központokon tanulta.

Özv. Petz György Jánosné 1807-ben is, 70 éves korában, folytatja följegyzéseit. Legfiatalabb leánya *Posevitz György* tályai gyógyszerészhez ment férjhez (1802.), miután előbb megvette az özvegy tályai házát és szőlőjét s készpénzben kifizette. A házat renoválta ugyan Posevitz, de aztán Miskolcra költözött. S ugyanekkor anyósa két szekér holmival a leányához, Dörner Dánielnéhoz jött lakni, itt nagy szeretettel fogadják s ő hálálkodva köszöni jóságukat. Dániel fia Szepesváraljára megy, ott megnősül, üzlete van, de ez rosszul megy. Végre Lemberggel lép kereskedői összeköttetésbe s ekkor javul a sorsa. Azonban Dörner Dánieléknak sem ment jól a dolguk, az özvegy segiteni akar terheiken, egy leányával kis kereskedést kezd, de amint irja, kemény munka már ez az ő előrehaladott korában.

Hogy mily gondos háziasszony volt, mutatják gazdasági és háztartási följegyzései. Részletesen leirja egyik leánya lakodalmi költségeit [1792]. Vett egy 25 font sulyu borjut á 4 kr. = 1 frt. 40 kr., 36 font marhahust 2 frt 42 krért, 23 kolbászt 1 frt. 09 krért. A pulyka már drágábbb volt, 4 db. 4 frt. Tortára, piskótára s egyéb édességekre kiadtak 13 frt. 30 krt. Az egész lakodalmi kiadás [bor nélkül] 105 frt. 60 kr. volt. A leányaival adott stafirungot is pontosan följegyzi, körülbelül mindhárom lánya ugyanannyi holmit kapott. 1782-ben adott az egyiknek 1 menyasszonyi ruhát arany himzéssel, derekat 3 tiszta arany csattal, ezüst kapcsokkal, egy aranynyal gazdagon diszitett vállkendőt. 6 sor igaz nagy és 6 sor kisgyöngyöt, nyakéket, 1000 gránátot, szép gyémánt gyűrüt, 8 selyem ruhát, magyar divatban, ezüsttel és aranynyal gazdagon himezve, 6 pár cipőt stb. A gyöngy és az 1000 gránát mindenik lányánál szerepel.

Mikor *Dörner Dániel* 1792-ben Amália nevü lányát elvette, nyomban végrendeletet ir, melyben az üzleten kivül 10,000 frtot és egész házberendezését feleségére hagyja. Tanuk voltak: Ringelsdorfer Sámuel és Wayman. Barátai ez alkalomra egész ivnagyságban kiállitott verses emléklapot nyomattak, melynek cimlapján elmondják, hogy Dörner Dániel Kauf- und Handelsmann elveszi a nagyhirü Kauf- und Handelsmann Petz György János özvegye leányát, Éva Zsuzsannát. Ily emléklapok az előkelőbb polgárcsaládoknál ily alkalmakkor általában szokásosak voltak.

Gondosan följegyezte Petzné a gazdasági kiadásokat is egy külön füzetbe, mely mádi, tályai és kassai szőlőiről, széna-, árpa-, gabona- és egyéb terméséről szól. Ezekből képet alkothatunk gazdaságáról s az akkori munkabérekről. 1794. márc. 8-tól okt. 10-ig a szőlőmunkára 306 frt 49 krt, a szüreti költségekkel együtt 543 frt 48 krt adott ki, ami jelentékeny szőlőterületre vall. Behozott ekkor Kassára 36 hordó uj bort 28 frt 48 kr. fuvarköltséggel, 31 hordó óbort 24 frt 48 kr.-ral.

1789-ben a kassai szőlők költsége 56 frt 6½ krt tett. 1791. márc. 26. és 27-ikén 1½ napi napszámra 3 asszonynak s 1½(!) férfinak 42 krt fizetett. Egy kés élesitése 2 krba került. 1789. máj. 28—29-ikén 16 férfi kapált szőlőt 12 krjával. A bortermés 10½ hordó volt. Kassai felső szőlőjét 1797-ben eladta *Bászel Helénnek* 900 Rftért.

A *Neumány*-családnak Kassán háza is volt és pedig a városháza után közvetlenül következő Fő-utca 65. számu. Egy Neumany-nak a luteránus temetőben egy alig olvasható feliratu nagy sirkő táblája van. *Petzéké* volt az Apáca- és Fő-utca sarkán a 70. szám alatti ház. A Petz-család körülbelül Sopronból költözött Kassára. Sopronban Petz Lipót soproni posztószövő elvette Krausz Anna Rózát, szintén egy posztószövő leányát 1725-ban, ez alkalomra barátai szintén nyomattak emlékverset. (Összeállitva a Spielmann-család megőrzött iratai alapján).

Ugy a Petz- mint a Neumány-család nemes volt. A Petzék nemesi cimere egy csőrében zöld ágat tartó madár. Borral is kereskedtek és bányarész (Cux-schein) tulajdonosok voltak.

Petz János György Sopronban született 1732. jul. 27-ikén, Kassán halt meg 1778. márc. 28-ikán. Megvan a halála alkalmából kibocsátott cimer-gyászlap. A Spielmann-család tulajdonában megvan Neumany Mátyás egyik szegletében nemesi cimeres arcképe és Petz Éva Zsuzsanna, szül. Neumany (a naplóirónő) arcképe, életerős, egészséges, tisztes matronaszerü élénk tekintetü arc.

6. 1788-tól 1830-ig tagok voltak: [1]

1. 1792. ápril 2. Koppi János. } Üzletét megvette 1810-ben Niemandsfreund.
2. „ jul. 9. Tumal László. }
3. „ Schaller Antal. Üzletét Kopi Mihály megvette 1810-ben.
4. „ nov. 22. Kutzab János Ágost. 1806-ban Stopany Károly örökölte.
5. 1796. márc. 11. Petko Sándor. 1832 †
6. „ márc. 30. Henselmann Imre. 1817. †
7. „ máj. 30. Grim Dániel. Üzletét J. G. Bászel megvette 1805-ben.
8. 1800. jan. 26. Haydu Dániel. 1832. †, 1807-ben felhagyott az üzlettel.
9. „ jan. 26. Tschida Mátyás. 1828-ban felhagyott az üzlettel.
10. „ jan. 26. Stephanek Antal. Az előbbi első társa volt.
11. „ jan. 26. Ifj. Rumy József, 1829-ben Doby megvette.
12. „ jan. 26. Mohl József, kilépett.
13. 1800. jan. 26. Mohl Samu, 1831-ben †
14. 1801. szept. 9. Sikos Pál, csődbe jutott, 1831-ben †
15. 1802. ápr. 2. Ifj. Tauber János, atyjával társ, 1832-ben Dendely Károlynak eladta
16. 1804. ápr. 24. Hautzinger Ferenc, 1834-ben Muszy O. G-nek eladta.
17. „ ápr. 24. Scheidler Antal, 1817-ben csődbe került.
18. 1805. jun. 5. Oszvald Samu, atyjával társ.
19. „ aug. 6. Baszel Gottfried, megvette a Grim üzletét.
20. 1806. febr. 21. Stopany Károly, 1814-ben Polyák és Grube megvette, 1833-ban †
21. 1807. jan. 29. Koppi Mihály, Schaller üzletét vette át, előbb Koppi J. özvegyének társa volt, 1843-ban †
22. 1807. jan. 29. Lindner Samu, felhagyott üzletével.
23. „ jan. 29. Koppi János, felhagyott üzletével.
24. „ aug. 18. Bierbauer Lipót, előbb Scheidler A., majd Scheidler Lipót társa, mindkét esetben csőd.
25. 1807. aug. 18. Broky István, csődbe jutott.
26. 1808. jan. 15. Springer János, Koppi J. üzletét folytatta özvegyével társulva.
27. „ máj. 30. Ochs József Ferd., 1827-ben Weberre hagyta.
28. „ máj. 30. Laszgallner Gottlieb, 1828-ban Gärtner megvette.
29. „ aug. 4. Finkh József, kivándorolt, 1815-ben Warga megvette.
30. „ aug. 4. Fischer Henrik, előbb Funk, majd Tschida M. társa.
31. 1809. márc. 7. Lang György, feloszlott, kivándorolt.
32. 1810. ápr. 1. Niemandsfreund Bódog, Koppi J. üzletét vette meg.
33. „ aug. 30. Trojan János és Broky, Troján 1831-ben kolerában meghalt, csőd.
34. 1812. jan. 30. Mohl Károly, előbb Sikos P.-vel, majd S. Mohlal társ.
35. 1813. febr. 21. Schönhofer Jakab, előbb Róthtal társ, majd egyedül.
36. 1813. febr. 21. Institoris Mátyás } dohánykeresk. együtt, Inst. 1847-ben †
37. „ febr. 21. Roth József }

[1] E névjegyzéket ily rovatokkal és tartalommal jegyezte föl a jegyző. Aminthogy általában a névsorokat a jegyzők összeállitása szerint közlöm.

A névsorban emlitett *Hajdu Dániel* üzletének értéke 1807-ben árukban 11,350 frt, a felszerelés 325 frt volt. De tartozása 11,958 frtot tett. Leltára a városházi ker. iratok közt; aláirták Schaller Antal, ifj. Bászel Gottfried, Spernahovics Ferenc.

38. 1813. jun. 23. Ráth Gottlieb, csődbe jutott és 1823-ban Spielmann vette meg.
39. 1813. jun. 23. Fischer Péter, csődbe jutott, kivándorolt.
40. 1814. dec. 9. Pollyák Tamás } Stopany üzletét vették meg.
41. „ dec. 9. Grube József } Pollyák 1840-ben †, Grube 1843-ban †
42. 1815. jun. 6. Hermann Antal, előbb Hautingerrel, majd professor lett.
43. „ jun. 6. Warga János, csődbe került, kivándorolt és tönkrement.
44. „ jun. 6. Brüllich József, meghalt, üzlete feloszlott.
45. „ jun. 6. Bonchard Ferenc, 1847. nov. 30-án meghalt.
46. 1817. aug. 2. Schefkovics (Schehovits) Alajos } Schef. 1847. dec. 1 †
47. „ aug. 2. Hader János } társak Hader M.-el.
48. 1819. márc. 21. Weber Samu, 1824-ig Ochszszal társ, majd egyedül.
49 1820. ápr. 30. Scheidler Lipót, Bierbauerrel társ, majd csődbe került és Jankának eladta, 1832. jul. 26-án †
50. 1820. ápr. 30. Niemandsfreund Károly, előbb atyjával Bódoggal társ, majd 1824-től egyedül.
51. 1823. márc. 17. Fiedler Károly, Henselman J. özvegye társa, később Doby folytatta; ő az első aki pfortban fizette a taxát. (Conv. Münz.)
52. 1823. szept. 13. Spielman József, Ráth-csőd üzletét vette meg.
53. „ dec. 31. Weisz József, kivándorolt 9 hó mulva.
54. 1824. jan. 17. Jantner János, 1834-ben meghalt.
55. „ jan. 17. Flandorfer Antal, megvette 1825-ben Brücke A., kivándorolt.
56. „ nov. 22. Schmied János, 1836-ban †; Spielmannal társult.
57. „ nov. 22. Emmerling János, Weisz J. üzletét átvette, 1830-ban csőd, kivándorolt.
58. 1824. nov. 22. Demszky János.
59. 1826. máj. 24. Záhr József, 1832-ben †, üzletét özvegyétől Halbauer Ignác vette meg 1832.
60. 1826. aug. 28. Janka Károly, átvette Bierbauer és Scheidler csődbe jutott üzletét.
61. 1828. máj. 6. Gärtner Károly, Laszgallner G. üzletét átvette.
62. „ dec. 17. Fischer Antal, 1823-óta dohánykereskedés.
63. 1829. dec. 15. Doby János Lipót, megvette Rumy üzletét.

VII. Küzdelem a felvételek ellen. 1826—1853.

1. Súlyos feltételek felállitása.

Az előbbi korszakban uj üzlet nyitását már mindenképen megakadályozni törekedtek, azonban ha valaki társul akart belépni, vagy már meglévő üzletet vett át, mégis csak fölvették a testületbe s főnökké lehetett. De az 1826-iki privilégium az önállósulásának módjait is gondosan igyekszik megakadályozni. Megkívánja mindenik társtól az *egész alapitási tőkét* és pedig azért, mert több tagnak több kell a megélhetésre, továbbá mert így nehezebb a hitelezőket kijátszani s a grémium tageltartási kötelezettsége sem oly súlyos.

Ha meglévő üzletet ketten vesznek át, a meghatározott tőkét egyszeresen kell letenniök.

A társak irásban kötelezik magukat, hogy *10 éven belűl el nem válnak,* de ha mégis megtennék, a 10 év eltelte előtt egyik sem nyithat kereskedést, nehogy az üzletek száma a végtelenségig szaparodjék. És 10 év után is teljesen alá kell vetni magát az üzletnyitás feltételeinek.

Aki üzletét másnak átadja, örökre lemond kereskedő jogáról s ha mégis ujra kereskedni akar, csak oly feltételekkel teheti, mintha kezdő volna.

Senki semmiféle ürügy alatt át ne lépje üzletfaját.[1]

A fölvételek megakadályozására legalkalmasabb eszköznek látszott, hogy az üzletalapitáshoz jókora tőkét kivánjanak a kérelmezőtől. És erre nézve könnyen meg is találhatták az ürügyet: a kereskedői hitel biztositását. Amidőn 1823-ban e kérdéssel foglalkoznak, kijelentik, hogy szükségesnek találnák, hogy a hitel fenntartása céljából nevezetes határozatokat hozzanak, mivel amint a jegyzőkönyvbe beirták „Das zur Existenz eines Handelsmannes höchstnöthige, ja beinahe unentbehrliche Element ist, wie bekannt, der Kredit".[2]

Megemlítik, hogy különösen *pesti házaknál* van szükségük hitelre. Hogy tehát tagjaik hitelképességét emeljék, elrendelik, hogy a felvételnél az előbb szükséges kellékeken kivűl mindenki 2000 frt tőkét mutasson fel pengő pénzben (Conventionsmünze) vagy jelzálogadósságtól mentes földbirtokot, mely a hitelezőket kielégithesse.

A másik eszköz a hitelképesség emelésére, hogy az üzlettársak irásbelileg kötelezzék magukat, hogy legalább 10 évig együtt működnek. (1823. febr.) Kéri a testület a magisztrátust, hogy két határozatukat erősítse meg.

A következő évi tárgyalásaikban a szükséges tőkét és *felvételi dijat* még följebb emelik és pedig *a győri, pesti, pozsonyi és lőcsei grémiumnak* megegyezése alapján. Ezektől kaptak értesítést, hogy sok a kereskedő, meg kell akadályozni, hogy még jobban elszaporodjanak.

Kérvényt adnak tehát be a magisztrátushoz, amelyben leírják, hogy a városnak 11000 lakosa, 44 bejegyzett kereskedője és 28 nyilvános üzlete van. A múlt évben 9 tagot kellett felvenni, holott a kevés tőkével rendelkezők rontják a város hitelét és így a kereskedők tönkremennek.

A hitel emelése céljából, engedje meg a tanács, hogy minden bejegyzett kereskedő 15000 frt Cm. tőkével (conv. Münze) legyen felvehető s engedjék meg, hogy a testület a felvételi dijat 500 ezüst frtra emelje, hogy céljának jobban megfelelhessen: a szerencsétlen kereskedőket, özvegyeket, árvákat támogathassa.

Ezenkivűl 4 szabályt proponálnak: 1. Az itteni kereskedő fia és veje tőke nélkül lehessen üzlettárs. 2. Ugyszintén az özvegynek, ki férje üzletét átveszi, ne kelljen tőkét felmutatnia. 3. Az itteni kereskedő fia uj üzlet alapításához csak a tőke felét és a felvételi dijnak is felét köteles felmutatni. 4. U. e. vonatkozik azon kereskedőre is, ki egy itteninek leányát veszi el. 5. Ha társas cég alakúl, 10 évig kell fennállani, ellenkező esetben egyik

[1] Az 1826. évi privilégium 17—22. pontjai.

[2] V. ö. Széchenyi felfogását a hitelről, amely őt a Hitel megirására késztette. Továbbá a közmondást: A hitel a kereskedés éltető levegője.

sem nyithat üzletet. 6. Aki üzletét eladja, annak új üzletet nyitni, vagy más üzletbe társként beállani nem szabad.

a) A gyakornoknak (Praktikantnak) 3 évig kelljen tanúlnia, *b)* az inasnak (Lehrjungnak) ha maga ruházkodik, 4 évig, *c)* ha ruháját a főnökétől kapja, akkor 6 évig. A felszabadulásnál a következő dijak fizetendők: A gyakornok 12 dukátot, az inas, aki magát ruházza, 4 duktáot, akit a főnök ruház, 2 dukátot (aranyat) fizet. U. e. vonatkozik egy itteni kereskedő fiára is.

Az 1826-iki privilégium e határozatok alapján készült. E szabályzat már nyiltan panaszkodik, hogy most mindenki csak új üzletet akar nyitni, amivel a már úgyis sok és régi adózó és családapák létét veszélyeztetik, mert a sok üzletnyitással a közönség szükséglete még nem nagyobb. Ezért tehát inkább az az óhaja, hogy igyekezzenek az illetők már meglévő üzletet átvenni. Evvel alkalmat nyujtanak arra, hogy az özvegyek eladhassák az üzletet, vagy hogy az öreg kereskedők nyugalomba vonulhassanak.

Miután a privilégium szerint ily nagy a tódulás a kereskedelmi pálya felé, igyekszik a testületbe való felvételt megnehezíteni. A tervezetbe vett 15000 frtból enged ugyan e szabályzat, de azért ez is oly nagy összeget ír elő, amely a szegények elől örökre elzárta az üzletnyitási lehetőséget. Ugyanis az „aláhanyatlott“ kereskedői hitel érdekében a vegyeskereskedőktől 8000 frtot, a többiektől 6000 frt üzletalapitási tőkét kiván; de nemcsak imígy-amugy felmutatva, hanem valóságban s bebizonyítva, hogy az övé.

Magasra szabja a felvételi dijat is: 200 frtra.

Egyéb nehezítések: 6 segédi évet és nagykorúságot (24 év) kiván; továbbá jó bizonyítványokat és kipróbált személyi tulajdonságokat.

Itteni ***kereskedő fia, veje, vagy özvegyének uj férje,*** vagy bárki is, ha meglévő üzletet vesznek át, nem kell kimutatniok a tőkét. De ha az említett rokonok uj üzletet alapítanak, fél tőkével kell bírniok és pedig azért nem egésszel, mert az egyének bizonyos átörökített bizalmat élveznek. Bukott üzletnél e bizalom azonban hiányzik, tehát egész tőke kell átvételükhöz. Akiknek féltőkére van joguk, a felvételi dijnak is csak felét fizetik.

Ez alapon aztán még erélyesebben lehetett a küzdelmet folytatni a felvételek ellen, amelyek már a 20-as évek óta úgyis erősek voltak.

Mindenkit vissza akarnak utasitani. *Rasztokay Jánost* bár becsületes kassai illetőségü, nem veszik föl, mivel a kereskedők száma a magisztrátus által korlátozva van (1822-ben 39 tag volt.)

Janthner János és *Fischer Antal* 1823. febr. 17-én jelentkeznek felvételre. De visszautasítják őket azzal az indokolással, hogy a testületbe több tagot nem szabad fölvenni, mivel több kereskedő nem lehet Kassán. Janthnerre még súlyosító körülmény, hogy faktora egy itteni kőedénygyárnak, amiért még

kevésbbé lehet tagja a testületnek s dohányárúsítással sem foglalkozhatik. Amint már ez év jan. 3-ikán a városi tanács megtiltotta neki, hogy hozzá nem tartozó árúkkal kereskedjék.

De nem oly könnyen engedték visszautasitani magukat és egy hónap múlva ujra tárgyalják ügyüket. Janthner (Jandternek is irja) bűnei: hogy fizetett alkalmazottja egy gyárnak, iratai nincsenek rendben és csak nősülése révén szerzett vagyona által lett polgárrá. Ha kilép a gyárból, felveszik.

Még mostohábban bántak el Fischerrel. Tudomásúl veszik, hogy szabólegény volt és egy szeme hiánya miatt akar kereskedő lenni. Varga üzletét akarta átvenni, mert ez megbetegedett; de ne számítson rá, mert meggyógyúlt. Nem elég tőke az, hogy az árvák házától 1000 frtot kap, mert ily segitséget bárki kaphat. Dohányt árúlhat, kérjen erre engedélyt.

És tényleg Varga tovább is folytatta üzletét, bár annyira rosszúl ment, hogy kis hitele miatt a következő évben be kellett zárnia. A testület bizonyítványt ad neki, hogy nem könnyelműsége miatt lett fizetésképtelen, hanem az évek hosszú során át tartó krizis tette tönkre.

Pár hónap múlva végre Fischert és Janthnert felveszik, de mivel azóta egyik sem jelentkezett, abba marad a dolog.[1]

Janthner a következő év elején (jan. 17.) jelentkezik és ekkor felveszik, fizet 60 frtot. Fischer Antal pedig Janthner Jánossal szövetkezve folytatott üzletet és csak 1828-ban 60 frt lefizetése mellett vették fel. De kötelezvényt írt, hogy 10 évig nem nyit önállóan üzletet és csak oly árúkkal kereskedik, mint eddig.

Spielmann József pozsonyi, Ráth Gottlieb üzletét akarja átvenni. A városi magisztrátus a kereskedő testülethez küldi kérvényét azzal a kérdéssel, hogy megengedi-e? Azt felelik, hogy ha a bizonyítványt és a kellő tőkét felmutatja, fölveszik (1823. júl. 2.) Iratai rendben is voltak, de nem tudta bizonyítani, hogy elég tőkéje van. Tehát egyelőre nem vették föl, hanem a magisztrátushoz utasították.

Erre Spielmann azzal fordúlt a magisztrátushoz, hogy hajlandó visszalépni, ha a testület a Ráth-féle csődtömeget és invesztációt átveszi tőle. A magisztrátus pártfogó átiratára csakugyan fel is veszik; 60 frtot fizet bankjegyekben. Nemsokára csendes társúl jelentkezik hozzá Schmidt János, kit a kellő feltételek meglévén, föl is vesznek. (1824. nov.)[2]

Spielmann József Sámuel Pozsonyban született 1798. aug. 15. *Atyja* Spielmann János Tóbiás, pozsonyi polgár Kauf- und Handelsmann volt, anyja Graflin Anna Zsuzsanna. Mint üzleti alkalmazott *Ráth Gottliebnál* condicionált s 1721. okt. 28-ikán bizonyitványt kapott tőle, hogy 2 évig és 4 hónapig ügyességével, hüségével, buzgóságával és minden téren való megbizhatóságával teljes megelégedését érdemelte ki. Ráth üzlete csődbe került, Spielmann 3200 frtért bécsi értékben (Wiener Währung) megvette s 1700

[1] 1823. jul. 2. — A református temetőben áll Janthner Terézia siremléke. (1811—1888.)

[2] 1823. dec. 11. följegyzés. — Demszkyvel posztó- és egyéb áru kereskedésre társak lettek.

frtot nyomban kifizetett, a többire nézve a magisztrátustól haladékot kért, a 6000 frt alapot is ki tudta mutatni, sőt még az árukészlet kiegészitésére is volt 1000 frtja. De a grémium mégis vissza akarta utasitani azzal, hogy képességét, vagyoni visszonyait és erkölcsi viseletét nem eléggé mutatta ki. Azonban a magisztrátushoz fordult (1823. aug. 31.) s ennek támogatásával mégis csak sikerre jut.

Időközben *Schmidttel* társult a következő feltételek mellett (1823. jul. 1.): 1. Schmidt János György 2500 frttal járul a Ráth-féle üzlet megvételéhez, amely a követelésekkel együtt 3200 frtot ér. 2. Spielmann ugyanannyit ad, amely összege anyai örökségből meg is van. 3. A nyereségben és veszteségben egyenlően osztozkodnak. 4. Schmidt ugyan egyelőre nem léphet be; de Spielmann bármikor beveszi. — Schmidt később elvált s a Laszgallner-Demszky céggel társult amidőn az előbbi kilépett. 1853-ból fenn is maradt egy plakátszerü köriratuk, melyen Schmidt és Demszky jelentik, hogy az első osztrák takarrékpénztárral egyesitett Allgemeine Versorgungs Anstalt in Wien képviseletét átvették, egyszersmind ajánlják a náluk kapható gr. Harrach csehországi vászongyárának áruit és a bécsi udvari tapétagyár készitményeit, továbbá diszmü-, posztó-, nürnbergi- és füszerárukat s bizományi és szállitó vállalatukat.

Spielman társával, majd magában eleinte füszer- és vaskereskedő volt, a vaskereskedést elhagyva, főkép füszer- és kismértékben rövidárukkal kereskedett, köztük piros pamuttal, amely akkor keresett cikk volt a parasztasszonyok körében, mert evvel szőtték vászonnemüiket. 1857-ben halt meg, özvegye 1873-ig fiával, Spielmann Károllyal folytatta az üzletet. Ez időtől pedig maga a fia, ki droguákat is tartott ugy, hogy a gyógyszerészek javarészt nála szerezték be a gyógyfüveket, olajokat stb.

Már Spielmann József foglalkozott a gyorskocsi szállitással, összefogva 1829-ben *Bujanovics Ede* habzsáni cs. kir. postamesterrel, (a kassai kamara későbbi elnökével), Pap Sámuellel és még néhány eperjesi uriemberrel. 1839-től nemcsak Eperjes és Kassa, hanem Kassa és Budapest között is járattak kocsit, de e vállalatot csak később fia Károly fejlesztette ki s a vasuti korszakig fenntartotta. 1884-ben betegeskedése miatt fő-utcai saját házában folytatott üzletét átadta *Hermely* és *Laszner* társaknak, kik közül az előbbi kivált, majd Laszner elhalván, *Vizy Domokos* vette meg, ki ma is folytatja pár házzal odébb saját házába áthelyezve.

A két Spielmann, apa és fia, tekintélyes, müvelt, közbecsülésben álló, jómódu polgárok voltak, a kereskedők testületében vezető szerepet vittek; fiok, illetőleg unokájok, Ervin a M. Lesz. és Pénzváltóbank kassai fiókjának a főnöke. A család tulajdonában különböző iratok és családi arcképek vannak. Igy Spielmann József szüleinek feltünő elegáns arcképe; továbbá Spielmann Józsefnek és feleségének Benczur Gyula által festett arcképei és Spielmann Károlyé, melyet Dobi Jenő festett. Végül Károly testvérének arcképe honvéd ruhában, ki 48-ban 17 éves korában a Károly huszárok közé állott és nyoma veszett[1]

Spielmannal kb. egyidőben jelentkezett fölvételre *Fiedler Károly* selmeci születésü, ki Henszlmann Imre özvegyéhez társul akart belépni. Csak úgy vették föl, hogy írásbelileg kötelezte magát, hogy tíz éven át nem lép ki a társasüzletből; 60 frt felvételi dijat fizetett. (1823.)

Fiedler Károly (idősebb) 1797-ben Selmecbányán született, hol 6 gimnáziumi osztályt végzett. 1813-ban, 15 éves korában *Henszlmann Imre* vas- és vegyes kereskedésébe lépett Kassán, hol a gyakorló éveket 1816-ban befejezte. Két év múlva Bécsbe

[1] A lutheránus temetőben a család több tagjának siremléke áll: Spielmann József szül. 1798 aug. 15. Pozsonyban, meghalt 1857. „Sok szenvedése után nyughelyre itt talált." Spielmann Józsefné, Dörner Amália (1800—1873). „Jót tenni és áldozni az emberszeretet oltárán, volt életének célja." Mindkét siremlék vas gótikus, egymás mellé állitva.

ment, hogy a kereskedésben szélesebb látókört szerezzen. Innen *Prágába, Drezdába, Lipcsébe* tett utazásokat. Ez alatt Henszlmann Imre meghalt s midőn 1822-ben visszatért Kassára, özvegyével társaságba lépett, majd leányát, Vilma Eleonorát vette el. (1824.) 1833-tól, anyósa halálától egészen átvette az üzletet s élénk vállalkozó szelleme csakhamar különböző vállalatokba vitte. A hegyaljai *asszúbor* külföldi elterjesztésébe még üzlettárs korában belefogott. Most sógorával Laszgallner Ágostonnal a *cukorgyártásban* tett kisérleteket s elsősorban az ő buzgalmára létesült 1836-ban a kassai cukorgyár.

A vidék földbirtokosait összehiva, igyekezett őket rávenni, hogy vásároljanak részvényeket és termeljenek cukorrépát. De mivel ez sok gondozást kivánt, nem termeltek eleget. Fiedler, Kollmann, Laszgallner, Benczur (a nyiregyházi gyógyszerész) átvették a gyárat a maguk kezelésébe. Csakhogy igen sok nehézséggel kellett küzdeniök. Az évi adó is nagy volt, mintegy 20,000 frt, a hivatalnokok, földbérlet, állatok tartása igen sokba kerültek. 1852-ben gőzgéppel szerelték föl. Egy cseh müvezető az üzemet jókarban tartotta, de a vállalat elég nyersanyagot nem kapott, magának kellett répatermő földeket bérelnie a környéken, a szükséges munkásokat is nehezen tudta megszerezni. Végre is a vállalat a sok akadály folytán zátonyra jutott. Kollmann 800,000 frt-ot adott, hogy liquidálni lehessen. 7—8 évig tartott a leszámolás. A gépeket egy gráci vaskereskedő vette meg 20,000 frt-ért s rögtön eladta 80,000 frt-ért. Ez időben nyilt meg a Kassa-Oderbergi vasut, a németek buzát, árpát jöttek vásárolni s a gyárhelyiség lett a raktáruk. Végre Megay Adolf vette meg e hatalmas telket, amely ma is látható a Szepsi-uton. (A mai Sipos-gyár, Tfirszt-ház, a Poledniák-gyár és a Szepsi uti tüzérkaszárnya telke, óriási kerttel.)

Általában e korban igen nagy volt Kassán az alapitó kedv, szinte mondhatni, hogy boldog volt, aki részvényeket jegyzett. Megtörtént, hogy már a jegyzés alatt emelkedett az értéke. A vállalat jövevény-tervezői azonban nem mindig voltak megbizhatók, ahhoz azonban értettek, hogy az itteni jómódu polgárságot megnyerjék s kihasználják. A kedvezőtlen körülmények és főképen a tájékozatlanság miatt e vállalatok aztán megbuktak, a polgárság pedig nagy anyagi megkárosodása folytán anynyira elvesztette bizalmát, hogy napjaink meddősége jórészt innen magyarázható. Igy keletkezett és szünt meg az *Ungár*-féle hizlalótelep és csirizgyár, a kéngyár, amely Szomolnokról kapta a nyersanyagot. Ekkor müködött az *Anzenberg*-féle vattagyár is.

Fiedler a Csermely-völgyben *szeggyárat* alapitott; csakhogy az átmeneti idő itt is sok bajt okozott, háromszor-négyszer kellett ujabb és ujabb gépekkel fölszerelni s mivel időközben a drótszegek kezdtek terjedni, ezen, lemezből készitett szegek nem voltak kelendők. Ekkor lakatosárugyárrá (konyhaeszközök, sparhertek stb.) alakitották át. A mai napig tulajdonosai voltak Fleischer és tsa, Class és Halvax, majd Lukász és Michnik. Ma a Michnik-testvérek. Gyárt lemez-tömegárukat, tüzhelyeket, kályhákat, öntvényeket, foglalkozik galvános bevonással és autogén hegesztéssel.

Fiedler rendkivül energikus és nagy vállalkozó szelleme szinte határt nem ismert, látva az alkotások és hiányok bő terét. Kassa mellett Miszlókán *Müller János* mérnökkel, a kereskedelmi és iparkamara elnökével *kohót* alapitott. Telkibányán aranyat keresett. Résztvett a kassai posztógyár üzemében. Még 1848. febr. 20-ikán társulatot akar létesiteni, hogy Kassa területén kőszenet kutasson. (A városi levéltárban megvan e beadványa.) Fáradozott a Somodiban feltalált kőszénbányászat érdekében. Az időben a várost olajjal világitották, sőt a szinházat is, hol a gyakran lecsepegő olajtól ovakodni kellett. Midőn a szinház részére szép csillárt akartak beszerezni, ő vállalta magára

és utazott el érte Bécsbe. A városi légszeszvilágitás meghonositása érdekében Bajorországban, Augsburgban, Würtembergben és Szászországban tett tanulmányutat. Még utolsó perceiben is a városi világitás kérdése foglalkoztatta.

Megvette árverésen a *diósgyőri* papirgyárat; de itt az volt a baj, hogy a különben igen ügyes művezető, Kreiter József nem akart ujítani s ragaszkodott az országos hírnévre emelkedett s eddig jóforgalmu meritett papir gyártásához, holott ezt kezdte kiszoritani a géppapir. Végre is 20,000 frtért eladták e gyárat az iglói Kolbának, kinek fia svájci tanulmányai alapján nagy sikerrel folytatta az üzemet. Maradandó és nagyjelentőségü s nevét fenntartó alkotása volt a *Kassai Takarékpénztár*, mely a felvidéknek ma is a leghatalmasabb e nemű intézete, melyben igazgatói állást töltött be hosszú időkön át. 1843-ban nyújtotta be Laszgallner Ágostonnal és Lehrner Jánossal (órás volt) együtt a városhoz ez intézet tervezetét.

1864-ben halt meg, egyik fia, *Károly József* földbirtokos (szül. 1833.), a másik *Gyula* (1842—1881) Kassán kereskedő volt. Egyik leánya Klementin a soproni születésü *Kollmann* Vilmoshoz (meghalt 1881.) ment férjhez, a másik, Amália Auguszta *Megay Adolfhoz.* Az eredetileg Henszlmann-féle vaskereskedést id. Fiedler Károly a 40-es években vejének, *Kollmannak* adta át, aki igen meggazdagodott, kölcsönző és pénzváltó üzletet is folytatott. A Fő-utca 2. sz. hatalmas házat ő épittette, ahol szintén vasas üzlete volt; itt fejlődött ki a nagyban való elárusitás. Majd eladta mindkét üzletét sógorának, *Megay Adolfnak* és volt tanulójának, alkalmazottjának, könyvelőjének, a szepességi származásu *Fleischer Gusztávnak.* Kettőjöké volt az országos névre emelkedett *Fleischer és Megay cég,* Felsőmagyarország legnagyobb vállalata. Fleischer Gusztáv 1831-ben Iglón született mint jómódu patricius-család sarja, gimnáziumot és Bécsben kereskedelmi iskolát végzett, külföldi utazásokat tett s főkép Anglia ipartelepeit tanulmányozta. Hazajövén, Debrecenben Kardos László nagykereskedő leányát vette el, majd 1858-ban Megayval társult. A detail-boltba üzletvezetőt állitottak s maguk csak a nagyban való eladást vezették és szállitók lettek. Megay a szállitást Bécsben Wasszer Károlynál tanulta, hol különösen Olaszországgal volt nagy az összeköttetés. Kivált a szepességi István- és főnixhutai vörösrezet szállitották és higanyt Bécsbe Szinának és Schodoárnak, továbbá Prágába, Budapesten át. Forgalmuk Lengyelországra is kiterjedt. A falusi szekerekkel szerződéses viszonyban állottak, 100 számra állottak néha üzlete körül a szekerek, csak maga Kassa-Béla adott vagy 30 fuvarost. Innen a vasut megnyiltakor már vasuton szállitották tovább. [1]

A Megay és Fleischer cégből előbb Megay lépett ki. Fleischer pedig két üzleti alkalazottját, a nagymihályi vaskereskedő családból származott nagy műveltségű és képzett kereskedő testvéreket, Schirger Tivadart és Schirger Emilt (Schirger Gusztáv gépgyáros bátyjait) vette be. Igy lett a cég *Fleischer és Schirger.* Időközben a kicsiben való elárusitás *Fiedler Gyuláé,* majd ennek halála után sógoráé, *Elischer Gusztávé* (gölnici) lett. Csakhogy ez tönkremenvén, Michnik és Lukács vette át, tőlük pedig a még mindig Fleischer és Schirger nevet viselő Fő-utca 2.

[1] Néhai Megay Adolf közlése.

számú cég, amely most *Oelschläger Lajosé* és *Fiedler Szilárdé.*[1] Ez az üzlet ma egész Felsőmagyarország legnagyobb vasüzlete, mely forgalmát az egész felvidékre kiterjeszti, különösen rúdvasat, fekete és horganyzott vaslemezt, különféle szegeket, tengelyt szállit nagyban, vaggon számra s ezenkivül gazdasági cikkekben, ekékben és eke-alkatrészekben is nagy a forgalma. Különösen nagy közvetitője a Rimamurány-Salgótarján Vasmű Rt. áruinak. Kassán a kicsiben való eláusitásra még 2 fióküzlete van.

Fleischer Gusztáv 1881-ben lépett ki a cégből és Schirger Gusztávval virágzásnak inditották a ma is fennálló *Fleischer és Schirger gépgyárat.* E gyárat 1869-ben Müller János alapitotta (l. Abauj-Torna vm. és Kassa monogr. 238. old.) A Szlabej Géza, id. Tetmájer Károly (a kassai felső ipariskola volt igazgatójának az atyja, ezelőtt krompachi vasgyári igazgató) kezén átmenve lett az övék s jutott el a mai fejlettségre, midőn 150—160 munkással dolgozik s készitményei, gazdasági gépei, kereskedelmi öntvényei, ekéi, boronái, szőlőprései, malom- és szeszgyári berendezései messze földön ismeretesek és számos központban bizományi lerakatai vannak. A cég beltagjai Schirger Gusztáv és az Angliában és Amerikában nagy gyakorlati tapasztalatot szerzett fia, Elek, továbbá Fleischer Gusztáv († 1902.) fia, Fleischer Kálmán gépészmérnökök.[2]

Flandorfer Antalt egyáltalán nem akarják fölvenni, mert sok a kereskedő. Ekkor ő a magisztrátushoz fordul; ennek levelére azt felelik, hogy sem elég tőkéje, sem előképzettsége nincs és különösen pedig azért nem vehető fel, mert annyi a kereskedő, hogy nem lehet megélni, (1823. júl. 2.), de azután mégis csak felveszik. (1824. jan. 17.)

Weisz József, Brix István pesti kereskedőnek ungvári fióküzletét Kassára akarja áthozni. Tőkének felmutatta Vicay grófnál lévő rég lejárt és behajtatlan követelését és bátyjának biztosítását. De egyik sem elegendő. Visszautasították és egy nagy 3 oldalas beadványt adnak be ellene kifogásokkal. A magisztrátus azonban azt felelte, hogy 2000 frt tőke mellett fölveszi.

Weisz ellen átírnak a magisztrátushoz. Végre is többszöri iratváltás után, mivel elég biztosítékot nyújtott, 60 frt lefizetése mellett fölveszik. (1823. dec. 11. és 17.)

De alig egy hó múlva (jan. 17.) csendes társnak jelentkezik hozzá *Emmerling János,* aki a Prix István pesti cég ungvári

[1] A lutheránus temetőben, körül a temető magas falkeritésében és a kerités mellett helyezték el siremlékeiket az előkelőbb családok. Itt van több Fiedlernek siremléke: Fiedler Károly (1798—1861). Fiedler Vilma, szül. Henszlmann (1805—60). Fiedler Gyula (1843—88). E temetőben van Kollman Vilmos (1812—88) és Kollmann Vilmosné (1869) s egy fiok a 17 éves korában (1862) elhalt Gyula. A Megay-család tulajdonában megvan id. Fiedler Károly, Megay Adolf és neje arcképe, mindannyi Doby Jenő olajfestménye. Id. Fiedler Károly arcképe a takarékpénztár igazgatói szobáját is diszíti. E képnek már csak azért is kiváló mübecse van, mert ez volt Benczurnak az első arckép-festménye s ezzel Nürnbergben egy akkori műkiállitáson pályadijat is nyert.

[2] Ez adatok alapjául szolgáltak néhai Megay Adolf közlései, a kassai luth. iskola 1908-iki értesitője és Korponay: Abauj-Torna vm. monografiája I. k. Fiedler Károly s általában a kassaiak egyéb vállalataira nézve számos iratcsomó található a kassai levéltárban.

üzletvezetője volt. A testület ellene van, mert nem magyar, mert sok a kereskedő és ugyis sokan buknak. Emmerling azonban kitart, igéri, hogy 10 évig el nem válik Weisztól, mire fel is veszik és erről értesítik a Handelstands Kommissärt, (úgy látszik, ez pártfogolta. 1824. nov.)[1]

Grünwald Dávid bilitz-bialai posztógyáros 1824-ben üzletet akar alapítani Kassán és fölvételét kéri. A nagyban való elárúsítást megengedik neki, ő azonban kicsinyben (a la minut) akar eladni. Ezt megtagadják, mire a helytartótanácshoz, sőt az udvari kancelláriához fordúl. Azonban a város is felír, hogy tagadják meg neki, mert ő csak kitanúlt tű-, nem pedig posztógyártó. Nem is a saját áruit adja el, hanem veszi.

Először a helytartótanács is elutasitotta, majd raktáralapításra engedélyt adott neki. Erre a testület is beleegyezett, de hangoztatta, hogy a legfelsőbb rendelethez tartsa magát. Azonban ragaszkodott a kicsiben való eladáshoz. Mire a tanács fölkéri a kereskedők komisszáriusát, hogy Grünwald Dávid raktárát zárja be és tiltsa el gyártmányai eladását, ha idehozza, kobozzák el.

Demszky János, aki Grünwaldnál kitanúlt és segédje volt, szintén jelentkezik felvételre. 3 nagy oldalt írnak ellene a magisztrátusnak: hogy alapítása nem egyéb, mint Grünwald üzletének megnyitása, hogy engedetlen ember, hogy elég kendőkereskedő és zsidó posztókereskedő jön ide Eperjesről, Szebenből, Bártfáról, Sz.-váraljáról, Lócséről; hogy nélküle is elég kereskedő van itt, hogy külföldi, bialai származású, kauciója nagyon kétséges, hogy árt külföldi hitelünknek. Végre is folytonos kérelmére kénytelenek voltak fölvenni, de szigorúan kötelezték, hogy a saját maga neve alatt s nem mással nyit üzletet; se nyilt, se csendes társa ne legyen, tekintve, hogy Kassán sok a kereskedő. (1824. nov. és dec. 6.) Minderre két jótállója legyen.

De mégis csak társúlt*Schmidt Jánossal,* Spielmann kilépett társával (a Vaterländischen Pilger szerint 1836-ban.) Posztókereskedők voltak és megbizottjai az Osztrák Takarékpénztárral egybekötött bécsi általános ellátó intézetnek (Versorgungsanstalt). Később *Laszgallner Ágoston Tivadarral* (1809—1880.) Schmidt üzletrészét átvették s együtt posztó, vegyes, nürnbergi és játékkereskedést űztek az ezelőtt Szirmay, jelenleg Brósz-féle Fő-utcai házban. Demszky 1870-ben Pestre költözött, a cég megszünt, Laszgallner azonban folytatta a már régebben is fennállott Domokos-téri fődohány- és szivartőzsdéjét, melyet 1853-ban kapott meg, amint a tőzsdeintézményt behozták. Valamint szállitó, bizományi, inkasszó-vállalatot és gyapjuelárúsitást közvetítő raktárt is tartott fenn, az uradalmak és gazdák hozzá küldték be gyapjutermésöket eladás végett. A dohányfőelárúsitás fiára, *Albertre* is átszállott, valamint az osz-

[1] Hausnerrel együtt nagy füszeres volt; Kassáról Budapestre költözködtek, ahol Emerling vendéglős lett.

trák tűzkárbiztositás is, amely azóta a Duna-biztositó nevet vette föl. E biztosításba vette be még Ábrahám Gottlieb *Benczur Vilmos* nyiregyházi gyógyszerészt, ki patikáját egészségi okokból kényszerült eladni. Volt nyiregyházi lakóházán emléktábla jelöli születését, fiának, a világhírű festőművésznek, Benczur Gyulának, ki 1847—1861-ig Kassán a Deák Ferenc-utca 22. sz. házban lakott, s kitől az ismerős családoknál több festmény van ma is. A művészi hajlamot is egy kassai reálisk. rajztanár, *Klimkovics Béla* fedezte föl benne. Ez és bátyja, *Klimkovics Ferenc* budapesti gim. rajztanár (mindketten maguk is festőművészek) voltak első mesterei s ezek unszolására csak nehezen nyugodott bele az apa, hogy fia a mérnöki pálya helyett a bizonytalan megélhetést nyújtó festőművészi pályára lépjen.

A tűzkárbiztosítás tulajdonképen még Albert nagyatyjától, Ágoston atyjától, *Laszgallner Ábrahám Gottliebtól* szállott át. Ez a régi kassai kereskedővilágnak egyik legértékesebb és legérdekesebb alakja volt. Iglón született 1783. jan. 10-ikén — a mint maga irja — „a kos jegyében.“[1] Atyja György 1791-ben halt meg, az anya három évre rá. A 10 éves Ábrahám Gottlieb teljesen árvaságra jutott. Gyámja a két nagybátyja lett: Laszgallner János Sámuel és Liedemann Sámuel, akik a csetneki paedogógiumba, a következő évben pedig az eperjesi gimnáziumba adták s itt a logikai osztályt is elvégezte. 1797-ben a *sárospataki kollégiumba* került s két évig a filozófiai osztályokat tanulta és pedig meglévő bizonyitványai szerint épen ugy, mint előzőleg is, prima classist (jelest) érdemelt. Tanult itt egyetemes történelmet, statisztikát, mathezist, fizikát, história naturaliát (természetrajzot), közgazdaságot, theológiát, diaetetikát, latin német és magyar nyelvet. Az első évben (1798.) Barcafalvi Szabó Dávid, a hires nyelvujitó, a második évben (1799.) a hires jogtudós, Kövy Sándor ügyvéd, a magyar jog tanára mint kollégiumi rektorok irták alá bizonyitványát. A főiskola elvégzése után Rimabrézóba ment sógorához, Malvieuxhöz, kinek vashámorában (a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Banknak Malvieux a megalapítója) egy évig praktizált. Innen másik sógorához, Lakner Sámuel *besztercebányai* kereskedésébe ment. Három évi praktikánsság után felszabadúló levelet kapott, melyet a besztercebányai kereskedőtestület tagjai, köztük Lakner mint első elöljáró irt alá. Ezután még 1½ évig segédeskedett az üzletben s kötelességeinek hű teljesítésével, kifogástalan viseletével a leg-

[1] Atyja, György, iglói volt, ki 1761. szept. 2. vette el Marthoni Zsuzsannát Kassáról Barátai ez alkalomból nagy kettős lapon német nyelvü üdvözlő verset intéztek hozzá, meglepő szép szines rajzokkal. A hegyen egy ékes tornyos vár van, mely képletesen a menyasszonyt ábrázolja A vár felé egy ifju közeledik s Ámor eláll ja utját kérdezvén, hogy hova igyekszik, majd kardját elvevén, utnak ereszti. Oldalt 2 galamb nagy társzekeret huz megrakva butorokkal és házifelszerelésekkel, középen tágas ebédlőterem megteritve. A végén pedig szegény Cupidót felakasztják, mert nem jól őrizte a várat. Az alakok copfos magyar viseletben vannak.

nagyobb megelégedését érdemelte ki a Lakner és fia cégnek, mely — amidőn szerencséjét másutt akarja keresni — melegen ajánlja őt a kereskedőknek s reméli, hogy fenti tulajdonságaival másutt is ki fog tünni. (1804.)

Ekkor nagy *utazásra* indult, bejárta az osztrák tartományokat, Hollandiát és „Niederlandot“, Francia- és Németországot. A külföldi helyi hatóságoktól sorra láttamozott és megpecsételt utlevele megvan s utazása céljáúl azt mondja, hogy a nevezetesebb kereskedővárosokat akarja meglátogatni. 1805-ben Bécsben nemes *Thomann János Mihály* cs. kir. szab. kereskedőnél raktárnok lett. 4 évi szolgálatáról főnöke címerével ellátott bizonyítványt kap, amely hasznos és hűséges munkásságát, szorgalmát, jó magaviseletét kiemeli s főnökének nemcsak megelégedését, hanem köszönetét is tartalmazza. Szerencsét és boldogságot kiván neki, midőn e kereskedőházat elhagyja, hogy önállósítsa magát. Thomannal később is levelezik s ekkor sajnálatát fejezi ki, hogy elveszítette őt.

1808-ban Kassára jött, ahol *Ochsz Ferdinánd* Józseffel társult s Ochsz és Laszgallner cég alatt üzletet nyitott. S még ez évben Ochsz Jeanettet, társa nővérét nőül vette. 1809-ben született első fia Ágoston „az ikrek jegyében.“ 1811-ben leánya, Emilia Evelin, 13-ban második fia Albert György „éppen akkor, midőn tályai háza másodizben leégett“. Ez évben elvált társától s az üzletet saját számlájára folytatta. 1815-ben Paula Henriette leánya született, 1817-ben Herminia Ottilia. 1819-ben nagy csapás érte, 4 napi betegeskedés után élete 31., házasságának 11. évében, épen midőn nemsokára ismét gyermeke született volna, nagy fájdalmára felesége meghalt 5 árvát hagyva maga után. Midőn e szomoru eseményről megemlékszik e hexameteres sorokat irja:

Sie die elf Jahre hiedurch mir Glück und Freude gegeben.
Gab nur einmal mir Schmerz, als Sie zu früh mich verliess.

1828-ban üzletét Gärtner vette meg (l. alább az általa összeállitott névsort) s ezidő óta egyéb üzleti vállalatokkal foglalkozott. Mint sokat látott és tapasztalt férfiu látva városa és a vidék, sőt a maga kárait, nagy buzgalommal igyekezett a tüzkárbiztositás eszméjét terjeszteni. Csak nehezen talált visszhangra, aminthogy általában az emberek eleinte a legegészségesebb uj gondolattól is idegenkednek. Sokan egyenesen azt felelték neki, ha annyira hasznos ez az intézmény, kezdje meg ő maga e dolgot s valósitsa meg. Igy lett a Bécsben székelő *Osztrák Tüzkárelleni Biztositás* kassai főügynöke 1825-ben, mely állását 1863-ban bekövetkezett haláláig betöltötte. A városi levéltár számozatlan iratai között több nyomtatványa van e minőségben pl. 1833. dec. 20-ikán elismeri, hogy 12 frt 20 krt Citó Dániel örököseitől fölvett. 1850-ben Pocsatkó János örököseitől 750 frt házbiztositás fejében 5 forintot vett föl. Alább látható saját följegyzése szerint 1830-ban a tüzbiztositáson kivül váltó- és bizományi üzlettel és bor- és terménykereskedéssel is foglalkozott.

Még kétszer nősült, mindkét izben Hajdu-leányt vett el. A második alkalommal (1836) dispenzacióra volt szüksége, a mit maga a császár sajátkezü aláirásával, Prágából keltezve adott meg neki. Nagyon családszerető ember volt. Szerette, ha rokonsága és unokái körülvették. Az apró verseket, melyekkel üdvözölték, egy kis kötetbe összeirta (1815). Nagyon érdekes, szinte azt mondhatni, hogy mübecsü a szépen bekötött és tokban őrzött emlékkönyve, melybe rokonai, barátai, férfi és női ismerősei nemcsak emléksorokat, hanem számos meglepő szép és finom kivitelü hangulatos képeket is festettek. Különösen a női kézimunka remekeinek tekinthetők Weigl Karolina és Mária szép selyemhimzése, lepkéje és amblémja, melyek mindkét oldalon egyforma képet mutatnak. Igen szép kéziratokat tartalmaz a Liedemann, Lakner, Mauks, Malvieux, Ochsz, Pauer csalad tagjaitól. S nagy pontosságára mutat, hogy a végére tárgymutatót készitett hozzá abc rendben. Ide irta éle-

tének főbb mozzanatait első felesége haláláig. Talán azután nem volt már kedve folytatni. Irása igen szép. Valamint e könyvecskébe tett Záhr Rudolf és menyasszonya nevét tartalmazó miniatur, diszirásos lap. Pontos jegyzéket vezetett a Komasági könyvben (Gevatterschaft Büchl) az ő és feleségeinek Jeanettenek, Charlottenak és Dorottheanak, Smidt özvegyének komaságáról. 1807-től 1862-ig nem kevesebb mint 120-szor voltak keresztszülők. Szerepelnek itt Prichradny, Mauks, Malvieux, Liedemann, Jantner, Lang, Binder, Ráth, Munkátsy, Pollyák, Neumerker, Kéler, Brecz, Haydu, Smidt, Szakmáry és Laszgallner-gyerekek. Bászel Károly Ágost (1812), Doby Károly Jenő (1834), Szekerák Lujza stb. Gondos jegyzéket vezetett a leányai férjhezmenetele alkalmával adott kistafirozásról is. Paulina (Benczur Vilmosné) 1375 frt árát kapott. (1841.)

Kassán és messze vidéken köztiszteletben állott. A közéletben tevékeny részt vett és széles látókörénél fogva szava nagy súlyu volt. Fiedler Károllyal együtt mint a város ipari fellendülésének főapostola a cukor-, szöggyár, takarékpénztár létesítésében buzgólkodott. Mint az akkori kereskedővilág kitünősége, 32 éven át nagy odaadással töltötte be a kereskedőtársulat, grémium jegyzői tisztét és ez egyesület pennája, törvénytudója, krónikása és mozgató lelke volt. A kereskedők érdekeinek védelmében a versenytársakkal szemben az elfogultság szélsőségeig elment. Mint tudományosan képzett ember a gyakorlati foglalkozás és a kizárólagos vagyongyüjtés egyoldalúságába nem merült, épen ezért lelke elevenségét, üdeségét mindvégig megőrizte s mindvégig a társadalom legműveltebbjei közé tartozott. Szép könyvtára volt, érmeket, ásványt, kagylót gyüjtött, kedvelte a költészetet s néha maga is verselt. 1828-ban Mollal együtt a tokaji hegyvidékről helyrajzi, gazdasági és kereskedelmi szempontból könyvet írt. Evangelikus egyháza ügyei iránt is érdeklődött s itt felügyelői tisztséget tölött be.

S e sokoldalu tevékenység és kedvtelések mellett azonban nemcsak nem vette felületesen üzleti és gazdasági teendőit, sőt Igen jókarban tartotta s vagyonát gyarapitotta. A halála után felvett leltár 72,936 frtról szól, ami az időben (1863.) még jelentékenyebb összeg volt, mint ma. Három háza volt: a Faulgassen (ma Deák Ferenc-u.) 22. sz. ma Aranyossy-ház, akkor 11,000 frtra becsülték; a Galamb-u. és a középkülvárosban (Szepsi-utca, ma Szakmáry-féle villa), 7500 frtra becsülték. A kassai határban mindenfele volt 83 hold földje, Tállyán 4 szőlője, háza, rétje, 1000 frtra becsülték. Jelentékeny gazdálkodást folytatott tehát. Voltak ékszerei, aranynemüi, evőeszközei, butorai, értékpapirjai, vejétől, Benczur Vilmostól 10,000 frtos kötelezvény; mint üzlettársának a vele összhagban eltöltött munkásévek emlékéül egy arany órát hagy neki. Vagyonát négy részre osztották, megemlékezett a rokonokról, a kulturális és jótékony intézetekről. Mint nagyműveltségü, szorgalmas, vagyongyarapitó és mégis nemes ideákkal telt lelkü magyar kereskedő méltó reá, hogy a polgári élet krónikása pár sort szenteljen emlékezetének. Mint olyan férfiu, aki főiskolai képzettséggel, nagy világtapasztalattal lépett a kereskedői pályára s

itt a gyakorlati élet produktiv szorgalmát s egy művelt ember ideális lelkületét oly szépen egyesítette magában, méltó reá, hogy példáját az utókor kövesse.[1]

2. A visszautasitások részletes okadatolása.

Záhr József fűszerüzletet akar nyitni és a magisztrátustól engedélyt kér. Erre a testület a következőket irja a magisztrátusnak: Záhr arra hivatkozik, hogy magyar. Ha mind a 7 millió magyar ide jönne, 7 millió koldus lenne itt. Miskolcnak több lakosa van, miért nem marad ott. Nincs itt ily üzletre és kereskedőre szükség, van itt elég belőlük. Utasitsák vissza.

De Záhr nem nyugodott bele, ujra kérte a tanácsot. A testület azonban a tanácsnak újra elutsitólag felelt. Nem kell annyi fűszeres, jön a sok házaló és olcsóbban árúsít. Föltétlenűl korlátozni kell a kereskedők számát. Záhr hivatkozott, hogy Demszky nem magyar és mégis fölvették. Erre azt felelték, hogy akkor még lehetett. Záhr azt állítja, hogy a kereskedők azért buknak, mert rosszúl gazdálkodnak, de ők a nagy versenynek tulajdonítják ezt.

1826. május 17-ikén ujra tárgyalják Záhr ügyét. Ismét azt mondják, hogy nem lehet fölvenni, de ha a 8000 frt helyett 5000-et letesz, felveszik. Menjen Debrecenbe vagy Szabadkára, ahol kevesebb a kereskedő.

Végre is Záhr Józsefet 200 frt letétele mellett fölveszik, de a következő írásbeli nyilatkozatot kellett tennie: Mivel megengedték nekem, hogy 8000 frt helyett 5000 frttal is alapithatok üzletet, kötelezem magam, hogy a szakmámba vágó cikkeken kivűl másokkal nem foglalkozom, így posztó-, vászon-, pamut-, selyemárúkkal és festékkel nem. Tiz évig társat nem veszek be.[2]

Záhr József 1798-ban született Miskolcon, Kassán kereskedő lett és itt halt meg 1832-ben. Két évvel hamarább vete el Laszgallner Emilia Evelint, kitől két gyermeke született: *Rudolf* kereskedő, (szül. 1830) József (6 éves korában meghalt). Özvegye Szakmáry Vilmos (szül. Kassán 1796., meghalt 1855.) aranyműveshez ment férjhez. E házasságból született *Szakmáry Károly* (1836–1902.), ki Záhr Rudolffal átvette Dendelynek fűszerüzlet-helyiségét (a Brósz-féle házban, Fő-utca 49.). Dendeli még saját házában a Dessewfy-palota és pénzügyigazgatóság közt, Fő-utca 76. sz., folytatta a kereskedést[3]). A két társ pedig megalapitotta a 60-as évek elején a Záhr és Szakmáry gyarmatáru nagykereskedést, amely a felvidék legnagyobb e nemü vállalata volt. Az unokák *Szakmáry Jenő* és *Kálmán* szintén kereskedők lettek. Jenő elhalván, az angró elárusitást Poeckh Károly vette át. Kálmán pedig detail-üzletet nyitott és Zilahyval társult. Szakmáry Károly Kassa gazdasági és közélete terén nagy szerepet vitt és kiváló tekintély volt. A kereskedelmi és iparkamarában, a kereskedő betegsegélyző pénztárban és a kereskedő társulatban mint elnök vezérszerepet vitt, a kassai törvényhatóságnak és közigazgatási

[1] A közöltek alapjául Benczur Vilmos kassai takarékpénztári pénztárnok urnál lévő okmányok és emlékek szolgáltak.

[2] 1825. okt. ?, 1826. febr. 26, máj. 17.

[3] Siremlékök az ág. ev. temetőben áll: Záhr József, 1798—1832. Szakmáry Vilmos, 1796–1855 Itt van a Szakmáry Dánielné Komlósy Annáé is. (1769—1864), 95-ik évben halt meg. Dendely József Károly (1800–1879) „A legjobb atyának hálás gyermekei“ felirattal.

bizottságnak tagja, az Osztr.-Magy. Bank kassai fiókjának váltóbirálója, az országos cukoradónak tanácstagja, a Kassai Takarékpénztár igazgatóságának alelnöke, számos vállalatnak: a gőz- és kádfürdő rt., a felsőmagyarországi építkezési rt. igazgatóságának tagja, az ág. ev. egyház másodfelügyelője.

Janka Károly jelentkezett felvételre. Mivel a kereskedőtestület visszautasította, a magisztrátushoz fordul. Erre a testület kérvényt intéz a Handelstands Commissairhez, hogy a következő okokra nézve ne teljesítsék kérvényét:

1. Tekintve a mostani nehéz helyzetet és az utóbbi időkben előfordúlt gyakori bukásokat, lehetetlen, hogy Janka Károly magyar nemest a grémiumba felvegyük, mivel letelepedésével a régi kereskedők tönkremennének és sok család koldusbotra jutna. Ugyanigy jár el az eperjesi magisztrátus, az sem engedi, hogy több kereskedő legyen a megszabottnál.

2. Nem elég ok Jankának a belépésre, hogy az itteni órás leányát feleségül vette.

3. Dacára, hogy nemes, minden engedelem nélkűl még se telepedhetik le szabad királyi városban. Ez különben a magisztrátus dolga.

4. 8000 frtot kellene letennie, de neki csak 4000 van és végül bevallotta, hogy semmije sincs, csakis apósára számit. De mivel apósa, Török több gyermek atyja, nem igen támogathatja. Telepedjen le másutt, itt sok a kereskedő.

Hajlandók volnának neki megengedni, hogyha átvenne egy itteni üzletet, amely nem bukott meg. A magisztrátushoz is intéznek hasonló tartalmú beadványt.[1]

És Janka csakugyan igy is jár el, átvette Scheidler üzletét, mire a rendes tőkével fölvették, de kötelezvényt kellett irnia, hogy 10 éven belül nem vesz föl titkos társat. (1826). — Janka Károlynak füszrüzlete volt a megyeháza mellett az u. n. Vitézházban (Fő-utca 33. sz. a fekete kutyához) majd boltját Gerhard aranyműves vette meg és folytatta. Ő pedig szállitmányozó lett s főkép dohányszállitással foglalkozott.[2]

A *Broky és Troján* cég bizományi raktára megbukott. De engedélyt kér rá, hogy tovább folytathassa. Erre a kereskedő testület a következő észrevételeket teszi: Az igaz, hogy nem saját hibája folytán jutott csődbe, hanem üzleti képzettségének hiánya okozta bukását. A családjára nagy baj, mivel több tagból áll. Nem lehet, hogy csak 6000 frt vesztesége legyen. Több kassai elvesztette nála levő követelését. A bizományi raktár ujonnan való megnyitása a többi kereskedők tönkretételére vinne. Legyen ez intő példa a spekulánsoknak. (1826. márc.)

Buday József, Schild zum Zrinyi, pipa- és pipaáru-üzletet rendezett be, lévén csakis neki engedélye a dohány szabad elárusitására. Fölveszik. De csakhamar kideritik, hogy nem képzett kereskedő, ellene fordúlnak és kimondják, hogy dohányt

[1] 1826. január?

[2] A református temetőben, a magas kőfal keritésben, az előkelők helyén találjuk Janka Károly 1802 18) szép rokoko vastábla síremlékét.

joga van árúlni, de mást nem, mert konfiskálják. Felmutat ugyan valami pécsi bizonyitványokat, de nem bíznak ezekben s helyesebbnek találnák, ha üzletét Fischer Antal és Róth átvennék, mivel az üzletfolytatást a szabályok csak képzett kereskedőnek engedik meg. Ami az üzlet fűszerelárúsitását illeti, jobb lenne azt az árvákra és özvegyekre bízni. (1829.)

3. A felvételek ügye 1829—1853-ig, további védekezés.

Főtörekvésük ezután is csak az volt, hogy lehetőleg minél kevesebb uj tagot vegyenek föl. Magatartásukat e tekintetben maguk jellemzik legjobban e nyilatkozatukkal: A statutumok (a kiváltság-levél rendelkezései) jó hatása mutatkozott, mert 1826 óta uj üzlet nem keletkezett Kassán, hanem csupán a jogért fizetett dij fejében 7 üzlet ment át a mások kezébe. Ezzel aztán a régi kereskedőknek és özvegyeiknek alkalmat nyujtottak arra, hogy öreg napjaikra nyugalomba vonuljanak, vagy ha üzletük ingadozott, akkor a kellő alkalmuk meglegyen az üzlet eladásával hitelezőiket és becsületüket megmenteni.[1]

1830-ban összesen volt Kassán 24 beiktatott és 4 már nem működő cég. E cég tulajdonosok voltak a kereskedő társulat tagjai, ők intézték tehát az ügyeket. Névsoruk a következő:

1830-ban a tagok üzletágak szerint abc rendben:

Rőfös, posztó- és füszer-kereskedők.

1. Bonchard Ferenc, füszer és anyagáru.
2. Demszky János, posztó, füszer.
3. Doby János Lipót, rőfös, posztó és divat, előbb Rumyé volt.
4. Emerling János, rőfös, posztó és divat.
5. Gärtner Károly, rőfös, füszer és iglói kőedény, előbb Laszgallner A. G.-é volt.
6. Hader Mátyás és társa, rőfös, posztó, füszer, nyilt társa Schechovics Alajos.
7. Janka Károly, rőfös, füszer és kassai kőedény.
8. Jantner János, bőr és festékáru.
9. Koppi Mihály, első elöljáró, rőfös, divat és füszer.
10. Moll Sámuel és Károly, Moll János Farkas cég alatt.
11. Niemandsfreund Károly, füszer és anyag.
12. Oszvald János Sámuel, második elöljáró, rőfös és csipke.
13. Polyák Tamás és Grube József, rőfös, posztó és füszer.
14. Weber Sámuel, füszer és festékáru.
15. Zahr József, füszer és rövidáru, a kassai kőedénygyár raktára.

Vas, nürnbergi és diszműáru üzletek.

1. Bászel János Gottfried, bőrt is árul.
2. Hauzinger Ferenc Xavér.
3. Henszlman F. özvegye és Fiedler Károly, Henszlman J. társa cég alatt.
4. Schönhoffer Jakab, egyszersmind az iglói kőedénygyárnak társa is.
5. Spielmann és Schmidt, egyszersmind bizományosa (commanditja) az oszt. takarékpénztárral egyesitett általános biztositó intézetnek.
6. Tauber János György.

[1] 1839. szept. 15. A győri kereskedő testülethez intézett, alább idézett levélből.

Tagul felvett dohány és pipakereskedők.

1. Fischer Antal.
2. Institoris Mátyás és Róth József.

Tagul felvett puskapor és Salniter árusítás.

1. Broky István és Troján János.

Üzletüket szabadkézből eladták, de még tagok.

1. Laszgallner A. Gottlieb kereskedőtársulati jegyző, az első osztrák tüzbiztositó ügynöke, foglalkozik váltó és bizományi üzlettel, bor- és terménykereskedéssel. (Ő volt a társulat buzgó jegyzője 32 éven át.)

2. Neumány Péter özvegye, Neumany Péter örökösei és Kéler cég alatt, bor- és árpakereskedés.

3. Rumy özvegye, üzletét eladta Doby J. L.-nek, gazdálkodik és terménykereskedéssel foglalkozik.

4. Ochsz József Ferdinánd. (A jegyzőkönyv cimlapját rendkivül izléses betükkel és diszszel ő állitotta ki.)

A társulat eljárója vagy bemondója (Ansager).

Neumerker Sámuel, gombkötő mester.

Ez időben a kölcsönös üzleti féltékenykedésben annyira mentek, hogy már egyik város kereskedői a másik városbelieknek kiváltságleveleik másolatát sem küldték el. Kassa 1824-ben a győriektől kérte a privilégiumot, de ezek nem adták, hanem azt felelték, hogy ha valaki személyesen elmegy hozzájuk, hajlandók neki megmutatni. Azonban fordult a dolog s 15 év mulva Győr kérte Kassától. Most Kassa visszaadta a kölcsönt s azt felelte, amit egykor neki irtak: elismeri, hogy a hiteles másolatok gyakran kárt hoznak azokra, akik kiadják, épen azért most ők is csak kivonatot adnak Győrnek. (1839. szept. 15.)

Amidőn az eperjesi kereskedők kérik a kassai privilégium másolatát, részletesebben is fölemlitik a győriek által annak idején kifejtett okot. (Ugy látszik a győriek alaposan kitanitották őket). Azt irják Eperjesre, hogy nem adnak teljes másolatot, nehogy majd a szószerinti hivatkozásból valami hátrány származzék. Ezért évek óta elhatározták, hogy ily hiteles, teljes másolatot nem adnak. Különben is minden grémiumnak megvannak a maga helyi szükségleteinek megfelelő szabályai. Csak kivonatot küldenek, melyben több paragrafust egybe összevonnak. Amilyeneket már küldtek is a pesti, rozsnyói, késmárki, nyiregyházi és bártfai kereskedőknek. Az utóbbiak a saját és Kassa városi elöljáróság utján szintén egészen hiába kértek teljes másolatot. (1831. dec. 13.)

Ha az ez időre eső felvételeket figyelemmel kisérjük, azt látjuk, hogy legtöbbnyire régi üzlet átvételéről van szó. *Doby Lipót* a Rumy-féle szövet-, divat- és füszerüzletet vette meg. Fizetett a bevételért 200 frtot s reverzálist állitott ki, hogy 10 éven belül nem vesz társat s ha ez üzlettel felhagy, ujat nem nyit (1829. dec. 15.) Ily nyilatkozatot mindenkitől megkivántak.

Zahr József 1832. jul. 25-ikén meghalt. Özvegyétől *Halbauer* és *Hausner* vették meg az üzletet. A 6000 frt alapitótőkét

felmutatták, a 200 frt taxát lefizették s a szokásos reverzális mellett fölvették őket. (1832. dec. 12.)

Dendely Károly a Tauber-féle vaskereskedést vette meg, 200 frt felvételi dijat fizetett és reverzálist ad. Mivel az üzletben sok az adósság s neki elég pénze nincs hozzá, kölcsönt kér a társulattól. A kasszában volt is némi pénz, tehát a szokásos kamat mellett két évre adnak neki 200 frtot. Jótállója Hader és társa. (1832. jan. 24.) Hader Mátyás társa Tschida Mihály volt, kit 1831. dec. 13-ikán vett magához.

Gosznovitzer Vilmos a kiválóbb vállalkozók közé tartozott, gyára volt Gölnic mellett („Erste Ungarische fein Eisenzug- und Walzendraht Fabrik im Tale Grellenselfen nächst Gölnitz"). 1832. febr. 25-ikén *Basel Gottfrieddal*, eddigi csendes társával társul s ez utóbbi 200 frt dijat fizet.

Mihelyt valaki *uj üzletet* akart nyitni, nem ment oly könnyen a dolog, a privilégiumban előszabott föltételek bőséges alkalmat nyujtottak különféle kifogásokra. E fölvételi kérelmeket különösen méltó részletesen fölsorolni, mivel az évszázados céhszervezet akkor jutott el az utólsó stádiumba, a teljes beszakadás és felbomlás korszakába. A szinte tömegesen jelentkezők valóságos rohamokat intéznek a gátak áttörésére. Nem egy példa van rá, hogy egyesek egyszerüen a formák mellőzésével megnyitják az üzletet s fölöslegesnek tartják a fölvételre jelentkezni s ha végre is a városi magisztrátus hatalmával oda is kényszeritik őket, az alaptőke felmutatása és a taxa lefizetése alól mindenképen kibujni próbálnak. A testület azonban görcsösen ragaszkodik az ő felsége által szentesitett kiváltságaihoz, a versenytársak kívül rekesztése jogához. De lassan-lassan mégis csak megnyilnak a kapuk, amelyeken egészen uj nemzedékek vonulhatnak fel részint mint komoly alapitók, részint mint szerencsét-próbálók.

Krutsay András bőrkereskedést akar nyitni. Egyénisége ellen nincs kifogás, de amint mondják, egy uj üzlet nyitására ez nem elégséges. Bármily jóakarattal is van iránta a grémium, meg kell tartani a privilégiumot, mely szerint csak akkor nyitható üzlet, ha az illetőnek 6—8000 frt reális vagyona van és a 10. §-nak megfelel. A grémium megengedi neki, mint egy itteni kereskedő vejének, hogy e tőkének csak a felét mutassa fel s a felvételi dijnak is csak felét fizesse, 100 frtot. Bár az itteni piacon már 6 ily bőrüzlet van s a helybeli timárok és a gr. Dessewffy-féle gyári árusitás is ellátják a piacot. Tehát monopóliumról itt szó nem lehet. Különben a grémium azt gyanitja, hogy őt egy idegen tolja előtérbe, aki a bőrkereskedéshez nem ért s úgy történhetik vele, mint H. Weiszszal, kit az ungvári Prix-féle kereskedésben felhasználtak, aztán rövid idő mulva kidobtak. Ha a fél dijat sem tudja lefizetni, inkább vegyen meg egy régi üzletet, akkor anyagi javait nem is kell kimutatnia. (1832. febr. 22.)

Moll Sámuel özvegye a magisztrátus útján kéri, hogy üz-

letet nyisson. De ez ellenkezik a privilégiummal, mely az uj üzletek szaporitását tiltja, legfeljebb régi üzletek vásárlását engedi meg. Három oldalon okadatolják, hogy miért nem engedhetik meg s kérik a magisztrátust is, hogy védje meg őket privilégiumakban. Még sokat tárgyalják ez ügyet, végre is a tanács két embereket küld ki a dolog megvizsgálására. (1835. febr. 14.)

Laszgallner Ágost Tivadar mint fél dijat, 100 frtot fizet, mert meglévő üzletet vett át. Ugyanis a Schmidt és Demszky cégből a Schmidtné, most Laszgallnerné részét megvette. (1836. dec. 14.)

Doby Lipót csődbe jutott, javaiért egy kereskedő kinál 5000 frtot. Fiedler ajánlja a grémiumnak, hogy éljen elővételi jogával. Elhatározzák, hogy megnézik. (1839. febr. 16.) Nemsokára Doby jelenti, hogy a csőd ügyét elintézte, üzletét tovább akarja folytatni, de *Kosch László* legyen üzletének vezetője. A grémium bele is egyezik, de saját neve alatt folytassa. Kosch bevétele a privilégiumba ütközik. (1839. márc. 23.) Majd Doby kijelenti, hogy üzletét Koschnak végleg eladta s hogy ő semmi ürügy alatt nem kiván jogot ez üzlethez, minden jogáról lemond. Ekkor aztán Koscht be is vették. (jul. 22.)

Ochsz Ferdinánd bejelenti, hogy porcellán üzletet nyit, miután a 12 éven át folytatott angol kőedény elárusitását beszünteti. (1840. jul.)

Gärtner Károly kéri, hogy szorult helyzetére való tekintettel taksája felét adják vissza. Kijelentik, hogy félreértések kikerülése végett a 100 frtot mint segitséget adják neki. (1841. nov. 25.) Gärtner már korábban 1828-ban a Laszgallner üzletet vette meg, fűszer- és vegyeskereskedő volt s raktárosa az iglói cs. kir. kiváltságos kőedénygyárnak s ügynöke a Milánói Jégkárbiztositó Társaságnak (Vaterländische Pilger nyomán). Fia nevét megmagyarositván az országszerte híres *Kertész Tódor*-céget alapitotta s Demszky kassai kereskedő unokáját, Annát vette feleségül. Két fia, Nándor és János Tódor az apja cégében van, a harmadik mérnök, minisztériumi műszaki tanácsos.

Eschwig Károly Eduárd a Thill és társa pesti kereskedőház társa volt, felvételét kéri, lipcsei tanulólevelét bemutatja[1],

[1]) Tanulólevelét Lipcsének több százados (1579-ből való), de mégsem oly régi társulata állitotta ki, mint a kassai (1446). Hangzik pedig igy:

Én Trauggott Friedrich Bürger itteni polgár és kalmár ezennel bizonyitom, hogy ennek előmutatója Eschwig Károly E. lipcsei születésü angol rövidáru üzletemben 1820. szent János havától 1824. ugyancsak szent János haváig, tehát 4 évig tanult és ezen idő alatt hüségesen, szorgalmasan és ügyesen viselkedett, úgy hogy neki mind viselkedésben, mind az elsajatitott üzleti ismeretek tekintetében a legjobb bizonyitványt adhatom. Ezen okból nemcsak ezen tanulólevelet állitottam ki számára, hanem sajátkezüleg alá is irtam és nagyobb hiteléül rendesen használt üzleti pecsétemmel láttam el, miután magatartásáról illedelmesen hiteles bizonyitványt kért. Igy történt Leipzigban 1824. jun. 24. Trauggott Friedrich Bürger. Aláirták a kalmármesterek hivatalvezetői (Amtführende Kramermeister): Ábrahám Herzog, Dávid Holberg, Carl Gotthilf Becker. A pecsét köriratа: A lipcsei kalmártársulat (Kramer-Innung) 1579.

4 évig diszműáru üzletben gyakorolta magát és jó bizonyitványa van. A felvételéhez szükséges igazolásokat megadja apósa, Anzenberger Mátyás, ennélfogva, ha személyesen megjelenik, felveszik. (1842. szept. 13.) Hét hónap mulva, miután a dijat lefizette, fölvették. (1843. ápr. 17-ikén.) — Mint a pesti cég alkalmazottja Bártfán a fürdő-szezonban árusitott s vásárokon megfordult Kassán is, így ismerkedett meg apósa családjával. Diszműáru üzletet nyitott s 1861 óta fiával, Eschwig Flodoardóval folytatta, aki az utóbbi években üzletvezetőjével, Hajts Kornéllal társulva Eschwig és Hajts cég alatt ma is fenntartja Kassának ezen egyik legnagyobb, legizlésesebb s egyszersmind egyik legrégibb, 72 éves üzletét. (1843—1912.)

Fia, Eschwig F. atyja diszműárú üzletében 1852. húsvéttól tanult 1855. húsvétig s három év után a kereskedő gremium nevében Gosznovitzer Vilmos első, Eschwig Eduárd második elöljáró és Szent Istványi Frigyes jegyző állitották ki bizonyitványát és Papp József s Török Sándor városi főjegyző mint kereskedőtársulati komiszáriusok írták alá.

Kollmann Vilmos megveszi Fiedler Károly boltját, 200 frtot fizet. (1841. jun. 3.)

Jantner János özvegyének bőrüzletét, mint veje átveszi *Szent-Istványi Frigyes*. Fél dijat, 100 frtot fizet. (1842. jan. 27.)

Smidt Jánosnak A bányászhoz cégü boltját *Marx Ferenc, Gallik Antal, Adriányi Tivadar* megveszik és Marx—Gallik et Comp. cég alatt vezetik. De hárman csak egy dijat akarnak fizetni. A grémium azonban mindeniktől külön-külön követeli a 200 frtot. Különben az egész eladás nem történt meg, hanem Smidt Gallikot vette magához, mint be nem iktatott kereskedőt. (1843. máj. 18.)

Az uj, szabadabb szellőt már többen megérezték és a privilégium teljes mellőzésével akartak kereskedni. Igy tettek Gallik András, Szent-Istványi Lajos, Wögerer János és Ultzmann Mátyás. Elhatározta a grémium, hogy felszólitja őket, hogy jelentkezzenek felvételre, különben a tanács útján fogják őket felszólitani. S nyomban beadványt is intéznek a magisztráthoz, melyben kifejtik, hogy minden erkölcsi testületnek kötelessége a saját rendjét fenntartani, annál inkább, ha legfelsőbb helyen is jóváhagyatott és országos törvénnyel nincs felbontva. A kiváltságlevél §-aival szembe helyezkedtek: 1. *Wögerer János*, ki zsinórszatócs (Bandl-Krämer) szerény elnevezés alatt a tanács engedélyéből üzletet nyitott s később mindenféle cikkekre és rőfösárukra kiterjeszkedett, amelyek nem tartoznak a zsinórszatócssághoz. 2. *Szent-Istványi Lajos* egy itteni bekebelezett kereskedő üzletét vette át és ezt kibővítve minden más kereskedőhöz hasonlóan tovább folytatja. 3. *Ultzmann Mátyás* a magelárusitást átvette anyósától és valóságos kereskedéssé emelte. 4. *Gallik András* kiakasztott cégével Szmidt társának tünteti fel magát. Bár mind a 4 kitanult kereskedő, de egy se vétette föl magát a grémiumba. Nem akarják őket exi ztenciá-

jukban akadályozni, hanem a rendet tartsák be s a tanács kötelezze őket s ha nem lépnek be, cégtáblájukat vétesse le, vagy üzletüket csukassa be. Jóakaratból megengedik nekik, hogy a felvételi taksát több évi egyenlő részletekben fizessék. (1844. jan. 14.)

Wögerer csakugyan felvétette magát s 100 frtot letett, 100 frt lefizetésére egy év alatt kötelezte magát. (1844. jul. 14.) Ugyanekkor Bászel Károly Ágostont mint atyja társát s mint kereskedő fiát, 100 frttal fölvették. Felszólitották egyszersmind *Pruszkayt* és társát mint *Koppi Mihály* üzletének átvevőjét, továbbá *Gallikot* mint Szmidt társát és *Szent-Istványi Lajost*, hogy lépjenek be. De mivel a privilégum több pontját hamisan magyarázták, egyezségre jutni nem lehetett velök. Elhatározták tehát, hogy a tanácshoz megint beadványt nyujtanak, melyben sajnálják, hogy ez urak ügyében ujra alkalmatlankodniok kell, de ők rosszul magyarázzák a privilégiumot, mely csak akkor engedi el az alap felmutatását, ha a fiu vagy vő atyjával társul, ha valaki fennálló üzletet vesz át, vagy egy kereskedő-özvegyet nyitott üzlettel vesz el. De ha valaki bukott üzletet vesz át, vagy ujat nyit, vagy ha ketten vesznek át egy meglévő üzletet, nehogy sikkasztás legyen, vagy egyiknek, vagy közösen fel kell mutatni az alapot. Mivel pedig Szent-Istványi egy törvényesen lecsukott, passziváit ki nem egyenlitett boltot vett át, neki tehát az egész alapot fel kell mutatnia. Pruszkaynak és Koppinak egyszeresen. Galliknak szintén az egészet kellene felmutatnia. Azonban a grémium jóindulata jeléül mindnyájuknak elengedte. De a 200 frt felvételi dijat egészen tartoznak megfizetni, aminthogy az alábbi kimutatás szerint, akik az egész alapot (6—8000 frtot) mutatták fel, az egész dijat fizették s akik a fél alapot, csak azok fizették a fél dijat. (1844. jul. 18.))

Egész dijat, 200 frtot fizettek:

1826.	máj.	21.	Záhr Józseffel előre lefizettették abban a reményben, hogy az uj privilégiumot, amely a 200 frt dijat megköveteli, jóvá fogják hagyni.
1828.	máj.	6.	Gärtner Károly, mint a Laszgallner A. G. boltjának vevője.
1829.	dec.	15.	Doby Lipót, a Rumy boltját vette meg.
1831.	dec.	13	Tschida Mihály, mint a Haderer üzletének társa.
1832.	jan.	25.	Dendely Károly, a Tauber üzletét vette meg.
1831.	febr.	22.	Gosznoviczer Vilmos, mint Bászel I. G. társa.
1832.	dec.	13.	Halbauer Ignác } mint a Szabó boltjának megvásárlói, mindketten az egész taksát megfizették.
„	„	„	Hauszner Lipót }
1835.	ápr.	11.	Muszy Péter, megvette Hauzinger boltját.
1839.	jul.	12.	Kosch László, megvette Doby boltját.
1841.	febr.	26.	Szmit János Sámuel, megvette Muszy boltját.
1841.	jun.	3.	Kollman Vilmos, megvette Fiedler boltját.
1841.	jul.	29.	Mihalik Albert } uj üzletet rendeztek be.
1843.	ápr.	17.	Eschwig Ede }
1844.	jul.	14.	Wögerer János }

Féldijat, 100 forintot fizettek:

1837.	nov.	25.	Bredeczky Móricz, Oszwald veje.
1836.	dec.	14.	Laszgallner Ágoston, mint fia és átvevője mostoha anyja üzletének.

1842. jan. 21. Szentistványi Frigyes, mint Jantner veje.
1844. jul. 14. Bászel Károly Ágoston, mint atyja társa.

Ezeknél fogva tehát Szent-Istványi mint egy bukott üzlet átvevője még kedvezőtlenebb helyzetben van mint a többi, mint pl. Gallik, aki Tschida belépő társa, vagy Gosznovitzer s Pruszkay és Koppi, Hallbauer és Hausner, kik az egész dijat lefizették. Mivel pedig a grémium előzékeny irántuk, tehát egyelőre a fél dijat kivánja, a másik felét két évi részletekben. (1844. jul. 18.)

De még három év mulva sincs rendben az ügy. 1847. jan. 22-ikén ujra a magisztrátushoz fordulnak, hogy fenti kérelmüket hajtsák végre az illetőkön, úgy is kedvező feltételekkel kérik tőlük a taxát s nincs is joguk Gallikot felmenteni, mivel a privilégium irja elő.

Végre pár hó mulva azt irják a jegyzőkönyvbe, hogy Galliknak Szmit csendes társának a napnál fényesebben bebizonyitották, hogy az egész taxát le kell fizetnie. A felét le is fizette tehát, a másik feléről pedig kötelezvényt adott. (1847. ápr. 18.)

Jerk Károly Polyák Tamás özvegyének rőfösüzletét veszi át, alaptőkét kimutatnia nem kell, nagyon szép bizonyitványa van, a 200 frt lefizetése után beiktatják. (1845. dec. 21.)

Gerhardt András felvételét kéri. A valamikor volt Pauerüzletet lányától, özvegy Ultzmann, most Chrappanétól megvette. A fél taxát azonnal lefizette, a másik feléről reverzálist adott. (1845. aug. 10.)

Madarász Imre Dobsinán Langsfeldnél tanult, Pozsonyban, Kassán, Pesten volt kondicióban, a szükséges pénzalapja megvan. Tehát 200 frt taxát fizetett, melyből 100 frtot a kórházi gondnok kezeihez, Oszwald I. S.-nek adott át, a tavalyi határozat értelmében. (1846. szept. 6.)

1846. dec. 13. ifj. *Koppy Mihályt,* mint elhunyt atyja, Koppy Mihály üzletének átvevőjét felveszik, 200 frt felvételi dijat kivánnak tőle, amelyből 100-at kivételesen két év alatt fizetett le és pedig a közkórházba. Mindnyájan tudják, hogy ez üzletben kitanult és kondicionált.

Hader Nep. János itteni születésü, Hader és társánál formálisan kitanult és 8 éven át külső piacokon tisztességgel kondicionált, a kivánt alappal bőven el van látva, mint idevaló kereskedő fiát 100 frt lefizetése mellett fölvették. (1847. dec. 12.)

Hutfloesz Jánost, mint Schönhofer János Jakab vejét, féldij, 100 frt lefizetése mellett felvették s ennek a felét a kórházalapitványra adták. (1848. nov. 23).

Novelly Sándor és *Schehovits Ede* a szükséges alaptőkét felmutatták és minden föltételnek megfelelnek, fölvették őket. Novelly 200, Schehovits mint kereskedő fia 100 frtot azonnal letesznek s e 300 frt felét a közkórház alapitványára Szakmáry Vilmos pénztárnok-helyettesnek át fogják adni. (1849. dec. 11.)

Novelly Sándor 1827. febr. 25-én született ősrégi kassai kereskedőcsaládból, amely 1686-ban I. Lipót királytól nemességet kapott okrutai elő-

névvel. A családnak egyik, kereskedő ága mindig Kassán lakott, a másik, a földbirtokos ág, Szatmármegyében élt. Tanulmányait Kassán és Pesten végezte. 1848-ban részt vett a szabadságharcban és 49-ben nősült. Ugyanekkor alapitotta a fő-utcai fűszerüzletet, melyet 1876-ig személyesen vezetett. Mint kiváló, jellemes férfiu közbecsülésben részesült, Kassa gazdasági életét fejleszteni kivánó akkori alapitásokban részt vett (cukorgyár, posztógyár.) Évtizedeken át volt a kassai kereskedelmi és iparkamara elnöke, a városi törvényhatósági bizottság tagja s előbb a Ferenc József-rendet, majd a kir. tanácsosságot nyerte. Atyja, *Novelly Antal* és testvére, *Imre* jómódu, tekintélyes kassai polgárok voltak. Imre fiai közül *József* tanult és tehetséges ember volt, de sikertelenül tett kisérletet Kassán a könyvkereskedéssel (1851—58); *Imre* udvari tanácsos, államvasuti igazgató, Emil államvasuti főfelügyelő. Novelly Sándor üzletét 1876-ban, fia *Sándor* vette át, ki 1853-ban született, tanulmányait Pesten és Bécsben végezte. A törvényhatósági bizottságnak tagja és Kassai Takarékpénztárnak igazgatósági tagja volt s több vállalat alapitásában résztvett. Az üzletet tőle Szakmáry Kálmán (Károly fia) vette át, aki ma Zilahyval társulva vezeti.

Schönhofer János Jakab kéri a grémiumot, hogy vaskereskedését eddigi cége alatt fiának, Károlynak egészen átadhassa. Mivel ennek semmi akadálya sincs, 100 frt lefizetése mellett fölveszik (1850. jan. 3.) s az összeg felét a kórháznak adják.

Schindler Magda, Sch. József özvegye rőfösüzletet akar nyitni. (Schindlerné és Anzenbergerné testvérek voltak, a bécsi Reiner leányai.) Férje 1809-ben Scheidler és Bierbauer uraknál tanult és 1820-ban náluk kondicionált, később Bécsbe ment, nemsokára visszajött és itt sör- és borkiméréssel foglalkozott, de a testület tagja sohasem volt. Tehát a felesége az ő jogán nem nyithat üzletet s ha nekik a magisztrátus megadná a jogot, Anzenberger asszony és Turnusz Magda s többen is hasonló igényekkel léphetnének fel. Mivel hivatkozik rá, hogy mint divatárusnő megnyerte a közönség tetszését, maradjon tovább is emellett, annyival is inkább, mert kereskedést nem tanult, nem kondicionált, nincsenek meg nála a kereskedő kellékek. Érthetetlen is, hogy miért akar üzletet nyitni, hiszen azt állitja, hogy van vagyona és kevés az igénye. Kérik a magisztrátust, hogy utasitsa vissza s a privilégium rendjét védelmezze meg. (1850. febr. 5.) Pár nap mulva csodálkozásukat fejezték ki a tanácshoz benyujtott beadványukban, hogy hir szerint engedélyt adtak neki, holott a privilégium szerint tanuló és segédéveket kellene felmutatnia. Ha férje társa lett volna is a Scheidler és Bierbauer cégnek, ez megbukott s úgy az országos törvény, mint a privilégium szerint bukott kereskedő barátságos egyezség előtt nem nyithat üzletet. Tehát az özvegye sem. Ha mégis megadja az elöljáróság az engedélyt, felsőbb helyre fognak fordulni oltalomért. (1850. febr. 11.)

A több izben emlitett Anzenberger Mátyás vattagyárat alapitott Kassán, mely a 30-as évek végétől 70-es évekig állott fenn. Eredetileg hadnagy volt, de midőn a napoleoni háborukban karját átlőtték, Bécsben csipkeüzletet nyitott s oly sikerrel kereskedett, hogy összes értéke 50,000 frtot tett ki. A nagy pénzügyi devalvációban (1811. és 16.) azonban tönkrement s miként ez időben az anyagi romlásba jutottak közül többen Kassára jöttek uj szerencsét próbálni, ő is ideköltözött. Mint élelmes, nagyműveltségű ember érvényesült is a mi elmaradott viszonyaink között. Bécsi sógora, Reiner gazdag ékszerész támogatásával felesége és sógornője, Schindlerné kalap-, majd divatüzletet

nyitott, („a magyar dámához“ céggel), ő pedig vattagyárat alapitott. A Szepsiuton volt a gyár, épülete ma is megvan. 30–40 munkással dolgozott, készitményeit (mente bélésvatta, bányamécshez kanóc stb.) a felvidéki és alföldi (debreceni) vásárokra is hordta társzekerekkel. Franciául, angolul és németül jól tudott s e nyelvekből eleinte órákat is adott. Halála után a gyára feloszlott, családja Bécsbe és Münchenbe kiszármazott, fia visszatért a katonatiszti pályára s tábornokká lett.

Huber Károly vegyeskereskedést akar nyitni. Mivel azonban csak dohánykereskedő és nincs felvéve, nem hivatásos kereskedő, tehát elutasitják. (1851. jun. 17.)

Spielmann Károlyt, atyja Spielmann József felvétetni akarja. Miután a privilégium minden kellékének megfelel, minden fennakadás nélkül 100 frt lefizetése mellett fölveszik. (1851. augusztus 31.)

Egyszersmind elhatározzák, hogy a magisztrátusnál panaszt tesznek a törvénytelenül kereskedő *Sinkmann, Ungár, Völk, Schmidt, Auber, Zemany, Topercer* ellen, kik ellen már 1849-ben felléptek. *Scherz Károly* pozsonyi levelét is tárgyalják, aki kérdi, hogy a kamara mit szól a szatócsok kiterjesztett kereskedéséhez, különösen gyarmatáruk tekintetében, amire csak a rendes kereskedőknek van joguk. Elhatározzák, hogy megkérdik a kamarát.

Bonchard Ferenc özvegye és az örökösök kérték, hogy az eddigi firmát Bonchard örököseire változtassák. Miután 2 fia kereskedő, nem akadályozzák, de jelentsék be a hatóságnál is. (1852. nov. 22.)

Lencz Antal és *János* testvérek vegyeskereskedést nyitnak s mivel mérsékelt vagyonuk van s mivel Antal özvegy Bonchardnénak veje, 100 frtot fizet, János 200-at. Amiből 100 frtot a polgári kórház számára Szakmáry Vilmos pénztárnok urnak adnak át. (1850. jan. 20.)

Az ipar és kereskedelmi kamara kéri, hogy *Schirger Tóbiásnak* Merényből mérsékeljék a 6000 frt alap kimutatását. Schirger kéri, hogy 4800 frttal elégedjenek meg. Azt felelik, hogy semmi körülmények közt nem tesznek kivételt az alapszabályok alól, mire a ker. kamara is úgy határozott, hogy a 6000 frtot ki kell mutatni. (1851. dec. 8.) A következő évben (1852. márc. 21.) ujra kéri a felvételt, de már a 6000 frtot felmutatja. Azonban csak 100 frtot akar fizetni br. Geringernek, 1849-től Magyarország teljhatalmu polgári biztosának rendelete szerint. Felveszik egyelőre 100 frttal, de felebbeznek, mert ez összeg privilégiumok ellen van s ha megnyerik az ügyet, kifizeti a másik 100 frtot is. Schirgernek réz- és lakatosáru raktára volt, de tönkrement, ezután vendéglős volt, majd vasuti hivatalnok.

A *kamara* ez évben (1852. febr. 24.) a privilégium hiteles másolatát kéri a grémiumtól, hogy levéltárában eltegye. Midőn pedig *Pollák Gyula* jelentkezik, kijelentik, hogy semmi kifogás sincs ellene, a kamarához utasitják, hogy vagyoni viszonyait mutassa ki. (1852. jul. 28.)

Quirsfeld Károlyt is, midőn jelentkezik, szintén a kamarához utasitják, hogy az alapot mutassa ki, nincs ellene semmi kifogás (1853. jan. 30.) Nürnbergi cikkeket árusitott, a 60-as években pedig ugyanezt és rövidárut nagyban a kisebb elárusitók

számára. A 80-as évek óta a diszműárut karolta fel, 1889-ben halt meg. Üzletét fia, János folytatja, ki különösen a sportcikkekre rendezkedett be s e téren Kassa első cége. A kassai régi üzletek közé tartozik, 1913-ban 60 éves lesz.[1]

Bászel Károly özvegye *Tutkó Károly* számára, aki egy éve van üzletében, tanulólevelet akar kiállíttatni. Nem adhatják ki, mert a gyakornok, ki magát ruházza, 3 évig, akit főnöke ruház, 4 évig tanul. Neki legalább 2 évet kell még tanulnia. (1852. júl. 22.) Pár hó mulva (okt. 3.) az özvegy kijelenti, hogy Tutkóhoz férjhez ment s tovább is Bászel Károly cím alatt folytatja az üzletet. Kéri, hogy ne tegyenek ez ellen kifogást. Nem engedik meg. Tutkó állitja, hogy 1843-ban Párisban volt kondicióban és ott 1845-ben üzletet is nyitott, váltóit honorálták. — Nincs kellőleg bizonyitva tanulása, nem vehetik föl. Ismét pár hó mulva az özvegy kivánja, hogy Bászel Károly cégü üzletét Bászel Károly örökösei cégre változtassa. — Ha a törvényes úton megcsinálja, semmi kifogás ellene. (dec. 26.)

Feltünő jelenség, hogy a könyvkereskedelem terén nem mutatkozott féltékenység Minden valószinüség szerint, nem lehetett valami virágzó üzletág, inkább csak ugy mellékesen üzték a nyomdászok. Ezek közül mindenesetre *Werfer Károly* a legkiválóbbak közé tartozott. A Werfer-család Dél-Tirolból költözött Magyarországra s Lugoson polgárjogot nyert. Werfer Károly egyidőben a bécsi nyomda igazgatója volt, majd Kassára jövén, itt a már 200 év óta fennálló nyomdát megvette *Landerer Ferenctől* (1822.), aki régebben (1796.) atyjától vette át. Már Landererék is foglalkoztak könyvkereskedéssel, többi közt a pesti Landerer-cég kiadványait is raktáron tartották. Werfer Károly folytatta a könyvárusitást is s e mellett a Kaschauer Kundschaftsblattot is kiadta, melyet sok éven át Blaschke A. szerkesztett. Fia *Werfer József Károly* (neje, egy Moll leány, Julia volt) vette át az üzletet (1847.), mint kassai lovas nemzetőr vett részt a szabadságharcban 1852-ben *Haymann Ferenccel* szövetkezve Werfer és Haymann cég alatt rendszeres könyv, művészi és zenemükereskedést nyitott, melyet 10 év mulva társ a magára ruházott. Haymann porosz származású volt, már 16 éve müködött könyvárusi pályán, többi közt Bécsben is. A külföldi kiadókkal állandó összeköttetésben, közülök némelyikkel személyes barátságban állott. Nagy intelligenciáju férfi volt, hat nyelvet beszélt, 26 évig müködött Kassán 1888-ban bekövetkezett haláláig, midőn is üzlete a mai tulajdonos, *Mildner Ferenc* kezébe ment át.

Kassa másik régi eredetü könyvkereskedését *Sandvoss Ernő Frigyes* alapitotta, ki Berlinben született s mint könyvkötő Drezdában, Boroszlóban s Bécsben dolgozott. Vándor utján Kassára jött s majdnem 12 évig Landerer nyomdájában és könyvkereskedésében müködött, végre 1818-ban könyvkötő mühelyt nyitott, idővel üzletét könyv- és zenemükereskedéssel bővitette ki. Szorgalmával jelentékeny vagyonra tett szert, éveken át volt felügyelője a kassai ág. ev. egyháznak, melynek iskolájára, mint agglegény s a kultura lelkes barátja 40000 pfrtot hagyományozott (1853). Könyvkereskedését élete végén feloszlatta, könyvkötő mühelyét segédjének, *Hartig Gusztávnak* adta át (1850).

[1] A Quirsfeld-család kassai otthonának megalapitója Quirsfeld János jónevü, tekintélyes kékfestő volt, ki ezen az akkori időben virágzó iparágat nagyobb méretekben űzte. Egyik fia Quirsfeld Frigyes Bécsben volt nagykereskedő, kinél igen sok kassai és szepességi kereskedő töltöttek gyakorlati éveket (Stark János kassai, Hajts iglói, Kertész Tódor bpesti). Egyik leányát, Demszky Jánosnak (Laszgallner társának) fia Demszky Ferdinánd, a Kassai Takarékpénztár könyvelője vette el s ennek leánya, Anna lett a Kertész Tódor felesége.

Korábban Wigand Ottó és öccse György (1816—34.), *Vajda* Pál (1821—1833.) egyidejüleg (1842—1852) *Hagen Károly, Ellinger István* és fia *Ellinger János,* majd *Novelly József* (1851—58.), Novelly Imrének orvos-egyetemet járt, az irodalom téren is müködött, de álhatatlan természetü fia, ki a *Jármay J. Károly* könyvkereskedését vette meg, volt könyvkereskedő Kassán. *Hartig* Gusztáv ezek üzleti maradványait megvevén, szintén könyvkereskedő lett. (Könyvkötőből lett könyvkereskedő *Toperczer Lajos* is (1861—1875.). Hartig üzletét üzletvezetője *Maurer Adolf* vette át (1870.), aki ma is tulajdonosa. A könyvárusi pályán jelenleg még egy harmadik cég is müködik *Vitéz A.*, melyet Koczányi és Vitéz alapitott (1885.)[1]

E családok több tagjának siremlékét megtaláljuk a kassai temetőben: A *Werfer József* K. obeliszkjét a Kálvárián e felirattal: 1810—1867., volt honvédkapitány és igazgatója a tábori nyomdának *Novelly Antal* (1796—66) és felesége Brattmann Jozefa (1803—1837), *Novelly Imre* (1792—1863), *Novelly Jozefa* (1818—59). Ezek sirboltját 1848-ban állitották fel. *Sandvos* siremléke az ág. ev. temetőben van. A Rozálián is ott a neve Segen Johanna Krisztina (1800—24) sirkövén, kit különös szeretettel könnyezhettek és gyászoltak, mert sirkövét Landerer Ferenc és Eliz állitották fel e felirattal: Csak nekünk égett a láng, a melyet hiven ápoltunk s melynek emlékét e kő őrzi. 1848-ban pedig egy ujabb felirat szerint atyai barátja, Sandvos ujitotta meg sirkövét.

4. Grémiumi tagok és kereskedők 1830—1861.

Tschida Mihály, (cég: Hader et Comp.) soproni szül., felv. mint Hader trsa 1831. rövidáru keresk., meghalt 1876-ban, üzletét Steinhausz vette át.

Dendely Károly, kassai szül., felv. 1832., füszerkeresk., Tauber üzletét vette át. 1879-ben meghalt. Üzletét Fájman vette meg.

Gosznovitzer Vilmos, kassai szül., felv. mint Bászel J. társát 1832., gyártulajdonos 1842-ben, meghalt 1865-ben.

Halbauer Ignác, felv. 1832-ben, mint a Zahr József üzletének átvevőjét, özvegyétől vette át.

Hausner Ferenc Lipót, felv. 1832-ben.

Muszy Péter Pál, felv. 1835-ben, átvette a Hausinger vas- és nürnbergi kereskedését.

Laszgallner A. F., (cég: Demszky és Laszgallner) kassai szül., felv. 1836., Demszkyvel Schmidt J. G. üzletét vette át, meghalt, az üzletét Handtel Emilia vette át.

Bredetzky Mór, eperjesi szül., felv. 1837. mint Osvald J. S. trsa., rőfös keresk. az üzletet Spernohovits E. vette meg.

Kósch László, Doby üzletét vette át, felv. 1839., meghalt, az üzlet feloszlott.

Szmit János Sámuel, felv. 1841., a Muszy üzletét vette át, 1845-ben meghalt.

(Ochs József Ferdinánd, (spöter) felv. 1840-ben, meghalt 1859-ben.) (A Laszgallner összeirásból hiányzik.)

Kollmann V., soproni sz., felv. 1841., a Fiedler üzletet vette meg, vaskereskedő, 1858-ban Fleischer A. G. vette meg.

Mihalik Adalbert, felv. 1841., rőfös k., uj üzlet, 1865-ben meghalt, csőd.

Szent Istványi Frigyes, gölnici sz., 1842-ben felv., a Jantner üzletét vette meg, füszer ker., meghalt, csőd.

Eschwig Eduard Károly, felv. 1843. diszmü keresk., uj üzlet, 1861 óta fiával, Flodoradóval társult Eschwig E. és fia cég alatt.

Baszel Károly Ágoston, felv. 1844., vas- és bőrkeresk. atyjával együtt, meghalt 1849., (cég: Baszel özvegye).

Wögerer János: (cég: Wögerer örökösei) felv. 1844., rövidáru keresk., uj üzlet, meghalt 1847-ben, üzletét Vukovics M. vette meg.

Koppy Mihály, kassai sz., felv. 1846., a Koppy Mick. üzletét vette át, füszer keresk., 1857-ben meghalt.

[1] Steinhofer Károly: A kassai könyvkeresk. tört. 1712—máig. Magyar Könyvészet 1906.

Gerhardt András, kassai sz., felv. 1845-ben, vegyes keresk., a Pauer üzletet vette meg Ulzmann özvegyétől, üzletet fiának, Györgynek adta át, majd Strasser Béla vette meg, 1863-ban meghalt.

Jerk Károly, felv. 1845-ben, Polák Tamás özvegyétől vette meg az üzletet, 1847-ben megbukott és elköltözött.

Madarász Imre, felv. 1846-ban, uj üzletet nyitott, megbukott és elköltözött (emigrirt).

Gallik András Antal, felv. 1847-ben, mint J. Szmit társa, ennek halála után átvette az üzletet, megbukott.

Hader Nepomuk János, felv. 1847-ben, uj üzletet rendezett be, 1851-ben meghalt.

Hutflocsz János, brassói sz., felv. 1848-ban, uj üzletet rendezett be, vaskeresk., meghalt, csőd.

Novelly Sándor, uj üzletet rendezett be, felv. 1849-ben, füszer keresk. fiának Sándornak adta át.

Schehovits Ede, kassai sz., felv. 1849-ben, uj divatüzletet rendezett be, meghalt, csőd.

Schönhoffer Károly, (cég: J. J. Schönhoffer) kassai sz., felv. 1850-ben, vaskeresk., Schőn Emil vette át.

Lenz Antal } (cég: Lenz testvérek) kassai sz., felv. 1850-ben uj divat-
Lenz János } üzletet rendezett be. 1864. csőd, 1882-ben megszünt.

Spielmann Károly, (cég: Spielmann József) 26 éves, felv. 1851-ben, füszerkeresk. atyjával együtt.

Zemányi Rudolf, fölv. 1851-ben, rőfösárukeresk, uj üzletet rendezett be.

Huber Károly, kassai sz., felv. 1851-ben, uj füszerüzletet rendezett be, csőd.

Sinkmann M., izr., felv. 1851-ben, füszerkeresk., Stark János vette meg.

Schirger Tóbiás, felv. 1852-ben, uj lakatos- és sárgarézáruraktár-kereskedést rendezett be.

Pollyák Gusztáv, kassai sz., felv. 1852-ben, uj nürnbergi- és bőrkeresk. 1862-ben meghalt, csőd.

Schäffer József, eperjesi sz., izr., fölv. 1852-ben, uj posztó és rőfös, csőd, később kiárulás.

Neuman Salamon, rozgonyi sz., felv. 1852-ben, uj posztó és rőfös, meghalt, üzlete feloszlott.

Schäffer Ferdinánd, eperjesi szül., izr., felv. 1852-ben, uj posztó és rőfös, 1865-ben csőd, nevét Bárkay Nándorra magyarositotta.

Quirsfeld Károly, kassai sz., felv. 1853., diszmüárus.

Adler József, bártfai sz., felv. 1854., ékszerész, meghalt, üzlete feloszlott.

Moll József, kassai sz., felv. 1854., váltóüzlet, meghalt, üzlete feloszlott.

Flachbart Sámuel, gölnici sz., felv. 1854., rövidáru üzletét E. Palásthy megvette, később visszavette, aztán eladta.

Germ J. Ernő, felv. 1854., rőfös.

Koch Lajos, (Kemény Lajosra magyarositotta nevét), felv. 1854., rőfös, 1873-ban fiának, Viktornak (Géza) és Várkoly Jánosnak eladta.

Hirth Samu, rozsnyói sz., felv. 1854-ben, rőfös üzletét Steinmisch vette meg, meghalt 1856.

Klein Bernát, eperjesi sz., izr., felv. 1854., rőfös.

Lehner József, felv. 1855., rőfös, 1856 ? csőd.

Bonchard L., kassai sz., felv. 1856., füszeres, csőd.

Ifj. Moll József, kassai sz., felv. 1856., cs. kir. kiviteli nagykereskedő.

Moll János Farkas, kassai sz., felv. 1856.

Kompóthy János, 28 éves, szomolnoki sz., felv. 1856., vegyeskereskedő, 1859-ben csődbe került, de feloldották.

Stark János, 27 éves, gölniczi sz., felv. 1857., vegyes üzletét Strasser Bélának eladta 1871-ben.

Steinmisch Ferenc, 28 éves, felv. 1857., üzletét Tóthnak eladta.

Kempner Fül., 30 éves, s.-a.-ujhelyi sz., izr., felv. 1857., vegyeskeresk.

Diner Jakab, 25 éves, liptószentmiklósi, izr., felv. 1857., termény-, bizományi és szállitó üzlet, felhagyott.

Petrich Konstantin, 31 éves, bécsi sz. f. 1857., 1864. csőd.

Rélay Antal, 28 éves, kassai sz. f. 1857. Katzvinszky Bélára ment át az üzlete

Pollak et. Comp (Bródy Fülöp) 34 éves, miskolci sz. izr. f. 1858. manufaktura nagykeresk, 1859. okt. 16. a cég Bródy Fülöpre változott.

Grünwald Hermann, 34 éves, bajai sz. izr. f. 1858. kalap- s férfidivat, meghalt, örököseire ment át az üzlet.

Tutkó Károly, Baszel K. cég alatt, kassai sz., 39 éves kassai vas, nürnbergi, bőr, 1864. Csőd.

Fleischer G. A, 27 éves, iglói sz. f. 1858., vas és nürnbergi.

Novák András, 35 éves, jászói, vegyesk.

Biederman Eisig, 36 éves. wielicskai e. izr. f. 1859. posztókeresk., csőd.

Bródy Füöp, 36 éves, miskolci sz. izr. f. 1859. nagykereskedő.

Szászy Emil, 25 éves, kassai sz. f. 1859. vegyesk. csőd.

Krucsay Ágost, kassai sz. f. 1859. vegyesk. csőd.

Dröszler S. Eduard, 29 éves, kassai sz. f. 1860. vas, nürnbergi és szerszámk., csőd, felhagyva.

Cziner Móritz, 34 éves, sátoraljaujhelyi izr. f. 1860. manufaktura, rövid- és díszműárú, csőd

Juhos Gyula János, 51 éves, lőcsei sz. terménykeresk. kicsinyben és nagyban.

Höffler Albert, 41 éves, betléri sz. vegyesk, csőd.

Löffler Lajos, 50 éves, rimaszombati sz. f. 1861. vegyesk. 1883-ban felhagyott.

Prinz Ignác, 28 éves, kassai vegyesk., csőd.

Münster Gyula, 25 éves, kassai sz. f. 1861. vegyesk., 1882. kiárulta.

Spirkó Ágoston, 24 éves, kassai sz. f terményügynökség incassa és vegyesk.

Schönhofer Emil, 29 éves, kassai sz. f. 1861. vegyesk., 1866. csőd.

Haltenberger Péter 25 éves, kassai sz. f. 1861., vegyesk., csőd.

5. Elöljárók, komiszáriusok, ellenőrzés, pénztár, szeszárulás Nyiregyháza, kereskedelmi iskola, bolti címer, biztositás.

Első elöljárók:		*Második elöljárók:*	
Koppi Mihály	1822—43.	Oszwald János Sámuel . .	1828—43.
Tschida Mihály	1843—51.	Bonchard Ferenc	1843—47.
Spielman József	1851.	Spielman József	1847—51.
		Hutfloesz János	1851—53.

Jegyzők:

Laszgallner A. Gottlieb . .	1816—48.	Kosch László	1848—51.
Szent Istványi	1851—53.		

A hatósági ellenőrzés a kiküldött *komiszáriusok* útján állandó lett. Ezek a gyűléseken állandóan jelen voltak s úgy látszik, elnököltek is. Komiszáriusok voltak: 1830-ban *Fried Sámuel* városi tanácsos és *Aringer Károly* Vormund (népszószóló). 1846-ban *Aranyossy János* városi tanácsos, 1847-ben is ő és *Várjon Gábor* városi jegyző. 1849. dec. 7-ikén tárgyalják, hogy Aranyossy lemondott a komiszáriusságról, helyette *Soyka Sándor* és *Aranyossy* fia, *János* lettek. Küldöttséget menesztenek hozzá, hogy eddigi fáradozását megköszönjék, küldenek neki 50 frt Cm. (pengő frtot) 1851-ben *Pap József* és *Krieger János* a komiszáriusok.

A hatósági személyeknek, úgy látszik, állandóan adtak ajándékot. Igy 1850. dec.-ben a polgármesternek, *Klotzkó Jánosnak* 25; a két komiszáriusnak, Papnak, a városi kapitánynak

és a városi jegyzőnek, Kriegernek 25—25 frtot, továbbá a városi rendőrségi hadnagynak 20, a vásárbírónak 12 frtot. Megelőzőleg (jun. 13-ikán is) adnak mindezen állásban lévőknek s mellettök *Lángnak*, a város fiskálisának is 20 frtot. Különben néha szükségét érezték, hogy maguknak is legyen fiskálisuk. Igy 1850. jun. 13-ikán azt határozzák, hogy mivel a provizorikus törvényeket nem ismerik, *Gazsik* fiskálist fölkérték, hogy évi 100 frtért intézze dolgaikat, nehogy valami bajuk legyen.

Elő is fordultak különféle uj dolgok, így 1852. nov. 1-én a *szeszárulás* a polgárok számára szabaddá lett azon feltétellel, hogy minden fokért ¼ krt fizessenek a városnak. Ez alkalommal a rumot és puncsot is megadóztatták, ami ellen a magisztrátushoz fordul a grémium. Határozat, hogy csak a külföldről jöttek után nem fizetnek, az itt készült után igen.

Általában véve, ugy látszik, a társulatokat szigoru ellenőrzés alatt tartották. Erre mutat, hogy 1851. október 28-ikán felsőbb parancs folytán a városi magisztrátushoz beterjesztik a privilégiumot, a pénzalapot és a ker. testület gyűlésén jelenvolt tagok névsorát:

Tschida Mihály	Kosch László
Ochsz Ferdinánd	Kollmann Vilmos
Laszgallner A. G.	Mihalik Adalbert*
Róth József	Szentistványi Frigyes
Eschwig Ödön	Hutfloesz János
Koppi Mihály	Novelly Sándor
Schechowits Ed.	Lencz Antal
Schönhofer Károly	Lencz János

Vitéz György a törvényszék elnöke a polgármester, Aranyossy János (előbb Klotzkót irta a jegyző, de kijavította) utján felszólítja a testületet, hogy két ülnököt válasszon az előforduló kereskedelmi biráskodáshoz. Egyhangulag az első elöljárót, Tschida Mihályt és Niemandsfreund Károlyt választották. (1850. okt. 13.)

A pénztárt minden restauráció alkalmával s néha máskor is megvizsgálták. 1850. jan. 27-iki választás alkalmával volt a pénztárban 2204 pfrt 33 kr. aktiva. Ez év végén a pénztár a következő volt: Kassza készlet pfrt 83.31. Egyik takarékpénztári könyv 451.36, a másik 131 pf., a harmadik 788 frt. Összesen 1454.37. Ehhez járult még a Lenz-testvérek kötelezvénye 150 pfrt, a Galliké 75 pfrt, a Madarászé 100 frt. Négy db. Eszterházy-sorsjegy. 8 nyugtatvány 100—100 frtról, az általános kórháztól egy ágyért.

Az *Eszterházy-sorsjegyek* általában gyakran szerepelnek, úgy látszik, kapósak voltak, mert 1844-ben 2 db. 400 frtos

* 1841-ben nyitott üzletet a Fő-utcán a vármegyeháza mellett, később saját emeletes házába költözött (most Münster Konrád háza Pausz Tivadar szomszédságában), fűszer és szövetkereskedő volt. Régi nemesi családból származott, mely nemességét I. Lipóttól 1683-ban kapta s 1803-ban Gömör-Kis-Hont, 1837-ben Abauj vmegyében hirdették ki. Fia Mihalik Béla, ezidőszerint Kassa v. tb. főkapitánya.

kötelezvényt eladnak s kimondják, hogy készpénzüket is hozzátéve 3—4 Eszterházy-sorsjegyet vesznek. Vettek is 4 drbot á 54.3/4 frtjával = 230 frt. Ugyanekkor 3 takarékpénztári könyvükben van 400+300+50 pfrt = 750 pfrt.

1851. okt. 28-ikán a pénztárt megvizsgálták, találtak különböző kötelezvényeket, takarékpénztári könyveket és 4 db. Eszterházy-sorsjegyet 2171 frt 41 krt. Azt kivánják, hogy az ujonnan megválasztott vezetők jobban képesek legyenek *megvédeni a privilégiumokat,* mint az utóbbi 4 évben lehetett. Általában minduntalan kérik a városi magisztrátust kiváltságaik védelmére. De az ő buzgalmuk is *hanyatlani* kezdett. 1850. jan. 27-ikén kimondták, hogy mivel a társulat összejövetele sok időveszteséggel jár, 4 komiszáriust választanak: Hadert, Dendelyt, Szentistványit és Kollmannt, kik közül már ketten is határozhatnak.

Az előforduló ügyek közt nem érdektelen *Nyiregyháza* magisztrátusának átirata, melyben kéri, hogy a grémium hasson oda, hogy itt oly nagy vásárok engedélyeztessenek, mint Debrecenben vannak. Hogy pedig ezt a város elérje, 20 évre elengedi a vásárpénzt és nagy vendégfogadókat épit. A társulat helyesli törekvésöket. Azonban kijelenti, hogy a kassai iparosok ugyan elmennek a debreceni vásárra, de a kereskedők nem, mivel Pesten és Bécsben vásárolnak. De ha sikerülne törekvésük és ezzel piacuk annyira emelkednék, hogy az odatóduló kereskedők szükségleteiket kielégithetnék, szivesen eljárnának oda, mert Debrecennél pár mfddel közelebb van. (1831. dec. 13.) Nemsokára Nyháza kérdi, hogy nem akarna-e valaki az ottani városháza helyiségében posztóüzletet nyitni?

Még egy nagyon érdekes eszméről, illetőleg alkotásról kell e korból megemlékeznünk, az első kassai kereskedő-iskoláról. 1842. márc. 21-ikén *Fiedler Gyula jelenti, h*ogy kereskedelmi iskolát (Handelsschule) nyit, támogatást kér. Kijelenti, hogy az idevaló összes praktikánsok (gyakornokok) és tanulók (összesen 34) tanitásáért havonkint 20 frtot kér. Megadják s a kasszából fizetik. Hogy pedig a kassza ezt megkapja, minden főnök minden tanuló után félévenkint 5 frtot fizet. Ennek beszedésével a második elöljárót, Hutflöszt bizták meg. Ezen 10 frtot minden főnök a szülőtől fogja behajtani.

E Fiedler Gyula a Fiedler-család pozsonyi ágából való, atyja gyógyszerész volt ott. A későbbi időkben is mint a takarékpénztár könyvelője, a fennálló kereskedő-tanuló iskola felügyelője volt.

A Kassa városi levéltárban a régi kereskedők számos iratát őrzik. Különösen a csődbejutott üzletek egész levelezése, könyvei, számlái mind idejutottak. U. i. azon időben a szabad királyi város, épen ugy mint egy vármegye, maga szolgáltatta az igazságot, maga intézte el a kereskedők bevonásával a csődöket is, leltároztak, eladtak. A 12 városi tanácsnok közül 6 birói, 6 közigazgatási teendőket végzett. Érdemes ez iratok közt

lapozgatni, az egykori üzleti élet valósággal megelevenedik előttünk. Látjuk az üzletek messzeklágazó kapcsolatait, az áruk jövését-menését, a pénznek eleven forgását. Érdekes, hogy azon időben az üzletek sokkal egyszerübb külsejüek s a szó szoros értelmében vegyesek voltak, a kirakatok vagy teljesen hiányoztak vagy igen szerény méretüek voltak s vagy egyszerüen a boltablakból vagy az ajtóra kiakasztott áru-üvegesszekrényből állottak, amint egyik-másik számla képén az üzletágak és az üzlethely pontos jelzése mellett látható. A legtöbb üzletnek bolti címere volt, melyet a számla híven ábrázolt: a *Koch Lajos* divat-, rőfös-, posztó-, vászon- és fűszerüzlete a fehér oroszlánhoz volt cimezve s a Fő-utca 22. sz. alatti saját házban. (1861). *Schäffer József* posztó- és divatkelmék raktára az apródhoz a Fő-u. 6. sz. a. szintén a saját házban volt. (1869.) 10 évvel azelőtt a gr. Barkóczy-házban a szinházzal szemben (a mai Putanko üzlet) helyén. *Grünwald H.* kalap, kalpak s úri divat cikkek üzlete a magyar cimerhez. A kalap és kalpak kirakat-képe hű tükre az akkori divatnak. *Schambach Ferenc* fűszerkereskedése a mozgonyhoz, (vasut képe) Malom-u. 518. sz. (1862.) Szmit I. S. és Gallik posztó-, rőfös- és fűszerárú ker. a bányászhoz. *Lencz testvérek* a kék csillaghoz, divat-, posztó-, selyem-kelmék, mindennemü asztali szövetekkel bőven berendezett raktára. (1853.) *Fschwig Eduárd* üzlete a Jutányossághoz, zur Billigkeit (1848.) *Quirsfeld Károly* is a legjutányosabb áron való eladást jelzi a számláján. „Norinbergi ékszer tára" a főpiacon Vitéz György házában 69. sz. a. volt. Szép gótikus boltbejáratot ábrázol s a kinyitott két ajtószárnyon áruk láthatók. (1853.) Pár év mulva nürnbergi, díszmű, a porcellán és a játék minden fajtája raktárának mondja magát, (1858.) *Wögerer János* üzlete a tigrishez szólott egy mérges tigris ábrázolattal. (1849.) Különben pedig a pestiek is használtak cégképet pl. Holtzer és Amironi Váci-utcai réz-, acél- és nürnbergi kereskedők a két tiroli vadászhoz s a cégfeliratban feltüntetik, hogy eljárnak az aradi és debreceni vásárokra. (1856.)

Voltak persze cég-kép nélküli üzletek is vagy legalább számlák: *Flachbart Sámuel* manufaktura nagyban és kicsinyben való gyári raktára, kőedény-, porcellán-, pokróc-, fehér- és festett fonal (1863.), *Stark János* fűszer-, anyag-, festék-, norinbergi kereskedés, a kassai műmalom készitményeinek raktára, a telkibányai porcellán- és kőedénygyár raktára. *Spernovits Emil* rőfös-, pamut-, vászon- és aprócikkek raktára. (1867.) *Schechovits Eduárd* rőfös- és divatáru kereskedése. (1851.) *Oszwaldt és Bredetzky* posztó- és rőföskereskedő (1849. az első kihuzva). *Kosch László* posztó- és rőföskereskedő (1848.) *Haader M. et Comp.* divat szerinti rőfös-, selyem kelme, vászony- és fűszerezés árúraktár (1849. és 1855.), Germ I. Ernő fűszer-, rőfös- és rövidáru keresk. (1860.) *Schönhofer János Jakab* 1846.), ki 1850. jan. 1-én körlevélben jelenti, hogy már 40 éve van itt a piacon, előrehaladott kora miatt átadta vasüzletét fiának, Ká-

rolynak. *Hagen* könyvkereskedése, *Zemányi Rudolf* (1854.) Érdekes Zemányi László failleték igazolványa az 1871/2. évről; u. i. amely polgár az egyenesadót kifizette, ingyenfát kapott az erdőről. *Lehrner F.* (1860.) *Horák Ede ék-* és aranyművcs, a kassai takarékpénztár becslője Fő-utca 463. sz. (1868.)

Sok váltója és számlája van a *Bonchard örökösei* cégnek, amelyekből széleskörü összeköttetéseire lehet következtetni. Igy Lőb Antal polgári *keményitőgyára* az oroszlán cimerrel Pest Terézváros Agátzfa-u. 23. sz. 1856-ban 94 frtos számlát küld, Heidrich Ferenc *csokoládégyáros* Pestről 36 frtosat (1857.). M. Gschwindt *szeszélesztőgyára* Pestről 118 frtról, Brand et Comp. rendeletére Hamburg (1855). Hajnal és Fretska pesti *papirraktára* 36 frtos számlát és Gwinner et Comp. számlát *olajról, datolyáról, fügéről* stb. 289 frtról (1856). I. S. Fridrich *Liedemann* 12 frt 28 kr. értékben váltót bocsát ki Bonchard örököseire Demszky és Laszgallner rendeletére. (1854.) Johann Egger *Villachból* 597 f. 33 krról intézvényez Scharmitzers Neffe Bécs rendeletére (1854.) *Pettauból* Fr. Carl Schwab ugyanigy. A *laibachi* cukorfinomitó 835 f. 5 kr. D. Coiths Sohn rend. Wien, Friebeis et Comp. rend. Wien 669 frt. Scherz Fülöp likőr- és ecetgyáros *Pozsonyból* 344 frtról (1855.), számlát küld maraszkinóról, vanilia likőrről, spanyol keserűről 146 frtról (1854.), ugyancsak innen összeköttetésben van Slubek Antal özvegyével, rum- és spiritusz gyárossal is. *A gráci cukorfinomitó* 1344 frtos váltót bocsát ki rá. Franc Rogger *Veronából* 131 frtosat (1837.), Büchler *Triesztből* 443 frtról. (1853.)

A kassai kereskedőknek küldött körlevelet Gaebl Gáspár Gedeon és tsa vasárugyára *Alsómetzenzéfről.* (1861.) Göbl Mátyás és tsa *Metzenzéfről* tudatja, hogy Kassán Kollmann Vilmossal eddig fennállott üzleti viszonyát felbontotta s a Kollmann-üzlet tagja, Weber János cégükbe lépett s dirigensük lett Kassán e cég alatt: Göbl M. és társa vasáruraktára. Mivel pedig ily üzlet messze vidéken nincs, ajánlják árjegyzéköket a felsőmagyarországi vasipari termékekről. Minthogy pedig minden kereskedelmi piaccal összeköttetésben állanak szállitó és inkasszo osztályt is berendeztek s minden megbizásnak eleget tesznek.

Tutkó Károly többi közt vásárolt a *kassai gépszöggyárnál* 143 ft árát (1864), Wlaszlovits József cs. és kir. első magyar *késgyárosnál Stoószon,* ki számlafelirata szerint a debreceni vásárkor a Zettelhausz (vámház) átellenben árul. Pesten a Harmincad-utca 2. sz. a. van raktára. Schirger Tóbiás a *Jaszoer Probstei Eisenwerknél* rúdvasat vásárolt 148 frtért (1862.)

Az ásványvizek közül a budai keserűvízről, a cigelkai és bártfai vízről (Löbl Zalmanovicstól) fordul elő számla és pedig jelentékeny összegről, 403 frtról. (1856.)

Az Első Magyar Általános biztositó intézet csak 1857-ben alakult meg. De a biztositás már korábban is utat tört nálunk is. Érdekes, amit e tekintetben a kassai magyar házibarát, egy köz-

hasznu házi és gazdasági kalendáriom az 1840. szökőévre ir: Kassán jelenleg két főügyvivő biztoság vagyon, nevezetesen az első *Laszgallner A. G.* úrnál az első austriai kármentő intézettől Bécsből, melly minden tűzkár elleni biztositásokat elfogad; a 2-ik *Halbauer és Hausner* uraknál a cs. kir. triesti szabadalmas intézettől, mely szinte mindennemü épületeket, valamint különféle takarékot, ingatlan vagyont s marhát biztosit a tűz ellen, nemkülönben úton létező, szárazon szinte mint vizen minden elemi veszélyek ellen biztosit.

A nagyérdemü felsőmagyarországi közönség kényelmére Halbauer és Hausner urak főbiztosságok körében levő albiztosságokat emeltek, nevezetesen: Eperjesen Kolbenhayer és Király, Miskolcon Záhr János B., Sárospatakon Látray Dániel, Nyiregyházán Kralovánszky András, Nagykárolyon Müllner és Strohmayer, Debrecenben Szvetics Mátyás, Szathmárban Weisz János, Unghvárban Pollák Leopold, Homonnán Bazony Ferenc uraknál, hol a biztositásokat jelenteni s az értek esendő pénzdijt letenni lehet s erre a főbiztosság bizonyitványai haladék nélkül kézhez szolgáltatnak.

Szinte ugyanott az annyira pusztitó jégkár ellen lehet a veteményeket biztositani, melly dicséretes intézet szinte számos veszteséget helyre pótolt.

Ezeken kivül az Adriai Tűz-Kármentő-Egyesület ügyvivősége Szepsi mezővárosban nemes *Michnay Lajos* gyógyszerész úrnál van, melly az abauji és tornai vidéken tűz ellen mindennemű épületeket igen jutalmas dij mellett biztosit. —

Működött még itt a trieszti cs. k. *Riunione Adriatica* di sicurata, melynek főügynöke Kassán 1845-ben Hagen Károly, 1854-ben Moll Farkas Károly. Moll nemesi címeres számlája üzletkörét igy tünteti föl: manufaktura üzlet nagyban és kicsinyben. Váltóház (Weckselstube) aranyra, ezüstre, állam és indusztria papirokra, kőedény- és porcellánáruk gyári raktára, valamint fehér és festett fonalaknak is. A fenti jégkár ellen biztositóint. felsőmagyarországi főügynöksége Fő-utca 111. (1858.) Eperjesen a Trieszti Általános élet- és tűzbiztositónak Kósch Lajos posztó-, rőfös- és divatkereskedő főügynöke. (1842.)

VIII. Küzdelem az idegenek versenye ellen.

A középkorban fejlődni kezdő polgárság anyagi és erkölcsi érdekei védelmére céheket alapitott. A XI. és XII. században nyugaton már mindenfelé áldásosan müködtek ez erőteljes polgári szervezetek. Mivel pedig a céhek annál erősebbek voltak, minél több tagot számláltak, minden arravaló egyént szívesen beiktattak kebelökbe. Századok mulva azonban a rendezettebb állami viszonyok közt védelmi jellegöket lassankint elvesztették s az önérdek melegágyai lettek. A tagok arra törekedtek, hogy minél kevesebben legyenek s a termelés és árusitás hasznát

csakis önmaguknak biztositsák. Igy a céhrendszer tulajdonképen monopolisztikus egyedárus rendszerré lett, melynek értelmében csakis a kiváltságosak, a céhbe lehetőleg korlátoltan bevettek űzhették az illető foglalkozást. Amig a régi időkben a szükségleteit jórészt mindenki maga látta el, pl. (háziszövés, házi gyertyamártás) addig még ez egyedárús jellegű rendszer sem volt valami terhes a közönségre és a kisfogyasztás mellett is megélhetést biztosított a kevés céheseknek.

De az emberiség megszaporodott, a művelődés terjesztésével a fogyasztás is megnövekedett s a munkafelosztással a háziipari kielégítés helyébe a vásárlás lépett. Épen ezért az addigi monopolisztikus iparűzés és kereskedés a nagy közönséget többé már nem elégíthette ki. Minél olcsóbb és minél jobb kellett a közönségnek, a jóságot és olcsóságot pedig csak a szabad verseny teremtheti meg, mert csak a szabad verseny mellett lehetséges a tömegtermelés és tömegárusitás. Igy nyitott tehát a közérdek utat a szabad versenynek. S a közérdek előtt le kellett dőlnie a partikuláris jellegű céhérdeknek.

E két érdek összeütközését és harcát fogjuk látni az alábbiakban. A kassai kereskedő társaság ragaszkodik a maga kereskedői privilégiumához, mely hova-tovább jobban megnehezíti az üzletnyitást. De a szabadverseny előharcos csapatai a *görögökben, zsidókban, házalókban* stb. egyre sokasodnak és rohamaik, melyeket a középkori védőbástyák ellen intéznek, egyre sikeresebbek. Sikeresek, mert részükön van a nagy közönség érdeke s van is egy nagy pártfogójuk, II. József, aki úgy a szellemi, mint a gazdasági téren a szabadság úttörője volt.

A kassai kereskedőtársaság 1686-iki szabályzata az *idegen országbeli* kereskedőknek itteni elárusítását erősen megszorítja. Csakis a vásárokon és csakis nagyban engedi meg nekik az eladást. Igy a durvább posztóból 2—5 véget, a finomabból fél véget, gyolcsból, selyemből 2—10 véget, a súllyal mért áruból legalább ¼ mázsát, aprócikkekből legalább 25 frt árát lehetett eladniok. E mellett idehozott marhájukat a társaság által e célra kirendelt személyeknek azonnal meg kellett mutatniok. Különben áruikat elkobozták, fele a tanácsnak, fele a társaságnak adatván.

Ha pedig valamely polgári joggal felruházott városi lakos a megjelölt mennyiségnél mégis csak kevesebbet óhajtana venni, öreg uraiméktól kérjen erre engedélyt.

E rendelkezés az állandó és a kicsiben való eladás hasznát a kassai kereskedőknek akarta biztosítani. Ebbeli buzgalmában vajmi erős kitételeket használ az idegen kereskedők ellen, hogy nemcsak az ő kenyerüket veszik el, de a város lakóit is nadályképen szívják és ő felsége jövedelmét is sokféleképen sértik. Siet is őket megrendszabályozni. Mindjárt az Isten szolgálata megemlítése után (a második pontban) velük foglalkozik. Hátrább pedig még egyszer kirohan ellenök, midőn azt mondja, hogy a jó pénz, ezüst és arany kihordásával az egész országnak

is megszégyenítő fogyatkozást okoznak. Az *árúmegállító-jog* fentartásáról szóló pont is róluk beszél.[1]

Általában ezen 1686-iki szabályzat negyedrésze az idegen országbeli kereskedők versenyének meggátlásával foglalkozik.

Az 1769-ikinek csak a 7-ik pontja szól róluk. Szerinte az idegen kereskedők és házalók csakis vásárokon árúsíthatnak. Ha ezenkivűl eladáson kapják, följelentik a városi hatóságnak, megbüntetik és kiutasitják őket. De mindezen korlátozásuk mellett is megkapják a nemesek azon kiváltságát és szabadságot, hogy nem gyanus árúkat saját szükségletükre behozhatnak.[1] Ime a nemesi kiváltságok előtt a kereskedők érdeke kénytelen meghátrálni.

Az 1826-iki szabályzat már ismét külön 3 pontból álló fejezetet szán az idegen kereskedők, a házaló kereskedés és a vásározók korlátozásának.

Az idegen kereskedők közül, akik ellen küzdenek, a jegyzőkönyvek a görögöket, a zsidókat, a krajnereket, kucsébereket, a képszatócsokat, a pesti markfirantokat, sáfrányosokat s általában a házalókat említi. Küzdenek egyszersmind a helyi iparosok versenye ellen is.

1. Küzdelem a görögök ellen.

a) Térfoglalásuk.

Amint Magyarország nagyrésze a *török uralom* alá került, a különféle balkáni török alattvalók utat nyertek arra, hogy hozzánk bejőve, itt kereskedjenek. Szabad tért nyitott az osztrák-magyar-török kereskedésnek az 1615-iki kereskedelmi szerződés, az *Ahd Name* és az 1665-iki *császári berat*, melyek a két szerződő fél országaiban az alattvalóknak a kellő útlevél megszerzése után szabad jövést-menést engednek szárazon és vizen.[2]

A török alattvalókat legtöbbnyire egyszerűen görögöknek nevezték, bár a görögökön kivül rácok, macedónok, oláhok, albánok, örmények, dalmátok voltak. Vallásra azonban tulnyomólag a görög nemegyesültekhez tartoztak. Talán épen vallásukról kapták a görög-gyüjtő nevet.

Minden tulajdonsággal fel voltak ruházva, hogy tért foglaljanak. Igen egyszerüek, józan eszűek, üzleti szelleműek, aránylag műveltek, összetartók. Kitartásuk minden akadályt legyőzött. Eleinte leginkább házalók voltak, majd mint nagykereskedők is veszélyes versenytársaik lettek a magyar kereskedőknek. Keleti honfitársaikkal állandó összeköttetésben állva, elsősorban a keleti cikkeket közvetítették. De behoztak osztrák árúkat is, a hazai cikkek közül a nyerstermenyekkel keresked-

[1] Lásd alább, e fejezetnél.

[2] [3] Keresk. Szakokt. XVIII. évf. 18. lap. — Magy. Gtört. Szemle VII. évf. 172 és 175. lap dr. Takács: A keleti keresk. a Dunán.

tek. Nevezetes kölcsönzők is voltak és jelentékeny vagyonra tettek szert. Igen elterjedtek, alig volt jelentékenyebb város, ahol meg ne telepedtek volna . De a gyűlölet, megvetés és irígység mindenfelé általános volt ellenök.[1]

1643-ban *I. Rákóczy György* 2000 frt adó lefizetése mellett szabad bejövetelt enged nekik országában. De alig három év mulva 1648-ban már ők is panaszkodnak a zsidók nagy versenye miatt és oltalmat kérnek a fejedelemtől.

1678-ban Nagyszebenben görög kompánia volt.[2] 1653-ban az erdélyi törvényhozás szabad járást és kereskedést biztosit nekik, kikötvén, hogy a rendes derekas utakon járjanak, a 30-adot megfizessék és ne kémkedjenek s itteni ügyeikben itt álljanak törvényt.

Nemsokára arról panaszkodnak a törvények, hogy nemesi földeket lefoglalnak; ilyenekre házakat épitenek. Majd némely helyeken marhavásárlási monopoliumot kivánnak, csalárd mértékkel mérnek.[3]

1663-ban Kassán arról panaszkodnak, hogy a görögök a külvárosban papot tartanak. A tanács elrendeli, hogy a papot nyomban elküldjék s ők maguk is távozzanak a sokadalom után.[4]

1665-ben külön országos felügyelők alá helyezik a Tiszán innen és túllakó görögöket.[5]

A törökökkel kötött *karlovici* (1699.) és *paszorovici* (1728.) békék még az eddigieknél is jobban elősegitették a görögök terjeszkedését. Ezek értelmében, ha a határon kikötött 3%-ot megfizették, hzánkban és az örökös tartományokban szabadon árúlhattak.

Kedvezőbb helyzetben voltak tehát, mint mi árusaink, akiknek súlyos harmincadot kellett fizetniök. E kedvezményes és mind nagyobb tért foglaló versenytársak visszaszoritására állandó harcot folytattak a magyar kereskedők, akik különösen azt kivánták, hogy a görög kalmárok csakis a vásárokon és az u. n. *török árukat* (déligyümölcs, basadohány, kávé, tömjén, török selyemszövetek, szőnyegek, gyapot stb.) árúlhassanak. Támogatták őket e harcukban a harmincadosok. akik a harmincad-jövedelem megröviditése miatt tettek panaszt ellenök a magyar kamaránál.[6]

b) Német áruk elkobzása a görögöktől.

Ezalatt pedig a kassai kereskedők a cselekvés terére léptek ellenök. Már az 1686-i céhszabályzatba bevették, hogy mivel a városok jóságához és dicséretéhez tartozik, hogy mindenféle árúval bőven el legyen látva: török marhát (árúkat) is árúlhatnak a társaság tagjai, mivelhogy e cikkeket az idegenek és ezen országbeliek, hol csupa kivánsággal, hol szükségből keresnek.[1] Maguk igyekeznek a görögök cikkeit árúsitani. De sem ez, sem más árúkban nem tudták őket leszorítani.

[1] Marcali: Magyarország II. József korában 118. l.
[2] Magy. Gazdtört. Szemle V. évf. 402. l. Erdélyi görög kereskedők szabalomlevelei.
[3] Magy. törv.-tár 1540—1848. erdélyi törvények 130., 301., 307. lap.
[4] Magy. Gtört. Sz. IX. évf. 142. l. Kemény L.: Görög kereskedők Kassán.
[5] M. Gtört. Sz. II. évf. 79. l.
[6] A kassai görögökre l. Kerekes: Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660—1662. Továbbá Görögök Kassán a XVII. sz. Századok 1911, 4 és 5. sz.

Az 1722. jun. 16-iki céhgyűlésen *Cettó* uram, az egyik tag jelentette, hogy egy itt tartózkodó görög, *Tomas* fehér és vörös selyemkendőket (tehát u. n. német árúkat) etc. üzletében nyilvánosan kitett. Tehát a privilégiumok és a polgári jog ellenére eladni is szokott, amit a többi testvérek is láttak és meg is erősítettek. Mivel neki ilyen árúkat eladni nincs is megengedve, elhatározták, hogy *Surányi István* bíróhoz küldenek, kérve őt, hogy kobozza el ez árúkat és hozassa őt a Bruderschaftba, boltját pedig vizsgálják meg.

Ez meg is történt és találtak benne fehér női kabátot, 2 rizsma közönséges fehér papirost, 2 közönséges rossz selyemkendőt, közönséges spanyol viaszt (keveset). Elkobozták tehát a cikkeket és az artikulusok szerint felét a tanácsra elvitték. A görögöt pedig felhivták és megkérdezték, miért tart ilyen neki tiltott árúkat és elad-e belőle? A görög azt mondta, itt vette és nincs szándéka eladni. De néhány kabátot az ő fajtájától nyilvánosan láttak. Ebből azt lehet következtetni, hogy eladta, amit végre maga is bevallott.[1]

A sok sürgetésre III. Károly 1725-ben csakugyan kibocsátott egy rendeletet, amelyben fölemliti, hogy a török alattvaló kereskedők visszaélnek a nekik adott engedéllyel: házról-házra járnak és árúikat kínálgatják, az örökös tartományból való cikkeket is árúlnak, amivel a kincstárnak és a kereskedőknek is kárt okoznak (t. i. ők nem fizették a 30-adot). Megparancsolja, hogy a békekötés szerint csakis nagyban és csakis saját árúikkal kereskedjenek. Vásáron kivűl és házalással elkobzás terhe alatt ne árúsítsanak.[2]

De a rendelet nem sokat használt. Az osztogatott sápok révén elég pártfogót nyertek meg a görögök s mind több kiváltságra tettek szert és *kompánia alapitására* kaptak engedélyt az országban. A kincstár sem tartotta megvetendőnek a díjakat, amiket fizettek. De a kassai kereskedők újra erélyesen lépnek föl ellenök.

Az 1733. dec. 1-i gyűlésükön többen előadták, hogy az itteni harmincadostól megtudták, hogy jelenleg vannak itt görögök, kik német árúkkal szoktak kereskedni. El kell tiltani ily árúk eladását. Parancsot adtak a harmincadosnak is, hogy amely görögöknél ily árúkat talál, kobozza el, ahogy már többször is tette és a Bruderschaftnak adja a kezébe. Kiküldik maguk közül Steyrert, Klobusiczkyt, Hostodit, Laszgallnert, Saphiri János uramhoz, hogy a sérelmi pontokat és egyéb kéréseket átadják s vele a dologról beszéljenek. Küldenek neki 12 Rfrtot, ami = 14.40 frt.[3]

1786-ban kétszer is felléptek a görögök ellen és árúikat elkobozták.

[1] 1722. június hó.

[2] Magy. Gazdtört. Sz. XII. évf. dr. Takács. S.: A török alattvalók kereskedése Magyarországon.

[3] 1733. dec. 1.

Neubauert, Sahiot és Mártont Demeczki városbíróhoz küldték, hogy birósági asszisztenciát kérjenek tőle, hogy az itteni görögöknek a német árúk eladását tiltsa el. Erre a városbiró mindkét vásárbíróhoz küldte őket azzal a paranccsal, hogy az itteni görögök üzleteit vizsgálják meg s ha német árút találnak, vegyék el és a Ziglerrel vitessék a városházára.

A városbírót 18 Rfrttal megajándékozták és kérték a magisztrátus támogatását s elhatározták, hogy az elvett dolgok fele a magisztrátusé, a fele a Bruderschafté legyen.

Megvizsgálták és a görögöknél a következőket találták:

12 rőf fehér göndör (Krauz) flohrt á 30 d	=	·60	frt
8¾ rőf ugyanaz fekete á 24	=	2· 0	„
6¾ „ karton két maradékban á 48 d .	=	3·24	„
8½ „ csíkos daróc á 28 d	=	2·07	„
6¾ „ nyomtatott (gedrukt) vászon . .	=	2·38	„
2 drb lenkendő á 30	=	0·60	„
2 matring fehér cérna á 34	=	0·68	„
6 drb hajfésű á 8	=	0·48	„
4 könyv papir á 14	=	0·56	„
⅞ lat sáfrány	=	0·58	„
Összesen becslés szerint:		16·29	frt

Ebből mindkét vásárbírónak fáradságukért adtak és a küldötteknek összesen 5 f. 93.

A többit a legtöbbet igérő testvérnek adták el és számlájukra irták. Kaptak érte 10 f. 36-ot.[1]

Ez évben még az *eperjesi görögöktől* is elvettek árúkat, amelyeket átvizsgáltak, ⅔-át a magisztrátusnak, ⅓-át a Bruderschaftnak adták. Volt:

5 drb világos sávos kendő . .	á 23 d	=	6·09	frt
12 drb dupla selyemkedő . . .	á 28 „	=	20·16	„
1 drb ponseon arannyal . . .	á 3·5 „	=	2·10	„
6 drb. gelb (sárga) szélén Bromhirt	á 30 „	=	10·80	„
6 „ „ „ közepén Bromhirt	á 20 „	=	7·20	„
6 drb ugyanaz veres	á 7 „	=	6·12	„
	Összesen:		53·28	frt[2]

Ugy látszik, Eperjesen több görög megtelepedett s innen átjártak Kassára. Itt aztán hivatkoztak rá, hogy polgárjogot kaptak és épen úgy kereskedhetnek, mint bármely más városi polgár. Átkérte tehát a testület Eperjes városától a fölvételük alkalmával velök kötött szerződést (1736. jun. 15.)

1740-ben a *görög Jurkótól* koboztak el 31 frt. 61 denár értékü árúkat az elkobzóknak adták, azzal a megjegyzéssel, hogy a szükséges segítséget máskor is megadják nekik.[3]

Ugyanez évben *Rosa István árúit* is elkobozták a bíró segitségével. De meghatalmazottjával, *Demetrius Constantinussal* megegyeztek, hogy árúi jó részét visszaadják.

[1] 1736. feb. 8. és márc. 18., ápr. 4.
[2] 1736. december 20.
[3] 1740. ápr. 26-iki följegyzés.

1747-ben Demetrius árúit is elkobozták, azonban mivel esküvel bizonyitotta, hogy azok nem Rósáéi, hanem az övéi, visszaadták.[1]

c) *A városok együttes fellépése a görögök ellen.*

Ugy látszik, ez elkobzások csak pillanatnyi eredményt szültek, tehát a *felvidéki városok* összefognak, hogy együttesen szorítsák le a versenytérről a görögöket.

Eperjesről vagy *Lőcséről* néhány pontot küldtek az országban járó görögök, zsidók, örmények és egyéb árúsok ellen. A kassaiak még sokkal erősebb pontot tettek hozzá és elküldték Lőcsére *Schwab* uramnak és Bécsbe *Schubert Keresztélynek*, hogy nézze át s itélje meg, hogy a legközelebbi pozsonyi országgyűlésen sürgessék meg törvénybe iktatásukat.

Glatzinger Vormund felolvasta a feleleteket, amiket a fentiek küldtek. Schváb azt irta, hogy Kassáról és Eperjesről néhány követet küldjenek Lőcsére, hogy ez ügyet szóbelileg el lehessen intézni. Szintén jónak látták a Pozsonyba küldött *követeket* is megbízni, hogy a felsőmagyarországi kereskedők sérelmeit az országgyűlésen előadják és örvendetesen intézzék el.

Romayroni atyát és Glatzingert kérik meg, menjenek Eperjesre.

A Brudervater és Vormund visszajöttek Eperjesről és referáltak az ott tartott kongresszusról, hol a pontokat elfogadták. A pozsonyi országgyűlésre ujra Glatzingert, mint Vormundot küldik el, ki meg is igérte, hogy a debreceni vásár után elmegy.[2]

Tíz év mulva új mozgalom nyomait találjuk a jegyzőkönyvekben: *Lőcsére* és *Eperjesre* írnak a Bruderschaftoknak és átküldték nekik a királyi tanácshoz (Consilium Regium) benyujtandó kérvényt azon parancsok másolatával együtt, melyek 1732-ben az összes harmincadosokhoz és szabad városokhoz érkeztek. Mondjanak róluk véleményt és a lőcseiek közöljék ez ügyet a késmárki, a rozsnyói és iglói kereskedőkkel is. Az eperjesiek pedig közöljék Hermiceberen és a bártfai kereskedőkkel, hogy mindezek adózzanak e költséghez.[3]

De minden mozgolódás dacára vajmi kevés eredményt tudtak elérni. Az 1741-iki törvények 29. §-a a borral való kereskedéstől a mult évi csalás és hamisitás miatt eltiltja a görögöket, örményeket és zsidókat.De azon görögöknek, örményeknek és rácoknak, kik itt családjokkal megtelepedtek és polgárjogot szereztek, más polgáréhoz hasonló *kereskedő-jogot* ad; azok ellenben, akik még török alattvalók, csakis a törökkel kötött kereskedelmi szerződés értelmében kereskedhetnek.[4]

[1] 1747. jan, 3-iki följegyzés.
[2] 1722. junius 16. és julius 8.
[3] 1733. december 1.
[4] Magyar törvénytár 1740—1835. 37. l.

Ime, tehát a görögök egy részét már törvényes polgárnak tekintik s a másik részének is nyitva a kapu, amelyen bejöhessen s az előszabott korlátokat ugy áthághassa, mint eddig.

A magyar kereskedők nem ezt várták. Ujra országos mozgalom indúl meg, amelyhez természetesen a kassai testület is csatlakozott. *Bécsi ágensük,* Kunz Jakab 1746. febr. 11-ikén beadta a generál instanciát a kir. kancelláriának. Megjött rá a válasz, melyet 1747. jan.3-ikán közölt az atya a társasággal. Mivel pedig a rendelet nem egészen kivánságuk szerint szólott, másolatát Kunznak elküldötték, azzal a kéréssel, hogy még egy kérvényt adjon be a kancelláriához és más rendeletet eszközöljön ki.

Április 11-ikén elhatározták, hogy az alispánhoz küldöttséget menesztenek, hogy sok kérésükre a helytartótanácstól a görögre nézve jött rendeletet teljesitsék.

A magisztrátushoz pedig kérvényt adnak be, hogy a görögök és *tiroli, karniolai, karinthiai* házalók az országos vásárokat nagyon elárasztják. A város elrendelte, hogy idegen kereskedők csakis a vásárra jöhetnek eladni.

1711. febr. 11-ikén ismét elhatározták, hogy a görögök ellen a felsőmagyarországi kereskedők egy generális instanciót adjanak be őfelségéhez a pozsonyi országgyűlésre.

A görögök ellen kifejtett ezen mozgalmak jelentékeny *költséggel* is jártak, amit együttesen fedeznek: a lőcsei kereskedő Bruderschaft a görög kereskedők okozta költségre 4 császári dukátot ad. A szász kerület (Sachsischen Gebiet) jelenti, hogy ő is kész megfizetni a rája kivetett rátaporciót (részt.)

Az eperjesi és késmárki kereskedőktől is kérnek 4 dukátot (aranyat), de csak az eperjesiek küldenek 2-őt.

A debreceni kereskedők a görögök költségeire 6 császári dukátot fizettek. Az igy nyert aranyakból az ágenseknek, Vogellnek Pozsonyba és Kunznak Bécsbe 6—6 császári dukátot adtak.[1]

Ugyanez évben még egy nagyobb *árúelkobzást* hajtottak végre a görögökön, mert aug. 18-ikán a felsőmagyarországi harmincad hivatalhoz küldenek két tagot a tokaji görögök: Kondorosi Rosa, Pap. Szoldat György ügyében, kiknek két megrakott nehéz szekér árúját 7—800 frtra becsülték s erről a harmincad hivatal inspektora bizonyitványt adott ki.

d) *Küzdelem Kassán való megtelepedésök ellen.*

Hiába való volt minden, mert a görögök is értettek hozzá, hogy miképen nyerjék meg a legfőbb hatalmat a maguk részére. Amint hírét vették az ellenök beadott panaszoknak, az osztrák örökösödési háboru költségeire felajánlottak a király-

[1] 1751. júl. 6. aug. 5. és aug. 18.

rőnek 8000 aranyat, amiért 1753-ban a kicsinyben való elárúsítás jogát is megnyerték.[1]

Sőt magában Kassa városában odafejlődtek az állapotok, hogy egyes görögök polgárjogot mernek kérni, mire a kereskedő társaság erősen akcióba lépett, hogy a görögök polgárjogot ne nyerhessenek a várostól, mert akkor nem idegenek többé, hanem jogositott versenytársaik.

Kozma görög fia latin instanciát adott be, hogy a magisztrátus fogadja el polgárnak, a Bruderschaft pedig kedvező taxa mellett vegye föl.[2] Azt felelé a Bruderschaft, hogy mivel az indigéna (külföldi jövevény) kereskedők ügyében az országgyüléshez fordúltak, várja meg ennek döntését, addig pedig török portékán kivül másfélét ne árúljon.

Ha ez esetben sikerült is haladékot nyerniök, de 1753-ban *Argenti* görögöt Kassa város bevette polgárnak. Ez ellen egész hadjáratot inditanak. Mindenekelőtt Kunz bécsi ágens révén folyamodványt nyújtanak be ő felségéhez. Egyszersmind Argenti felől valami gyilkossági híreket is hallottak, tehát a következő évben Kunznak Bécsbe az Argenti és Crainer ügye körüli kutatásai jutalmáúl 6 körmöci dukátot küldenek Dörnerrel, kinek átadnak 18 magyar forintot és 67 dukátot (aranyat).

Ugyanekkor a magisztrátushoz is kérvényt adnak be az itt lakó görögök és a csavargó Crainer ellen. És elhatározzák, hogy Rozsnyóra Rakowitznek és Heuszlernek irnak, hogy szerezzenek felvilágosítást Argentininak Macedóniában véghez vitt gyilkossága felől. (1754.)

Május 31-én kérdezősködnek a tanácstól, jött-e ő felségétől a görögök felől rendelet. Jött. Kérik a másolatát. Kiadják, valamint Argentini és Crainer kihallgatásának másolatát is. Crainer és a többi landstreicherek ügyeiről a következő évben is kérnek másolatot Dubnicaytól, a város jegyzőjétől és hogy jobb kedve legyen hozzá, 19 Rf $7^1/_2$ d = 22.95 mf. értékű árúkat adnak neki ajándékba. (1750-ben 3 vég hollandi posztót kapott.)

Pár év múlva egy másik ujonnan letelepedett görög, *Popovics Mihály* ellen vonúlnak fel. Nagy kárára van a Bruderschaftnak, ezért kérvényt küldenek be a tanácshoz. Hogy pedig kedvezően intézzék el az ügyet, a birónak, Bercik Istvánnak 6 császári dukátot, a nótáriusnak Klestinszkynek 3 darabot adnak. Csakugyan rosszúl állhattak, mert nem volt ennyi pénzök, tehát Neumány karta biancára előlegezett.

Később ismét tárgyaltak a most letelepedett görög kereskedő ügyében. Szólottak mellette és ellene, de a háborus helyzetre való utalássa[1] úgy intézték el az ügyet, hogy a magisztrátushoz új kérvényt adtak be.[3]

[1] Szövetkezés XV. évf. 40. sz. 2. l. Görög kereskedők hazánkban.
[2] 1723. ápril 2.
[3] 1760. okt. 16. és 1761. febr. 21.

A görögöknek a városba való telepedési törekvéseivel már közvetlenűl a kapuknál volt a veszély. Megbízzák Dubnicait, Zahiót és Neumányt, hogy írják meg és készítsék el *magyarúl az instanciát,* amelyben széles alapokon kifejtik, hogy mily nagy veszélyt rejt magában a görögség térfoglalása.

Tekintetes Nemes Magisztrátus és Tekintetes Nemes község, Nagy jó Uraimék, Patrónusaink.

Az közönséges hérnek tudomásábúl esett értésünkre, hogy az Tekintetes nemes magisztrátus Nemzetünknek, sőt az egész hazánknak ártalmára igyekező görögséget ujólag igyekezik beplántálni az városunkba, megvalljuk ugyan és követjük is alázatosan az Tekintetes és N. Magisztrátust, úgy az nemes községet is, hogy az görög mercantiánkot nem szinte görögül s annak rendi szerint folytatván, bezártuk, de ez valaminthogy egynémely tagnak rendetlen dispoziciójából s folytatásából esett meg, úgy ellenben asszekuráljuk az T. N. Magisztrátust és N. községet, hogy nemcsak helyrehozzuk ezen rajtunk megesett konfuziót, de azon is igyekezni fogunk, hogy ezután az görög portékában sem semmi defectus, sem valami ellenünk való panasz ne lehessen. Jól tudja a T. N. Mag. és N. község, hogy az kik közülünk annakelőtte jól bírván magukat, dicséretesen folytatták kereskedésüket, mostan majd utolsó romlásra jutottak, nem is ok nélkűl, mert az görögség elannyira megszaporodott és elhatalmasodott, hogy miattok az vásárokon, az melyeket miattok nem gyakorolhatjuk(!), csak annyit sem árulunk, hogy cselédünket, lovainkat kitarthassuk, nem csoda tehát hogy az közönséges terheket, melyek mireánk vannak fölvettetve immáron el nem viselhetjük, mert bizonyára nincs hazánkban olyan kigondolható portéka, amellyel ők nem kereskednének, nem gondolván semmit a passzarovici traktatussal. Ismét azért bölcsen által láthatja az T. N. Tanács nemes községgel eggyütt, hogyha béplántáltatik az görögség, nemcsak minket, hazafiakat utolsó koldulásra vezetni fog. De az több mesterembereknek is keservesen keresett darab kenyerét elnyeli. Mondják meg az mézeskalácsosok, miképen reá szedte őket az ravasz görög Eperjesen. Ha pedig itt Kassán lesznek, jobb módjok lesz annak elkövetésére. Ne is véljenek (igy) a mézeskalácsosok, csizmadiák és a többi, hogy ezek büreket, amazok viaszkot vehessenek Kassán, megveszi aztat a görög és nekiek drága pénzen eladja. Gombkötők is megsiratják az görögök bejövetelét, mert az görögök nem selymet, de sinórokat is és különb különféle olyan munkát széltiben árulják. (igy!)

Mindezeket annak okáért kegyes szivéhez vévén, kérünk alázatosan az T. N. Magisztrátust és N. községet, ne engedje, hogy az görögök miatt mind mi az portiónak nagyját viselők, mind pedig más contribuens mesterek is utolsó romlásra és majdan koldulásra jussunk, hanem inkább úgy kegyesen diszponálni méltóztassék, hogy az görögséget be nem admittálván, az görög vagyis török portékával való kereskedésre tovább is

engedelmünk és szabadságunk lehessen. Melynek könnyebb és hasznosabb folytatására nem akarnánk többi azon portékát különes boltba mint azelőtt árultatni, hanem inkább ednéhány közülünk ednémely boltokba aztat elosztván, ugyanazon boltokban, az hol az közönséges bécsi portéka árultatik, kivánnánk distrahálni, mert ugyanis könnyebben esik minckünk illenképen, mivel ha különes boltban fog árultatni, különes cselédet is kölletik tartanunk, itten pedig magunk is vagy cselédünk eadem fidelia reá érkezhetünk distractiójára úgy véljük, hogy nemcsak nekünk, de az több lakosoknak is ezen rendelésönk fog használni, mert ha egy boltban meg nem alkudhatik az vevü, másodikban vagy harmadikban könnyebben hozzájuthatnék, mivelhogy kiki közülünk jobban mint más igyekszik pénzt árúlni, hiszen valaminthogy ezelőtt ezen rögheli merkantiatul portioztunk, úgy ezután is rata portione attul magunkat el nem vonjuk. Elvárván azért kegyes rezolucióját az T. N. Tanácsnak és az N. községnek, maradunk az Tekintetes N. Magisztrátusnak és Tekintetes községnek alázatos szolgái Cassoviae die 20 X-bris anno 1744. Alázatos szolgái Brudervater Fürmender és az egész Confraternitása a kassai kereskedőknek.

e) *A további hiábavaló küzdelem.*

Minden folyamodás dacára a régiben maradt minden. Ők azonban csak tovább harcolnak; sikertelenűl ugyan, de el nem csüggednek.

1746-ban a görögök végett a közeledő vásár alkalmából követeket küldtek *Beregszászy István* városbiróhoz, hogy a vásárra jövő, német árúkkal kereskedő, birtoktalan görög kereskedőknek és török alattvalóknak a legujabban kapott királyi rendelet szerint *a német áruk* eladását tiltsák el. Ami meg is történt. De mivel az eperjesi Rosa és Demeter szolgái nem vettek tudomást a birói parancsról és akaratosan ellene cselekedtek, a városbiró a német árukból két biróilag kiküldött taggal, u. m. *Decortival* és *Okruczkyval* kb. 2—300 frtnyit egy ládában biróilag lepecsételtetett és a városházára hozatott.

A vizsgálatnál a ***görög szolgák*** bevallották, hogy a Rósa szolgája a Demeteré és a Demeteré a Rósáé is. De egy Eperjes városnak ment királyi parancsból kitünt, hogy Rósa, mivel Törökországból nejét nem hozta el, eperjesi polgárjogát elvesztette. Tehát mint idegennek nem szabad német árúkkal kereskednie. Ezt az eperjesi Bruderschaftnak is megirták.[1] Sőt kiküldöttek két tagot az eperjesi ***kereskedő kongresszusra*** (Kaufmann Congress), hogy a lőcsei követekkel együtt vizsgálatot végeztessenek Rosa ellen. Ez alkalommal a következő költségeik voltak: Maleter procurátornak, aki a pontokat fogal-

[1] 1746. aug. 14.

mazta, 2 körmöci dukátot = 10 frt 8 krt adtak. Neubauernek fuvarért 3 frt 84 krt.[1]

Ahol csak hallják a kassai kereskedők, hogy a görögök ellen harcolnak, megjelennek ők is, hogy elősegítsék a győzelmet.

Hagen Dávidot és Ivatschot *Patakra* küldték *a görögök miatt tartott gyűlésre*. Költségeikre adtak 5 f. 6 denárt (1636. dec. 20.) Az atyát, Steyrert pedig Affur (?) görög végett Eperjesre; költsége 7 f. 60. (1740.)

Zahorszkyt és Neumanyt az ujhelyi megyegyűlésre küldték, őrködjenek, mi történik ott a görögök ügyében.

Visszajövén, jelentik, hogy a királyi tanácstól a megyéhez parancs érkezett s fel is olvasták. Hasonlóképen a kamarától ajánlólevél, melyhez mellékelve volt a görögök folyamodványa, melyben bizonyos, Lipóttól kapott privilégiumokra hivatkoznak. Mire minden további beszéd nélkül Berényi gróf főispán kimondotta a végzést, hogy a birtoktalan (impossessionirt) görögöket és török alattvalókat irják össze. (1746. máj. 6.)

Debrecenbe küldték Hirschlert a debreceni Dénes-vásárra, az itteni magisztrátus ajánló levelével, hogy az ottani elöljáróság a birtoktalan görögöknek a német árúk eladását tiltsa el. (1746. okt. 5.)

Privilégiumaikra hivatkozva megtiltják, hogy a bártfai görögöktől gesalzene Haussta-t (?) vásároljanak. (1771.)

Már a fentebbiekben is látható, hogy a görögök ellen való harc elég pénzáldozattal járt. Szolgáljanak még erre adatokkal a következő följegyzések:

Pulszky Sámuelnek fizettek a görögök kereskedése megszüntetése kérelmezésére 60 frt-ot. (1738. ápr. 20.) Ismét 96 frt-ot küldenek neki a görögök kiirtása (Tilgung) végett. Ismét 6 magyar frtot 1745-ben. Hagent is erre kérik és 100 Rfrtot = 180 frtot adnak neki.

1744-ben bizottságot küldtek ki a pénztár és más számadások átnézésére, amibe bele van értve a görögök pusztitására vonatkozó adózás is és úgy találták, hogy a következők adóztak e célra készpénzben:

A debreceni Bruderschaft	148 mf. 50 d.	
A szatmári „	4 ducát	= 19·80
Steyrer János Jakab	4 „	
Glatzinger Mihály	4 „	
Ivatsch Gy.	2 „	
Neubauer Keresztély	1 „	

Reibensaifert és Leutnert Miskolcra küldték a görögök elleni vizsgálat meginditására, adtak nekik 6 f 60.

Egyéb elszámolási adatok még ekkor:

[1] 1646. aug. 26.

s különféle célokra, kölcsönre pl. Kern Ádámnak 180 frtot; összesen 719 f. 29 d.

A *tractatió* előkészitésére adnak 4 f. 35.[1]

Mivel a görögök elleni hajszára ennyi sok pénzt adtak ki, ezért írja egy felvétel: Mancini Istvánt felveszik, minthogy pedig a birtoktalan (le nem telepedett) görög és török alattvalók pusztitása végett szükség van a pénzre, fizessen 60 magyar frtot. (1747.)

Azonban hiábavaló minden áldozat és fáradság. Ugy látszik, a görögök nagyon ügyes és élelmes kereskedők voltak és hézagot pótoltak. Velök szemben csakis még nagyobb ügyesség, élelmesség segitett volna. Ez pedig a céhek védőszárnyai alatt felnőtt magyar kereskedőkből hiányzott. A folytonos támadás mit sem segitett, annyival inkább, mert a kormánynak minél több alattvalóra és adóra volt szüksége. Ezért folyton támogatta a görögöket és elősegitette betelepedésöket, mind több és több városban kapnak kiváltságokat, hogy céheket alapíthatnak, házakat vehetnek, boltokat nyithatnak s törökországi, sőt más árúkkal is kereskedhetnek 5%-os behozatali vám lefizetése mellett; vásárokra és heti vásárokra eljárhatnak. Kamarai pártfogás fejében évenkint bizonyos összeget fizetnek stb. Ilyféle kiváltságot kaptak 1667-ben a tokaji görögök, melyet I. Lipót 1690-ben megerősitett. 1735-ben a székelyhidi és diószegi görögök.[2]

1770-ben a sok panasz miatt országgyűlésileg eltiltották őket a gabona- és borkereskedéstől, de voltak oly ügyesek, hogy pénzzel és összeköttetéseikkel e törvényt kijátszották. 1774. évi jul. 29-iki rendelet alapján pedig a piacok szerint 50—300 drb arany lefizetése mellett általános kereskedelmi engedélyt válthattak. II. József császár teljes szabadságot adott nekik s 1780-tól 1830-ig fénykorukat élték. Ez időtől már nekik is még élelmesebb versenytársuk támadt *a zsidókban*, akik ellen meg már ők lépnek fel panasszal. Igy a többi közt azt kérték, hogy minden zsidó családból csak egy lehessen kereskedő.[3] A bekövetkezett vasuti forgalom is megrontotta számos, különösen keleti cikkben való monopolisztikus jellegü forgalmukat. Nagy bajuk volt, hogy csupán egymásközt házasodtak s így vagy elkorcsosodtak vagy kipusztultak. Egykori nagyságuk emlékét ma már csak egy-egy árván maradt templomuk, hivek nélküli, régi alapitványokból élő papjuk őrzi. Nagy üzleti szellemök emléke az is, hogy némely vidéken a kereskedőket róluk még most is görögöknek nevezik.

[1] 1744. aug. 31. és dec. 18.

[2] Magyar Gazd. tört. Sz. IX. 287. l. Dr. Takáts S. A székelyhidi és diószegi görög kereskedők kiváltsága — Lásd még Hodinka: A tokaji görög kereskedőtársulat 1725—1772. M. T. Akad. Ért. a tört. XXIII. 4.

[3] Szövetkezés i. száma és helye.

2. Harc a zsidók versenye ellen.

a) A zsidók a türelmi adó korában.

Amint a kassai kereskedő testületnek a görög versenytársak ellen való harca csökken, úgy erősödik egy új, még szivósabb, kitartóbb és élelmesebb konkurrenssel, a zsidóval szemben.

A zsidóknak eleinte igen kedvezőtlen a helyzetük. Védőjük a király volt, aki bizonyos helyeken, legtöbbnyire kincstári területeken taksa fejében megengedte nekik a letelepedést. Szintén bizonyos dijfizetés mellett kaptak egyes földesuraktól is területükön való lakhatásra engedélyt. Felsőmagyarországon a XVII. században türelmi adót fizettek a kamarának. De azért több szab. kir. városban és a bányavárosokban nem lakhattak. Hidakon, vásárokon kétszeres vámot fizettek. Több helyen meg nem hálhattak. Székesfehérvárra, ha csak egy órára bementek is, 1 frt 30 kr. személyvámot fizettek.

Igy nem lakhattak 1840 előtt Kassán sem. Zemplénből (Sárospatak), Sárosból (Pécsujfalu) stb. néha bejöttek Kassára is. Az ú. n. kassai zsidók 1840 előtt, mielőtt Kassán megtelepedtek volna, Rozgonyban laktak, amely helységet ők Rozdewicznek hívták. Innen jártak be reggelenkint a városba üzleteiket megkötni, vagy az ipari megrendeléseket titokban átvenni. Esténkint haza kellett menniök Rozgonyba.

A kassai kereskedő testület jegyzőkönyve mindjárt az elején foglalkozik a zsidókkal. Aggodalommal látta az uj versenytársak terjeszkedését és 1690-ben a céh öregei összegyültek és a zsidóknak az országba való *belopózkodásáról* sokáig tanácskoztak és arról, hogy miként lehetne őket az országból eltávolitani. Mivel pedig a zsidók a kamarától függnek s állitólag a kamarától engedélyük is van, amiről azonban a Bruderschaftnak nincs tudomása: jónak látták, hogy az adminisztrátor urat és Szent-Iványi urat alázatosan megtudakolják, hogy mily módon és mily feltételek mellett szabad a zsidóknak az országban utaznick és a vásárokat felkeresniök. (1690. febr. 9.)

Az ellenséges indulat dacára is a zsidók azonban szaporodtak, különösen midőn *III. Károly* az osztrák örökös tartományok számára 1726-ban kiadta a rendeletet, hogy minden zsidó családban csak egy férfitag nősülhet. A házasságból kizártak tehát Magyarországot kezdték benépesiteni. Ugy, hogy az 1735—38-iki *összeirás* szerint már 2595 zsidó család volt nálunk s ezek közül csak 1012 magyar, a többi bevándorlott. Ezek közül *Budán* 1735-ben 32 család élt 156 lélekkel, 1737-ben *Óbudán* 43 család lakott 198 lélekkel.[1]

Megkezdik tehát a városok, pl. Pozsony, Buda a zsidók szorongatását. *Mária Terézia* téritő buzgalmában általában rosz-

[1] Büchler: A zsidók tört. Bpesten. 342. és 371 l. Bp. 1901. az Izr. magy. irod. t. kiadása.

szul bánt el a nem katolikusokkal. A zsidókkal szemben pedig minden eszközt megengedettnek tartott. Nem csoda tehát, hogy kormánya keményen kezelte őket. Türelmi adójukat az egész országra kiterjesztette s előbb 20— majd 80,000 frtot szedett be rajtuk. 1746-ban pedig teljesiti a budai tanács évtizedek óta ismételt kérését, hogy területéről az összes zsidók távozzanak el. Ezek aztán részint elszéledtek, részint Óbudán telepedtek meg, hová Zichy Erzsébet grófnő mint földesúr befogadta őket.

Kassa keresk. testülete is igyekszik újra szigoruan fellépni a zsidókkal szemben. Kimondja határozatilag, hogy mivel az utóbbi időkben a zsidók a többi cikkek közt cukrot is árulnak és több visszaélés történik és történhetik, megtiltják a velök való összeköttetést. Aki vét ez ellen, 10 frtot fizet. De úgy látszik, már maguk sem tartották nélkülözhetőknek őket, épen ezért rövid idő mulva a zsidókra vonatkozó pontot megsemmisitik, mert ez a vásár- és polgárjogot korlátozza és megengedik a bárkivel való összeköttetést.[1]

b) *Kedvezőbb helyzetök.*

II. Józsefnek alapnézete, hogy az országban lakó minden fajt és felekezetet hasznos polgárrá tegyen. Emberséges bánásmóddal, műveltségük fölemelésével igyekezett a zsidókat is e hivatásukra képesiteni. Számuk 1780-ban 46,166-ra rugott. Köztük sok a műveltebb, de még több a teljesen elmaradott. A kisebb kereskedésben már jelentékeny tért foglaltak el, a nagyobbat a városi polgárok, a németek és görögök tartják kezükben. A zsidók által fizetett évi vám 14,000 frtot tett. Taksájuk 80,026 frtot.

II. József programmja szerint elrendeli, hogy a zsidók a nemzeti nyelvet tanulják, rendes iskolákat állitsanak fel, vagy a nyilvános iskolákat látogassák. Söt még katonáskodjanak is. Másrészt pedig, hogy a sokat emlegetett „uzsorától és csalástól" elvonja őket, kiszélesiti foglalkozási körüket. Megengedi, hogy földet béreljenek, fuvarozzanak, több iparágat üzzenek és „minthogy találékonyak", gyárakat alapitsanak a szabad királyi városokban és egyéb kiváltságos területekre is bemehessenek.[1]

Természetes, hogy ez engedmények ellen fölszólaltak azok, akik általuk károsítva érezték magukat. Igy Pozsony, Buda, Késmárk igyekeznek őket visszaszoritani.

A kassai kereskedő társulatot is munkában találjuk e téren. *A pécsujfalusi zsidók* elárusitási kérvényét tárgyalják, akik ofelségétől engedélyt mutatnak fel az Eperjesen és Kassán való árusitásra. Mivel ez a privilégium ellen szól, kérték ez ügynek magasabb hatóságnál való elintézését. A kérvény megfogalmazását Wagnerre bízták, ki a legközelebbi gyűlésen fel is olvasta

[1] 1765. febr. 4. és 1766. jan. 30.
[2] Marcali. Magy. II. József korában II. k. 268. és köv. lapok.

és oly kitünőnek tartották, hogy a legjobb eredményt várták tőle. Dijat igértek neki.[1]

Pár év mulva azt tárgyalják, hogy a harmincadhivatalból rendelet jött, amelynek értelmében bárki az egész országban *házalással* foglalkozhatik. Egyuttal értesültek, hogy a zsidóknak nagy reményük van arra, hogy már oly engedélyt nyerjenek, mely őket a szabad kiályi városokban való *letelepedésre* és polgári jogok szerzésére jogosítsa. Mivel e rendeletek az itteni kereskedők föltétlen tönkrejutását okoznák, kérik megsemmisitésüket és kérik II. József ő felségétől ellenkező rendelet életbeléptetését. Megjegyezvén, hogy ellenkező esetben tönkremennek a tisztességesen tanult, itten letelepedett polgári kreskedők, akik megboldogult Mária Teréziától szép privilégiumokat kaptak.

E célból irtak a pozsonyi, pesti, eperjesi céheknek, hogy egyesült erővel tiltakozzanak e rendeletek ellen és különösen a pesti ker. testületet igyekeztek megnyerni, mivel ennek legnagyobb befolyása volt a helytartótanácsnál. A pesti keresk. testület magára is vállalta a képviseletet és a költségek fedezése cimen Rf. 100-at kért. Ugyan még nem küldték el a pénzt, de mihelyt valamit kedvező módon elintéznek, megküldik az összeget. (1787. okt. 2.)

c) *Országgyűlési és kereskedőtársulati tárgyalások a zsidókról.*

II. József halála után is erősen foglalkoztatja a zsidók ügye a közvéleményt. Az 1790-iki országgyűlésre adott követi utasitások közt számos foglalkozik vele.

Árva megye utasitása erősen zsidóellenes. Panaszkodik, hogy a héber nép szemlátomást elterjedt az országban. Nálunk e nép igen elfajult, egészen a csalásra adta magát s a polgártársak veritékén és vérén él s II. József még polgárjogot kezdett nekik adni. Törvényeink kimondják, hogy vámosok ne lehessenek s a bányavárosok közelében ne lakhassanak. E törvényeket föl kell újitani. Ismeretes, hogy a zsidók mily szaporák, úgy, hogy csalásaikkal egész környéket tönkreteszneк. Tehát szaporodásuknak útját kell állani valamiképen. De azért egészen meg ne semmisitsék őket, mert a kereskedelem élesztését elősegitik s a földesurak is rájuk szorulnak mintegy ellenméregre. Az ország javára jónak látszik, ha az alkalmasakat a többi polgár módjára besorozzák a hadseregbe.

A *pesti kereskedők* a zsidókat ki akarták zárni a kereskedelemből. *Zemplén vármegye* az 1790-iki országgyűlésre küldött követeknek utasitásul adja, hogy a méltányosság és keresztény türelmesség törvényeihez az látszik megfelelőnek, hogy megengedik nekik Pesten a kereskedést.[1]

[1] 1784. jan. 8., febr. 15.
[2] Marcali: Az 1790/1. országgyülés I. k. 213. l.

Sopron megye utasitásában inditványozza, hogy a zsidók túlságos nagy türelmi adóját el kell törülni és mérsékelten kell őket megtakszálni az országos pénztár javára. Nagy közjogi változást jelentett volna ez, eddig a királynak járt az adó az oltalmazásért, most az ország vette volna át őket is, adójukat is.[1]

A koronázási ünnepély alkalmával aránylag sokan voltak a pozsonyi zsidóknál elszállásolva, ami nemcsak jó módra, de bizonyos kulturájukra is enged következtetni.[2] Midőn pedig a koronázó menet visszament a várba, a vár alján a zsidóság fogadta Mózes két táblájával.[3]

Az 1790. 38. t.-c. II. József engedményeit fenntartotta. A kereskedők azonban ezután sem hagytak fel kiszoritási törekvéseikkel.[4] A kassai társulat is különféle helyekről kap átiratot és leveleket ez ügyben és állandóan napirenden tartja e kérdést.

A *győri* kereskedő testület irja, hogy a zsidók miatt ő felségéhez kérvényt irnak. Felszólitják a kassaiakat is, járuljanak hozzá. Mire a következőket irják a győrieknek:

Nagyrabecsülendő urak és barátok! Hogy a zsidók a mostani korlátolt kereskedelmi szabadság mellett is házalnak és felkeresik az összes vásárokat, sajnos, ismeretes. Sőt reménylik, hogy protekcióval előbb-utóbb a polgárjogot is megszerzik, ami nagyon szomorú volna mindnyájunkra nézve. Előterjesztésüket elfogadjuk és hozzájárulunk. De kérjük, hogy a tervet és a kérvényt is előbb közöljék velünk. Azt azonban vegyék tudomásul, hogy a Königs-Subsidium és a tüzkár miatt kasszánk teljesen ki van merülve, ezért a költségekhez csak némi hozzájárulás is ki van zárva.[5]

Majd később egy bártfai levélből megtudták, hogy az ország a zsidókat a keresztényekkel egyforma jogokban akarja részesiteni. Elhatározták: 1. kérvényt nyújtanak be a magisztrátushoz, 2. írnak a *pesti és pozsonyi kereskedőtestülethez*, mely levél másolatát be is irták a jegyzőkönyvbe: A zsidók egyenjogusitásától nemcsak a kereskedő testületnek volna kára, hanem általában mindenkinek. Ez ügy oly fontos, hogy róla gyakori értesitést kérnek. A felmerülő költségeket megtéritik. A magisztrátushoz kérvényt adtak be. Igyekezzenek ők is a terv végrehajtását mindenkép megnehezíteni és a kassaiak is törekedni fognak, hogy minden sz. kir. város kérvényt nyujtson be ellene, amelynek tartalmául ajánlják:

Mivel a zsidó nagyon megszaporodik, a zsidók házasságát korlátozzák és csak biztos kereset esetén engedjék meg. A zsidók necsak árendálással, pálinkaárúsitással és más efajta tolvaj természetü foglalkozással keressék kenyerüket, hanem el

[1] Marcali: Az 1790/1. országgyülés I. k. 217. l.
[2] Marcali: „ „ „ II. „ 347. l.
[3] Marcali: „ „ „ „ „ 361. l.
[4] Számos nyoma van ennek a Pesti Polg. Ker. Test. történetében.
[5] 1794. febr. 20.

kell rendelni, hogy a keresztényekhez hasonlóan foglalkozzanak ők is mezőgazdasággal és iparral, hogy ők is a világ hasznára váljanak.

Ami a zsidók tolvajkodását és ezek miatt felmerült panaszokat illeti, ez ügyet is igyekezzenek felhozni, mert a zsidók a keresztények ostorai és ezek megkinzására élnek e világon. (1802. ápr. 2.)

Ugyanezen időben egy resovi zsidótól cukor- és kávéárút koboztak el, fizettek ezért 6.6 frtot. (1809.)

d) *A végső, de annál hevesebb rohamok.*

A terjedő liberalizmus hatása alatt a politikai tényezők és a hatóságok mind kevésbbé szorongatják a zsidókat, sőt a XIX. sz. huszas éveiben már egyenesen a zsidók egyenjogusitása van a levegőben. Azonban a kereskedőknél, szinte azt lehet mondani, még fokozódik a harc heve. Szinte minden erejüket megfeszitették, hogy e mindjobban előnyomuló versenytársakat visszaszoritsák. Amint korábban a görögökkel, most a zsidókkal foglalkoznak folyton. A jegyzőkönyvek nagyrésze ily tárgyalásokkal van tele.

Nem vallási gyűlölködést, felekezeti elfogultságot kell ezekben látni, hanem valódi gazdasági harcot. Nem vallásuk miatt támadják a zsidókat, hanem gazdasági térfoglalásuk miatt, amiképen mindenféle más versenytárs ellen is küzdöttek. A felhozott vádakat is elsősorban, mint a leszoritás ürügyeit kell tekintenünk s a versenytárs ellen táplálni szokott s ritka esetben nagyrabecsülést kifejező, elfogulatlan, túlzás nélkül való nézeteket. A versenytárs szemében az ellenfél élelmessége gyakran tünik föl tolakodásnak, az üldözöttnek, elnyomottnak mindenképen való védekezésre alattomos ravaszságnak, erénye is bűnnek. Akit görbe útra kergettünk, gyakran szemére vetjük, mért nem jár egyenes úton.

Részletességgel közöljük e harcokat, mert érdekes korfestéseket tartalmaznak, mert az akkori helyi és kereskedelmi viszonyokra érdekes világot vetnek s érdekesen festik le a zsidók gazdasági szerepét[1], kik szintén hozzájárultak a céhek kereteinek ledöntéséhez s mozgékonyságukkal, vállalkozó szellemükkel, a fogyasztóközönség megközelitésével a régi, megmerevedett, méltóságos, tiszteletreméltó, de megcsontosodott rendszerekbe uj elevenséget hoztak. Szinte magunk előtt látjuk az elzárkózott város kapui előtt, a környékbeli falvakba, kisebb helyekre, uradalmi majorságokba kiszoritott s ily forgalmi központokba hosszu évtizedek óta vágyakozó, bekérezkedő, első úttörő zsidók ostromló küzdelmeit s a sorompók megnyitásával való betódulását. Beszélő bizonyitékai ez adalékok a történe-

[1] A zsidók világgazdasági szerepére érdekes fényt vet Werner Sombart: „Die Juden und das Wirtschaftsleben“ c. munkája.

lem uj felfogásának, mely az emberi küzdelmek hátterében mindenütt ott látja a többé-kevésbbé döntő gazdasági inditó okokat.[1]

Az 1826-iki kassai privilégium külön pontot szentel a zsidóknak (25). Elmondja, hogy a zsidók gyakran titkos raktárakat tartanak s titokban és nyíltan a házakba mennek, ajánlatokat tesznek s aztán készen viszik el az árúkat. Midez elkobzás terhe alatt tilos. Mivel pedig a zsidó polgár nem lehet és Kassa kiváltsága szerint itt nem lakhat: sem a házalás, sem a nyitott üzlet a vásáridőt kivéve nincs neki megengedve. Bebizonyított panaszra a hatóság vagy kitiltja őket, vagy árúikat elveheti.

Már egyenesen a zsidók egyenjogusitása van a levegőben, de a *pozsonyi testület* részletes átiratot küld, melyben kifejti, hogy ezen mozgalomból a kereskedőkre nagy hátrány származik s épen ezért felszólitja a kassaiakat is, hogy szólaljanak fel ellene.

A *kassai* kereskedőtestület azt válaszolta, hogy ők is belátják a veszélyt és csatlakoznak is hozzájuk. Ők is vallják, hogy a zsidók miatt annyi sok bajuk van s aláhúzva megjegyzik, hogy a zsidók a leggyalázatosabb emberek közé tartoznak, mint kereskedők különösen pénzügyletekben konkurálnak, elősegitik az ifjuság kicsapongásait, kölcsön adnak nekik pénzt. A zsidók valóságos vámpirjai az államnak, tolvajok, cselédcsábitók. Az a kereskedő, ki velök összeköttetésben áll, nemsokára hamis bukásnak indul. Kassa eddig dicsekedhetik, hogy nem sok benne a zsidó. Most ujabban a hegyaljai, szántói, sátoraljaujhelyi kereskedőknek is nagy konkurrensei. De általában minden üzletágnak ártanak spekulációjukkal. Mindenkinek szövetkezni kellene ellenök és kiüzni őket. Adják át ez ügyet a palatinusnak. (1828. dec. 10.)

A következő évben a *pesti* János-napi vásárkor számos város grémium-képviselői összegyűltek. A kassai kereskedőket *Fiedler Károly* képviselte. Itt is tárgyalják a zsidók ügyét. Ismét kifejtették, hogy a zsidók a legalattomosabb emberek az államban. Korai házasságuk folytán nagyon megszaporodnak, mindenütt csak a lakosság bosszúságára és terhére vannak. Mindenki szenved tőlük: az állam, a mágnás, a földbirtokos, a paraszt és kereskedő és általában mindenki, aki velök összejön. Csak sikkasztás, tolvajlás a gazdálkodásuk. Csak a jelennel törődnek, a jövővel nem foglalkoznak, se a múlttal és 1000 meg 1000 embert koldusbotra juttatnak. Rossz mértéket használnak, meg hamis pénzt; olcsóbb, de sokkal silányabb árút adnak. Meg kellene akadályozni, hogy a zsidók keresztény emberrel közlekedjenek; óvakodjék mindenki, hogy zsidó szomszédja legyen. A zsidók nagy mértékben akadályozzák a Hegyalja, Szántó, Sátoraljaujhely borkereskedését, ahol nagyon sokan laknak. Mindenért alkuszdijat számitanak. Sok bort szállitanak a hatá-

[1] Egész terjedelmükben meg fognak jelenni e részek a Magyar zsidó oklevéltárban.

ron kivűl, de a bor meghamisitásával a magyar borkereskedésnek nagyon átanak, pedig Magyarország borkereskedéséből nagyon sokat várhat. Nem minden gazdag zsidó oly becsületes, mint a milliomos Rotschild. Általában a zsidók az itteni nép elszegényedését okozták. (1829. aug. 8.)

A *pesti kereskedőtestület* a zsidók és házalók ügyében 1829. novemberében különböző javaslavatokat küld a kassaiaknak. Tanulmányozásukra Oszvaldot, Laszgallner A. G.-t és Baszelt küldik ki. 1830. febr. 1-én az előterjesztett pontokra *részletesen felelnek.* Igen szükséges volna — mondják válaszukban — odatörekedni, hogy a házaló kereskedelem csakis a *vidéki* és az *ottani nemesi kúriákra* szorittassék. Hiszen a vidéki szabad városokban Pestet, Budát, a pozsonyi Schlossberget és az Eperjesen levő pár zsidó családot leszámitva zsidók ugy sincsenek, ellenben kereskedő grémiumok vannak, melyek a közönséget teljes mértékben kielégitik. A házalás kérésének többszöri elutasitásától remélni lehet, hogy a házalók el fognak maradni. Hogy ne sátrakban és bódékban, hanem *a földön áruljanak,* ez nagyon veszélyes volna; különben is ez eddig a fenti helyeket kivéve nincs megengedve. Ha pedig most megengednék, általános engedélynek vennék, jogot formálnának rá, ami a helyzetet még megrontaná. Hogy a házalók az árusitás minden napjáért a *városi kasszába* pénzt fizessenek, ez a legveszélyesebb volna, ez ellen ünnepélyesen tiltakoznak, mert a tilalmas városokban a grémiumok épen azért vannak jobban megadóztatva, minthogy a házalás tilos. És ha ezután meg is engednék, az adót nem szállitanák lejebb. Ellenben a jövedelemszerzés végett a végtelenségig engedélyt adnának a házalóknak. Teljesen szabad kezet nyernének, akik az engedélyt adják s a legnagyobb visszaélésre adnának alkalmat nekik. A házalókat nem riasztanák el s ezek a szabad városokat mint sáskahad ellepnék.

A Miksa-féle hegyi törvény az alsómagyarországi bányavárosokat 7 mf. körzetben a házalóktól és zsidóktól megtisztitotta, nehogy a nemes ércekkel csempészkedjenek s ha másutt is lettek volna akkor nemesércek, ezekre is kiterjesztették volna e tilalmat. E törvény értelmében ma Kassa szabad lehetne tőlük, mivel Abaujban Aranyidkán jelentékeny ezüstbányák vannak s a szomolnoki bánya- és cementmüvet ezüstbánya-művekkel toldották meg, s mivel Szomolnok alig van 6 mfre, Aranyidka 2 órára ide és 3 órára Rozgonytól. Ez utóbbiból rémesen sok zsidó tisztátalanitja be naponként Kassát. Mindenféle csempészésnek, csalásnak és lopásnak és orgazdaságnak segitséget nyujtanak, sőt oly szemtelenek, hogy alattomos módon szerzett pátensek védelme alatt forgalomban nem levő gyorskocsi és gyapjukocsi javitás ürügye alatt lakóhelyet pretendálnak maguknak, hogy hazug módon kassai lakosoknak tüntessék fel magukat.

Mivel Telkibányán is aranyat és ezüstöt bányásznak s Kassa, Hegyalja és Szántó 3 mfdre van ettől, e bölcs rendelet értelmében hazánk e szép vidékét is meglehetne tisztítani a

zsidó élősdiektől, akik e szép vidék borkereskedelmét részint maguk, részint szenzálok révén magukhoz ragadták s egész *borkereskedelmünket* hamisitásaikkal teljesen tönkreteszik.

Minden tilalom dacára is e nemzetség egyre terjeszkedik, a bányaüzletekbe is belebocsátkozik és *bányaműveket bérel,* mint pl. Plavnicán, Kabsdorfon, Remetén stb. Bányabiróságilag e bérletek nem is voltak bejegyezve, de mindennek gúnyolására mégis fennállnak. Ezen zsidónépség feltolakodása valóban bámulatos, még oly bérletekhez is hozzáfognak, amihez semmit sem értenek. Sokkal kevesebbet kockáztatnak, mint más becsületes emberek, mert ha rosszul megy nekik, vagyonukat csalómódon eltüntetik, a tulajdonosnak csak az üres fészket hagyják. Becsületük elvesztése őket cseppet sem bántja, mert egyáltalán ilyen nekik nincs is. Ha tizszer kidobják őket, az ablakon tizenegyedszer visszajönnek. Annyi példa van erre, hogy fel se hoznak belőle.

Hogy *házat vehessenek* a szabad városokban, ez oly korai, hogy szóba se jöhet, mivel fel se lehet tételezni, hogy ez valaha megvalósulhasson. Az erre ajánlott korlátozásokat csak akkor tárgyalják meg, ha e szerencsétlen eset tényleg bekövetkeznék.

A zsidó *borhamisitásra* nézve pedig semmi tilalom és elővigyázati rendszabály nem használ, amig ők itt vannak. Egyedüli eszköz volna, hogy ez áldott vidéket, mely a külföldön a zsidó borhamisitás folytán hitelét teljesen elvesztette, tőlük megtisztitsák. Erre pedig magától kinálkozik, hogy Telkibánya, Aranyidka és egyéb bányavárosok közelsége folytán reájuk az előbbi törvényt alkalmazzák és számukra úgyis kevéssé népes Alföldön, Tiszántúl, de Tokajtól mindenesetre kellő távolságban helyet jelöljenek, hogy így hazánknak se valóságos, se folyékony arányával, ezek kétségtelen kárára semmiféle összeköttetésbe ne jussanak. Ami egy orosz kormánynak sikerült, hogy a lengyel határt több mértföld szélességben megtisztitotta, ez más országra se lehetne keresztülvihetetlen.

De minden elfogultság és gazdasági féltékenykedés dacára a liberális szellem terjedt az országban. Az 1825-tel megindult reform-országgyűlések legkiválóbb, szélesebb látókörü szellemei a zsidók anyagi és erkölcsi felszabaditásán fáradoztak s bennök a kereskedőkben és kereskedő szellemben szűkölködő hazának hasznos polgárokat reméltek nyerni. Akadt szabad város is — *Székesfehérvár* — amely a zsidóknak megengedte a letelepedést. (1836.) De az ottani kereskedő testületnek sehogy sem tetszett e határozat, ezért első elöljárója, Sztojanovics Mihály átír, hogy ott a polgárság megkérdezése nélkül a zsidókat emancipálták, kérdi, hogy micsoda oklevél alapján sikerült ezt Kassán megakadályozni. Kassa azt feleli,[1] hogy a legfőbb védelmük az országos törvényekben van, amelyek azt mondják,

[1] 1838. ápr. 2.

hogy a zsidókat a statusquoban kell megtartani s ahol eddig nincsenek, be se kell ereszteni, mig a törvény nem intézkedik erről. Hasonló inditványok Kassán is történtek, de a várostanácsa túlnyomó többségének hazafias lelkesedése (durch den patriotischen Eifer) ezt elháritotta tőlük.[1]

e) *A felszabadulás kezdete.*

Az ellenséges indulatok következményeképen az 1839/40-iki országgyűlés összehivásakor a zsidók lázasan dolgoztak, hogy a követeknek utasitásul adják állapotuk rendezését, vagyis: „adassanak meg Magyarország izraelita lakosainak a hazafiuság jogai". És fáradozásuk nem is maradt eredménytelen, mert a hozott törvény mindazon zsidóknak, kik az országban születtek, vagy itteni *lakásra engedélyt* kaptak, ha ellenök bebizonyitott alapos kifogás nincs, a bányavárosokat kivéve bárhol szabadon lakhatnak, gyárakat állithatnak, *kereskedést*, mesterséget űzhetnek s ahol eddig is tehették, polgári telkeket is szerezhetnek. De kötelesek állandó vezeték- és tulajdonnevet használni, anyakönyvet vezetni, a szerződéseket és okleveleket az azon helyen élő nyelven kiállitani.[2]

Ehhez járult még, hogy a *kereskedelem is felszabadult:* minden kereskedőnek szabad bármily adás-vételi s egyéb kereskedési ügyeket űzni. A kereskedőtestületekre nézve pedig kimondják, hogy mihelyt valamely városban vagy mezővárosban több mint 10 kreskedő, gyártó vagy közkereseti tag van, kereskedőtestületet alakithatnak s az ily testületek a felvételtől el nem zárhatnak valóságos bejegyzett kereskedőt, ha a testületbe belépni akar s a testületi kötelességeket teljesíteni késznek nyilatkozik.[3] A kereskedés megkezdésére nézve azonban azt is kimondja a törvény, hogy a *sz. kir. városokban az eddigi gyakorlat* a továbi intézkedésig fennmarad.[4]

Egyrészt tehát a Kassán való letelepedésre megkapták a zsidók a jogot, de másrészt az üzletnyitás mégis csak a testülettől függött. Természetes tehát, hogy a társulat élt is jogával és pedig lehetőleg ellenök, minden ürügyet felhasználva és okokat keresve, hogy lehetőleg ezután se nyithassanak boltot.

1841. nov. 25-ikén két zsidó ügyét tárgyalják: *Weiszét*, ki az eperjesi *Holländer* segédje volt és a szintén eperjesi idősebb

[2] Érdekes bizonyitványt adnak 1830 január 13. saját kivánságára Aranyossy János városi kapitánynak, annak jeléül, hogy a zsidókkal szemben való magatartásával meg vannak elégedve. Kijelentik, hogy hivataloskodása alatt egy zsidónak sem engedte meg a házalást. — Amikor Laszgallner 1848. január 6-ikán megválik a jegyzőségtől, minden jót kiván s hogy az Isten őrizze a grémium tagjait az annyira veszélyes zsidó inváziótól. — Érdekes följegyzés ez is: 1850 junius 13. Mivel a zsidók ügyében sok a dolguk, Lang városi ügyésznek 20, a jegyzőnek 15, a kapitánynak 20, a polgármesternek zs énitn 20 frtot adnak. Egyébiránt ujévi ajándékul szoktak nekik adni ennyit.

[2] 1840 évi XXIX. t.-c. M. Törvénytár 175. l.

[3] 1840. évi XIX. [4] 1840: XVI. t. M. Törvénytár 145. és 155. l.

Schäffer dolgát. Ezek a városi magisztrátust arra kérték, hogy egy-egy üzletet nyissanak. A társulat egyenesen a királyhoz fordul, hogy védje meg kiváltságát s a kérvény megfogalmazásával Török és Lángh ügyvédeket bízzák meg s amig az udvari kancelláriától választ nem kapnak, felfüggesztik a dolgot. Fordultak ágensükhöz, Rosa Lajoshoz is, de ez arról értesiti őket, hogy a kancellária visszautasitotta azon kívánságukat, hogy a zsidók addig ne nyithasanak nyilt üzletet, amig a törvéy ezt nekik meg nem engedi.[1]

1844. jun. 13-ikán *Schäffer József* ügyét tárgyalják, aki üzletet akar nyitni. Felszólitják Rosát, hogy Budán járjon el, mert e városban, amely eddig zsidómentes volt, már 600 zsidó van. Van 4 nagy zsidó rőföskereskedés, 1 ékszerész, 4—5 szatócs. Schäffer József atyja, Mózes csődbe jutott. — A magisztrátust is kérte a társulat s ez el is utasitotta Schäffert. Laszgallner jegyző azt is följegyzi, hogy Schäffer a helytartótanácshoz azzal az impertinens okadatolással fordult, hogy szükség van az ő üzletére, mert itt csak néhány szatócs van, holott közülök a legkisebb is többet ér, mint 10 ilyen schwindler. 1840. jun.)

Az 1845. dec. 12-ikén *Aranyossy János* kommisszárius városi tanácsos elnöklete alatt tartott gyűlésen ismét a zsidókérdést tanulmányozzák. Azt találják, hogy mint külföldön, úgy nálunk is jótékony volt a céhrendszer, legfeljebb a visszaéléseket kellene orvosolni. Helyes az ő privilégiumuk is, mely 6—8000 frt alaptőkét kíván és 200 frt belépő dijat. E nélkül a zsidók egyre terjeszkednek. Az itteni keresztény üzleteken kivül 4 nyilt zsidó rőfös bolt van, 1 ékszerész és 1 bőrkereskedő. Legnagyobb kárt a zsidó *piaci spekulánsok* okoznak, kik magukhoz rántanak mindent. A zsidók már a lakosság tizedrészét teszik. Intézkedni kellene, hogy ne legyenek kedvezőbb helyzetben, mint a keresztények és a lakosság számához mért legyen a zsidóboltok száma. Ők is anyagi alapot mutassanak ki s fizessék a 200 frt felvételi dijat valami jótékony célra, pl. az általános kórház számára, mivel a keresk. testület a pénzökre nem reflektál.

Ugyanekkor tárgyalják a *Polacsek Herman* kérelmét. Nyilt üzletet akar nyitni s a városhoz fordult. Ők a fentieket megirják Rosának azzal, hogy akadályozza meg a helytartótanácshoz terjesztett felebbezésének teljesitését. 50 frtot küldenek neki. De Rosa csakhamar azt feleli, hogy a helytartóság véleménye az, hogy a sok üzlet nem elég ok az elutasitásra. Keressék inkább, hogy nincs elég alapja és pénze, hogy nem becsületes. Erre azt irják Rosának, hogy elég szomorú, hogy a sok bolt nem elég ok, ily alapon az ország összes boltosai is Kassára jöhetnének.

De a zsidó spekuláns Polacsek Hermann csak nem nyugszik meg. Ujra csak a már többször kijelentett dolgokat mondhatják neki, hogy az ily kellő tőke nélküli alapitásokból csak

[1] Rosa levele 1843. márc. 4.

hamis bukás, ker. üzletek tönkre tétele következhetik s miért jönnek épen Kassára stb. — Nemsokára a helytartótanács el is utasitotta, mivel a szabályszerű vándorlási éveket nem töltötte el. (1847. ápr. 22.[1])

Két nap mulva (ápr. 24.) azt irja a jegyzőkönyv, hogy még az egyik Polacsekkel sem jöttek rendbe, máris jelentkezik a másik. *Polacsek Márkus,* Tresztenáról egy nagy kereskedést akar nyitni. De ez csak spekuláció lehet, mert csak kiskereskedő volt s nem érthet hozzá, hanem úgy fog tenni, mint a Faulgassén, egy bőrkereskedő, ki negyedbőröket is elad s nem lehet mindenik mellé őrt állitani. Elutasitják. Ekkor meg árúraktárt akar nyitni. De erre azt felelik, hogy árúraktár tulajdonképen nagykereskedés, evvel pedig elutasitották, tehát most se engedik meg. (1847. jun. 25.)

Jönnek azonban uj jelentkezők. *Jubelier Simon* Eperjesről rőfös üzletet akar nyitni. Azt az értesitést kapták Eperjesről, hogy hamisan bukott meg, árukat eldugott. Tehát az a kassai társulat véleménye, ha már ezt befogadják, mindenkit be kell fogadni, az ily csalók az egész országot megmételyezik. A városi tanács el is utasitotta. (1847. jun. 25.)

Marktbreiter és *Klein* felvételi kérvényének tárgyalásánál a Galiciából beszakadt, mindenféle árukkal űzött kereskedelem ellen ő excellenciájához, gr. Bordolo generálishoz és a városi tanácshoz kérvényt intéznek, hogy ezeket akadályozzák meg. Megfogalmazták Tschida Mihály, Spielmann József és Szent-Istványi Frigyes. Előadják, hogy már régi idő óta zsidó kereskedők jönnek Kassára Galiciából nagyobb árurakománnyal, sőt helyiséget vesznek maguknak, amelyben napokon át eladnak, házról-házra járnak s ezzel elvonják az ő jövedelmüket, ami most úgy is oly csekély, amivel a családot alig lehet eltartani és a terheket viselni. A napokban is egy ily kereskedő jelent itt meg azzal, hogy nála a kereskedők rendeltek, de ezek nem vettek s így másoknak akart árúsitani. Ez azonban nem volt igaz s a hatóság megtiltotta az árúsitást. Ekkor ő excellenciájához fordult segitségért, kitől engedélyt nyert, de a házalás tilalmával. Mivel a szabályozott közlekedés a kereskedőket kellőképen el-

[1] A helytartó tanács magyar végzése igy hangzik: Nemes Városi tanács! Polacsek Herman azon kérelmének, hogy nekie posztóval és vászonnal nyilt boltbani kereskedés megengedtessék, azon okból, mivel folyamodó a felmutatott iratok tanusága szerint az emlitett kereskedelmi ágazatokban a szabályszerüleg kivántató vándorlási éveket nem töltötte, de lakhatási jogot is egyedül terményekkeli kereskedésre nyert, hely nem adatott. Mi is e város tanácsának f. é. ápr. 28. 3152. sz. a. tett tudósitására az iratok visszaküldésével ezennel tudtul adatik. Kelt Budán a magyar k. helytartótanács 1847. évi pünkösd hó 14-ikén tartott üléséből. E városnak jóakarója gr. Keglevits Gábor m. k. Nyéki Mihály m. k. Szmrecsányi János. Olvasta hites főjegyző Szojka Sándor m. k. Copia 4293. Caschau — 18222 Ofen. Az egész jegyzőkönyvben ennyi a magyar szöveg s ezt is, ugy látszik, Szojka irta bele; a többi tartalom mind német.

látja s e házaló kereskedők nagy károkat okoznak, kérik *őexcellenciáját,* hogy a most itt lévő galiciai kereskedőknek az eladást tiltsa el.

A *városhoz* benyujtott kérvényökben hivatkoznak arra, hogy e pénzszegény városnak úgyis sok nyitott üzlete van s hozzá még e napokban felveszik Novelly Sándort és Schechovits Edét is, kik kassai születésüek és a kellékeknek szabályszerüen megfeleltek. Pár hét mulva ugyanaz a Lenz-testvérekkel is meg fog történni. Az üzletek e szaporodásával a jólét és kereskedelem nem fog emelkedni, hanem ellenkezőleg a családapák exisztenciája lesz veszélyeztetve, azért kérik a várost, kegyeskedjék az idegenek betódulásától és az uj üzletek nyitását kérő, képesség nélküli versenytársaktól őket megóvni. Igaz, hogy *Markbreiter* és *Klein* a szükséges alapot kész kimutatni. De a nevezetteknek semmi sem oly könnyü mint ez, mert Markbreiternek egy bizonyos Bárkán, Kleinnak meg más fogja pár órára odakölcsönözni. Schäffer József jól ismeri őket: Markbreiternek alig van 4, Kleinnak 2000 frtja. Schäffer Ferdinánd is csak Adler József pénzével tudta az engedélyt kiravaszkodni. Hogy milyen következményei vannak az ilyen kimutatásoknak, bizonyitja az *Altmann* és *Weisz* esete, akik alig másfél éves fennállás után, pénzt összeharácsolva csődöt mondtak és az elfecsérelt árúkkal az itteni kereskedők hitelét a gyárosoknál és nagykereskedőknél aláásták. (1849. dec.)

Pollák Jakab Miskolcról, Engländer Lázár és fia és Goldwasser Móric engedélyt kértek a várostól, hogy üzletet nyithassanak. *Pollákra* nézve a városi kapitánysághoz beadványt nyujtanak be, melyben előadják, hogy az 1840. XVI. t.-c. i pontja az üzletek nyitására az eddigi szokást fenntartja. Miután itt a nagykereskedések nem voltak szokásosak, sem pedig a privilégium nem engedte meg, ennek következtében annál kevésbbé adhatnak helyt kérelmének, mert az úgyis nagyszámu kereskedők minden tekintetben ellátják a közönséget. Az az indokolás, hogy egy nagykereskedés az itteni kisebbekre nagyon előnyös lenne, mert árúikat fáradság és költség nélkül itt helyben megszereznék, ez kiszámithatlan és valószinűtlen. Mert a kérvényező is épen úgy, mint a kiskereskedő, a gyárakból hozatja árúit s így a kiskereskedő is csak megtérítené neki a hozatás költségeit, sőt még neki proviziót is adna, amit meg ismét neki kell behoznia vásárlóin, tehát a közönségnek is hátrányára lenne az ily vállalat.

Hogy a kérvényező 1842-ben a pesti váltótörvényszéknél be volt jegyezve nagykereskedőnek, ez még nem bizonyitja, hogy valóban az is, habár úgy látszik, Miskolcon ezzel elérte, hogy annak vegyék. A szabad királyi városokban azonban egyéb is kell. A kereskedelmi mérlegéből és bizonyitványaiból, melyeket a miskolci városbiró, főjegyző és a szolgabiró is aláírtak, nem látható, hogy a kereskedelmi könyvei az 1840. XVI. t.-c. 2. §-ának megfelelnek-e s a kérdéses mérleget ezen könyvekből

állitották-e ki, mert különben semmi bizonyitó ereje. Ezért tehát vagyoni kimutatása sem tekinthető hitelesnek, de nem is látható a bizonyitványokból, hogy mily összeget tesz ki a vagyona s árúkban, készpénzben, földbirtokban, vagy követelésekben van-e s hogy követelései biztosak-e? Mindezt határozottan ki kell mutatni, nem urak aláirásával bizonyitani. (1850. ápr. 20.)

Egy hó mulva (máj. 29.) Pollák Jakab megujitotta a kérését s ők erre ujra véleményt küldtek a városi főkapitánysághoz (jun. 7.). Pollákot a városi tanács megkérdezte, hogy személyesen akar-e megtelepedni s mily árúkkal akar nagykereskedést nyitni s mily tőkét képes befektetni. Erre kijelentette, hogy itt fog lakni és nagykereskedést nyit. Az árúkra nézve kitérőleg s érthetetlenül azt felelte, hogy oly manufaktura-cikkekkel akar kereskedni, melyekkel 1842-ben a pesti váltótörvényszéknél bejegyezték. A bejegyzés mindenkinek meg van engedve s ezzel jogot szerez arra, hogy váltókat állitson ki s különös előny, hogyha könyveit a váltótörvényszék hitelesiti, pereknél könyvei bizonyitó erejüek. Egyébre azonban e bejegyzés nem jogosit, mert boltnyitásra csak a helyi hatóság adhat engedélyt. Lehet valaki az összes váltótörvényszékeknél bejegyezve, de ha a szabad királyi város tanácsa nem találja őt megfelelőnek, nem nyithat üzletet. Tehát a kérvényező a második feltételnek nem felel meg. A manufaktura elnevezés is igen ingatag és visszaélésekre adhat alkalmat.

Vagyonát nem mutatta ki alaposan, sőt uj felszólitásra sem tette meg, hanem ismételten előbbi irataira hivatkozik. Miért nem nyujtja be aktiváit és passziváit a tanácsnak megvizsgálás végett? S miért nem bizonyitja be, hogy kereskedelmi könyvei, melyekből a mérleget összeállitotta, törvényesen hitelesek-e s korrektül vannak-e vezetve?

Végül ami a kérvényező gyanusitásait és vádjait illeti, mintha szükkeblü monopólium hajhászásból és gyűlölködésből nem engednének neki teret, joggal mint rágalmat utasithatják vissza, mert ennek nyoma sincs nyilatkozatukban. Ők csak azt kivánják, amit a törvény és a grémium megkíván, nem törődve azzal, hogy a kérvényező mily vallás követője.

Pollák Jakab br. Geringer helytartó ő excellenciájához fordult, hogy Kassán manufaktura nagykereskedést nyithasson s a grémium a kereskedelmi komiszáriusnak feleli: A kérvényző nem restelte arcátlanul (schamlose und warhaft freche) ok nélkül meggyanúsítani a tanácsot és a grémiumot, mintha a kérvényező kivánságát kicsinyes céhszellemből és elitélendő vallási gyűlöletből színleges ürügyekkel utasították volna el. Ezek megcáfolásába azért nem bocsátkoznak, mert ezek minden alapot nélkülöző, arcátlan denunciációk. A grémium egyszerüen megveti e denunciációt; hogy a tanács mikép veszi, az nem az ő dolga. Ők csakis az országos törvényeket s grémium jogait hozták föl ellene, egy szóval sem említették vallását, sőt kijelentették, hogy evvel nem törődnek. Különben a kassai zsidókeres-

kedők nyilatkozatát mellékelik, ezeket vallási gyűlölettel nem lehet vádolni s mégis tovább megy ellene mint a grémium. A kérvényező mindig csak a pesti váltótörvényszéknél történt beiktatására hivatkozik. Azt azonban nem bizonyítja, hogy képes-e Miskolcon kivűl is egy nagykereskedést alapítani, mérlege nem hiteles s így pénzügyi helyzetét nem mutatta ki s meggyanusítják, amiért könyvei megvizsgálását nem akarja. Ők pedig továbbra is ragaszkodnak hozzá, hogy a tanács ezeket megvizsgálja. (1851. jan. 2.)

Goldwasser Móric s *Englünder* Lázár és fia arra kértek engedélyt, hogy minden szerdán sátor alatt festett vászonnal (gedruckte Leinwand), szövettel, ingekkel, korálokkal kereskedjenek s igérik, hogy e korálokat itteni kereskedőknek 3 és 1 frtért, az ingeket, melyek 4 frtba kerülnek, 2 frtért adják. Ez igéretek rendszerint üres szavak, melyeknek a tanács nem fog hitelt adni, mert az árak a minőségtől függnek s ily árakat az itteni kereskedők is kiszabnak a konkurrencia és olcsó bevásárlási források következtében. A festett vásznat az itteni festők minden hetivásáron úgy's árulják s ez az ő megélhetési forrásuk. Ingeket az itteni rőfös- és divatkereskedőknél kaphatni, korálokat a norinbergi és vaskereskedésekben. Tudomásuk szerint egy szabad királyi városban sem szabad sátrakban árúlni, csak kis vásári városokban (Marktflecken). Kérik tehát a főkapitányt, hogy a tanácsnál odahasson, hogy a kérvényezők az eddig nekik megengedett ruhaeladásnál maradjanak meg. (1850. ápr. 20.)

Teitelbaum Vilmos bőrrel akar kereskedni. Mivel azonban ez is kereskedés, szükséges, hogy a feltételeknek feleljen meg, de mivel épen ezekről semmit sem mutat föl, kéri a testület a magisztrátust, hogy utasítsa el őt. (1851. okt. 28.)

Felvétetni akar *Grünwald Herman* férfidivat kereskedő is. Ellene meg azt hozzák föl, (1850. szept.) hogy nem igaz, hogy kitanult kereskedő, bizonyítványai ellenmondók, egyik szerint Szántón, a másik szerint Tályán tanlut ugyanazon időben (1830-ban).

Ekkor a gróf districts obergespanhoz, a Bach-korszak Kassa kerületi főispánjához fordult azzal, hogy egy bécsi kalapkereskedő nála kalapraktárt nyithasson és árúsíthasson. A gróf leküldte kérvényét a városi magisztrátushoz, ez pedig a társulathoz. A társulat a következő felvilágositást adta: Mivel a tanuló évektől fölmentést senki sem kaphat, azért neki sem engedték meg az üzletnyitást. Elment tehát Bécsbe s kikeresett ott egy kalapkereskedőt, Hubert Jánost, hogy ez nyissa a raktárt. De mivel raktárt is csak kereskedő tarthat s ő nem az, ne engedjék meg. — A magisztrátus csakugyan visszautasitotta, tehát a főispán is. (1852. márc. 21.) De a későbbi szabadabb irányzat utat nyitott neki is.

Ugy látszik, hogy a zsidók éltek is a szabadsággal, hogy az eddigi apró helyekről nagyobb központokba költözködhettek. Amidőn a pozsonyi ker. testület kérdi, hogy a zsidókat itt csak-

ugyan korlátozzák-e. Fájdalom, felelik, nincs az országban város, amely a zsidó inváziónak úgy ki lenne téve, mint Kassa. Ezelőtt 5 évvel csak egy zsidó korcsmáros volt itt, most a lakosság tizedét teszik. Nem hogy nem volna zsidó, de tulságosan is sokan vannak.[1] [2]

Mivel pedig a szabadabb irányzatot többen a formák mellőzésével igyekeztek kihasználni, a tanács azon intést bocsátotta ki, hogy senki üzletet a rendes út megkerülésével nem nyithat. De többen ezt áthágták, igy *Ungár Lipót* 1848-ban engedélyt kapott a nagyban való kereskedésre, azonban kicsiben is árúlt. Kérik a magisztrátust, hogy vele szigorúan járjon el. *Kohn Móricz* zsidó 1850-ben megkapta az engedélyt, hogy mint gerbermester (timár) az itteni céhbe vétesse fel magát. A gerber céh jelenti, hogy Kohn nem jelentkezett náluk, hanem *Max Kohn* cég alatt mint kereskedő lépett fel. Vele szemben is szigorú eljárást kérnek. *Toperczer Lajos* könyvkötő-mester, de oly dolgokkal is kereskedik, amelyek a könyvkötéssel semmi összefüggésben nincsenek. Ez ügyben is intézkedést kérnek. E dologban eljárás végett kiküldik Eschwiget és Szent-Istványi Frigyest, a gerber céh részéről Sichert Samut.

[1] 1847. máj. 19.

[2] Kassán a zsidók megtelepedése a 40-es években kezdődött s 1844-ben már annyian voltak (40—50 család), hogy anyakönyvet nyitottak. A bejegyzett születések száma ez évben 26 volt. 1845-ben szintén 26; ellenben 46-ban 21, 47-ben 20, 48-ban 12, 49-ben 10. 1850-től megint emelkedik e szám és pedig 1850-ben 27, 1851-ben 30 stb. 1867-ben már kb. 300 család volt Kassán, tulnyomó részben kereskedő és kisiparos. Rabbit már 1844-től alkalmaztak. 1844-ben már temetőjök s volt, amely egészen jókarban van még ma is.

1844-ből a születési anyakönyv a következő szülőket jegyzi föl foglalkozásukkal együtt: Polacsek Herman spekulánt, Stern Mózes vendéglős, Teitelbaum Vilmos forrói lakos, Róth Herman aranymüves, Grossmann Ábrahám asztalos, Sugár Jakab kereskedő, Teiner Beer kántor, Reich József cipész, Fischer Éliás vendéglős, Krausz Mihály szabó, Haas Móric borkereskedő, Schäffer József spekulant, e család egyik tagja hires orvos volt Kassán. Grósz Jakab varga, Wein József kiskereskedő, Blum József tanitó, Grün Ábrahám szabó, Schwarc Sámuel asztalos (fiának Salamonnak jelenleg butorüzlete van Kassán), Kalephonie (Kalafony) Cheim pecsétmetsző, Einzig Venczel szabó, Donát Eduárd borkereskedő (e család tagjai Donáth bpesti szobrász és Donáth bpesti orvostanár), Klein Izrael kellner, Mandl Dávid szabó, Schwarcz Izsák faktor, Goldwasser Menasszé sakter, Büx Leopold iskola-tanitó. Házasságra léptek 1844-ben Wein Ábrahám és Engländer Hani kiskereskedők, Deutsch József boltoskereskedő és Grün Hani, Neumann Wolf árendás fia és Neuman Sáli, Neumann Áron kiskereskedő és Unger Kati, Róth Samu árendás fia és Brod Betti. Elhaltak 1844-ben: Wirkmann Izsák 72 éves pálinkafőző, Klein Sámuel, 40 éves, szegény, Einzig Ey Abrahám, 4 éves gyermek, Seelenfreund Mayer Wolf 10 éves gyermek. Az anyakönyvek (mind háromé) fejirása már 1844-ben magyar volt s a rovatokat is, ha helytelen ortografiával is, — de magyarul töltötték ki. 1852. jan. 1-től a bécsi kormány rendeletére az országosan előirt minta szerint németül kellett vezetniök. Az első rabbi Seelenfreund Ábrahám volt 1844-ben. A 60-as évek vége felé az orthodox és haladó irány surlódása oly erős volt, hogy rendőri beavatkozás vált szükségessé. A fölépült Rákóci-köruti nagytemplomba az orthodoxok nem akartak bemenni, hanem eleinte szabad ég alatt tartották egy kertben az isteni tiszteletet és pedig a két párt lázongasa miatt az első időkben mindkét helyen katonai fedezet mellett. Végre is a kormány egy rabbit küldött ki kormánybiztosul az egyezség létrehozására. [Dr. Klein József főrabbi ur közlése].

Ungár ellen pedig egész hadjáratot indítottak. Irtak a komáromi izr. hitközségnek, kérdezvén, hogy tulajdonkép mi a foglalkozása.[1] U. ezt kérdik a komáromi ker. testülettől is.[2] Ezeknek írva, hivatkoznak az 1851. febr. 6-iki rendeletre, mely a keresk. és iparviszonyokat rendezi és a 26. §-a kimondja, hogy minden kereskedőnek, lakjék akár faluban, akár városban, valamely grémiumhoz kell tartoznia. Tehát senki sem gyakorolhatja a neki adott engedélyt, míg az illető grémiumba vagy ha ilyen ott nincs, (kihagyta, hogy hova) fel nincs véve. Ezért elhatározták, hogy minden, már üzlettel biró zsidót körükbe felvesznek. De mivel úgy tudják, hogy Ungár nem kereskedő, kérnek erről hiteles értesítést.

Pár nap múlva (1852. febr. 24.) pedig bejelentették Ungárt a magisztrátusnál, hogy jogtalanúl bőröket árúl, kérik, hogy a nála talált bőröket kobozzák el. A magisztrátus csakugyan 50 frtra büntette. De ujra kicsiben való eladáson érik, amiről ujra értesítik a magisztrátust. Kérik, hogy védje meg őket, mert ha privilégiumuk védelemre nem talál, ő felségéhez fognak fordúlni, hogy úgyis felesleges keresk. testületüket beszüntethessék. (1852. jún. 25.)

Ez Ungár Lipót Kassa gazdasági életében kiváló szerepet játszott, messzekiágazó, nagy intelligenciájú s élénk vállalkozó szellemű család megalapítója lett. Amint régebben Koppy, Moll és id. Fiedler Károly, úgy ő és fiai egész csoport gyári iparüzemnek lettek a kezdeményezői. Még 1852-ben felhagyott a bőrkereskedéssel és *szeszgyárat* alapított, mely körülbelül 12 évig állott fenn és *élesztőgyárral,* továbbá *terménv- és tengeri dara* őrlő-malommal bővítette ki. Az élesztő- és tengeri daramalom az elsők voltak Magyarországon.

Midőn 1859-ben fiainak, Jónásnak, Ignácnak és Samunak vállalatát átadta. Felsőmagyarország egyik legvirágzóbb gyártelepe lett, mely 200 embert foglalkoztatott s melynek nagy kiterjedésü pesti-uti telkét ma is Ungár-féle gyárnak nevezik és amely ismét az akkori Kassának nagy forgalmat adó *marha- és sertéshizlalóval* szaporodott. 1869-ben az egész üzlet részvénytársasággá alakult. Később a Rottenberg Dávid igazgatása alatt álló kereskedelmi és váltóbank tulajdona lett, mely aztán liquidálta.

Ungár Jónás és Ignác alapította Kassán az első gőzmalmot (1874.), továbbá *keményitő, árpadara- és sikérgyárat,* melyek Kassa kedvezőtlen külföldi vasuti összeköttetéseinél fogva pár évvel ezelőtt megszüntek. Ungár Jónás fiai: Adolf kőszénnagykereskedő és magpergető, Zsigmond kereskedő (mindketten Kassán), Károly ezredorvos Brassóban, Lipót mérnök Grácban. Ungár Ignác fiai: Miklós és József azelőtt a keményitőgyárban és gőzmalomban működtek, most Budapesten laknak s Miklós kőszénbányatulajdonos, József pedig celuloidgyáros. Ungár Sa-

[1] 1852. jan. 26. [2] febr. 14. febr. 22.

munak fia: Félix ásványnagykereskedést alapított Bécsben, melyet fia folytat. A család több tagjának megvan az arcképe, köztük Ungár Adolf tulajdonában Ungár Jónásé, mely Horovitz festménye.

Nem kis hadjárat indúl meg *Zinkman M.* ellen is. Az ő dolgában pedig a varsói kereskedő grémiumhoz írnak. Előadják, hogy 1841-ben Zinkmann zsidó családjával Kassán letelepedett és Majer Ábrahám fia név alatt lakhatási engedélyt kért s hogy likőrt és ecetet gyárthasson. A lakhatást megengedték, a gyártást nem. Később aug.-ban engedélyt kapott a likőrgyártásra, de csak nagyban árúsíthatott, ecetet kicsiben is. Mikor jobban ment a dolga, saját nevét ujra felvette. Az 1848—9-iki zavarokat felhasználva, a komiszáriustól engedélyt kért és kapott, hogy vegyeskereskedést nyithasson. Mivel a zsidók már többé-kevésbbé egyenjogot élveznek, körükbe akarják őket felvenni, de csak a feddhetlen jellemüeket, nem mint ez. Azt állítja, hogy tanulóidejét 1824-ben Varsóban végezte, erkölcsi bizonyítványt kérnek róla.[1]

Pár hó múlva ujra írnak Varsóba, hogy erkölcsi bizonyítványt adjanak Zinkmanról, mert úgy hallják, hogy 1833. vagy 35-ben ott csődbe jutott.[2]

Hogy mi választ kaptak, nem írják föl, de midőn Zinkmann felvételét kéri, a testület a grémium komiszáriusához fordul, hogy mivel nincs neve, mert 1838-ban csődbe jutott, ne csak föl ne vegyék, de üzletét is csukják be. (1852. júl. 23.)

De végre is be kell látnia a társulatnak, hogy minden küzdelem hiábavaló. Kérik tehát a magisztrátust, hogy az összes zsidókat szólítsa fel, hogy a grémiumba lépjenek be, kvalifikációjukat mutassák ki, különben eltiltják a kereskedéstől. A zsidók kijelentették, hogy a belépő dijat szívesen (gerno) kifizetik, de az anyagi alapot nem mutatják ki, mert azt üzletnyitáskor megtették. Kérvényt küldtek fel a cs. kir. miniszteriumba, hogy vajjon ők is a Geringer által kijelölt 100 frtokat fizessék-e. (1852. március 29.)

A grémium kéri a minisztériumot, hogy az alapszabályokban előírt 200 frtot állapítsák meg, mert szerencsétlenségek (tüzek) alkalmával segítséget osztogatnak és szerencsétlenűl járt kereskedőket, özvegyeket, árvákat segélyeznek.

1852. szept. 20-ikán *Pollák Gusztávot* és *Schäffer Józsefet* fölvették 100—100 frtot fizettek (1852. szept. 20.) Hasonlóképen *Neuman Salamont, Schäffer Ferdinándot,* kik szintén 100—100 frtot fizettek. (1852. okt. 3.)

3. Küzdelem a gránerek ellen.

A XVIII. század közepe tája óta uj versenytársak jöttek be Krajnából, a mai kucséberek elődei. Azon időben craynerek-

[1] 1851 dec. 18. [2] 1852. febr. 14.

nek[1], majd gránereknek[2] nevezték őket. A jegyzőkönyv elárúlja a kassai kereskedőknek irányukban táplált megvetésüket, amidőn így ír róluk: a krájnerek és a többi landlauferek, vagy a grájnerek és a többi landstreicherek.[3] Mint örökös tartománybeli vándokereskedők természetesen ezek is kaptak engedélyt, hogy nálunk is kereskedjenek. Az erre vonatkozó cs. kir. rendeletet a kassai testület is megkapta, azonban elveszítette. *Kuntz* bécsi ágenshez fordúltak tehát, hogy szerezze meg ujonnan a kancelláriától. Pár hó múlva sok sürgetés után végre meg is kapták a város útján és a városi jegyzőnek 1 cs. kir. dukátot adtak a másolatáért.[4]

E rendelet lényege, hogy csakis vásár alkalmával árúsíthatják cikkeiket. Épen azért a társaság kimondja, hogy mivel a gránerek a vásár idején kivül szabadon adtak el, cs. k. rendelet alapján a vásár beharangozásáig (Einläutung) birói asszisztenciával pecsételjék el árúikat. A zirklernek (őrnek) 4 solidust adnak fáradságáért.[5]

De bizony *maguk a kereskedők* nem tartották meg a vásáron kivüli időre vonatkozó rendeletet, mert pár év múlva ki kell mondaniok, hogy az itteni kereskedőknek se a vásár előtt, se alatta, se utána venni ne legyen szabad a kraynerektől.

A *magisztrátus* és a község pedig a kereskedő társaság kérelmére szabályzatot adott ki, mely szerint az összes idegen kereskedők, krajnerek és sáfrányos parasztok az évi 5 vásár előtt és után 11 napig kereskedhetnek. Mivel azonban nagyon károsnak találták, hogy az idegen kereskedők 20 hétig ártsanak nekik, egyhangúlag elhatározták, hogy a Magyarországon sehol sem érvényes rendelet ellen kérvényt adnak be a magisztrátushoz.

Az elöljáróság e kérvényre azt válaszolta, hogy az ügyben a *helytartótanácshoz forduljanak.* Elküldik tehát Droszdik ágensnek Bécsbe a kérvényt másolatban, hogy ott is kedvező elintézést eszközöljön ki.

Mivel pedig a mostani zavaros állapotban a Bruderschaft pénztára a folyton felmerülő *sok költséget nem birja,* elhatározták, hogy a cs. és kir. privilégiumot megujíttatják, mely szerint minden kereskedő fizessen a kasszába a tanonc felvételénél, úgyszintén felszabadulásánál 1—1 hollandi dukátot és a tanuló

Meumány M.	2	tanulóért	mf	9·90	d
Brattobevera András	1	„	„	4·95	„
Fried Jakab	1	„	„	4·95	„
Dürner Mihály	1	„	„	4·95	„
Kropfel Pál	1	„	„	4·95	„
Wohlmuth C. L.	1	„	„	4·95	„
Weisz J. C.	1	„	„	4·95	„
Frau Müllerin	1	„	„	4·95	„
		Összesen:		44·55	d

1 1757. jan. 10. 2 1757. máj. 6. 3 1757. jan. 10. 4 1757. máj. 23.
5 1757. máj. 6.

levelétől Rf. 1.30 kr. (melyből 15 garas a nótáriusnak jut.) És nyomban fizettek a következő főnökök:

Ebből adnak a birónak, Berciknek 4 ducatot = 20 mftot.[1]

Mivel pedig Droszdik ez ügyet a magyar kancelláriánál elintézte, Rf. 8·33-at adatnak neki Neumányval, aki Bécsbe megy.

A gránerek eladása azonban egészen jól folyik tovább is. Persze a kereskedők folyton küzdenek ellene. Gráner Leszernek megtiltják, hogy itten árúljon. Kétszer is írnak Almásy Dániel ágensnek, hogy az udvari kancelláriánál ez ügyben járjon el s kérje ő felségét, hogy tiltó rendeletüket erősítse meg.[2]

Majd elhatározták, hogy a harmincadhivataltól kérvényezik, hogy a grénereket a vásáron kivüli házalástól tiltsák el. A következő gyűlésen a kérvényt fel is olvasták. Egyik társuktól, Fridtől 10 dukátért egy hordó bort is vettek és ajándékúl küldték, hogy e kis figyelemmel az ügy kedvező lefolyását elősegítsék.[3]

De mit használt minden, ha egyszerre három cég: Krausz Mihály, Dörner, Szűcs et Comp ellen is föl kell lépni, mert a vásári időn kivül vettek a gránerektől citromot. Ezért az előbbieket 1 frtra, a gránereket 30 kr-ra büntetik az ispitálybeli szegények számára.

Aki ezután ily kihágást elkövet, 4 frtot fizet.[4]

Küldenek ők kérvényeket ezután is úgy a városi magisztrátushoz, mint ő felségéhez,[5] azonban már gránernek üzlete is volt Kassán és pedig *Pauli Jánosnak,* ki meghalván, özvegyére maradt a boltja. Ez özvegy üzletét Niemandfreundnak átadta és most füszerüzletet akar nyitni. Összehivták tehát ez ügyben a testület tagjait és küldöttséget menesztettek a magisztrátushoz részletes kérvénnyel: Hivatkoznak arra, hogy a férj halála után megengedték az árúk lehető legjob eladását s legfeljebb 25%-ot veszíthetett, sok hitelezője lemondott követeléséről s van annyi pénze, hogy kamatjaiból megéljen. Ezenkivül Pauliné nem tud írni, könnyelmü és fiscalis actió alatt van, vissza kell utasítani.

Pauliné nincs evvel megelégedve, ujra kéri. Amire a testület megint a magisztrtushoz fordul. Hallották, hogy a hitelezők ujra kérik követelésüket. Különösen Schmalhofer özvegye, Bécs csokoládégyár (243.36 frtot), Bock Gottlieb (1481.15 frtot), Bilitz váltóra adott hitelt. Jelzálogadósság is van. Liedemann Pestről. Polyák és Grube Kassa (265.80 frt.) Henselmann és Bonchardt Kassa (420.33 frt.)

Neki csak 3000 frtja maradt; ez nem elég üzlet alapítására s a bukott cégnek nem szabad tovább kereskedni. Gondoskodnak a hitelezők kielégítéséről a hagyatékból.[6]

[1] 1762. febr. 11., márc. 8.
[2] 1769. dec. 11.
[3] 1785. márc 22., máj. 11.
[4] 1786. aug. 13.
[5] 1815. jan. 30, 1815. márc. 22.
[6] 1828. máj. 17.

4. A kucséberek, sáfrányosok, csipkárok és képszatócsok ellen.

II. József 1787-iki házaló pátense, amikor a házalóknak csakis az örökös tartománybeli árúkat engedi árúsítani, kivételt tesz a gottschei és a reifnizi uradalom alattvalóira, kiknek megengedi, hogy az 1785. december 1. kelt rendelet értelmében némely külföldi gyümölcsesel és halakkal is kereskedhetnek.[1]

Közönségesen *kucsébereknek*, vagy krajnaiaknak nevezik őket. A házaló engedélyt eredetileg terméketlen földjük miatt kapták. Nagy a panasz ellenök, hogy nemcsak olasz gyümölcsesel, hanem fűszerekkel, kávéval, cukorral stb. is kereskednek. Az országnak semmi hasznot nem hoznak. Bár jelentékeny a jövedelmük, adót nem fizetnek, sanyarun élnek, sőt koldulnak is, csakhogy minden pénzüket kivihessék az országból családjoknak.[2]

Ez általános vélemény vezeti a kassai ker. társulatot is, hogy kérvényt adjanak be a gotscherek (kucséberek) ellen, hogy külföldi cikkek, még pedig cukor, kávé, macis, muskátdió, sáfrány és szegfűszeg elárúsitásától tiltsák el őket. Ezenkivűl engedélyt kérnek arra is, hogy ez árúkat tőlük elkobozhassák. Kireint kinevezik a gotscherek felügyelőjének (Aufseherének) és feljogosították, hogy árúkat vegye el és az elkobzott javak egy részét a szegények intézete, a másik részét a Handelstand (most így nevezi magát a ker. társaság mindig) javára szolgáltassa át.[3]

A *házaló parasztoknak* két fajtáját különböztették meg ez időben. A sáfrányos parasztokat, akik mindenféle fűszerekkel, apróságokkal, de sokszor finomabb dolgokkal, festékárúkkal is ellátták a falusi népet. A vásznas parasztok maguk szőtte és összevásárolt vászonnal és csipkékkel járták be az országot. Persze, hogy ezeket sem jó szemmel nézték a kereskedők.[4]

A kassai társulat 1802. december 4. a sáfrányos parasztok és csipkárok ügyében gyűlést hív össze. Általában azonban különösebben a házalókkal nem foglalkozik többé.

Úgy látszik, a *képszatócsok* is elég sűrűn mutatkoztak. 1783-ban Biharmegyében 15 szekér tünt fel orosz képárúlókkal.[5] A kassai kereskedőtársaság is foglalkozik velök egypárszor. 1743-ban a képszatócsokra (Bilderkramer) és üvegesekre (Gläserträger) különböző panaszok jöttek. Három tagot megbíznak, hogy a következő összejövetelig vétessenek tőlük egyet-mást. Kétszer is foglalkoznak még velük ez év folyamán és megbízzák az atyát, hogy kérvényt irasson a képszatócsok és sáfrányszatócsok (Safrankramerek) ellen.

[2] Pólya: A Pesti Polg. ker. Test. tört 179. l.

[3] Pólya i. m. 212. l.

[1] 1787. dec. 6.

[2] Pólya i. m. 202. l.

[3] Marcali: Magy. II. József korában I. 134. l.

A bíróhoz küldenek, hogy adja ki a bizonyos sziléziai házalók végett beadott kérvényt és ezután határozni fognak a Bilderkramerekről és Gläserträgerekről. (1743.)

5. A markfirantok ellen.

Nagy versenytársaik voltak a kereskedőknek a *vásárosok* (markfirantok). Épen azért a vásárok és vásárosok ellen megindítják a harcot. A *pesti kereskedők* különösen az efajta bécsi konkurrensek ellen hadakoznak.

Elpanaszolják, hogy a *bécsi* kisebb gyárosok bejárják az összes uraságí és nevesebb polgárházakat árúikkal és csak amit ezek meg nem vesznek, azt adják a helybeli kereskedőknek.

Hasonlóképen cselekednek a bécsi kereskedők különösen Pesten. Házalókká alacsonyítják le magukat, a nagyok házaiba futkosnak, a cselédeket, szobaleányokat ajándékokkal igyekeznek megnyerni. Vásár előtt és után minden tilalom ellenére árúsítanak. Szabókkal és mesteremberekkel összejátszva, egész éven kereskednek anélkül, hogy polgárok lennének és adót fizetnének. Vásárok idején mindenki hozzájuk futkos azon általános előítélet folytán, hogy náluk olcsóbb minden. Lehet, hogy egyikmásik cikk csakugyan olcsóbb, de a többi árúnál, amelyek értéke nem oly közismert, jelentékeny hasznot húznak.[1]

A *kassai* kereskedők is elkobozzák egyízben a bécsiek árúit, amiből Berczik János és Rozgonyi János testvéreknek 36 frt árút eladtak. (1736.) De a kassaiaknak elsősorban épen a pesti markfirantokra van a legtöbb panaszuk.

1731-ben három tagot kiküldtek, hogy a vásárbiró segítségével vizsgálják meg a pesti szatócsokat, kik nincsenek felvéve a társaságba.

A pesti *Jeny és Abli* (Aebli)[2] cégekre névszerint nagy a panaszuk; nagy hátrányára vannak az itteni vásároknak. Elhatározták, hogy írni fognak e kereskedelmi háznak. Az itteni kereskedők ne vegyenek tőlük. A várostól pedig kérni fogják, hogy a város szabadságát védje meg s ha kell, magasabb helyre is fordúlnak. (1792. jan. 10.) Április 2-án felolvassák a fenti cégnek küldendő levelet. Jenny Aebli et Comp azt válaszolja, hogy nem volt komoly terve raktárt nyitni s lemond róla. (1819. okt. 20.)

Különösen igyekezett a kereskedőtársaság a *vásári időt* leszállítani és a vásárokat csakis e megrövidített időre és csakis bizonyos cikkekre szorítani. Kérvényt adtak be tehát e tárgyban a városi magisztrátushoz, amely elrendelte, hogy az idegen árúsoknak vásárok alkalmával nem 10—14 napig, hanem csak 3 napig szabad a városban tartózkodniok. (1819.) Később 5 napot adnak nekik. (1827. július 20.)

[1] Pólya: Pesti Polg. Ker. Test. Tört. 213. 1.

[2] Pesti Polg. Ker. Tört. 496. lapján a rőfös kereskedő tagok közt Aebli 1803-ról fel van jegyezve, üzlete a Váci-utcán volt a svájcihoz cimezve.

A házalók pedig rőfösárúkat csak háton vive árúsithatnak és csak rövid ideig tartózkodjanak a városban.

Posztókereskedőnek kész ruhát nem szabad árúlni.[1]

A markfirantok vásári időn túl ne árúljanak.[2]

A *vásárok nagy száma* miatt a kereskedők között hovatovább nagy a panasz. A pesti kereskedők azt kivánják, hogy szükség nélkül ne szaporítsák őket, mert a Szepességen egymástól 5 mértföldre levő 8 városban 44 vásár van pl. Podolinban 8, Gnezdán 6, Lublón 9.[3]

A kassai kereskedők pedig egyenesen kimondják, hogy a környékbeli gyakori vásárok a kereskedőkre és a közönségre károsak, mivel a szükségletet a meglévő üzletek teljesen kielégítik. Az évi kassai vásárok idejét 3 napra szabja, t. i. 1 nap legyen a vásár s 1 nap vásár előtt és után. Ezután pedig a sátrakat szét kell szedni. Aki bármely okból pl. más vásárról jöve e napokat elmulasztja, ne pakkoljon ki.[4]

Azonban mindezen korlátozási törekvések nem használtak. Az élet versenye nem tűri az erőszakos megfékezést. Ha egyenes uton nem haladhat előre, görbe utat választ és mennél több a korlát, annál csavargósabb uton halad.

Flandorfer Antal a pesti markfirantokkal szövetkezett. Bejelentik őt a magisztrátusnál, hogy épen úgy cselekszik, mint évekkel azelőtt Weisz József. Tehát a privilégium több pontja értemében meg kellene őt büntetni. Bizományi raktárt is tart a markfirantok árúiból. (1828. febr.)

Amint az ügyet megvizsgálták, kiderült, hogy *Záhr Károly* és *Moltitz Antal*, mint Müler József Vilmos pesti kereskedő meghatalmazottjai, a Flandorfer üzletében Müller árúit árúltatják. Ezt nem engedik meg, eltiltják őket ettől elkobzás terhe alatt. De azért Flandorfer 1829-ben társat vett be, *Briski Jánost*, akit befogadtak a testületbe is.

Szintoly vétkes konkurrenciába keveredtek még néhányan: *Dörner Dániel*, valamint *Szűcs és Krausz* urak ellen panasz merült fel, hogy mindenféle aljas eszközt megragadnak, hogy a vevőket maguknak szerezzék meg. Igy a szabókkal megállapodtak, hogy nekik minden általuk odavezetett vevőért bizonyos %-ot adnak. Ebből származott egyszer, hogy midőn más üzletben vevő és eladó már megalkudtak, a szabó a vevőket az ő kereskedőjéhez csalta el. Miután ez a becsületes kereskedő jelleméhez nem illik, privilégiumok 9. §-a értelmében elhatározták, hogy szigorúan megbüntetik, hogy a jövőben ily botrányoktól óvakodjanak. (1787. dec. 6.)

[1] 1819. okt. 20., 1820. ápr. 30. és jul. 14.
[2] 1823. jan. 3.
[3] Pesti Polg. Ker. T. tört. 216. l.
[4] Az 1826. priv. 23. és 24. pontja.

6. Küzdelem a házalók ellen.

a) A házalók szerepe és szorongatása.

A régi kereskedelemben nagy szerepet játszottak a házalók. A városi kereskedő otthon a városban árúsít és csakis a vásárokra jár el. Ha tehát a vidéki lakosság venni akar, a várost és a vásárt keresi fel. Egyik sem könnyű feladat az akkori nehézkes közlekedő eszközök mellett. De vannak állandó szükségletei is, melyekért nem futhat minden percben a nagyobb piacokra. Valóságos *hézagpótlók* tehát a házalók, akik egész rajokban járják a falvakat. Természetesen van köztük: magyar, görög, zsidó, tót, bécsi stb.

Élénk képet fest a házaló kereskedésről egy régi leirás:[1]

Minden valamirevaló faluban, különösen ha országút visz rajta keresztül, egész nap hallatszik a legkülönbözőbb kiáltás. Nyúlt hangokban szól az olajos leány finom hangja, mögötte mély basszussal szólítja fel a vállas hornyák a lakókat, javíttassák ki ablakaikat. Nyomon követi az üveges és tányéros tótot földije, a drótos. Még el sem hangzott ennek kiáltása, már hallatszik egy erős női hang, mely fonalakat, orsót, tálat kinál. Ezt rikácsolva kiséri egy anyóka, ki egy rakás cserépedényt hord hajlott hátán. Közbeszól a péklegény szarúsípja és nem ritkán a házaló zsidó orrhangja teszi tökéletessé a terzettet, ki csipkét, selyem- és posztószalagot, tafotafoltokat, üveggombokat kinál a háziasszonyoknak. Ezt a sáfrányos követi, ezt a csipkés, aztán nehéz léptekkel egy hegyi paraszt, hordócskával hátán, ki borovicskáját félhangon ajánlja, egyre gyanúsan körülénzve, nem leselkedik-e reá valami urasági csapláros. Annál könnyebben szól a rongyszedőnek kis sípja, ki tűkkel, sárgarézgyürűkkel stb. egész csapat asszonyt és leányt csal ki a házakból. Komolyan lépked, kutyáitól kisérve, a mészáros csak azt az egy szót hajtja: borjút! míg a városi libavásárló nő egész szónoklatot mond el, hogy a háziasszonyokat rábeszélje kedvenceik eladására.

A falusi vásárlók elhódítása is nagy kárt okozott a *városi kereskedőknek*. De a házalók fölkeresték a vásárokat és városokat. Nem csoda tehát, ha a kereskedők állandó harcot folytatnak ellenük. Kemény támadást intéznek ellenök a *pestiek*, kik szerint minden letelepedett kereskedőre 50 házalót lehet számítani, ideértve a jogosítvány nélkül kereskedőket is, a szabókat, fodrászokat és más kézműveseket, a zsidókat, a külföldi kereskedőket és iparosokat, akik pedig adót ezért nem fizetnek s az államnak nem használnak. A házalás mozdította elő a dugárússágot és a lopást.[2]

[1] Csaplovics: Gemälde von Ungarn III. 102—3. l.
és Marcali: Magyarország II. József korában 263. l.

[2] Pólya: A Pesti Polg. Ker. Test. tört. 211. l.

Felhivást küldenek a *kassai* társasághoz, hogy van-e kifogásuk a házaló kereskedés ellen s ebbeli véleményüket úgy, mint a többi szabad királyi város, adják tudtára városuk magisztrátusának. (1819.)

Hogyne lett volna kifogásuk, hisz már a régibb időkből is számos följegyzés van a kassai kereskedőtestület jegyzőkönyvében mint e harc tanubizonyságai.

1728-ban *Vacanot megbizzák,* hogy a társulat nevében kérelmet adjon be a házalók és görögök miatt.

A következő évben a *vásárbiróknak*, Petneházynak és Cetto Antalnak hollandi szövetet adnak ajándékba azzal a feltétellel, hogy jól felügyeljenek az itteni házalókra, kivétel nélkül, akárhogy hívják is őket, mert a kereskedőknek érzékeny károkat okoznak. S ha valamit észrevesznek, jelentsék be őket, hogy árúikat a pirivilégiumok szerint elvegyék.[1]

Pár év múlva elhatározták, hogy irásbeli kérelmet adnak be a tanácshoz a házalók, különösen a sáfrányos parasztok és az itt tartózkodó görögök miatt.[2]

Az Aufschauerek (felvigyázók) bírói segítséggel egy *bécsi kereskedőtől*, aki vásáron kívül nyilvánosan házalni járt, különböző árúkat elkoboztak és a városházára vitettek. Az előljáróság itélete alapján 60 Rfrttal büntették, de mivel pénze hiányzott és készpénzben nem tudta megfizetni, bíróságilag kiküldött urakkal árúkban hajtották végre rajta. A többit visszaadták neki. A büntetés fele a magisztrátusé, fele a Bruderschafté. (1736. máj. 18.)

Az elkobzott árúkból Bercik János és Rozgonyi János Brudereknek 36 frt árát eladtak.

Akadt ugyan *élelmes kassai kereskedő* is, ki a házalókkal szintén házalás utján akarta felvenni a versenyt, de ezt maguk a kereskedők mint szintén veszélyes konkurrenst leintették: Panaszkodnak *Neumányra,* hogy vásznait házalókkal vitette házról-házra és velük árúltatja. Spahot és Haderert küldik ki hozzá, hogy tiltsák el ettől. (1743.) A következő gyűlésen még egyszer megtiltják neki, hogy külföldi vásznait házról-házra vitesse. Mivel semmit sem felelt, három napi haladékot adtak neki. De ekkor sem nyilatkozott, 10 frtra büntették tehát. Kijelentette, hogy nem fizeti. Elhatározák, hogy beperelik s a költségeket is megfizeti. S kiadták a rendeletet általánosságban, hogy senkinek semmiféle árúkkal házalni nem szabad vagy tandlerekkel házról-házra hordatni.

A házalókról a szabályzatok közt először az *1769-iki privilégium* emlékszik meg (7. pont). Csakis a nyilvános vásárokon szabad árúlniok, máskor a hatóságnak feljelentik, megbüntetik és kiutasítják őket.

[2] 1729. márc. 21. [3] 1733. ápr. 8.

Hiábavaló azonban minden küzdelem, a házalókat a hatóságok nem tiltják el. Rác és zsidó házalók bejárják az országot különféle árúkkal, kávéval és cukorral, amiket kis adagokban eladva, fogyasztásukhoz hozzászoktatják a közönséget. A falvakon is nagy sikereket érnek el, mivel a parasztoktól tojást, vajat, bort stb. elfogadnak, amit szintén eladván, ujra nyernek rajta.[1]

Legalább *ellenőrzés* alá veszi őket a társulat: A házalók ellen való felügyeletre kijelölték Oszwald Sámuelt és Baszel Gottfriedet s ezt aláhúzták. (1775.)

A gyakran előforduló házalók miatt elrendelték, hogy az Aufschauerek a következő alkalommal a magisztrátusnál járjanak közbe, hogy a vásáron kivüli árusitási szabadságukat (Freiheit-Zettel) vonják meg.[2]

A házalók ellen beadott kérvényért 1 dukátot fizettek. (1778.) Majd ismét kérvényt nyujtanak be a bíróhoz, akinek 6 cs. dukátot adnak, hogy a házalóknak és Friedrich tűkészitőnek a kávé, selyem és cinárúk eladását tiltsák meg. (1779.) *Wandracseket* és *Müllert* pedig elküldték a magisztrátushoz, hogy tiltsák el a vásáron kivül való házalást.

b) A házaló patens és a további küzdelem.

II. József uralkodói kötelességének tartotta, hogy egyetlen alattvalója elől se zárja el a megélhetést 1787. jan. 4-ikén kiadta a házalási pátenst, melyben minden belföldi házalónak összes országaiban bármely helyen és minden időben megengedi a házalást, de csakis örökös tartományokbeli árúkkal.

A bélyegzés alá eső árúkat bélyegezni kell. Ha nem bélyegezhetők, a bevásárlási forrásból szerzett bizonyítvánnyal látandók el. A házaló lakóhelye hatóságától útlevelet szerezzen. A külföldi házalótól el kell kobozni.

E *házaló rendelet* ellen az összes kereskedőtestületek fölszólaltak nemcsak II. Józsefnél, hanem utódainál, II. Lipótnál és I. Ferencnél is.[3]

A kassai keresk. testület további küzdelmét mutatják e följegyzések: Az atya a Pestről idejött *Garay* uramnak 50 Rfrtot adott a házaló affér költségeire (1788. febr. 6.) Júl. 13-ikán a pesti keresk. testülettől azt irja, hogy az 50 frtot megkapták, de a *helytartó tanácsnál* eddig semmit sem tudtak a házalók ellen elérni. Tehát a kassaiak a *városi tanácsot* kérték, hogy ne engedje meg, hogy a házalók a piacon sátrakat építsenek. (Október 27.)

De öt év mulva is csak ott voltak, ahol eddig, ujra csak panaszkodnak, hogy a házalók nagy kárt okoznak az itteni vá-

[1] Marcali: Magy. II. József korában III. 262.
[2] 1777. ápr. 10.
[3] A Pesti Polg. Ker. Test. tört. 178—185. l.

sárokon a kereskedőknek. Ismét kérik tehát a tanácsot, védje meg őket tőlük. (1792. jan. 10.)

Majd kimondják, hogy a házalók miatt egy jogtudósra van szüksége a testületnek. Megválasztják tehát *Fedákot fiskálisnak*, amiért 50 frt évi honoráriumot adnak neki. (1809. ápr. 1.) Azonban úgy látszik, így sem sokra jutottak ellenök, mert pár hó mulva följegyzik (aug. 30.), hogy a házalók ellen kérvényt adtak be, de nem kedvezően végződött.

Azonban ők csak csüggedetlenül harcolnak tovább. Egyszer fölkérik a rendőrfőkapitányt, hogy a sok házaló és spekulánssal szemben járjon el (1817.) Majd *Dessewffy József* gróf írt a házalók ellen kérvényt és beküldte nekik, hogy adják be a magisztrátushoz a legközelebbi vásár előtt. Be is adták, sőt a bécsi és pesti markfirantok és kaufschneiderek ügyében is adtak be kérvényt, amely fizetendő díjukra és tartózkodási idejükre vonatkozik. (1822.)

De ha ily házaló meg akar telepedni, azt is akadályozzák. Hivatkozással a mostani nehéz viszonyokra és arra, hogy az adókat most ezüstben kell lefizetni, a következő kéréssel járulnak a magisztrátushoz:

Fracca, külföldi kereskedő, eddig csak szemüveget árúlt (optikai üvegeket) vásárokon és fürdőkben, anélkül, hogy valahol adót fizetett volna. Most Fürtsch János házában valóságos boltot nyitott és eddigi árúján kivül cipőt, harisnyát, keztyűt, fésűt, nadrágtartót, mellényt, kendőket, parmezán-sajtot árúl, állitólag dupla áron és tolakodik a vevőkhöz, amivel az itteni kereskedőknek árt.

Egy másik, állandóan itt tartózkodó házaló *Lochorn* uramnál lakik, vászonnal és perkállal, valamint más rőfös árúkkal kereskedik és pajzánsággal és pajkossággal jár el és csal. Tiltakoznak az ellen, hogy *Jantner* az ő árúin kivül még bőrrel, festékárúkkal, indigóval, kékfával, vitriollal, punch-esszenciával kereskedik. Továbbá, hogy az itteni borbély, *Moser*, cukrot, kávét, borsot és egyéb fűszereket árúsít. Kérik e visszaélések megszüntetését. A vásári szabók és markfirantok is ide fognak jönni a vásárra. Tiltsák meg, hogy a közönséget povel-árúikkal elárasszák. A tanács teljesitette kérelmüket és elrendelte, hogy Fracca árúit addig kobozzák el, mig kellően nem igazolta magát.[1] Jantnernek megtiltották a hozzá nem való árúkkal való kereskedést. És a markfirantok vásári időn kivül ne árúljanak. (1823. január 3.) Fracca, hogy ne zaklathassák, jogot kért, de a kereskedő társaság ismét többször írt elene a magisztrátushoz.[2]

Az *1826-iki szabályzat* külön fejezetet szentel a házaló kereskedésnek és vásároknak. Azt mondja, hogy a házalás valóságos visszaéléssé fajult már s annyira megnövekedett, hogy a mostani nyomasztó viszonyok közt a már meglévő adózó üzletek jólétét, sőt egyenesen létét fenyegeti. Egész szekér árúkat

[1] 1823. jan. 3. [2] 1823. dec. 11.

hoznak ide s aztán ezekkel hátukon házalnak. Az 1811. házaló rendelet[1] 9. pontja értelmében ez tilos és az ilyeneket a hatóságnak azonnal ki kell utasítania. S általában csakis a passzussal ellátott s csakis az itteni kapitányságtól engedélyt nyert házalók tartózkodhatnak a városban. Az engedély nélkül házalókat először 6, másodszor 12 frttal büntetik, harmadszor árúikat elkobozzák s őket azonnal kitiltják.

7. Dohányárusitó versenytársak ellen.

A dohányzás a török hódoltsággal terjedt el nálunk. Terjesztői elsősorban a *törökök*, majd a *német katonák* voltak. Eleinte a dohányzást a legtöbb vidéken bírsággal és pálcázással büntették, de a termelést nem tiltották el, mert a katonák és az urak szabadon fogyasztották.

Kassa, mint német katonai város, bizonyára jelentékeny dohányfogyasztó volt, tehát a dohánykereskedés is — amely akkor még szabad volt — számottevő jövedelmet kezdett nyújtani. Ezért tiltakozik az ellen a kereskedelmi testület, hogy rajtuk kivül más is árúsítsa, aminthogy 1690-ben panaszt tettek egyesek a gyűlésükön, hogy a vásárokon nyiltan árúlják a dohányt (Thohänyt) a *puskamüvesek* feleségei, akik férjeik révén a főfogyasztókkal, a katonákkal összeköttetésben állottak. Férjeik tudniillik katonai puskamüvesek voltak.

Elhatározták, hogy Schrőger Mihály és Prädl József uraimék a ceugleutnantot keressék föl és kérjék meg ennek megszüntetésére. (1690. ápr. 11.)

Pár év múlva ujra kérik, hogy a város birója intse meg azokat, akik dohánnyal és más árúkkal kereskednek, hogy a további kártételtől óvakodjanak és a kereskedéssel hagyjanak fel.[2]

Ő excellenciájához és a zeugleutnanthoz is fordultak, akik meg is tiltották, hogy a puskaművesek feleségei és más német asszonyok dohánnyal, tabakkal és pálinkával kereskedjenek. Küldenek tehát a városbiróhoz, hogy szüntessék meg ezt, mert nagy kárt okoznak a polgároknak kereskedésökben.[3]

A XIX. század elején is tiltakoznak egy izben a jogtalan versenytárs ellen. Krüger János lakatos jogtalanúl dohánykereskedést folytat. Kérvényt adtak be ellene a következő megokolással: 1. Mivel a testületben bejelentett több dohányárús van, aki kenyerét ezzel keresi. 2. Van Krügernek saját üzlete.

A városi tanács mégis megadta az engedélyt, de úgy, hogy csak egy helyen árúlhatja és nem lakatos mühelyében.[4]

[1] Pólya: A Pesti Polg. Keresk. Testület története ismerteti e házaló rendeletet, amelyet 1811. jul. 23-ikán 18797. sz. alatt adott ki a helytartó tanács. Ez kijelenti, hogy a törvényhatóságok házaló engedélyt nem adhatnak. Az osztrák és magyar alattvalók házalás tekintetében kölcsönösséget élveznek. A külföldi és néhány megjelölt áruval való házalás tilos, pl. ilyenek: a füszerek, likőr, kenőcs, gyógyszer, nyalánkságok, könyvek, naptárak, drágakövek, nemes fémek stb.

[2] 1696. jan. 10. [3] 1696. febr. 13. [4] 1818. május ?

8. Az iparos-kereskedők versenye ellen.

a) A kereskedők az iparosok ellen.

Míg a gazdasági munkafelosztás nem érvényesült annyira, az iparos egyszersmind kereskedő is volt. Járta a *vásárokat*, sőt a szakmájába vágó cikkeket a kereskedő nem is árúlhatta. Eleinte a kereskedő csakis oly cikkeket árúlt és árúlhatott, amilyeneket azon a helyen nem termeltek. De a szükségletek növekedtével a kereskedők kezdtek előtérbe lépni. A gazdasági munkakör kezdett tisztázódni. Az iparos ne vesztegesse az idejét árúsítással, vásárjárással, hanem termeljen. A kereskedő pedig árúsítson.

Megkezdik a kereskedők a harcot az iparos-kereskedők ellen, akiknek a száma az épen most növekedő fogyasztással szintén növekedett.

A *pesti kereskedők* is panaszkodnak, hogy a sok mesterember kereskedésre adja magát. A fodrászok és divatárúsok tafetát, fátyolt, szalagot és más diszítő árúkat raktárszámra tartanak. A szabók az öltözetek egész választékát, a festők festékeket, a kovácsok és vendéglősök vasárúkat adnak el és pedig többet, mint a letelepedett kereskedők. Sőt a kapás kézműves és más durvább kézműves felesége is kereskedik. És pedig nem munkakeresetből, hanem, hogy alkalma legyen a kicsapongásokra. Szégyenli, hogy férje durva munkás és ráveszi, hogy hagyjon fel vele és ez aztán tunyán ül sátorában. A mesterlegények is szégyenlve, hogy a céhek nem fogadják be őket mestereknek, mindenféle álutakon kereskedelmi jogosítványt szereznek.[1]

A kassai kereskedők *Fridrich tűkészitő* mesterre panaszkodtak, hogy árúkat is elad. Kérvényt adtak be tehát ellene a városi tanácshoz és a kérvény irásáért 22 dénárt adtak Hauzingernek. Az ügy egész Pozsonyba a helytartótanácsig jutott és Fridrichnek megtiltották az árúk eladását, mivel csak kitanúlt kereskedő árúlhat, ő csak kalapácsával és fogójával dolgozzék.[2]

De évek múlva is Fridrich tűkészitő és a többi árúsitók ellen ujra panasz merült fel. Rendezésére 2 tagot a vásárbirókkal együtt Fridrich lakására küldtek, hogy jegyezzék fel azon árúkat, melyeket nem ő készített és értesítsék erről a városi birót is. Ép így jártak el Bödy özvegyével is, sőt a magisztrátus parancsára boltját becsukták. De megengedik neki, hogy édességeket kénye-kedve szerint árúlhasson.[3]

Fischer fiatal szabót is bepanaszolták a magisztrátusnál, hogy mindenféle kereskedést folytat és evvel a kereskedőknek nagy kárt okoz. (1788.) Négy év múlva (1792.) is ugyanaz a panasz ellene.

[1] Pólya: A Pesti Polg. Ker. T. története 213. lap.
[2] 1776. junius 25. és október 5.
[3] 1782. február 21.

Panaszt emeltek *Scholtz esztergályos* ellen is, hogy Bécsből sok kereskedőárút hozott, miáltal nagy kárt okoz az itteni kereskedőknek. Wandracseket és Taubert küldik ki a biróhoz, hogy két városi úr vizsgálja meg boltját és tiltsa el ettől.[1] A magisztrátus csakugyan ki is mondja, hogy Scholtz árúeladását korlátozzák. Mire a testület egyszersmind új üzletek nyitásának korlátozását kéri. (1790.)

Scholtz esztergályos azonban nem engedi elárúsítását szűkiteni, sőt irást adott be a tanácshoz, hogy mindazon árúk eladására jogosúlt, melyeket tart, ilyenek: a tükör minden neme, dohányszelence és fejek, tábla, mozsár, spanyolnád, porcellán, órák, nürnbergi árúk, hegedűk stb. De a testület az ellenkezőjét bizonyította, s ők is irást adtak be a magisztrátushoz és kérték, hogy az összes idegen gyártmányokkal való kereskedést tiltsák el neki, mert az csak a kiváltságos kereskedőt illeti meg és őt pedig hivatásához és kézimunkájához utasítsák vissza. (1790. szeptember 1.)

Panaszt tesz a grémium *Tordássy* suszter és *Butsovszky* nyakkendő-csináló ellen. Tordássy a cégtábláján bőrkivágónak (Lederausschneidernek) nevezi magát, de emellett egész és részbőröket is elad, ami csak bőrkereskedőnek volna szabad.[2] Bucsovszky pedig nemcsak nyakkendőt, hanem más mindenféle dolgot is elad. (1844. jan. 14.)

Majd az *Anzenberger* asszony-testvérekkel szemben kérik a tanács segitségét, mivelhogy nemcsak kalapdíszeket, hanem parfümöt, szallagot és sok olyat árúlnak, amit nem ők csinálnak. A *lakatosok* is díszműárút, nürnbergi árúkat, lámparészeket adnak el, amiket szintén nem ők készítenek. Mviel ezeket csak felvett kereskedők árúsíthatják, intézkedjék a magisztrátus, hogy ilyesmi ne történhessék. A lakatosok és e testvérek felebbeztek; de a grémium tagjai fenntartják kérelmöket. 4 felügyelőt választottak maguk közül, hogy az ilyesmire vigyázzanak, nehogy a tanácsnak állandóan terhére legyenek. (1848.

A különféle visszaélések ellen a magisztrátusnál ujra felszólaltak, sőt Bordolo generálisnál is, hogy a galiciai zsidóknak mindenféle árúkkal való kereskedését akadályozza meg. (1849. dec. 7.) Följegyzik, hogy még nem intézkedtek s választ sem kaptak az Anzenbergerek és lakatosok ügyében. (1849. dec.)

Volk (Völk) Lajos rézmüves ellen Eschwig Ede tesz panaszt, hogy külöféle árúkat illetéktelenűl árusít, a testület a magisztrátushoz fordul. Volk iparos és oly bronz- és fémműveket árúsít, amelyeket nem maga készít, nem kereskedő, nincs ehhez joga. (1851. december 30.) Meg is tiltották neki, hogy a nem

[1] 1790. julius 1.

[2] Tordássynak 1857-ben ily üzlete van: Bécsi csizmák és legfinomabb női cipők és saruk nagy raktára, Nagy-utca. A Fő-utca 66. és 118. sz. házát a nőegyletnek hagyományozta.

maga-készítette cikkeket árúsítsa. Ez ügyet Kollmannra és Eschwigre bízták. (1852. márc. 21.)

b) *Az iparosok a kereskedők ellen.*

Míg a kereskedők az új irányt akarják érvényesiteni, vagyis, hogy az iparos csak termeljen, addig az iparosok, a régi rendszert kivánják fenntartani, vagyis, hogy a kereskedők ne árusithassanak oly cikkeket, amiket ők készitenek.

A *csizmadiacéh* átiratot küld a kereskedőtársaságnak, melyben kérik a testületet, hogy a cipőnek a kereskedők által való elárúsítását tiltsák el, mivel e miatt munkát nem kapnak és éhen halnak. De a kereskedők a magisztrátushoz küldött kérvényben válaszolnak rá:

1. A csizmadiák kiváltság (céh) levele nem tiltja el, hogy a kereskedők cpőket árusitsanak.

2. Magyarországon nincs egy szabad királyi város sem, melyben ez tilos lenne.

3. Ha a magisztrátus a csizmadiák kérésének eleget akar tenni, beleegyezik a kereskedelmi testület, de a következő feltételek mellett:

1. hogy a kereskedőknél lévő cipőt beszerzési áron vegyék át tőlük.

2. Ne legyen szabad itteni cipésznek bécsi cipőket hozatni és azokat, mint a maga árúját eladni.

3. Mivel pedig a cipészeknek kevés segédjök van, igyekezzenek sok munkást fogadni.

4. Legyen a tilalom a házalókra is kötelező.[1]

Sokáig húzódott ez ügy, míg végre a helytartótanács csakugyan eltiltotta a kereskedelmi testületnek a cipő elárúsitását. (1807.) Pedig a társaságnak már pénzében is volt a dolog: Meltzl ügyvédnek a cipészek ügyében beadott kérvényért 10 frt-ot fizetnek. (1806.) Ismét fizetnek 10 frt-ot. (1808.)

A csizmadiák után jönnek a szabók: *Sikos Pál posztó üzlete* számára kész férfiruha elárúsitási engedélyt kér, ami ellen a polgári szabók céhe a városi tanácsnál protestál. A társaság beszél e tiltakozásról s mivel úgy találja, hogy ez árúsitás a ruhakészitőkre nézve csakugyan káros hatással volna, kérik, hogy mondjon le róla Sikos. De tekintve, hogy becsületes kereskedő, házalójogot adnak neki.[2]

A szabók után ismét a fémiparosok jönnek: A céh tárgyalja a *lakatos-, óra-* és *persely-gyártók* testületének kérvényét, melyet a város küldött át nekik, mely szerint kereskedőknek az ő cikkeiket árúsitani ne szabadjon. Ne árúljanak ajtókilincset, ablak-kilincset, lakatot, konyhaeszközöket, csavarokat stb., különben meg nem élhetnek.[3]

A magisztrátus e dologban azt határozta, hogy a kereskedők a kassai lakatosoktól szerezzék be az ily cikkeket, idegen helyről nem szabad vásárolniok.[4] Órákkal és puskákkal ne kereskedjenek, mert ez a mesteremberek dolga.[5]

[1] 1804. julius 2.
[2] 1819. január 16.
[3] 1826. szeptember 13. [4] 1827. julius 10. [5] 1829. julius 7.

Viszont pedig a kereskedők bepanaszolták a lakatosokat, hogy ők meg norinbergi árúkkal, fegyverekkel, órákkal kereskednek. Erre a helytartótanács elrendelte, hogy csak kassai készitményeket adhatnak el. Norinbergi árukkal pedig, mivel külön ily kereskedő nincs Kassán, csak addig kereskedhetnek, a mig ily üzlet keletkezik.[1]

Sőt a helytartótanács a kereskedőknek annyira kedvezett, hogy megengedte nekik is, hogy lakatos árúkat és fegyvereket eladhatnak. Ez ügy kedvező elintézését Hoffmann ágensnek köszönhetik, küldenek neki frt 40-et.

Később a *cipészek céhe* ujra kéri a magisztrátust, hogy a boltokban cipőt ne árúlhassanak, hogy nekik privilégiumuk van s vásáron kivül más városi mesterek sem adhatnak el. — A kereskedőtestület azt feleli, hogy ők nem fuserek, s nem idegen mesterek, hanem ők csakis mások által készitett árukat árúsítanak, éppen úgy, mint általában a monarchiában az összes kereskedők. Ha tehát állana, amit a cipészek mondanak, semmit sem árulhatnának, mert ők semmit sem csinálnak. Kérik tehát a városi elöljáróságot, hogy utasítsák el kérelmüket.

IX. Biráskodás.

1. A viszályok elintézése.

Gondoskodnak a céhszabályok a jó rendről is. Az 1686-ikinak 17. ponja elrendeli, hogy ha a tagok között veszekedés, szitkozódás, gyalázkodás, vagy verekedés támad, azt aki látja, jelentse be öreg uraiméknak, vagy az erre rendelt személyeknek, mert különben 10 frtra büntetik. A súlyosabb vétségeket, lopást, paráznaságot, vérontást, tisztességben való megmocskolást, mint amelyek e fórumot felűlmulják, a városi tanács elé kell vinni.

Az 1769-iki szabályzat e kihágások büntetését is körvonalozza. Kimondja, hogy 1—2—3, de legfeljebb 4 frt-tal sujtsák a kihágót. Ha a felek nincsenek megelégedve az itélettel, felebbezhetnek a városi hatósághoz, valamint szabad azonnal ide fordulniok. Súlyosabb vétség esetén a társaság elöljárósága is ide terjessze az ügyet. A kirótt büntetéspénz a társaság kasszájáé. Megparancsolja, hogy az öregek a fiataloknak a viselkedésben, életmódban, egyezségben jó példát mutassanak. A segédek a főnököknek szót fogadjanak és az üzletet minden veszekedéstől menten és békében bonyolitsák le, a veszekedést, a tisztelet és jó erkölcs sérelmét kerüljék. Mivel pedig az egyetértést leginkább avval lehet megzavarni, ha egymás vevőjét, cselédjét, szolgáját, elcsalják: azért aki ezt teszi, a főnök 2, a segéd 1 frt büntetéspénzt fizet mindannyiszor, ahányszor ezt elköveti.

Az 1826-iki 28. pont nem megy részletekbe, hanem csak azt mondja, hogy az előhozott és idetartozó panaszokat mind-

[6] 1829. augusztus 8.

két párt kihallgatása után igazságosan döntsék el. A nagyobb panaszokat ez is a városi hatóság elé viteti.

Lássuk már most, miként alkalmazták e rendelkezéseket a gyakorlatban és mily ügyekben kellett biráskodniok.

Akadtak, akik egyenesen a *társaságot sértették meg*. Homonnay Szabó Istán szájaskodott, amiért meg kellene őt büntetni; de az öreg urak elengedték neki oly feltétellel, hogyha ez mégegyszer megtörténik, nem fog kicsúszni a büntetés alól.[1]

Szabó Mihály *vásári veszekedő* pedig egy izben engedetlenkedett, ezért fogházra (Büttelstube) itélték. Büntetését azonban, amint a jegyzőkönyv röviden megjegyzi, mégis fölfüggesztették.[2]

A keresztúri szt. háromságnapi vásáron Márton Mihály és Leitner Gottfried Steyrer a Bruderschaft ellen simfelő szavakat mondtak. Hosszan tárgyalják és 20—20 Rfrtra büntették őket, de leengedik 18—18 Rfrtra, amit meg is fizettek. (1736. jun. 18.)

Scholtz György uram igen sokat vétett a Bruderschaft ellen: Az árúmegállitó jog költsége fedezésére reá kirótt összeget nem fizette be, sőt e célra semmit sem akar adni. A Bruderschaftot gúnyolta. És amikor megüzenték neki, hogy hivatalosan fölkeresik ezért, nem volt otthon, amikor pedig otthon találták, részegen feküdt s nem is reflektált arra, hogy ily szókat mondott-e vagy nem. Előhivták tehát, de hevesen tagadta a sértő szavakat. A társaság a városi biróság elé akarta állitani, de a midőn mégis csak bevallotta, hogy hibás és kegyelmet kért, irgalmasan határozta, hogy a kegyelmet megadja neki, ha a testület minden tagját az elsőtől az utolsóig megkéri és 15 frt büntetést fizet.

Ugy látszik, nagyon megörült, hogy ily olcsón megszabadult, mert az itéletet megköszönte s 6 frt-ot rögtön le akart fizetni, amit meg is engedtek neki.

Hogy azonban a testületnek és egyeseknek rossz hire ne kerekedjék, kimondották, hogy az ily ügyeket és itéleteket 24 frt büntetés terhe alatt titokban kell tartani.[3]

Legtöbb veszekedés történt a vásárok alkalmával, amit, bizonyára az uti izgalmak, az eladási versengések és az italozás okozott. Anschauer András uram bepanaszolja *Schröger* uramat, hogy szolgáját, Deák Miklóst hundsfütternek és bernhajdernek és egyébnek szidta. Elhatározták, hogy máskor a vásáron ne legyen veszekedés. Most pedig a vétkeseket megbüntették és megparancsolták, hogy egymást kérjék meg.[4]

Szabó Mihály és Szekeres Márton panaszkodnak, hogy *Vass Mátyás* Tokajba részegen jött és becsületükben sértette, ördögadtával szidta őket. Vass mindent tagadott, de az igazság kiderült és 10 frt büntetést fizetett.[5]

[1], [2] 1691. augusztus 17.
[3], [4] 1694. április 23. [5] 1694. július 9.

Päyerl Tamás uram panaszt tesz, hogy Szatmáron *Märay* uram bernhayter, pribik és schälma szavakkal szidta és gyalázta, amiért ő a tisztelt testület igazságos itéletét kéri. Märay azt feleli, hogy ittas állapotban tette s erről másnap mit sem tudott. A testület kegyelemből (grátiából) így itélkezett: Märey nyilvánosan kérje meg őt és becsületét adja vissza. A Bruderschaftnak pedig egy tonna jó bort adjon. Ez utóbbi elég kedélyes záradék, de legalább volt mi mellett összebékélni a feleknek.[1]

Baszel Gottfriedet, mivel verekedett, megbüntették egy dukátra = 4.95 mf. és ad önként hozzá még 4.95-öt.[2]

Előfordulnak *üzleti viszálykodások* is, amelyekben itélkezni kell.

Neumány panaszt tesz, hogy *Payerle* az ő fuvarosát elszerződtette. Mivel ez első eset, határozzák, hogy fizesse meg a 4 frt 80-at, amivel Neumánynak többet kellett adnia az uj fuvarosnak. De ezentúl 10 Rfrt-ot fog fizetni, aki ilyet tesz.[3]

Romajroni Jeromos előadja, hogy neki *Romaldó Jaszióval* az elszámolásban diferenciái vannak. Előhívták tehát és kihallgatták Romaldót. A följelentésből kitetszett, hogy mig Romajroni rendesen és tisztességesen vette ki járandóságát, ellenben Romaldó többnyire vásárkor, Romajroni távollétében és pedig az első évben 120, a másodikban 60, a harmadikban 50 frttal többet. Megitélik tehát, hogy a végleges számadás szerint 255 frt és 77 denárt minden további kifogás és nehézség nélkül készpénzben fizessen meg. (1728.)

Romaldó Zachió ezután *Cettó András özvegyével* állott össze és Cetto-Zachió cég alatt vezették üzletüket. Cettóné azonban az üzletet egyszerűen magának vette, amint az több előadott irásból, különösen a másoló-könyvből (Copierbuch) is kitetszett s maga Cettóné is elismerte. Zachió tehát most a hitelezők minden követelése alól szabadnak mondotta magát, annyival is inkább, mert a társas cég elkülönűléséről úgy irásbelileg, mint Eperjesen szóbelileg értesítették a hitelezőket, akik nem voltak ellene. Lelkiismeretes megfontolás után Zachiót felmentették az összes passzivák alól s utasították Cettónét, aki a kereskedést átvette és egyidő óta egyedül folytatta, hogy elégítse ki összes hitelezőit, akiknek irásbelileg és szóbelileg kötelezte magát. (1735.)

2. A vásározás ügyei.

A vasutak előtti kor kereskedelmének egyik legfőbb mozzanata a vásárjárás volt. A vásárokon nyilt a legjobb alkalom az elárúsitásra. A régi jó időkben is a pénzszerzés az emberek életében elsőrangú szerepet játszott. Épen azért nem csodálkoz-

[1] 1689. julius 16. [2] 1770. november 22. [3] 1698. április 24.

hatunk azon, hogy a vásári rendtartás annyi sok szabályozásával találkozunk régi emlékeinkben és hogy a kassai kereskedő társaság is sokszor volt kénytelen a vásári viszálykodás ügyében biráskodni.

Az 1686-iki céhszabály megkivánja, hogy különösen a vásárokon jórendben és békében legyenek a tagok. Oda és vissza *együtt indúljanak,* az úton egymást el ne hagyják, senki előre ne nyargaljon. Akinek szekere elakad, vagy bármi baja történnék, azt atyafiképen segítsék akárhányszor is, hogy velük együtt mehessen. Mert ha az ily elhagyottat meglopják, vagy bármi baja esik, kárának felét az elhagyók viselik. De ha pontatlansága miatt történik baja, maga igazitsa el.

A sátorokat *nyilvetés* szerint való sorban állítsák fel. Aki valami okból előbb érkezik is meg, a sátorépitéssel várja meg a többit s előbb ne árúsitson. Az ezek ellen vétők 20 tallért fizetnek.

Ha valakit meglopnak, öreg uraimék segítsék a tolvajok fölkeresésében.

Azonban alig léptették életbe az uj szabályzatot, a tagok e rendelkezéseket nem tartották meg. Többen panaszkodtak, hogy a vásárra menetelkor vétenek a jórend ellen, kimondják tehát, hogy egyik szekér a másikat a külvárosban várja meg s együtt indúljanak.[1]

De a rend csak nem állott helyre, sőt a Brudervater jelenti, hogy az utóbbi tokaji vásáron *Carove* uram emberei a sátorépitésnél az artikulus szerinti rendet nem tartják meg. És leginkább hibáztatják Szabó Jakab szolgát, aki beismeri és azt mondja, hogy azért kellett neki másutt felállítani a sátort, mert a sárba jelöltek ki neki helyet. Mely mentegetőzésére engedetlensége miatt nagy elnézéssel csak 3 frt-ra büntetik. Kérje meg a tisztelt testületet.

Wahl Sámuel uram is vétséget követett el. A már egyszer felállitott sátorát lerontotta és szokás ellenére más elé állitotta. Elég jelentékeny összeget, 18 frt büntetéspénzt szabtak reá.[2]

De a vásáron a versengések továbbra is fönnmaradnak, minduntalan jelentik, hogy a tagok más helyre épitik sátrukat, különösen *Szabó Mihály* ellen sok a panasz. Mittelstatter Kristóf bejelenti, hogy a vásárokon mindig veszekszik (bizonyosan előre tolakszik), Szikszón az ő bódéjára azt mondta, hogy az suszter-sátor.[3] A következő gyűlésen ujra bepanaszolják, hogy a vásárokon továbbra is veszekszik, nem respektálja a testvéreket. Ezért 3 frt 60 krajcárra büntetik s megintik, hogy máskor a sátorépítésnél rendet tartson. Hogy pedig a jó rend meglegyen, nyomban sorsot is huznak, amely mindenkire kötelező.[4]

De nemcsak egymásközt versengtek a kassaiak, hanem viszálykodtak a sorrend miatt a ***különféle városok kereskedői*** is. Ezért bízzák meg Carove Jakabot, hogy kérje meg Kassa

[1] 1688. május 2. [2] 1689. julius 16. [3] 1691. julius 30. [4] 1692. február 9.

város bíróját, írjon Tokajba és Ujhelybe az udvarbírónak és Lőcse városának, hogy a vásárokon való eladásnál rendet tartsanak.[1]

Az árúk értéke meg volt hivatalosan szabva és tilos volt *árleengedéssel* konkurrenciát támasztani egymás ellen. Ezért panaszkodnak *Szendrey Szabó Istvánra*, hogy a vásárokon, sőt itthon is árújával alkudozik. Azzal büntetik meg, hogy a vásárokra mindig hátúl menjen, vagyis ő legyen az utolsó s ha itt a városban alkudozik, áruit lefoglalják.[2]

Holuboky ellen is nagyon sok a panasz. Ugy látszik, nagyon igyekezett jó vásárokat csapni és a vevőket mások elől elhóditani. Rendzavaró viselkedése annál feltünőbb, mert 1691—92-ben atya *(Brudervater)* is volt és újra is jelölték. Bepanaszolják, hogy a vásárokra mindig előre utazik és előre épiti sátorát, a mint Szikszón is történt. Megbüntetését a legközelebbi összejövetelre halasztják.[3]

A következő évben a vevőkkel Szepsiben folytatott tilos alkudozás miatt csakugyan 40 frtra büntetik.[1]

Ugyanekkor bejelentik őt, hogy a tokaji és ujhelyi vásárra nem utazott rendesen. A sátorállitásnál pedig a neki tetsző helyre odafeküdt és senkit oda nem engedett építeni. Ezért és mivel az útra a sorrendet megállapitó cédulát nem vette meg, 9 frtra büntették.

A következő gyűlésen azonban már egy csomó panaszt ő hoz fel. Először is, hogy méltatlanúl vádolják őt, hogy a Payerl árús szekere lovát megfogta és elvezette azon helyről, ahová sátort emelni akart. Aztán bevádolja Schneider György embereit, hogy Szepsiben az ő helyére állitották sátorukat. Tokajba utazva, nem akartak neki előfogattal segíteni. Sőt még a más baját is szivén viselte, az is fájt neki, hogy Göncön Schneider és Neumány Jakab emberei a „Mikolos" helyére álltak és azt mondták, hogy oda állnak, ahová akarnak.

Neumány erre azt felelte, hogy előfogatot nem is kért. Mire kimondták, hogy az emiatt való panaszát abba hagyják. A gönci ügyben pedig panaszoljon Miklós, ha sérelme történt.

Ugy látszik, azon sértők fogását követte Holuboky, akik maguk állanak elő panasszal s támadólag lépnek föl, hogy őket ne bántsák. De nem jól számított, mert Neumány bepanaszolta őt, hogy Ujhelyből hazajövet Kisszaláncnál Payerlével veszekedett és azt mondta, hogy ha így fognak menni a dolgok a Bruderschaftban, inkább a cigányokkal tart, mint velök. Képzelhető megütközést keltett e nyilatkozata és arra itélték, hogy kérje meg a céhet és máskor ilyet ne mondjon, mert megbüntetik.

Hogy pedig rend legyen, az elutazásnál mindig vegyenek sorrendet megállapitó cédulát és az elindulás és visszajövetel óráját jelölje meg az atya.[5]

[1] 1691. augusztus 17. [2] 1692. február 29. [3] 1692. február 29. [4] 1695. junius 8. [5] 1695. junius 11.

Ugy látszik, idők folyamán a jobb üzleti fölszerelések, fuvarozások, postai teherszállitások, házalások és vándorkereskedők miatt a vásárok jelentősége folyton csökkent, csökkent a panaszok száma is. Az 1826. szabályzat 23. pontja már nyiltan hangoztatja, hogy a házaló kereskedés egészen visszaéléssé növekedett és a sok vásár is csak káros, mert a meglévő üzletek a szükségleteket teljesen kielégitik. A vásárok jelentőségének e csökkenése lehet az oka, hogy a jegyzőkönyvekben vajmi kevés vásári ügy fordúl elő a XVIII. század folyamán.

1702-ben elrendeli a testület, hogy a vásárra sorshuzás szerint utazzanak és a sátorépitésnél szigorúan alkalmazkodjanak az artikulusokhoz, aki ezek ellen vét, akár úr, akár szolga, megbüntetik.[1]

1711-ben a fölmerült panaszok alapján kimondják, hogy a kis szatócsok, akik be vannak véve a Bruderschaftba, a vásáron a jobb rend kedvéért cédulát vegyenek s aki nem a cédula szerint építi sátorát, 5 frt-ra büntessék.

Ha a vásárkor kijelölnek egy órát és ha valakinek még elvégzendője van, a többiek fél órát várjanak még rá.[2]

1736-ban Márton és Leutner bepanaszolják Steyrert, hogy a nagyváradi vásáron az első helyet foglalta el.

3. A temetések ügyei.

A céhszabályok arra is törekedtek, hogy a tagok közt a kölcsönös barátságot, testvéries érzést ápolják. Megkivánták tehát, hogy elhalálozás esetén a *végtisztességet* megadják elhúnyt társuknak, vagy feleségének, vagy gyermekének. Minden tagnak kötelessége tehát temetésükön 1 frt büntetés terhe alatt megjelenni.

Ha *más társaságbeli* kivánja a testület résztvételét, előre fizessen 3 frtot s a társaság fele viszi ki a holttestet a házból, a többi pompát más becsületes céhek vigyék végbe. Igy fizet Marten Pfindl felesége temetéseért 3 frtot (1743.), Hermann Sámuel örökösei pedig anyjuk temetéseért 3 mfrtot (1762.)

Az 1769. céhszabály 12. pontja a büntetéspénzt leszállitja. Az elmaradó kereskedőt 25, a segédet 12 dénárral sújtja.

Az 1826-iki szabályzat nem szól a temetésről, aminek talán az a magyarázata, hogy a nagy üzleti versenyben a régi kegyes kartársi érzés alább hanyatlott.

A temetésre vonatkozólag a céhkönyvekben a következő végzések vannak: Aki a temetésen meg nem jelenik, 36 dénárt fizet. (1694.)

Hautzinger szolgája, *Lengyel János* egy temetésen nem viselkedett rendesen és megszökött róla, 1 Rfrtra büntetik (1774.)

[1] 1702. április 12. [2] 1686. céhszabály 27. pontja.

Neumánynak kellett volna Schiszler temetésén a koporsót vinni, de nemcsak akadékoskodott, hanem el is mulasztotta, 1 Rfrtot fizet. (1748. okt. 7.)

Manicziny István és *Hubert* a Laszgallner Ábrahám temetésén nem jelenvén meg, 1 frt büntetést fizetnek. Kröpfel Pál pedig a Neubauer Kristóf holttesténél nem virasztott, 1 frtra büntették. (1651.) Mancziniynak kérelmére a következő évben elengedik a büntetést. A másik kettő azonban lefizette a 2 frtot.

Eddig a temetések miatt különösen a Brudervaternek volt mindig baja. Elhatározták, hogy az einsagerek (bemondók) adják mindig tudtára annak, akinek a koporsót vinnie kell és az időt, amikor a gyászház előtt megjelenjék. Ha valaki bizonyos okból nem mehet, megbízhat mást. (1743. ápr. 3.)

Özvegy *Broky Istvánné* szóbelileg kérte, hogy férje temetési költségeihez járuljanak. Minthogy a negyedeket (Quartalgeld) pontosan fizette, 20 frtot adnak neki. (1848. nov. 23.)

4. A személyzet ügyei.

a) Tanoncok helyzete és előforduló ügyeik.

A kereskedő és személyzete közt felmerült viszályokat is a társaság intézte el és pedig a céhszabályok rendelkezése szerint. A tanoncokról és segédekről mind a három céhszabály megemlékezik és részletesen rendelkezik.

Az 1686-iki azt mondja a tanoncokról, hogy csakis öreg uraimék előtt lehet *szegődtetni* őket. 8—7, de legalább 6 évig tanuljanak. Ruhájuk egyszerűbb (morvai v. meixner) posztóból vagy ura viseltes ruhájából legyen. Ha felszabadúl, öreg uraimék neve alatt erről bizonyítványt kap. Fizet a felszabadulás öröméért a társaság ládájába 2 aranyat, a levélváltságért 1 tallért. Ha jámborúl szolgált, kap urától egy tisztességes öltözetet. Felszabadúlása után tartozik még 2 vagy legalább 1 évig uránál szolgálni. Ha pedig ezt nem akarná, más városba menjen.

Az 1769-iki kiváltságlevél a leendő tanonc törvényes *származásáról* kér bizonyítványt, 4 évi tanulást, a felszabadulásért 1 dukátot kiván.

Az 1826-iki megkülönbözteti a *gyakornokot* (Praktikant), akire 3 évi és a *tanoncot* (Lehrjung), akire, ha magát ruházza 4, ha főnöke ruházza, 6 évi tanuló időt ró. A gyakornok a felszabaduláshoz 12 dukátot, a magát ruházó tanonc 4, a főnöke által ruházott 2 dukátot (aranyat) fizet.

Hangoztatják a szabályok, hogy jámborúl, hűségesen *viselje magát* a tanonc, hogy főnökénél lakjék, hogy főnökétől el ne menjen, különben minden elmulasztott napért egy hetet szolgál. Ha javithatatlan vagy hűtlenséget követett el, bejelenti a testületnek, amely fontos esetekben a városi elöljáróságot kérdi meg, hogy elüzendő-e vagy sem.

Ha a főnök meghal, özvegyénél tovább tanulhat. Hogy pedig magát kellőképen kiképezze, az elöljáróságnak kell rá gondolnia.

Azonban az első céhlevélben kiszabott 6 évet nem mindig tartották meg, ellenben a kivánalmakat kezesekkel szaporították. A gyűléseken történt a szegődtetés s felszabaduláskor a ruha mellé még 20 forintot is igértek.

Krecsmery Andrást, Krausz János üzletébe szegődtetik tanulóul. Tartozik urát 5 éven át hűen szolgálni. Ha ez idő alatt jól viselte magát, felszabadítják s ekkor urától 20 tallér jutalmat és egy tisztességes ruhát kap a céhszabályok szerint. Kezesek érte Neumany Miklós kereskedő és Pokorny Éliás orgonista. (1689.)

A másik tanulója *Schüszler*. 1644-ben mindkettőjüket felszabadították, a 2—2 dukáttal adósok maradtak. Ugyanekkor 6 évre uj tanulót fogad, kiért a tót praedikátor és Miskolci Bodnár János a kezesek. A főkezes tót prédikátor.

A felszabadulás diját a tanoncok nem egykönnyen tudják kifizetni. *Faygenpuncz János Györgyöt* a Bruderschaft előtt felszabadították, fizetett 2 specie dukátot. (1691.) De két év múlva is csak az egyik fejében tud adni 4 frt 20 krt, a másodikat az atya kérelmére elengedték neki.

Épen ezért megtörténik, hogy a főnök e felszabadulási dijat maga fizeti le.

Mikor Schneider György uram két tanulóját felszabadítják, a 2—2 dukát lefizetését ő maga vállalta magára és be is fizette. (1691.) Payerle is magára vállalja inasáért *Schwär Jánosért* a dijat. (1696.)

Az inas szerződésekor fogadalmat tesz: Hostodi és Sartori bemutatták tanulóikat, *Herman Sámuelt* és *Trisztelt*, akik megigérték, hogy rendesen fognak viselkedni és kötelességöket híven fogják teljesíteni. (1739.)

1762-ben elhatározták, hogy minden kereskedő a tanoncfelvételnél és a felszabadulásnál is 1—1 hollandi dukátot fizessen és a tanulólevéltől Rf. 1.30-at, amiből 15 garas a nótáriusnak jár. És ezt nyomban életbe is léptették.

Ha a főnöknek panasza van tanulója ellen, a társasághoz fordúl. Pl. Mader János inasát bepanaszolja engedetlensége miatt (1700.) Sturm Jakab jelentkezett szolgája, *Saláta János* miatt (1741.) *Rusz Jakabnak*, a Haderer cégnél kitanult segédnek nem akarják a tanulólevelet kiadni rossz magaviselete miatt. Szolgáljon intő példáúl a többi tanulónak. (1823.)

Kassa, úgy látszik, tekintélyesebb hely volt, mert idegen helyről is ide fordultak tanácsért tanoncügyben.

Pauer Mátyás Miskolcról 2 pont felől felvilágositást kér: 1. Kell-e a tanonccal szerződést kötni? 2. Ha elszökik a tanonc, a kosztot, a ruházatot és a kárt megfizeti-e? Azt felelték: 1. Okvetlen irásbeli szerződést kell kötni a szülőkkel vagy a gyámmal. 2. Ha a szökés okát nem tudja, a biróságnál kérje a szenvedett kár megtéritését.[1]

[1] 1757. január 10.

b) Kassán az egyes főnököknél kitanult kereskedő-tanulók 1788—1826.

1788. Ringelsdorfer, Krausz és Laszgallner. Neumány és Rumynál Sekusch.

1790. Fried et Compnál Mohl József, Basel Gottfriednél Henselmann Imre, Neumány és Rumynál Kreichel Ján. György, Dürner és Désynél Katona Zsigmond.

1792. Lorberernél Kirián Ignác, Neumány és Ruminál Rumi József, Haderer és Wandratseknél Schneider.

1794. Fried Jakabnál Oszterlane András, Dürner Mihálynál Turi Samu. Fried Mátyás és Laszgallnernél Spinner Jakab, Ochsz Sám. Jakabnál Ochsz Ferdinánd Kutrabnál Schmid Antal.

1795. Jakab Ochsznál Gottfried, Krausz Mih. Jánosnál Scheffer Gottliebert, Fried Jakabnál Pósch Ádám, Neumány et Rumynál Fröhlich Sámuel, Dörner Dánielnél Sártoris György.

1796. Tauber I. G.-nál Tauber János.

1798. Ochsnál Hallbig Károly pozsonyi

1799. Lorberernél Tele Jakab apatloni, Fried és Laszgallnernél Friverth Lajos lőcsei, Fischtrovits és Pauernél Kilián Pál iglói, özv. Mohlnénál Prichradny.

1800. Fried Sámuelnél Tauber Dániel, Neumány és Rumynál Mahr Sámuel, Kutrabnál Stoppan Károly és Troján János, Pettkónál Hirschler Mihály, Haderer és Wandracheknél Koppy János

1802. Neumány és Rumynál Leutner Sám., Fried Sámuelnél Birnstägel Kristóf.

1803. Fischtrovits et Paurnál Lakner Mátyás, Ochsz Sámuelnél Schmidt Sám., Ochsz Sámuelnél Minich Gottlieb, Lorberer Gottfriednél Graszl, Koppy Jánosnál Strobel, Kutraba Agostnál Brody István.

1805. Ochs I. S.-nál Ochs Fer. József, Henszlmann Imrénél Ochs Jakab, Schaller Antalnál Bakos József, Hajdunál Kroch Mihály, Fried et Compnál Mohl Károly, özv. Grimm Dánielnénál Saláta József, Neumány és Rumynál Grube József, Heiderer és Wandracseknél Wandracsek János.Háderer Józsefnél Chehovitz Alajos.

1806. Hautzingernél Hautzinger, Sikosnál Varga János, Rumynál Prelauf Sámuel.

1807. Csida és Stefaneknél Hauszer Ant. Kár., Pettkó Sándornál Somogyi István, Fried Sámuelnél Fried Károly, Koppinál Schiller Károly pesti, Moll Testv.-nél Koromzay Frigyes késmárki, Moll Testv.-nél Kis Konst. székelyföldi.

1808. Rumynál Édeskuty József lőcsei, Scheidlernél Fünckh János tokaji, Koppynál Lukatsik Ignác gölnici.

1809. Fischtrovics és Pauernál Biermann Ján. pozsonyi, Wandracseknél Mariantsik Istv. iglói, Braszlin W. et Compnál Walkó Márton gölnici.

1810. Scheider és Bierbauernél Kontray Antal, Friednél Bányafi Mihály, Brokynál Khun János miskolci, Brandl özv. és Tsanál Breuer Antal, Rumy és Lindternél Cornidesz, Finknél Schmidt József kassai, Scheidler és Bierbauernél Fischer Péter, Scheidler és Bierbauernél Schinder József, Moll Testvéreknél Cerva Károly, Ochs és Laszgallnernél Rojkó András, Niemandfreundnál Zavojszky Péter.

1811. Rumy és Lindternél Pauer Gottf. Koppi Jánosnál Dobi Lipót és Bonjár Ferenc, Pettkónál Lang János, Baszelnél Adriányi Vilmos, Niemandsfreundnál Brilik József.

1812. Moll TestvéreknélEstán Gábor és Weszler Lipót.

1814. Scheidler s Bierbauernél Scheidler Lipót kassai, Mollnál Steinhübel Sámuel eperjesi, Niemandsfreundnál Esch Bertalan pozsonyi, Niemandsfreundnál Ringelhan Ferenc egri, Broky és Trojánnál Weber Sámuel kassai, Pach József miskolci, Mezzey József miskolci, és Hentscher József kassai. Tsida Mátyásnál Butkay József szántói, Rumy Józsefnél Mudrony Károly késmárki és Kraicsevics János tályai, Wandracsek Jánosnál Wandracsek Ferenc kassai, Baszel F. G.-nál Henszelman Gottf. pozsonyi és Rasztókay

János kassai, Baszel Gottfriednél Gertinger István eperjesi.
1816. Scheidler et Bierbauernél Simon Turnus kassai és Weisz József kassai, Mol'nál Keschelbauer Károly eperjesi, Hader Mátyásnál Fischer Antal kassai, Baszel Gottfriednél Reitner Gottlieb pozsonyi.

o) *A segédek helyzete és előforduló ügyeik.*

Mindhárom céhlevél szabályozza a segédek helyzetét is. Az 1686-ikinak legfőbb gondja megakadályozni, hogy a személyzet gazdát valami ürügy alatt meg ne *károsítsa.* Eltiltja tehát, hogy a legények és inasok uruk házán kívül másutt lakjanak és bármi holmijukat másutt tartsák. Uruk tudta és akarata nélkül fizetésüket kivegyék, maguknak ruhát csináltassanak. Amely segéd ezek ellen vét, fizetését veszíti, az inas erős büntetésben részesűl.

Elrendeli továbbá, hogy 10 frt büntetés terhe alatt senki a más cselédét, szolgáját, segédjét semmiféle ürügy alatt *el ne csalja.* „Boltos legényt" is csak öreg uraimék tudtával szabad szegődtetni.

A verseny kizárásáról is gondoskodik, midőn kimondja, hogy segédek a maguk hasznára nem kereskedhetnek.[1]

E rendelkezéseket az előforduló esetekben alkalmazták, sőt kibővítették részletezéssel és új gyűlési határozatokkal.

Midőn 1735-ben sok panasz jött a főnököktől a szolgák (segédek) viselkedése ellen, a következő *határozatokat* hozták:

1. Az utcán és otthon való *verekedés* szigorúan tilos, feleselésbe se szabad elegyedni, barátságosan kell viselkedni és ha egyenetlenség keletkezik, nem mindjárt szóváltásba és verekedésbe fogni, hanem haza menni és elmondani, hogy a főnök intézze el.

2. *Rossz korcsmák* és gyanus zugok látogatása, valamint az itteni császármalom látogatása nem tetszik a főnököknek és nem is illik tisztességes szolgákhoz, mert ezeknek rendesen rossz következményei szoktak lenni.

3. A mindennapi *kávéházba* járás, a billiárdjáték, melyet egyesek gyakorolnak, a kugli és más játék pénzbe kerülnek és egyes főnököknél suspiciót (gyanút) keltenek. Ajánlják, hogy mindebben mérsékeljék magukat, hogy ne legyen határozott tilalom a következménye.

4. Mivel egyesek a tilalmas és szégyenletes éjjeli *kimaradást,* sőt a falon való átmászást gyakorolják, ami rendkivül erkölcstelenség, a legszigorúbban megtiltják és ilyet senki semmi ürügy alatt ne tegyen.

5. Megengedik, hogy az *eddigi kereskedelmi társaságukat* (Handels Bruderschaft Compagnie) fenntartsák, de azzal, hogy békében és egyezségben éljenek. Mert ha a pontokat meg nem tartják, kénytelen lesz a Bruderschaft visszavonni engedélyét.

[1] Az 1686-iki szabályok 9., 11. és 13. pontja.

Aki tehát az első 4 pont ellen véteni mer s nem viseli magát tisztességesen (in honneter conduite), tudja meg, hogy nemcsak a főnöke küldi el állásából, hanem egyáltalán itt *főnök fel nem veszi.* Sőt a 10. §. azt mondja, hogy ha az ilyen rossz viselet miatt elküldött szolga másutt keres alkalmazást és esetleg kapna is, a Bruderschaft az elbocsátás okát megírja és érdeme szerint kihirdeti.

E határozatokhoz a *legidősebb* alkalmazottakat összehívták és a pontokat a Bruderschaft előtt felolvasták nekik azzal a paranccsal, hogy az összes szolgákat hivják össze és erről őket értesítsék, amit még aznap el is végeztek. (1731. ápr. 9.)

A későbbi szabályok is hangsulyozták, hogy a segédek a főnökkel szemben, egymás közt és az üzletben jól viselkedjenek. (1769. priv. 8. pontja.)

A meghatározott esti órában haza menjenek, éjjel ne maradjanak ki, adóságot ne csináljanak, minden kihágástól óvakodjanak, hogy jövendő pályabeli s családapai kötelezettségükre előkészüljenek. Aki ezek ellen vét, megbüntetik. (1826. priv. 8. p.)

A *vásárra* menetellel járó szabadság levegője a kereskedő szolgák és irnokok (Diener und Schreiber) fejét is megzavarja.

Panaszt tesznek ellenök, hogy nincs respektusok az uton a főnök uraimék iránt és nem akarják tenni, amit nekik parancsolnak. Kérik a főnökök, hogy a Bruderschaft alkalmazza ellenök az artikulusokat. Egyelőre azonban csak megintik őket, hogy a szekereken a vásárra menve, szót fogadjanak és kérdezzék meg, mit tegyenek, különben a büntetést nem kerülik el. (1698. nov. 1.)

Talán a fegyelmezettlenségnek épen az is az oka, hogy a fontos vásári alkalmakkor a főnökök is jobban kedveskednek alkalmazottaiknak. Meg kell tehát szoritani őket. Elrendelik, hogy a mai naptól a vásárra a szolgáknak 6 polturánál több készpénzt ne adjanak 10 frt büntetés alatt. Amely főnökök pálinkát szoktak reggel adni, szüntessék be.[1] (Egyéb tárgy e gyülésen nem is volt, ugy látszik, csak azért jöttek össze.)

A segédeknek nem szabad helyüket kényük-kedvök szerint elhagyni. A 3 havi felmondást mindkét részről meg kell tartani. Helyben más üzletbe csakis a főnök beleegyezésével szabad belépni, ellenkező esetben 6 hónapra távozni kell a városból.[2] És tényleg, amely segéd helyének fölcserélésével szabálytalanságot követett el, megbüntették.

Schöpfberger Márton Wagner Jakabnál volt alkalmazva. Mivel bejelentés nélkül ment Graner Lenerhez, 2 dukátra (10.16 mf.) büntetik. (1771.)

Ardtner nevü, Meltznél kitanult szolga Brattobeveránál állást keresett és talált is, de szavát a segéd be nem váltotta, helyét el nem foglalta. Kérjen ezért Brattobevarától és az egész testülettől bocsánatot. (1774.)

[1] 1729. május 1. [2] Az 1826. priv. 7. pontja.

Laszgallnert elküldték Glatzingerhez, hogy szolgájának, *Salátának* parancsolja meg, hogy volt urával, Sturmmal számoljon el, mert különben ez biróság elé állitja. Glatzinger válaszolja, hogy megparancsolja. (1741. jan. 10.)

Más oldalról azonban a társaság a segédeket *meg is védi* a főnökökkel szemben. A kereskedelmi szolgaurak (Herrn Kauf- und Handelsbediente) irásban panaszkodnak, hogy Payerle uram őket becsületükben megsértette és elégtételt kérnek a Bruderschafttól.) Payerle mentegetőzik, oogy nem nevezte őket tudatlan vagy hozzá nem értő embereknek. Bizonyítsák be, hogy őket gúnyolta. Stockinger Mátyás az összes keresk. szolgák nevében kijelenti, hogy be tudja és be akarja bizonyitani, hogy róluk ilyet mondott. A bizonyítást és itéletet a következő gyűlésre halasztották, mert a tanui nem voltak jelen.

A következő összejövetelen (ápr. 7.) két tanu, Släger Sá muel és Pankovics Mátyás bizonyították bünösségét. De ő tagadta, bár ismét Carove is ellene vallott, mire szóval és kézadással bocsánatot kért s igérte, hogy többet ilyet nem tesz.

Gondoskodnak róla, hogy minden segédnek rendes fizetése legyen. Elhívnak néhány szolgát, mert nincs megállapított fizetésök és ha el akarnak menni, nem tudnak megegyezni főnökükkel. Megparancsolják, hogy ezután rendes fizetést állapítsanak meg. (1738.)

Ha a ***főnök és segéd között*** viszály tört ki, a társaság itélkezett: Romualdó Zachió volt szolgáját, ***Csaik Gottliebot*** bepanaszolta s kérte, hogy a következő 4 pont felől kérdezzék ki:

1. Tartozik-e a cégnek 21 f. 10 d-ral? Erre azt felelte, hogy megfizeti.

2. Csaik uram beszéljen a keresztúri vásári bevételről és a Tokajban elveszett 30 és egynéhány frtról s feleljen, hova lett a pénz? mert ő az oka, hogy elveszett ez a pénz, miután oly rosszúl viselkedett, hogy neki (urának) Tokajban a sátorból kikellett mennie. Csaik feleli, hogy nem tudja, miként történt, a mennyiben ő Tokajból hazajött, a szekér pedig Szt.-Péterre ment és Zachió nem is mindjárt Szt.-Péteren, hanem Miskolcon olvasta meg a pénzt és pedig egyedül.

3. Kérdezzék meg a Zahió uram parancsa ellenére adott kölcsönről, különösen amit Schneider uramnak adott. Csaik feleli, hogy amit saját hatalmából adott kölcsön oly embereknek, kiknek a keresk. könyvekben nem volt számlájuk, azt be is akarja hajtani.

4. Kérdezzék meg a kereskedelmi könyvek gumizása felől. Erre azt felelte, hogy az a Zahió tudtával történt. Zahió borokat adott el Knoblauchnak és árát segitett kiszámítani, az irodában ült és nézte a radirozást. Ez állitását kész esküvel is megerősíteni.

A Bruderschaft határozata: 1. Mivel Csaik az első pontra nézve védekezésében kötelezte magát fizetni, adjon át a Bruder-

vaternek oly értékü zálogot és 2 hónapon belül váltsa ki. Ha nem váltja ki, Zachió eladhatja. 2. Mivel Zachió elég tanuval bebizonyította, hogy Csaik oly rosszul viselkedett, hogy a sátorból is el kellett mennie, a rossz viselkedés miatt 6 font fehér viaszgyertyára büntetik; még pedig 3 fontot a nagytemplomnak, 3 fontot az evangelikus német imaháznak adjon. 3. A kölcsönökre nézve Csaik igérete szerint irásban kötelezte magát, hogy behajtja és a kötelezvényt adja át a Brudervaternek. 4. Erősítse esküvel, hogy a radirozás Zachió tudtával történt. (1735. jan. 7.)

A szolgának is volt panasza a főnök ellen. Megesett, hogy ilyenkor saját főnöke tette magáévá az ügyet és vitte a társaság elé: Brattobevera szolgája, *Gstätner Ferdinánd* nevében panaszkodik Wagner Jakabra, hogy követelését nem téritette meg. Hevesen összeszólalkoztak ketten, mire kimondták, hogy Wagner a teljes költséget Rf. 14-et fizesse meg a szolgának. (1771.)

A segédek egymás közti veszekedésöket is a társaság elé vitték: Payerle szolgája, *Miksa* panaszkodik Gräsz szolgája, *Salajdi András ellen,* hogy ez őt Hundsfűsz-szel traktálta. Mentegetőzik, mire azt mondják neki, vigyázzon máskor, mert megbüntetik. (1698. ápr. 7.)

Külömben pedig a segédeket *megbecsülték,* többször uraknak (Herrn) mondja őket a jegyzőkönyv s a társaság életében ők is részt vesznek. Hogy a segédek is részt vettek a gyüléseken, mutatja az 1769-iki szabályzat 2. pontja, mely a gyűlésről elmaradó segédet 25 dénárig bünteti. Ha pedig valamely segéd külön gyűlést akar összehívni, 42 dénárt fizet ezért. A 12. pont szerint a temetéseken is meg kellett jelenniök, különben 12 dénárral büntették őket.

Hogy a segédek legalább is hány évi müködés után *lehettek főnökök,* az utolsó kiváltságlevél megszabta, elrendelvén, hogy minden kitanult inas 6 évig tartozik segédeskedni, magát szakmájában kiképezni. E hat évet csakis különös okokból szakíthatja meg egy időre, pl.: betegség, haláleset miatt. A hátralevő segédi évek alól csakis a városi tanács adhat a társaság meghallgatása után felmentést sulyos esetekben, pl. a szülők betegeskedése miatt, de csakis akkor, ha a fiu képességeit, jó erkölcsét kellőképen bebizonyitotta. (Az 1826. priv. 5—6. pontja.)

A jegyzőkönyv a segédek mellett *irnokokat* (Schreibert) is említ. (1698. nov. 1.)

Schmutz Kristófot pedig *könyvvezetőnek* (Buchführer) mondja (1698. márc. 5.), ami alatt azonban könyvkereskedő értendő.

Nagyon érdekes, hogy a segédek már 1696-ban társaságot (Compagnie-Cassa) alkottak, mely különösen társas életöket és betegsegélyezésöket volt hivatva ápolni.[1] A bevezetésben megjegyzik, hogy már régen akartak saját maguk és a jövő nemzedék számára rendet és társas kasszát alkotni s most léte-

[1] Egykoru alapszabályai Binder Samu úrnál, a pénztár iratai között.

sitik is, mert már régen nem voltak oly nagy számmal, mint jelenleg. Kimondják, hogy:

1. Minden tag tartozik havonkint 30 dénárt fizetni. Ha beteg vagy ha uton volt, vagy más érdemes oka van, elintézett ügye vagy szerencsés hazajövetele után a legközelebbi vasárnap vagy ünnepnapon köteles befizetni a 30 dénárt, mit ha elmulaszt, kétszeresen fizeti.

2. Ha idegen kereskedősegéd (Kaufmannsdiener) jön a városba s kondicióba áll s nem akar a társaságba belépni, 3 frt 60 krt fizet. Ellenkező esetben, ha valami mulatságot rendeznek, ne vehessen részt, ha csak azon illetékének, melyet a kasszába kellett volna befizetnie, kétszeresét nem adja meg.

3. Ha valamely kereskedő ifju (Handlungs-Jung) isten kegyességéből tanuló éveit becsületesen eltöltötte és a segédek közé felvették, köteles 1 frt 80 krt a kasszába befizetni s köteles a társaságba beállani.

4. Ha valakit másutt avattak fel (getauft wurde), felavatási díjat (Taufgeld) e kasszába is fizessen. Az összeget a társaság szabja meg saját jóakarata és az illető vagyoni viszonyai szerint s akik e felavatáson (Taufe) jelen vannak, ne prédálják vagy ne igyák el mint régen. Idegenből való kereskedősegéd csak a mesterek (Meister) engedélyével lehet jelen bírság terhe alatt.

5. Ha valaki rekráció idején beteg, vagy nincs otthon vagy egyéb helyes okokat tud felhozni, amiért nem vett részt a mulatságon, a kasszába adandó összegnek a felét fizeti. De ha ok nélkül tartotta távol magát, az nemcsak ezt fizeti, hanem büntetést is szab rá a társaság s ha nem akarja magát alávetni, kizárják a társaságból.

6. Ha idegen és uj segéd jön, aki a társasággal tartani akar és további szerencséjét keresi itt, isten hozottat (Willkommen) tartsanak tiszteletére s az elutazónak istenhozzádot (Valete) a kassza állománya szerint.

7. Ha a társaságból valaki hosszas betegségbe esik s hiányt szenved s oly nagy nyomorban volna, hogy magán nem tud segiteni, a kassza képessége szerint tettel és tanácscsal támogassák.

8. Kerülni kell minden fölösleges veszekedést és gyalázkodást s ha mégis előfordulna valamely mulatságon, a sértett jelentse be a társaságnál s a vétkes köteles a büntetést befizetni a kasszába.

9. Aki gyűlésen és összejöveteleken előző kimentés nélkül meg nem jelenik, 15 dénár büntetést fizet.

Megerősitésül e kis kontraktust aláirták Kassán 1696. január 1.

Stockinger Mátyás	Peduzio Carlo	Schwärt János	Schneider Mátyás
Klerch András	Sadler János	Neumány Ádám	Cetto György Mária
Árvay János	Krezmer András	Schmidt György	Szokoloczy Ferenc
Granden Onofrio	Pankowitsch Mátyás	Sarajdel András	

d) Kassán az egyes főnököknél kitanult kereskedő-tanulók 1817—1853.

1817. Ochs és Laszgallnernél Fischer Lajos Neusohl, Niemandsfreund és Leutnél Sager Károly N.-Károly, Fischer Peternél Denkner Samu Rozsnyó*, Axmann Vince Kassa, Wandratschek János özvegyénél Wandratschek Ignác Kassa, Henszelmann Imrénél Fiedler Károly Chemnitz, Schönhofer Jakabnál Török István Kassa, Broky és Trojánnál Jenney József Debrecen*, Lipert Serafin Gölnic.

1818. Henszelmann özvegyénél Fritz Cretier Pest, Niemandsfreund és Leutnél Sepenburg Ignác Wien*, Weixelberger Márton Kassa*, Fischer Péternél Hanf Antal Pécs, Tschida Mátyásnál Steger Ferenc Kassa, Pollagh és Grubenél Schneider Ferenc Einsiedl, Schönhofer Jakabnál Behm József Debrecen, Rumy Józsefnél Petscharszky Imre Homonna, Kopy és Comp.-nál Kopy István, Kassa.

1819. Pollagh és Grubenel Záborszky Samu Stoosz, Henszelmann Imre özvegyénél Rainer Károly Ujhely, Moll I. W.-nél Hartmann Károly Gölnic, Brüllichnél Kosvitzky J. Bártfa.

1820. Pollagh és Grubenél Seidl József Ungvár, Baszel I. G.-nél Gerhardt András Kassa, Lindner Samunál Genersich Károly Késmárk, Schönhofer Jakabnál Schönhofer Samu Pozsony, Ochs és Laszgallnernél Fuchs Károly Lőcse, Moll I. W.-nél Harrmann Károly Pozsony, Kopy Mihálynál Kopy Mihály Wala in Wieseburger Ctat, Fabry István Kassa.

1821. Niemandsfreund és Leutnél Demszky János Biala, Szilézia, Doby Károly Kassa, Rumy Józsefnél Rumy Samu Igló, Fischer Péternél Reichel János Kassa, Tschida Mátyásnál Krutsay András Kassa, Weress József Kassa, Hauzinger Ferencnél Szitkowszky A.

1822. Wandratschek özv.-nél Wandratschek Ferenc Kassa [1], Broky és Trojánnál Const. Sándor Patak, Pollagh és Grubenél Benigny József Igló, Brüllich Józsefnél Lehotzky András Kassa, Fischer Károly Kassa, Henszelmann Imre özv.-nél Münnich József Igló, Haderer Mátyásnál Rusz Jakab Alb. Dobrő, Bonchard Ferencnél Janka Károly Ragály, Gömör.

1823. Laszgallner A.-nál Kamitska K. Késmárk, Hader és Társánál Tschida Mihály Ilmitz.

1824. Broky és Trojánnál Laura József Buda, Rumy Józsefnél Melzer Sándor Késmárk, Fischer A.-nál Majoros Antal Kassa, Kopy Mihálynál Zahn György, Antalvölgy, Schönhofer Jakabnál Meyer Károly Pozsony, Henszlmannál Quirsfeld Frigyes Kassa, Rumy Józsefnél Graf Fr. Pest.

1828. Laszgallner A.-nál Szopko M. Károly Levenz, Kopy Mihálynál Lientner Márton Wieselburg, Taten, Pollagh és Grubenél Lutz János Kálmánd, Spielmann és Schmidtnél Bogsch Samu Kassa, Hadernél Zöhls Aladár Pest.

1829. Baszel J. G.-nál Marczel Mih. Puszta Födémes (Presburg)

1831. Niemandfreundnél [1]) Schmiedl János meczenzéfi.

1832. Demszky Jánosnál Demszky Károly bialai, Gärtner Károlynál Liptay Pál debreceni, Spielman & Sch.-nél Konde János eperjesi, Schönhofer J.-nál Land Guszt. Sám. kassai.

1833. Baszel J. G.-nál Butrinyi Ist. tályai.

1834. Doby Lipótnál Tanz József bécsi mint practicant, Pollyák & Gr.-nél Szödenyi Márton szatmári, Weber Sámuelnél Jenney Sándor.

1835. Hadernél Bierbauer Károly kassai, Gärtner K.-nál Gschwindt Mihály pesti, Schmidt & Demszkynél Reiner János György eperjesi, Schmidt & Demszkynál Comp. Gerhard Kár. iglói, Schmedt & Demszkynál Carl Lőrinc bialai, Koppi Mihálynál Andorfer János perti.

* Jelöltek 10, a többiek 5 frtot fizettek.

[1] Innen 1824. nov. 22-ig 4 frt 30 krt fizettek, ezentul nem irja fel.

[1]) Niemandsfreund neve mellé a III. jegyzőkönyvben ez van irva: 1832 ganz eingegangen. Bizonyára úgy értendő, hogy üzlete ekkor teljesen összement nem pedig, hogy tönkrement volna, hiszen továbbra is gazdag ember volt s özv Quirsfeld Károlyné értesitése szerint üzletét Pauer vette át.

1836. Baszelnél Szentistványi László gölnici, Spielmann Józsefnél Szentistványi Frigyes gölnici, Doby Lipótnál Szumrák Sam. Ede beszterczebányai, Janka Károlynál Nagy László miskolci, Dendely Károlynál Hoffmann Kár. rozsnyói.
1837. Fiedler Károlynál Husi János tályai, Janka Károlynál Marton László debreceni, An Hagen Károly ein attestat verabfolgt.
1839. Schönhofer J. nál Breuer Sebestyén gölnici, Halbauernél Schaffer József rozsnyói, Fiedler Károlynál Schwarcz Tiv. Sándor iglói. Hadernél Hader Nep. János kassai.
1840. Hadernél Weisz Andr. szomolnoki.
1841. Spielmann Józsefnél Nagy János miskolci.
1842. Demszky és Laszgallnernél Gschwind János ujhelyi, Pollagh és Grubenél Szücs Mihály ujhelyi.
1843. Schönhofer Jánosnál Litschner Guszt. Ad. iglói.
1844. Dendely Károlynál Baranyi Sám. gölnici.
1846. Bonchard Ferencnél Bonchard Károly kassai, Javorszky Imre hotkóci. Moll János Farkasnál Bárány János gölnici.
1848. Spielmann Józsefnél Stark János gölnici.
1849. Jármay Józsefnél Jármay Hermann kassai.
1852. Spielmann Józsefnél Fiedler Károly kassai, Lenz testvéreknél Novelly Antal kassai, Hader et Compnál Fischer Frigyes pesti, Bonchard Ferenc örököseinél Gaszner Pál debreceni.
1853. Hutflöss Jánosnál Greskovics Tivadar kassai, Jeszenszky Alajos felsőbányai, Wolfart Lajos diószegi.

X. Kisebb társulati ügyek.

1. Segélyezések.

A céhek tagjaikkal szemben a *jótékonyságot* is gyakorolták. Az 1686-iki szabályok ugyan nem említik a segélyadást, de a jegyzőkönyvi feljegyzések bizonyítják, hogy gyakorolták. Az 1769-iki szabályzat 10. pontja kimondja, hogy a betegségbe esett segédeket pénzzel támogatják, de ha helyzete javúl, adja vissza, hogy ebből a betegeket, nyomorultakat, a testület tagjainak elszegényedett özvegyeit és árváit keresztényi jótékonysággal és megfelelő mérséklettel segíthessék.

Az 1826-iki szabályzat 14. pontja is azt mondja, hogy azért kíván 200 frt felvételi dijat, hogy a szerencsétlenűl járt kereskedőket, az önhibáján kívül kenyérnélküli *segédeket* a nyomorgó *özvegyeket* és *árvákat* segélyezze s a beteghházakat, *kórházakat* és különféle intézeteket támogassa. A 17. pontban pedig azt mondja, hogy azért kell a társascég minden tagjának a teljes felvételi dijat letenni, mert egy tag helyett többet kell eltartania. Általában azonban nem hiába említi, hogy a jótékonyságot mérséklettel kívánja gyakorolni, mert nem valami sok segélyezést találunk a jegyzőkönyvekben. Vagy talán nem sokan kerültek oly nyomasztó helyzetbe, hogy rászorultak volna.

Feltünő, hogy a segélyzettek közt a legtöbb az idegen városbeli kereskedő és igen gyakori a tűzkárt szenvedett segélykérő:

Egy szepesváraljai tűzkárosultnak, *Fischer Erasmus Jánosnak* 3 frt 60 dénárt adnak. (1702). — *Lenhard* eperjesi kereskedőnek a homonnai nagytűz alkalmával ottani raktára leégett és igy teljesen elszegényedett. Hogy a szerencsétlennek rossz állapotán segitsenek, a céh 100 Rfrtot ad neki. (1787) — *Radl Mihály János* azelőtt lőcsei lakos, kereskedő rossz anyagi helyzetében segitséget

kér. Adnak neki 1 ducátot vagyis 5'16 mfrt. (1774.) — *Wolf József* péterváradi kereskedősegéd segélyt kér, 1'20 mftot adnak neki. (1774.)

Löw Gáspár sz. szombathelyi lakos tűzkárt szenvedett és segélyt kér. 6 császári dukátot adnak neki. (1775.) Egy másik odavaló tűzkárosult, *Schmidt Sámuel* is kér segélyt, ennek is ugyanennyit adnak. (1777.) — *Fröhlich* uram Eperjesről segélyt kér, mert az ottani nagy tűznél sok kárt szenvedett. 50 Rftot szavaztak meg neki és rögtön el is küldték. (1788.)

Tűzkárt szenvedtek és megszavaz a társulat *Osvaldnak* 60, *Heuszlernek* 40 Rftot. (1793.) — *Pichler Ferencnek,* egy szerencsétlen steiermarki kereskedőnek 9 Rf. (1794.) — *Prihradny* kezdeményezésére Szepesolaszin összejövetel volt és neki ez alkalommal tűzkára fedezésére 23'33 Rftot adtak. (1801. jan. 27.) — *Kirein* özvegyének 6 Rftot ára fát adnak segély címén. (1807.) — *Gebhart József* Paksról 25 frt segélyt kap; egy kereskedő szolga, *Pogány Mátyás* 10 frtot. (1808. május 30.) — Egy szerencsétlenül járt *vak kereskedőnek* 10 frtot adnak (1815.) — *Henne József* nevü szerencsétlenül járt gyárosnak 5 frtot. (1815.) — *Luefnek,* Pápán szerencsétlenül járt kereskedőnek segélyt fognak adni. (1816.) Adnak is neki és pedig nagy összeget, mert a következő évben levélben köszöni meg a neki küldött 300 frtot. — *Krausz* itteni gyógyszerésznek 20 frtot adnak. (1820.) — A szerencsétlen spekulációk által tönkrejutott *Feltinger* kereskedőnek is adnak a pénztárból és gyüjtenek is számára. (1820.) — A letartóztatott *Bezjágh* nevü üveges titokban telj sitendő segítséget kér. Egyes tagoknál gyüjtenek számára. (1822.) — *Trebits* és *Pauer Mihály* szerencsétlen embereknek segélyt adnak. (1823.) — *Hautzinger Franciska* 20 frt segélyt kér. Nem határoznak felőle. (1823.) — *Fröhlich Sámuel* eperjesi kereskedőt segélyezik. (1829. ápr.)

A *kiöregedett* társat kegyesen bocsátják el a céh kötelékéből: Galambossi István búcsúzik a Bruderschafttól s nemcsak tartozását engedik el, 1 frt 35 dénárt, hanem adnak is neki ajándékul 3 márkát. Megigérték, hogy ha meghal, tisztességesen eltemetik. (1728. márc. 2.)

Egy keveset néhány intézmény számára is adtak: *Fülöp János* a felállitandó siketnémák intézete javára adott 10 frtot (1801). *Kórház* felépítéséhez adnak 20 frtot (1815.) — 1819-ben tudomásul veszik a kórház épitésével megbizottak neveit.

Leégett városokat segélyeznek. Az Isten akarata folytán leégett 3 város Neusohl (Besztercebánya), Eisenstadt és Bőszing ő felsége engedélyével az egész országban gyüjtést rendeznek és a kassai kereskedők Bruderschaftja küld számukra Dubnicai Sándor városi bíróhoz 3 dukátot. (1768. dec. 29.) — De külföldi város számára nem adhatnak. A nagy lengyelországi Lissa község kérvényt küldött a testülethez, hogy segítse a tűzkárosultakat. De mivel itt minden külföldre való gyűjtés tilos, nem lehet adni. (1790.)

Az 1769-iki szabályzat 11. pontja kimondja, hogy a *kereskedő özvegye* férje halála után mindazon szabadságokat élvezi, melyeket a többi kereskedő és hogy a kereskedést folytathassa, segiteni kell tehát őket mindenben, sőt arra való és az üzletet jól értő segédeket is kell adni neki.

Az özvegyeket támogatták inasaik felszabaditása körül, mert különben is szegényebbek voltak és hogy könnyebben tudjanak segédekhez jutni: *Pertl Jánosné* asszony tanulóját felszabadítják, két tallért lefizet, tartozik még 1 frt 20 denárral. A többit elengedik neki. (1694). — *Schröger Mihályné* mint özvegy inasát, Gárdosy Marcit felszabadította, a szabályok szerint 2

specia dukátot kellene fizetnie, de egyet elengedtek neki. 6 dukátért 4 frt 80-at fizetett (1695). *Drozdik özvegyétől* megkérdik, hogy benn akar-e maradni a társulatban. (1738.)

Novelly özvegye nem kereskedőhöz készült férjhez menni. Küldenek hozzá tudtára adni, hogy ez esetben kereskedői szabadságát elveszti. De épen ekkor Egerbe utazott, tehát nem adott választ. (1738). Második üzenetükben egyenesen felszólították, hogy a boldogúlt férje után folytatott kereskedést hagyja abba, vagy pedig második férje lépjen be a társaságba. Azt felelte, hogy mivel a vásárok úgy is szünetelnek és mostani ura halálos beteg, abbahagyja. (1738.)

Laszgallner Tóbiás özvegyének a quartalgeldet (negyedévi dijat) elengedik. De Laszgallner Ábrahám örökösei megfizetik a hátralékos negyedévi dijat, 1 mf. 50 d. (1772). — *Hubertné* kéri maga s férje számára az engedélyt, hogy árúikat eladhassák. De mivel ez ellenkeznék a privilégiummal, csak ½ évre adják meg az engedélyt. (1784). Majd veje, Dutka Antal kér engedélyt édességek elárúsitására. Megadják neki. (1784). — *Brülich özvegyének* megengedik, hogy a férje halála után fennmaradt árúit eladhassa. Ha nem sikerül, 700 frtért átveszik. Át is vették s az árához 16-an járúltak, a társaság kasszája is 70 frttal. (1823).

Árvák támogatáskérése alig fordúl elő egy-két esetben; ugy látszik, elég jómódban maradtak hátra, nem szorúltak rá. *Grub* elhalt kereskedő leányai kérik, hogy a szüleik megmaradt árúit eladhassák rossz helyzetükben. A Bruderschaft elnök nélkül nem határozhat, de 25-ikéig megengedik. (1758. márc. 20.)

A *bécsujhelyi* tűzkárosultaknak 100 frtot küldenek. Merényben is volt tűz ezeknek 25 frtot adnak szétosztásra. (1834. okt. 14.) Csakhamar a *bécsujhelyi kereskedősegédek* is segitséget kérnek. Azonban ezek viszonyai a főnökétől nagyon különböznek, mivel a segéd csak pár ruhadarabját, a főnök ellenben egész vagyonát vesztette el s a segéd szorgalommal és takarékossággal mihamarább vissza is szerezheti, ezért nem adnak nekik. De Merénybe Ilinyi Károlynak külön küldenek 10 frtot. (1835. február 14.)

A *pesti* példátlan *árvizszerencsétlenség* alkalmával 100 frtot általános segitségre, 200 frtot a pesti keresk. testületnek küldenek. Részvétiratot is küldenek a pesti keresk. testületnek. (1838. ápr. 2.)

A bajai tűzkárosultaknak 40 frtot adnak. (1840. jul. 18.) — A szerencsétlenül járt késmárki kereskedőnek, Schwarcz Jánosnak 20 frtot. (1841.)

A nagyváradi tűzben 635 ház leégett, 100 frtot szavaznak meg. (1837. aug. 6.) Nagy tűz volt Kassán, 93 ház leégett, 100 frt segitséget adnak a károsultaknak. (1841. jun. 3.)

A közkórház létesitésénél az iparágak legnagyobb része alapitványokat tett, a kereskedő testület se vonhatja ki magát s egyhangulag elhatározták, hogy egy 2000 frtos egész alapitványt tesznek. S ehhez 200 pfrtot mint első részletet lefizetnek a közkórház gondnoka kezéhez. A hátralévő összeget pedig a felvételi dijak feléből törlesztik. (1845. dec. 21.)

1847-ről irja a jegyzőkönyv, hogy az idő nagyon nyomasztó volt a *drágaság* miatt s mindenki csak a legszükségesebbet vette, szükségleteit korlátozta, a megkisebbedett forgal-

mat érezte ugyan a grémium, de mivel még szerencsétlenebbek vannak, akiket a szegénység annyira elnyom, hogy ébredésükkor azt se tudják, honnan veszik a napi megélhetést, grémium megszokta a jó célokhoz felszólitás nélkül is képessége és ereje szerint hozzájárulni. A tanácsnak 250 frtot azzal a kéréssel nyujt át, hogy e kis összeget a bizottsághoz juttassa, amely az adományokra felügyel s leves és egyéb osztásával a nyomasztó szükséget enyhiteni igyekszik, hogy a tényleg szükölködők között elosszák vallás- és nemzetiség külömbség nélkül. (1847. febr. 22.) A tanács a Kaschauer Kundschaftsblatt (márc. 3.) számában e nemes adományt nyilvánosan a legmelegebben megköszöni.

2. Kölcsönök.

A tagokat a pénztárból pénzkölcsönnel is támogatták. *Hostodynak* és *Szartóriusnak* egy évi kötelezettséggel 240 frtot adtak. De megkivánták, hogy a 6% kamatot előre lefizessék. (1733.) — *Kern Ádám* 5½ havi kamatúl 100 birod. tallér használatáért 4 frt 95 d. kamatot fizet (1745.) — *Dürnernek* 300 frtot adnak kölcsön 5%-ra (1784.) — *Dürner* és *Désy* a kasszából 300 Rfrtot vettek ki és fizettek érte 5%-os kamatúl 2 évre 30 Rfrtot (1788.) előre. — *Krausz János Mihály* 250 Rfrtot vett kölcsön 5%-ra (1788.) 1791-ben Krausz már 450 Rfrttal tartozik, 5% kamatot fizet. 1792-ben 200 frttal tartozik s ennek kamatjáúl 10 Rfrtot ad. 1793-ban 50 frtot megad, 50-nel még adós marad; okt. 14-ikén ezt is megadta.

Stoppany Ferenc kamatúl fizetett 12 Rfrtot és 30 krt (1788.) A következő évben e kölcsönre özvegye 37 Rfrtot és 30 krt fizetett, Stoppany szerződése betáblázására 3 frt 3 krt költöttek (für Intabulation des Stoppansche Contracts.) Stoppany különben asseszor volt, most meghalván, helyére Baselt választották. Stoppanyné 1792-ben 12.30 Rfrtot fizet kamatúl s ugyanekkor második férjét, Kutzab Ágostont, ki bizonyítványait beadta, fölveszik s 28.48 frtot fizet. Stoppany özvegye után 250 frtot fizet.

A *városnak* két ízben adtak kölcsönt. A városban kevés volt a hús, vágómarha beszerzése céljából kölcsön kért a magisztrátus a testülettől március 1-ig 10,000 frtot. (1811. jan. 26.) Adtak pedig frtokban:

Ochsz és Laszgallner	500	Baszel Gottfried	500
Moll	500	Stoppani	500
Niemandfreund	1000	Pet o	200
Brokky és Troj án	500	Rumy és Lindtner	500
Tsida és Fischer	500	Korpy	500
Scheiber és Bierbauer	500	Sikos	400
Haderer	500	Tauber	800
Wandracsek	200	Hautzinger	300
Basel özvegye	500	Laszgallner	400
Fink	200	Neumány	200
Fischtrovics és Pauer	300	Ochsz A. S.	300
Oswald	200		10.000

A szeptember 6-iki ülésen jelentik, hogy a magisztrátus visszafizette a 10,000 frtot. — Másszor meg (1816. ápr. 16.) a városi Holz-kassza — hogy a fát olcsóbban adhassa — kér 3000 frtos kölcsönt a testülettől, melyet 14 nap múlva át is adnak e pénztárnak és ez szeptember 2-án visszatériti. E kölcsönhöz adtak 1817. ápr. 27.:

Scheidler & Bierbauer	100	Bonchard Ferenc	50
Ochsz & Laszgallner	100	Warga János	100
Moll Testvérek	100	Roth Gottfried	100
Niemandfreund	380	Fichtrovits & Pauer	400
Fried Samu	——	Schönhofer Jakab	60
Institorisz & Roth	50	Oszvaldt Samu	50
Broky & Trajan	200	Pollagh & Grube	50
Tschida Mátyás	50	Tauber és Fia	50
Fischer Péter	50	Petkó Sándor	50
Rumy József	160	Neumany Péter	——
Haderer Mátyás	200	Lindner Samu	100
Wandratschek	100	Sikos & Társa	200
Henselmann E.	100	Kopi & Társa	200
Hausinger Ferenc	50	Hauzinger J. özvegye	——
Bassel Gottfried	150	Jantner János	100
			3000

A későbbi kormányok is fordultak adományért a testülethez. Igy 1848. jun. 1-én az első magyar minisztérium felszólitja, hogy a megszorult haza oltárára áldozatot hozzanak. Egyhangulag elhatározták, hogy a nemzetőrség felállítására 100 frtot adnak. — Majd 1851. szept. 20-ikán *Klotzko János* polgármester felszólítja a testületet, hogy az 1851-iki 80 milliós államkölcsönben részt vegyenek. Egy 1000 frtos kötvényt vesznek. De nemsokára (1852. márc. 21-ikén) elhatározták, hogy eladják és helyette más, jövedelmezőbb papirokat vesznek. Quirsfeld F. W. Bécsben el is adta a kötvényt 978 frtért és vettek helyette 4 Eszterházy sorsjegyet 380 frtért, 5 drb. 1839-iki Schuldverschreibungot 293.45 frt., 48 db. Waldstein-féle sorsjegyet 371.16 frt. — Maradt készpénz f. 5.19.

3. Lakomák.

A régi céhéletben gyakran találkozunk a lakomákkal. Mint a barátságos összejövetelek, összesimulás alkalmai és a testvériség érzelmeinek ápolói, hasznos és jelentős szerepet is töltöttek be mindaddig, amíg mértéktelen evéssé és ivássá nem fajultak. A céhkönyvek többször emlitik ugyan a lakomát, de nem oly sűrűn, hogy következtetni lehetne, hogy tulságos nagy fontosságot tulajdonítottak volna neki, avagy a társulati élet egyik legfőbb tényezőjének tekintették volna. Az elfajulásnak pedig egyáltalán semmi nyoma. Amit bizonyít a bejegyzett csekély költség is: Kiadás a bőjti lakomára 6 frt 39 d. (1692.)

Ugy látszik, hogy házilag rendezték e lakomát s egyikmásik tag felesége gazdasszonykodott. 1736-ban följegyzik,

hogy Hapl Márton neje volt a gazdasszony merandánál (lakománál.)

1700-ban a társulat tagjainak összehivására és megvendégelésére Wass Mátyást és Ungvári Szabó Bálintot választják meg. — Máskor meg Tomasit és Jasiót küldik ki, hogy szervezzék meg a lakomához szükséges dolgokat (1730.) — 1729-ben Romajroni kertjében Grimme és Brudl megvendégelték a társulatot, ezért szóbeli kérelmükre javukra irtak 2—2 frtot (1733.) Brudlnak az igért 2 frt 40-et ki is fizették a megvendégelésért (máj. 4.) Május 4-ikére ujra lakomát tűztek ki, de nem lehetett megtartani, csak tisztujítást tartottak.

Mivel érdekeik előmozdítása, ügyeik elintézése végett gyakran rászorúltak a *városi hatósági* személyekre, a harmincadosra és a kamarai tisztviselőkre, ezért igyekeztek nekik különféle ajándékokkal kedveskedni. *Váncsay* városbirónak ajándékot adnak, hogy előfordúló káros ügyekben pártfogójuk legyen (1728.)

Rendeztek e hatósági személyek tiszteletére lakomákat is. Elhatározták, hogy az egész városi magisztrátust, a városbirót, a harmincadost megvendégelik. Vettek e célból 28 f. 80 denáron egy hordó ó-bort. A lakoma után kifizették a szakácsot, a mestert (Meister) és egyebeket, összesen 59 frtot (1735.) — Nagy apparátussal vendégelték meg 1745. február 8-ikán a magisztrátust, a városi Vormundot, a harmincad-inspektort, Scharlachot és a harmincadost, Záhorszkyt, továbbá a Stabauditort Kunsztrer Menyhértet. Salzman kochert (szakács) fogadták fel s fáradságáért 20 Rfrtot és egy pár téli harisnyát igértek neki. Kern Ádámtól két hordó ó-bort vettek, egyenként 15 dukátért. Müllertől egy fogatot béreltek ki 8 Rfrtért (bizonyosan a vendégek szállitására). Neubauert, Müllert és Kernt a lakoma főinspektorainak nevezték ki. Spahot és Hubertet megbízták, hogy a vendégeket hívják meg.

Nagy összegbe is került e lakoma. A május 4-iki gyülésen Kern Ádám jelenti, hogy borra és ételekre 190 mfrtot adott ki, Müller pedig 94 frtot. De hát hiába, meg kellett nyitni az erszényt, meg kellett a város jó akaratát nyerni a görögök ellen, akik kiszorítása végett nem régen adták be a nagy kérvényüket.

Még ennél drágább megvendégelést is bejegyeztek könyvükbe. 1757-ben elhatározzák, hogy traktát (lakomát) adnak Scharlachnak, a harmincadosnak és a controlornak (ellenőrnek), hogy továbbra is jóakarattal legyenek. (Bizonyára, hogy a versenytársak árúinak elkobzását segítsék elő.) Főrendező Laszgallner T. R., pincemester Meltzl Dániel és Kröpfel Pál. Följegyzik, hogy a trakta jól folyt le, 314 mf. 30 d.-ba került, de a költséget nagyon sokalták. Ennyi pénzök nem is volt. Kölcsön kérnek tehát 120 mfrtot karta biancára és egy év alatt visszafizetik törvényes kamatostúl (1757. jan. 10. és márc. 14.)

4. Vallásügy.

A vallás ügyével keveset foglalkoznak e privilégiumok és jegyzőkönyvek. Az 1686. és 1769-iki szabályzatok azonban első pontjukban az ember első és főkötelességének és rendeltetésének tekintik az Isten imádását, tiszteletét és az örök élet keresését. Ezért mindenki keresztény életmódra törekedjék. Vasár- és ünnepnapokon boltját ki ne nyissa, ne árúsítson, különben öreg uraimék méltóan megbüntetik. Az istennek szentelt napot illendőképen megszentelvén, azután isten segítségével gyakorolja foglalkozását. Az 1769-iki elrendeli, hogy az istenitiszteleten mindenki áhitattal vegyen részt és úgy az ünnep-, mint a hétköznapot keresztényi tisztességgel töltse el. Az 1826-iki, a vallásra vonatkozó pontot nem tartalmaz.

A XVII. századvégi katholizáló korszakból való egy följegyzése a jegyzőkönyvnek, amely szerint a városi magisztrátus elrendelte, hogy az urnapi körmeneten a Bruderschaft vegyen részt. Irásban válaszoltak (1697. jún. 3.) — Mária Terézia alatt is igyekeztek a más vallásuakat is rávenni, hogy a katholikus vallás szertartásaiban részt vegyenek. A céhből senki nem jelent meg az úrnapi processzión, a városi bíró Bercsik István 40 frtra bünteti őket. Ők deputálnak, hogy nem kötelesek privilégiumuk értelmében. (1752. júl. 31.) 1773-ban cs. kir. rendelet jelent meg, mely szerint a kereskedőknek nem szabad vasárnap és decretal ünnepnapon üzletüket kinyitni és árúlni.

Annak ugyan nem találni nyomát, hogy a protestánsokat a céhbe nem akarták volna fölvenni, amiként egyik-másik város kereskedői a másik vallásu bevételét egyenesen céhszabályban kimondva eltiltották. De azért úgylátszik, az alábbi feljegyzésből, hogy a protestánsok és katholikusok számarányát Kassán is tekintetbe vették. A Brudervater kéri, hogy fiát Fried Sámuelt vegyék be. De mivel az ágostai vallásúak és a katholikusok száma nem egyenlő, kegyesen megengedik („gnädig“), hogy a magisztrátushoz intézzen kérvényt, mely esetleg segítségére lehet. (1781. febr. 22.) Fölment az ügy egész a helytartótanácsig és ez kérdezősködik, hogy Fried Sámuel derék kereskedő-e? Hogy a kellő tanuló és szolgálati ideje és az üzlet folytatásához szükséges eszközei meg vannak-e? Mindezekre a legjobb értesítést adták. (1782. máj. 14.) És a kapott engedély értelmében még ez évben föl is vették.

5. Bolti őrök.

Az akkor még hiányos rendőri felügyelet vitte rá a kereskedőket a legtöbb városban arra, hogy külön boltőrséget szervezzenek.[1] 1814-ben, mivel az utóbbi évben háromszor betörtek az üzletekbe, négy éjjeli őrt rendeltek s 400 frtot szavaztak meg

[1]) A pesti boltőrségről 1792-től máig, lásd Pólya: A Pesti Polg. Ker. Test története 176. l.

e célra. A következő év január havában az éjjeli őröknek juhászbundákat és szükséges eszközöket vesznek 100 frt értékben. E költséget 10—40 frtjával osztják meg maguk közt. Niemandsfreund 40 frtot ad egymaga, Laszgallner és Ochs 15 frtot.

Tanácskoztak, hogy 4 vagy 6 bolti őrt tartsanak-e. A többség 4-et kiván (1817.) Némelyek keveslik a 4 őrt, de a többség nem akar többet (1822.)

6. Előfizetés hirlapokra.

II. József szabadabb irányzata megteremtette jótékony gyümölcsét. Neki tulajdonitható, hogy a 90-es években a közélet minden terén lendület mutatkozott. Ujságok jelentek meg, amelyeket a kassai testület is járatott. Szélesebb látókörükre mutat, hogy külföldi ujságot és szaklapot is járatnak. Az előfizetés díjának kiutalását hűségesen följegyezték:

Pecz Keresztélynek két példány ujságért félévi előfizetésül Rf. 6 fizettek (1792. január 10.) — Ismét neki a *Handelszeitung* félévi előfizetéseért Rf. 13.45 krt (1792. szeptember 6.)

A *Regensbunger Zeitung* előfizetése 11 f. (1793. június 17.) Ismét Rf. 12 (798. júl. 17.) Nov. 6-ikán ujra megrendelik két példányban). 1797-ben 11 frtot, 1798-ban *22* Rfrtot adnak rá mint egy évi előfizetést.

A *Regensburger Staats Relation* előfizetése 12 Rf. (1793. december 9.) 1795. december 1. a *Frankfurter Ristreto* félévi előfizetésére 11 Rfrtot adnak. — 1796. június 30. félévre előfizet Fried a *Miniszterial Zeitungra* 11 Rf. — 1797. augusztus 29. Fried előfizet az *Erlauer Zeitungra* 9 Rfrtot. 1807. augusztus 18. előfités a *Pressburger Zeitungra* 13 frt., december 3. újra 13 frt. — 1814-ben 4 Pressburger Zeitungra 83 frt.

Az 1785. október 23-iki gyűlés összehivását az újságból tudták meg.

7. Őrállás, céllövés.

A régi céhek kötelessége volt a ***kapunál őrt állani.*** Hogy a kereskedők is részt vettek ebben, bizonyítja a következő feljegyzés: Az őrségnél sok a rendetlenség, a testvérek gyakran rosszúl viselkednek és az őrséget elhagyják. Kimondják tehát, hogy ha valaki helyét elhagyja, más patront kell tenni helyére és a dolgot a társulat elé kell vinni (1728.)

Fontos kötelességök volt a régi céheknek a ***város védelme.*** Külön-külön, vagy több céh együtt kapott a város falain fegyverei számára egy-egy tornyot és azt a falrészt tartoztak védelmezni. A fegyvergyakorlásnak egyik módja volt a céllövésben való gyakorlás. Az 1686-iki céhszabály 24-ik pontja kimondja, hogy az ifjuságnak alkalma legyen magát a céllövésben gyakorolni és a tanulásra a multság is buzdítsa: minden esztendőben illő ajándékokkal kétszer tárgylövést rendeznek a szokásos módon.

Persze amint a rendes, állandó hadsereg kezdett kifejlődni, nálunk a XVIII. század elején, III. Károly óta, a polgárőrségek mindinkább jelentőségüket veszitették s velök együtt a céllövés is. Nem érdektelen megemlíteni, hogy korunk e régi szokást az iskolai ifjuság céllövő és katonai rendgyakorlatai behozatalával igyekszik ismét meghonositani.

A jegyzőkönyv egyik följegyzése bizonyítja, hogy a kereskedőtestület a régi céllövést igyekszik felújítani, de pár lappal odább már a céllövőtársulat feloszlatásáról, javainak felosztásáról ír. Ugyanis az ezelőtt szokásban levő céllövésre nézve kimondták, hogy továbbra is gyakorolni kell, de mivel a céllövőtársulat kasszája nincs rendben, vizsgálják meg (1728.)

Gyakorolják is, rendes céllövő társulati tisztviselőket választanak. 1745. április 21-ikén rendkivüli gyűlést tartanak, mert Ivatsch és Jerometti elhatározása folytán a fő- és másodlövőmesteri, továbbá Klobusitzky halála folytán a titkári állás megüresedett. Fölövőmesternek Rabensaifert, másodlövőmesternek Hirschlert választják meg. Zahorszky Frigyest pedig titkárnak azzal a feltétellel, hogy az irásbeli teendőket is ő végezze el s ezért ingyen lőhessen, a városi tanácshoz pedig kérvényt adnak be. Hivatkoznak privilégiumokra, mely kötelességökké teszi, hogy évenkint kétszer gyakorlatokat tartsanak. Amint általában a szab. kir. városok kereskedő testületei szokták. A helyet egy vendéglősnél kérik, talán a Zöldfánál, amelyet az időben úgyis használtak. Eddig e helyet ingyen kapták, most évi 6 Rfrtot kért tőlök a város. Az italt a városi vendéglőből kell hozatniok és a sövények jókarban tartásáról is gondoskodjanak.

De már ez év május 4-iki ülésen elhatározzák, hogy felhagynak a céllövéssel. Ha azonban mégis rákerülne a sor, ne vasárnap és ünnepnapon, hanem munkanapon történjék. Az utolsó följegyzés a céllövés teljes felbomlásáról szól: A céllövő társulattól maradt 2 nagy ón-üveg (zinnen Flaschen) és a céllövő cső (Scheiben Rohr), amit Hirschler követelt a társulattól annyival is inkább, mert a társulat 2 mfrttal tartozott neki. A csövet oda is adták 4 frtban, a többi követelését a pénztárból adták meg neki. A 2 üveget mint örök emléket, megtartották. (1748. május 7.)

1809-ben ismét föltünik a lövészegylet. Ugyanis ez év okt. 9-ikén gr. Andrássy Károly, Sikos Pál, Pivirotti Osvaldo, Füskuti Landerer Ferenc, Schrammel Mihály, Zimmerer Ferenc, Ochs és Laszgallner, továbbá az azon évi lövész-király a városi tanácshoz folyamodtak, hogy a városi faraktár mellett a nagy laktanya irányában lévő teret engedje át a lövölde felállitására. A város 1810. jan. 10-ikén oda is adta. A tagok száma 1834-ben 59 volt. A lövőtér eredetileg sáncárok volt, a töltő szobák, iroda és mellékhelyiségek csak fából voltak felállitva s egy homlokfalat épitettek hozzá.

1861-ben Krieger János, Novelly Antal, Klestinszky Imre, Engelmann Mihály-Spernovics József, Virágh Jácint, Alexy Lajos, Fröhlich Károly, Hartig Gusztáv, Haske Emil, Vandracsek Károly, Tordássy András, Davidko István, Strasser Gusztáv, Hlavács Jenő, Buday Lipót folyamodtak, hogy a báró Fischer, később Széchenyi-kert keleti részén állithassák fel a lövöldét. Az engedélyt megkapták, sőt a

város az 1857-ben a király Kassán léte alkalmával ő Felsége tiszteletére épitett u. n. tirol-házat is a társulatnak ajándékozta.

A társaság felvirult. 1864-ben 140 tagja volt, 65-ben csak 57, de 1870-ben ismét 198. Ez évben a főlövészmester id. gr. Csáky Rezső, I. allövész mester, Ambruzs Lajos, a II. Schalkház Lipót volt. A lövészkirályok közt találjuk Novelly Antalt (1848—62.), Rio Józsefet (1866—68.), id. gr. Csáky Rezsőt (1868—69.) stb.[1]

8. A társaság az árumegállító jogért.

A városok mesterséges fölemelésének egyik előmozdítója volt a középkorban az árúmegállító jog (Niederlag),[2] amelyet a kereskedők kiváltságlevele így ír körül: Idegen országbeli kereskedők egyszer idehozott marhájokat különös birói és tanácsi engedély nélkül tovább ne vihessék, még sokadalmakba se, hanem itt tegyék le és adják el, nehogy az ország hasznával idegen nemzetet gazdagítsanak. Aki ez ellen vét, marháját elveszik, három részre osztják. Ha Kassa területén veszik el, két rész a városé, egy rész a kereskedő társaságé lőn. Ha kivűl találják, ő felsége, a ker. társaság és az illető hely földesura kapjon 1—1 részt. (1686. szab. 5. pontja.)

Az árúmegállító jog a forgalmat ugyan korlátozta és egyes helyeknek a többi rovására kiváltságos helyzetet biztosított. Azonban a régi középkori kezdetleges viszonyok közt nem volt valami terhes, hiszen az árúkat úgyis kézről-kézre adva továbbították a kereskedők és legalább kereskedelmi központokat teremtett. De a forgalom növekedtével, az új korban már határozottan gátló hatású volt, épen azért kezdték mellőzni, kezdett elavúlni. A kiváltságolt városok azonban, amennyire csak lehetett, ragaszkodtak hozzá, például Bécs is, amely kelet és nyugat közé ékelődve teljesen elzárt minket attól, hogy nyugattal közvetlen érintkezzünk.

Kassa is nagy mozgalmat fejtett ki, hogy e jogát felújítsa. Évekig járták az udvart követei és sokat kellett fizetnie különféle befolyásos udvari embereknek. A polgárok közül a kereskedőket érdekelte elsősorban ez ügy, épen ezért megigérték, hogy hozzájárúlnak a költségekhez. Azonban úgy látszik, hogy maguk is érezték, hogy e kiváltság már idejét múlta, épen ezért nem lelkesedtek érte valami nagyon, legalább is nem siettek az áldozatkészséggel.

1688-ban az exactort (a díjak beszedőjét) megkérdezték, hogy a tagok a Niederlag költségeire rájuk kirótt összeget megadták-e? Azt felelte, hogy közülök néhányan semmit sem akarnak adni. Elhatározták, hogy az ilyeneket a tagok sorából törlik. Csak négy év múlva jegyzik fel, hogy már részben befizették. A jegyzőkönyv nem is emlékezik meg többé az árúmegállító jogról, amely lassankint teljesen el is avult.

[1] Korponay: Abaujvm. monografiája I. k. 588. l.

[2] Kerekes: Kassa árumegállitó jogának felujitása és kihirdetése (1672—88) Századok 1912. 2. f.

9. Fuvarozás, szállitás, gyorskocsi járatok.

A vasut előtti korban nagy szerepet játszottak a fuvarosok. Ily nagyobb forgalmu város mellett mint Kassa, a falvakon a gazdák 5—6 szekeret is tartottak fuvarozásra készen. Kassán általában az volt a rend, hogy a fuvarosokkal a felvidék ipari, bánya- és erdei termékeit elvitessék az alföldre, Budapestre s visszajövet élelmi szekerekkel, a budapesti vagy bécsi nagy cégek árúival rakodtak meg.

A fuvarozásra vonatkozólag is találunk néhány följegyzést a jegyzőkönyvekben. Igy 1777. jan. 14-ikén beirják, hogy Schaffaar és Hanas polomer, (polomai sárosi vagy gömörbányavidéki község) fuvarosoknak többször fizettek stockston (stein? vastuskók?) szállitásáért több rajnai frtot.

1779. márc. 23-ikán a fuvarosoknak két évi kommencióért 2 dukatot (aranyat) fizettek. A 80-as években is folyton fizetgetnek a polomai fuvarosoknak, amikor a tagsági dijakat összeszedik (1784.) Romok és társai fuvarosok Polomáról Mayer Izrael által ajánlkoztak, hogy nekik szerződésük szerint minden 14 napon 5 kocsi rézpénzt kell Pozsonyba a szomolnoki kamaráról vinni. De visszajövet is szeretnének valamit keresni, kérik tehát a kereskedő testületet, hogy ne Pesten át, hanem velük szállittassanak 3 Rfrtért, mivel a takarmány igen drága. — Amig a takarmány oly drága, addig 2½ Rfrton hajlandók szállítani árúkat (1790. júl. 1.)

Később a megnövekedett forgalommal a közlekedés mindfontosabbá vált. Ezért tárgyaljak, hogy mivel télen a *postakocsi* nagyon rendetlenül, 10-12 napos késéssel is közlekedik s ez pedig mindnyájuk hitelére rossz hatással van: a testület kéri a magisztrátus közbenjárását, mivel ellenkező esetben a testület maga fog segítségről gondoskodni. (1821. május.)

A közlekedés kiterjesztésére ez időben tervezik az u. n. *galiciai gyorskocsi járatot.* A testület nagy örömét fejezi ki, hogy a magyarországi hiányos közlekedő viszonyokat ez intézmény meg fogja javítani, mivel egész Magyarországból és Erdélyből nem megy éjszak felé kocsi s így mindent Bécsen át kell szállítani. Különösen a hegyaljai borkereskedésre lesz jó hatással. Általában Kassa kereskedelmét éjszak felé kellene irányítani. Mint minden uj intézmény, ez is nehézségekbe fog ütközni, de rendkivül jó eredményt várnak tőle, nemcsak a borkivitelre, hanem egész kereskedelmünkre. Tehát nagyon kellene ez ügy rendezését sürgetni. (1827. márc.)[1]

A gyorsabb közlekedés mindinkább égetőbb kérdéssé kezdett lenni, érzik a hivatalos hatalmak is, ezért kérdi a ker. társulatot 1843. márc. 6-ikán a császár királyi főpostahatóság, hogy a magyar és galiciai határ közt Eperjes—Dukla irányában

[1] A Kassa városi levéltár számozatlan iratai közt több postai „recepisz" van pl. Fried Sámuelt értesiti a császár-királyi főpostahivatal, hogy Szegedről levelet kap (1796).

gyorspostajáratok iránt van-e itt érdeklődés. Belekapcsolódnék ez a Bécs—Lemberg közötti járatba s a keresk. forgalom olyan-e, hogy kifizetné-e magát. Azt felelték, hogy rájuk nézve nagyon örvendetes lenne, ha a közeli szomszédaikkal érintkeznének. Az eddigi érintkezés nehézkes volt, mert sokáig tartott. Sokszor hónapokig visszamaradtak a szállítások, vagy csak Bécsen át 100 mértföld úton lehetett szállítani. Különösen a hegyaljai *borkereskedés* számára lesz jótékony. Kassa fontossága pedig nagyban emelkedni fog, mert az éjszaki forgalomban a lengyelek számára lerakodóhely lesz, holott jelenleg Kassát alig érintik. Három év óta *gyapjúvásárok* is vannak itt, melyek folyton emelkednek. Különösen sziléziai és galiciai gyárosok számára volna Kassa jó vásárló hely, miután a kassai gyapjú Pesten is jóhírű. Ezenkivűl különféle bőrök is számításba jöhetnek. A gyorskocsiknak és vasutaknak nagymértékű használata mutatja, hogy a közönség érti azokat használni és ma 30 mf. út csak kirándulás-számba megy. Kivánatosnak tartják. (Márc. 13.)

A városi levéltár kereskedelmi irataiban a vasut előtti szállitásra nézve számos adalék van: S. W. Schos bergersohn 1856. szept. 22-ikén *Pestről* Lucskára való Tiszai András fuvarossal (Frachter) Bonchard örököseinek kétszeresen raffinált olajat küld, máskor meg Tisza József lucskaival küld. *Bártfai* vizet Leopold Balázssal küldenek. *Hanauból* cs. kir. postakocsival kapnak 22 frt ára sáfrányt Bonchard örökösei.

A nehézkes szállitás dacára a kassai kereskedők a távoli olasz, német és más külföldi piacokkal közvetlen összeköttetésben állottak. Az üzletekben a fuvarossal érkező áruk miatt vasárnapi inspekciót kellett tartani. A külföldi árut is egyenesen a kereskedőnek szállitották s a mai pénzügyi palotaban lévő *harmincad-hivatal* csak másnap vámolta el. (Pesten Harmincad-utca is volt). Minden nevezetesebb forgalmi helyen *szállitó, bizományi és incasso* vállalatok voltak. Pest és Szolnok között Holländer-testvérek (1857). Eperjesen Burchard cs. kir. kiv. borecetgyáros. sampányer és borraktárosnak van bizományi és szállitó hivatala és Vanyo G urival Beretőről 4 láda cigelkai vizet küld 32 frt értékben (1854). Lichtenstein, Forster és Fürész miskolci cégnek Tiszakesziben van bizományi és szállitó üzlete (1858).

Általában a kassa—pesti forgalomban a Tiszát kihasználták olyformán, hogy Szolnokig a már 1847-ben kiépült vasuton, innen a Tiszán, innen tengelyen szállitották az árukat. Bonchard örököseit a szolnoki szállitóhivatal értesiti, hogy Tokaj felé a Dunagőzhajostársaság hajójával két hordó cukrot stb. 2453 kgr. sulyban továbbitott részére (1853). Máskor gyümölcsöt, rizst stb.

E kombinált közlekedésre élénk világot vet *Heyduk József* tokaji vegyeskereskedőnek Bonchard örököseihez intézett körlevele, melyben mint szállitó, bizományi és incasso üzlettulajdonos Tokajban, Vásárosnaményban és Tiszalökön, 1855. februárban jelzi, hogy a beálló tavasz a hajózás megnyitását kilátásba helyezi s ezert szállitó-eszközeit ajánlja. A Bodrognak nagyon változó vizállása és a felső Tiszának kedvezőtlen medre időnként akadályozzák a közlekedést e két vizi uton. Ezért Felsőmagyarországra kedvezőbb a szállitás innen irányitva, miután a hajózás a hegyek és völgyek felé rendszeres és folytonos összeköttetésben van, valamint a pest—szolnoki vasuttal is. Másrészt igéri, hogy az áruk tengelyre való átrakasára nagy gondot fog forditani s pontos és olcsó szállitásra vállalkozik. Hogy minden irányban és minden viszonyok közt üzletfeleinek előnyöket biztositson: Alsómagyarországra, különösen a Nyirség és Debrecen vidéke részére *Tiszalökön*, Felsőmagyarország részére, különösen Munkács, Mármarossziget, Szatmár és Nagykároly vidéke részére *Vásáros-Naményban* saját felügyelete alatt bizományi fiókokat alapitott.

A *személyszállításra* a gyorskocsi vállalatok szolgáltak. Ilyen volt a pest—eperjesi gyorsutazási intézet, mely négy lovas, nagy zárt kocsival közlekedett. A városi levéltár ker. iratai közt néhány utazási jegy található: 2 helyre a 253. sz. alatti gyorsutazásra Kassáig. Az indulás Pestről történik 1856. júl. 22. reggel 5 órakor pontban 30 font súllyal és 8 pftig terjedő értékű utipodgyásszal bérmentve Csorba Károly és Szobonya úr részére. Fizettek személyenkint 35 frt 12 krt, 14 font súlyért 49 krt, feladott podgyász egy bőrönd 74 font. Egy másik jegy szintén Csorba Károly úrra szól (ház- és földbirtokos volt, fia, Gyula, vm. főorvos), Kassáról indul 1856. júl. 18-ikán, indulás reggeli 9 órakor, ára 17 frt 36 kr. Az intézet ügyvivője Spielmann.

Volt egy állami dilizsáncz (gyorskocsi is), mely postát, pénzt és kis csomagot vitt az 50-es években Pestre s onnan Bécsbe. Hetenkint 2—3-szor közlekedett nagy zárt sárga kocsival, bennt 2 személy fért el, a 3. künn, a konduktor mellett ült.

Már a 18. század végén s a 19. század elején volt rendes postajárat és személyszállitás (Personen Delegance) azonban csak nagyon kevés vonalon s csak a nagyobb városok között, úgy, hogy a félreeső helyek lakóinak maguknak kellett e vonalakkal az összeköttetést fentartani. Igy például Pest, illetőleg Buda és Kassa között és Buda és Bécs között naponként közlekedett egy posta (Postkarren), mely azonban csak egyszerű leveleket továbbitott. Csomagokat és pénzeket csak minden 8 napban szállított egy postakocsi. E postakocsik belsejében két ülés, kivül egy két személyre való bak s egy kis kocsis-ülés volt. De mivel e postakocsin többnyire nagy pénzösszegeket és értékes csomagokat szállítottak, őrizetére 2 gránátost vitt magával, kik a bakülést foglalták el, míg az egyik belső ülés a kisérő kalauz részére volt fentartva. Ennélfogva e 8 naponként induló postakocsi csak egy utast vehetett föl. Igy az utazó közönség bérkocsikra (Landeskutschen) és előfogatokra volt utalva.

1829-ig ily kezdetleges posta- és személyszállitás volt ugyancsak naponkint, illetőleg 8 naponként Kassa és Eperjes között is. 1829-ben *Bujanovits Ede* habzsáni rendkivűl képzett és tekintélyes cs. kir. postamester az Eperjes és Kassa között utazók kényelmére és előnyére gyorskocsijáratot rendezett be, melyet nemcsak személyszállitásra, de levél-, pénz- és csomagposta szállitására is szervezett. E gyors kocsit kétnaponkint inditotta, hat személyt volt képes befogadni s Kassáról *Spielman József*,[1] Eperjesről pedig *Pap József Sámuel* tekintélyes keres-

[1] A vasutat közvetleuül megelőzött kor közlekedéséről szóló ezen leirás *Spielman Károlytól* (József fiától) való, aki nemcsak átélte ez időket, hanem maga is nagy szerepet játszott benne. Kéziratának eredetije a család birtokában van s kétszeresen becses. Először mint koronatanu előadása, másodszor mint bizonyitéka a régi kereskedővilág tollforgatásra is kész intelligenciájának. Irója a gimnáziumnak (ma érettségivel egyrangu) 6 osztályát végezte s kora müveltsége szerint latinul beszélt s mindenesetre szélesebb látókörére vall, hogy méltónak és érdekesnek

kedők indították. Ez utóbbinak unokája dr. Pap József budapesti ügyvéd, az ügyvédi kamara alelnöke, egyetemi tanár. Ezen uj gyorskocsi összeköttetés a közönség körében rövid idő alatt oly kedvelt és keresett lett, hogy egy év után a kocsikat mindkét helyen már naponként indították. Egy cs. kir. postamesternek ilyen vállalkozása, azonban szemet szúrt úgy a m. udv. kancelláriánál, Bécsben, mint a budai helytartótanácsnál s bár nem tiltották be a járatokat, mégis értésére adták Bujanovitsnak, hogy e vállalkozás nem méltó egy cs. kir. postamester rangjához és ha továbbra is fenn akarja tartani, mondjon le a postamesterségről.

A postamesterség ebben az időben nemcsak jól jövedelmező keresetforrás, hanem egyszersmind bizalmi jellegű is volt s a helytartótanács csak megbízható egyéneket nevezett ki ez állásra. Bujanovits úgy a helytartótanács mint a cs. kir. rendőrség bizalmát nagy mértékben bírta, nem akarta tehát ezt kockáztatni, a gyorskocsijárat vállalkozásról lemondott és átadta Spielmann József kassai és Pap József Sámuel eperjesi kereskedőknek s csupán a gyorskocsijáratok előfogatainak előállításáról gondoskodott.

Az 1836. évben Eperjesen *Iparegyesület* — Industrieverein — név alatt egy társaságot alapitottak, mely a társas összejöveteleken kivül az ipar pártolását is feladatáúl tűzte ki. Ez egyesület elnöke Bujanovits Ede, alelnöke s az egésznek lelke Pap József s igazgatója *Matheidesz Károly* volt. Miután ez időtájt a régi Pest egyik kiváló polgára és kereskedője *Rottenbiller Péter* gyorskocsijáratot léptetett életbe Pest—Triest és Pest—Kolozsvár között, a Felsőmagyarország iparának emeléseért buzgólkodó Pap József alelnök felvetette azon eszmét az Iparegyesületben, hogy létesítsenek Eperjes és Budapest között is ilyen gyarskocsijáratot. Az iparegyesület, melynek tagjai között Sárosvármegye társadalmának legkiválóbbjai voltak, lelkesedéssel fogadta e tervet, érintkezésbe lépett Rottenbiller Péterrel, kinek e téren már szomorú tapasztalatai is voltak; 1839-ben meg is indították a járatot. A kocsikat a közönség erősen igénybe vette, kezdetben minden másodnap indították s Eperjestől Budapestig 20 pfrt (42 K), Kassától Budapestig 16 pfrt (33.60 K) szállították az utasokat 36—40 óra alatt.

itélte megörökiteni életének ezen fontos és ma már kevés emlékkel biró tapasztalatát — Aggteleki *Bujanovics Ede* sárosi, zempléni (feketepataki), és bihármegyei (értarcsai) földbirtokos, táblabiró és több gazdasági egyesület tagja volt. Érdekes a Magtárakról irt munkája (Pest, Emich G. 1846), melyet József főhercegnek, mint kitünő gazdának ajánl azon alkalomból, hogy a kormányhatóságok a terményfölöslegek rosszabb évekre való eltételét ajánlották. E célra az angol Sinclairtől megszerkesztett és az iró által már 20 év óta kipróbált és megjavitott, folytonos légvonatu, toronyalaku magtárakat ajánlja. 1841-ben a bécsi mezőgazdasági társulatban (melynek tagja volt) és a Dobranban összegyült német mező- és erdőgazdáknak tartott előadásában ajánlotta az eddig szokásos, de sok tekintetben kedvezőtlen gabonavermek helyett az ő épülettervét, melyet könyvében számos rajzzal illusztrál s melyről reméli, hogy József főherceg felkarolásával a köz javára el is fog terjedni.

És dacára a közönség nagy pártolásának, anyagilag nem tudott prosperálni e vállalkozás. A kocsijai nem voltak tartósak s szervezete oly nehézkes volt, hogy rövid két esztendő alatt közel 70,000 K vesztesége volt az Iparegyesületnek. Ez időben halt meg Pap József s miután az egyesület ez előre nem látott veszteséget tovább viselni nem tudta, beszüntette az eperjes—budapesti gyorskocsijáratot és maga is feloszlott. Az összeköttetés ugyan meg nem szakadt, de rendes és biztos járatokat a magánfuvarosok nem tudtak fenntartani. Azonban Matheidesz Károly a volt alelnök nem nyugodott s egy újabb gyorskocsi társaság létesítésén fáradozott. Vagyonos ember lévén, érintkezésbe lépett a pesti Vadászkürt-szálló akkori bérlőjével, *Emmeling Károlylyal, Lichtenstein Józseffel* Miskolcon s *Sandvosz Ernő, Novelly Imre, Fiedler Károly, Kósch Lajos* és *Spielmann József* kassai lakosokkal s kötelezte magát, hogy ha a nevezettek vele társulnak, a megállapítandó üzleti tőke felét magára vállalja. Az egyesülés létre is jött s a feloszlott Iparegyesülettől átvevé a még használható felszerelést és kocsikészletet s a gyorskocsijáratot ujból életbe léptették. Matheidesz Károly lett a vezetője a társulatnak s az Iparegyesületnél szerzett tapasztalatai alapján a társulat első feladatává tette, hogy a nem alkalmas kocsik, melyek az akkori rossz utak miatt már két menet után teljesen hasznavehetetlenné lettek, tartósabb s könnyebb kocsikat szerezzenek be s a szintén nagyon drága kölcsön előfogatok helyett saját lóállományt vásároljanak. Próbakocsikat készitettek Eperjesen, Kassán és Budapesten, míg végre egy *Huber János* nevű kovácsmester és kocsigyártóra akadtak, ki huzamosabb időt töltött Olasz- és Németországban s ki az ott látott minták után a mi viszonyainknak megfelelő, 6 személyt befogadó, könnyű és tartós kocsikat készitett a társaságnak. Beszereztek továbbá 100 drb magyar lovat, megállapították a menetrendet s az állomásokat, úgy, hogy 1843-ban már fennakadás nélkül, a közönség nagy megelégedésére bonyolították le a forgalmat. A viteldijat ekkor már 12, illetőleg 15 pfrtra szállitották le s oly nagy volt a forgalom, hogy Pest és Miskolc között naponként, Kassa és Miskolc között pedig minden másodnap két kocsit járattak. A pest—kassai fővonaltól függetlenül Eperjes és Kassa között naponként tartottak fenn összeköttetést.

A járatokat immár oly pontosan megtartották s a közönség biztonságára és kényelmére oly nagy gondot fordítottak, hogy az utazók mindnagyobb számmal jelentkeztek s rendesen 2—3 nappal előbb kellett helyükről gondoskodniok.

A személyszállítás mellett levelek, csomagok és pénzeslevelek továbbitását is elvállalta a társaság s miután a közönség garanciát látott a társulati tagokban, a postforgalom is oly nagy mértékben megnőtt, hogy a társulat igazgatósága kimondotta, hogy 30.000 pfrtnál több póstát egy kocsi nem vihet. De nemcsak magánosok, hanem sok állami hivatal, a katonasági és egyéb hatóságok is igénybe vették e társulat szolgálatait. A

postakincstár látva a nagy keresletet, ahelyett, hogy a saját Deligance-járatain javítani igyekezett volna, a gyorskocsi társulatot bepanaszolta a magyar udvari kancelláriánál Bécsben, sőt minden módon annyira üldözte is, hogy a gyorskocsi társaság ügye 1844-ben a magyar országgyülés elé is került. Ezt megelőzőleg Matheidesz Károly ez ügyben József nádornál is kért és kapott audencia után terjedelmes memorandumban, számos hatóság bizonyítványával igazolta, hogy a társaság a törvény engedte működési körét túl nem lépte. Az országgyűlés a hozzá benyújtott adatok nyomán nemcsak azt konstatálta, hogy az udvari kancellária áskálódása alaptalan, hanem elismerte, hogy más közlekedési intézmény hiányában kiválóan szolgálta a közérdeket és működését továbbra is engedélyezte.

A gyorskocsi-vállalat most már minden oldalról támogatva háboritatlanúl folytatta működését. Azonban bekövetkezett az 1848-iki válságos idő s ez mint sok más vállalatot, úgy a gyorskocsi üzemét is beszüntette. 1848-iki és 49-iki évben két ízben tartottak fenn rövidebb összeköttetést, de rendes járatot ismét csak 1850-ben indítottak meg. Az ez időben Kassára kinevezett helytartótanács minden állami és magánvállalatot az ellenőrzés szempontjából közvetlen maga alá rendelt s a cs. kir. posta visszamaradottságán postaigazgatóság felállításával posta- és deligance-járat szaporításával igyekezett segíteni. Dacára, hogy a gyorskocsi vállalat nagy mértékben versenytársa volt a postának, működését nem akadályozta, sőt bevált tervezetét alapos tanulmány tárgyává is tétette. E tanulmánynak azonban volt némi kellemetlen következménye is, amennyiben felügyeletével a rendőrséget bízta meg, jövedelme után pedig adót róttak ki a társaságra. A rendőri felügyeletbe beletörődött a társaság, az adó ellen azonban erősen tiltakozott. De ez alól való fölmentését azonban nem a Š-oknak köszönhette, hanem annak, hogy a gyorskocsi kisérő személyzete, a kalauzok és kocsisok több ízben sikeresen védték meg a postát rabló támadások ellen. Ezen szolgálatokért a helytartótanács felmentette a társaságot az adófizetés alól, kötelezte azonban, hogy ellenszolgáltatásképen minden gyorskocsi egy 30 font súlyú hivatalos postacsomagot tartozik dijmentesen szállítani. E nem szívesen teljesített szolgálat azonban igen nagy előnyére vált a társaságnak. A cs. kir. postacsomag ugyanis mintegy nyilt rendeletül szolgált arra, hogy minden katonai és polgári hatóság a társaság segélyére legyen s igy a társaság ki is kerülte minden katonai vagy polgári hatóság zaklatását.

A kassai cs. kir. postaigazgatóság azután még messzebb akart menni a támogatásban. Tapasztalták ugyanis, hogy a gyorskocsi társulattal nem képes a postakincstár versenyezni, miért is felterjesztést tettek az akkori kormánynak, hogy bizzák meg a gyorskocsi társulatot Eperjes—Kassa és Kassa—Budapest között a teljes posta- és deligance-forgalom lebonyolításá-

val. Meg is indultak a tárgyalások, azonban a közbe jött olasz-osztrák háboru miatt a jóváhagyás késett és el is maradt.

De 1868. évtől kezdve rohamosan haladt a társulat megszünéséhez. A tiszavölgyi vasuttársaság megnyitotta vonalát Budapest és Miskolc között s igy a társulat járatát Budapest—Miskolc között kénytelen volt beszüntetni s csak Miskolc—Eperjes között tartotta fenn.

Kiépült a miskolc—kassai vonal is s természetszerűleg megszünt a kassa—miskolci kocsijárat is. A társulat megpróbálta a kassa—tokaji vonal felvételével létét meghosszabbítani, de mivel a közönség most már inkább a kényelmesebb, az időjárás viszontagságait kevésbbé éreztető vasutat használta s a fuvarozás már haszonnal nem járt, a vállalat feloszlott. A társulat két tagja: Spielmann Károly Kassán és Papp Kálmán Eperjesen a kassa—oderbergi vasút kiépítéséig Kassa és Eperjes között azonban még fenntartotta az összeköttetést, de később ez a vállalkozás is megszünt.

Evvel a több mint 30 évig tartó patriarkális utazás Felsőmagyarországban véget ért. Megalkotói sokat küzdöttek, míg sikert tudtak elérni. Nem tagadható, hogy anyagilag jól jövedelmező vállalkozásuk volt, de hogy nemcsak a saját hasznukra dolgoztak, bizonyítja az említett hivatalos elismerés s úgy a magánosok, mint a hatóságok támogatása.

10. Harmincad ügyek.

Harmincad alatt a behozott vagy kivitt árúk után fizetendő határvámot értették. Nagyságát a neve mutatja, de a polgárok jelentékeny kedvezményeket élveztek e téren, miért gyakran előfordúltak csalások. A szepesi kamara átír, hogy a polgári szabadság leple alatt idegenek árúkat hoznak be a császári harmincad nagy kárára. Vigyázzanak az ilyenekre és büntessék meg azokat, akik az ellen vétettek, mert különben a város elveszti harmincad-kiváltságát. (1692. ápr. 15.)

Igyekezett is a város kétséget kizárólag tudatni a kedvezményekre jogosúlt s arra járó kereskedők neveit. A szepesófalvi és bártfai kir. harmincadhivataloknak irtak és a következő kereskedők polgárlevelét (Bürgerzetel) küldték be: Ófalura: Hostoti, Herman, Hirschler, Müller, Mihály János, Kern János Ádám, Dürner Mihály, Neumány Mátyás és Fried leveleit. Bártfára: Hostodiét és Dürnerét. (1745.)

Mária Terézia a mi gazdasági érdekeink ellenére nagyon fölemelte a harmincadot; épen azért a pozsonyi keresk. testület felszólítja a kassait, hogy egyesűljenek a harmincad leszállítása érdekében. Átküldenek egy kérvényt átolvasás, hozzájárúlás vagy változtatás végett a felsőmagyarországi kereskedők részéről (1780. márc. 2.) Különben már korábban is előfordult ily együttes érdekvédelem esete: 1728. szept. 11-ikén elhatározták, hogy a pozsonyi kereskedőrendnek írnak, hogy a most tartó országgyűlésre néhány indítványt tegyenek.

11. Védelem a jogtalanságok ellen és apró ügyek.

A külső világban szenvedett jogtalanságokkal szemben is a testülethez fordultak a tagok védelemért. Szepsiben a vásár alkalmával a *hermansteini regiment commendantja* (parancsnoka) a kassai kereskedőktől és más ottlévő polgároktól sátoronkint és szekerenkint 17 krt szedett. Továbbá amint a szekerek elmentek a vásárról, ismét szekerenkint 17 krt. És pedig fizettek: Carove 2 szekér után 2 frt 33 krt., Schneider, Gräsz, Payerle, Mader egyenkint 1 frt 25 krt. A többiek 10½ és 42 kr. között váltakozva. Kilenc kis szatócsszekér volt, az elutazásnál fejenkint 17 krt., összesen 2 frt 33 krt fizetett. A vászon-szatócsok (Leinwath-krammerek) öten voltak és fejenkint 12 krt., összesen 1 frtot fizettek. Mind összesen 19 frtot és 18 denárt fizettek. (1697. máj. 24.)

Ily katonai méltósággal jónak látták együttesen több, szintén igy kizsarolt várossal összefogva szembeszállani. Az eperjesi, lőcsei, rozsnyói, pataki Bruderschaftokkal megegyezőleg folyamodnak a commissióhoz, hogy a vásárokon a Commendantok (katonai parancsnokok) miatt nagy a kiadásuk, kérik ennek megszüntetését.

A *vásárrajárás* mindenféle akadályát igyekeznek megszüntetni. Határozzák tehát, hogy akik a tokaji vásárra utaznak, az udvarbirótól sürgessék a tokaji és tarcali helyekről szóló levelet (1728.) — Adakoznak a gönci *híd* kijavítására, sőt küldöttséget menesztenek az épen Kassán tartózkodó Fáy Gábor alispánhoz (1731.)

Szikszón a vásárkor nagy ***helypénzt*** szednek. Az itteni városjegyzővel levelet iratnak tehát Szikszó elöljáróságának és udvarbirójának, s a 3 levélért 3 frt 60 denárt adnak (1733.) Jászó és Szepsi városoknak a kassai magisztrátussal iratnak, hogy 12 denár helypénz helyett 34-et szedtek, kérik, hogy hagyjanak fel ezzel. (1734.)

A *citrom* (Lemoni) árúsítására vonatkozólag kimondták a Bruderschaftban, hogy mivel romlandó árú és a kereskedő gyakran többet veszít rajta, mint nyer: mindkét oldalon csak 2—2 kereskedő árúsíthatja, ha megfelelő biztos helyet felmutatnak. (1786. jan. 17.)

Igyekeznek terheiken könnyíteni. Kérvényt nyújtanak be a porció (adó) csökkentésére. (1788. szept. 21.) A Wiener Niederlagerhez írnak különféle illetékek lerovása ügyében. (1805.)

A *puskapor* eladásra nézve két följegyzés fordul elő. Az első a Rákóczi-féle fölkelés előtti forrongás idejéből való s e hadiszer árúsítása korlátozásával foglalkozik. A magisztrátus elküldte méltóságos gróf Nigrelli decretumát, hogy vagyon- és életvesztés terhe alatt nem szabad puskaport, töltényt, ként, salétromot idegennek eladni. És ha idegen ilyet venni akar, köteles július 18-ától az illető vagy a tanácsnak, vagy az atyamesternek bejelenteni. (1697. júl. 23.)

A második a fölkelés utáni időkből kelt és a szabad árúsitás kérésével foglalkozik. A kamarát kérik, hogy a puskapor, golyó és ólom behozatalára vonatkozó tilalmat függessze föl. (1728.) Később (1733.) még arra kérik, hogy ezek árúlását tiltsa el a Salzvorsilbereknek.

A *fegyházárúkra* nem féltékenyek. Felolvassák Sander director panaszát, melyben emliti, hogy a fegyházban készített árúkat nehéz eladni. Tanácsot adtak neki, hogy milyen útonmódon lehetne e manufakturákat forgalomba hozni, amely úton mindenki szívesen vásárolná. (1782.)

A *közönség érdekeinek megvédéséről* alig egyszer-kétszer szólanak. Öreg uraimék szorgalmasan vigyázzanak, mindenkit nyilvánosan és négyszemközt intsenek, hogy árúit lelkiismeretes áron adja, felebarátját meg ne csalja. Aki ez ellen vét, jelentsék be a városi tanácsnak s egyértőleg érdeme szerint büntessék meg. (1686. priv 26.)

A *mértékekre* a Bruderschaft gondot fordított, de úgy látszik, ez néha alaptalan vagy legalább be nem bizonyítható vádaskodásra is alkalmat szolgáltatott. Kovásznay András bepanaszolta Szendrey Szabó Istvánt, hogy hamis súllyal mért, 4 lat helyett 3 latot adott. Tanúk rá Gyenay Mihály, Juhász és Szabó Mihály. A testület felhívta Szendreit, hogy tisztázza magát a legközelebbi összejövetelig tanúkkal, különben 12 frt-ig bünteti. Ki is küldtek a dolog megvizsgálására 2 tagot. Azonban se vádló, se a vádlott nem tudott bizonyítani. Megbüntették tehát mindkettőt 15 denárra. Szendreit azonban úgy látszik, ez eljárás kihozta sodrából, mert a társaságot csúf szavakkal illette, amiért 10 frt bírságot róttak rá. Ujra méltatlankodott, szidta a Bruderschaftot s úgy látszik, ez használt is, mert büntetését leengedték 3 frt 60 denárra.

Néhány apróbb ügy följegyzését említjük még meg: Schminke (arcfesték) eladása 4 frt büntetése alatt tilos. (1787.) Ugy látszik, a Barkóczy-féle házat meg akarták venni, mert Csákynéhoz két tagot, Naubauert és Leutnert küldték ki tárgyalásra, kérjék föl a Barkóczy-féle ház ügyében (1735.) — A magisztrátus kimondja, hogy a gróf Dessewfy házában levő üzletben cukrot és kávét is szabad árúlni. (1829. augusztus 8.) — A consilió regiótól (kir. tanácstól) parancs jött, hogy a salzb. fogadják el 17 krban s ezt a magisztrátus az atya által tudtára adja a Bruderschaftnak. — Krausz A.-t fiaival einloszscheinok *hamisitása* vádja miatt letartóztatták. (1722.)

XI. Tárgyalások a kitiltott külföldi árukról.

1. Mária Terézia tilalmai.

A kincstár súlyos helyzete, a háború költségei és Szilézia elvesztése miatt a kárpótlás keresése kényszerítették rá Mária Teréziát, hogy határozott *iparfejlesztő* politikát indítson meg.

Kormánya minden elképzelhető módot kieszelt e cél elérésére. Külföldi gyárosokat és munkásokat hívott be, gépeket, pénzsegélyeket osztogatott, adókat leengedett, tanuló gyerekeket iparra nevelt. És mindennek meg is volt a hatása. A legelőkelőbb főurak és az osztrák nemesek egymásután alapítják a gyárakat.

Amint a gyárak megkezdették működésüket, piacot kellett nekik biztosítani. E végből már 1749-ben eltiltja az idegen szövetek behozatalát, 200 arany büntetést szab arra, aki idegen szövetből csináltat ruhát magának és az illető szabó elveszti iparjogát s 3 havi börtönnel bünhődik. Érdekes e rendelet megokolása: Nincs más szándékunk, mint az, hogy a pénzt itt akarjuk tartani az országban.[1]

Természetesen e tilalmakat kiterjesztették *hazánkra* is. A mint valamely cikket készíteni kezdtek az osztrák gyárak, megjelent a külföldi behozataluk ellen a tilalom. A kassai kereskedőtársulat sűrűn kapja a rendeleteket e tárgyban.

A városi elöljáróság közli a helytartótanács azon két rendeletét, hogy nemcsak varrótűket, hanem a külön részletezésben kimutatott ciekken kivül minden nürnbergi sárgaréz árút is a külföldi országokból behozni nem szabad, hanem csakis a csász. kir. örökös tartományok gyáraiból. Erre rögtön válaszoltak a magisztrátusnak. Mint a császár és király ő felsége hű vazallusai, elfogadjuk e rendeletet avval a teljes biztositással, hogy ha a különféle rézárúk, melyeket a felállított osztrák gyárak készítenek, a nürnbergieket felérik és itt vevőkre találnak, akkor sokkal kényelmesebb és előnyösebb a testvéreknek, ha így közelebbi kézből kaphatják. Ha azonban ez árúk érdeklődésre nem találnak, kérni fogják akkor a helytartó tanácsot, hogy a közönség ebbeli panaszának engedjen. (1758. aug. 2.)

1763. aug. 7-ikén kihirdetik a cs. kir. rendeletet, mely szerint a cwilichnek idegen országból való behozatala tilos. Voltak azonban cikkek, melyeket még elegendő mennyiségben nem készítettek az osztrák gyárosok. A kereskedők megfolyamodták, hogy ezek fölmentessenek a behozatali tilalom alól. Kivánságuk teljesedett, de az ellenőrzést ez esetre is igyekeztek fenntartani. Fried Jakab Brudervater felolvassa a csász. kir. rendeletet, hogy bárminő országból oly árukat behozni szabad, amelyek az örökös tartományokban elégséges mennyiségben nincsenek, azon feltétellel, hogy az árúk behozatali engedélyéhez Bécsben passzust kérjenek. (1766. szept. 22.)

Ezt követi a harmincadhivatal azon rendelete, (mindig a magisztrátus útján kapják!) mely szerint a külföldről behozott selyem, krepon, kathun, flőhre és más eféle szövetárú eladásához a harmincadhivatal által lepecsételt engedély szükséges. (1770. nov. 22.)

[1] Millhoffer: Magyarország közgazdasága, Bpest 1904. I. 227. l.

2. II. József tilalmai.

II. József anyja *osztrák iparfejlesztő* politikáját még határozottabban folytatta. A feloszlatott szerzetesek klastroméPületeit a vállalkozóknak ingyen rendelkezésére bocsátotta. A kedvezményeket a legnagyobb bőkezüséggel osztogatta. És meg is volt a hatás. A gyapotszövők 3 év alatt (1785-től 1788-ig) 432-ről 3093-ra, a gyapjuszövőké 16,698-ról 24,879-re a lenszövőké 54,894-ről 71,979-re, a selyemszövőké 497-ről 3093-ra, a papírkészítőké 648-ról 917-re emelkedett.[1]

Csehországban 1780-ban csak 50 gyár volt, 1786-ban már 172 gyár 400.000 férfi munkással. Bécsben magában 1784-ben 117 gyáros, 12.600 gyár és kereskedő s 50.000 munkás dolgozott. Tehát ezen egy városban csaknem annyi ember élt iparból és kereskedelemből mint egész Magyarországon.[2]

És e fejlődést II. József még a legszigorúbb *védvámrendeletekkel* igyekezett biztositani. 1784-ben minden fölösleges behozott árura 60% vámot ró. De így is csak magánember rendelheti meg, eladni nem szabad belőle. Az idegen cikkek mellőzésében maga jár elől jó példával: csak belföldi ruhát visel, az idegen csipkékért, még az udvari dámákat is megszólítja, pincéiből a külföldi borokat a kórházaknak ajándékozza. A külföldi csemegéket letiltja asztaláról.[3] Ellenőrzés végett elrendeli, hogy a kereskedő az árúkat pecsétjével lássa el, mert ha nem „stempelfähig", elkobozzák.[4] Hogy a fölösleges külföldi cikkek árúsitásának véget vessen, 1784. elején azt is elrendelte, hogy ami még belőlük raktáron van, a fővárosban (Hauptlegstädte)) raktározandó. Ha máshol találják őket, elkobozzák. A raktárból való eladásukról részletesen intézkedett.

A kassai ker. testületnek igen sok gondot adott e rendelet. Egész 1790-ig folyton foglalkoznak vele. 1784. márc. 28-ikán tanácskoznak, hogy a *külföldi árúkat* hová raktározzák. Okt. 26-án elhatározták a harmincadhivatal engedélyével, hogy mivel a konviktus háza elég biztosnak látszik, ez legyen raktárhelye a külföldi árúknak. Dec. 14-én Fried Sámuelt és Krausz Mihályt küldik a Generalbrigaderhoz, hogy a Depositorit katonákkal őriztesse.

1785. jún. 7-én a konviktusban elhelyezett árúkra nézve kérvényt adnak be a magisztrátushoz s ettől sok hasznosat várnak. De a harmincadhivatal csak tovább halad a maga útján, 1785. aug. 6-ikán elrendelte, hogy mindenki köteles e hó 12-ig bejelenteni a raktárban (Hauptwaren magazin) levő árúkat, minőségét, mennyiségét, árát, valamint ezeknek forgalomba hozott mennyiségét. A raktáron voltak:

[1] Millhofer: i. m. I. 223. l. [2] Marcali: Magy. II. József korába III. 151. l.
[3] Marcali i. m. III. 255. l.
[4] A Kassai Ker. Társ. 1787. dec. 6. jelenti be a rendeletet.

Acheni posztó,
Englischer Kattin,
Winter und Sommer manchester,
Plüs,
Balognai fehér flohr és krupon,
Angol gyapju moir,
Szász viasz vászon,
Leitner Camlett,
Harabin et wollen Camlett,
Callmanch habarettah et florettah,
Plüs, tafota,
Etamin,
Valentianer zrüch,
Larven, quineth,
Everlasztin und amiens,
Sammet (bársony),
Félselyem, Battoro,
Segovi Zrüg,
Gringang,
Török vászon, asztarnak hivják,
3—4 drotn parcan,
Selyem Battov broschirt,
Haraszt és köpenyzsinór,
Köpper szallag,
Gallonok.

Egymásután jönnek a külföldi árúkra vonatkozó rendeletek. 1784. dec. 14-én a magisztrátus a külföldi, nürnbergi árúk behozatalára vonatkozó rendeleteket küldi be. 1785. okt. 23-ikán ujra átír azon árúkra vonatkozólag, amelyeket nem szabad behozni. 1786. aug. 18-án felolvassák a külföldi árúkra vonatkozó rendeletet, melyet a harmincadhivatal beküldött. 1787. dec. 6-án tárgyalják, hogy legfelsőbb rendelet folytán minden külföldi muszlin Kammertuch e hónap elején a Depositoriba adandó át.

Még ugyanezen évben a harmincadhivatal elrendelte, hogy az itteni Depositorióban levő külföldi árúkat árveréssel adják el. Megigéri, hogy az árakat úgy fogják megállapítani, hogy legfeljebb 10% veszteség lesz rajtuk. Amely árút nem adhatná el, azt őfelsége 20% rabatt mellett fogja a maga számára átvenni. Hozzá is fogtak az árverés előkészítéséhez és mindenekelőtt sorra vették a különféle árúmaradékokat, melyek nem hosszabbak 6 rőfnél és a posztókat, melyek nem hosszabbak 3-nál.

A harmincadhivatal beismerte ugyan, hogy ez nagyon káros az itteni kereskedőkre nézve, mivel több költséget okoz és a harmincadhivatalnak az ellenőrzése is nagyon nehézkes. (1787. aug. 6.) De azért 1788. jan. 24-én megpróbálták a raktárban elhelyezett külföldi árúkat árverésen eladni. Egy hétig tartott s körülbelül 2000 rajnai frt árát adták el. Ugyanekkor kérvényt küldenek be a budai cs. kir. magyar harmincadhivatalhoz, hogy ezután a Kassára jövő árúkat a helybeli harmincadhivatal vizsgálja felül.

Amihez II. József hozzáfogott, azt erős akarattal igyekezett végre is hajtani. Elrendelte és a harmincadhivatal átküldte a kereskedőtársaságnak, hogy ez év *október végéig* az összes külföldi árúkat vagy el kell adni, vagy az országon kivülre kell eltávolítani. (1788. júl. 31.)

Majd ismét a főharmincadhivatal közli, hogy csak a hó végéig szabad külföldi árút tartani. E terminuson belül, illetve november végével az összes csász. kir. országokból kitiltják e cikkeket. A testület azonban kérvényt adott be ez ellen az itteni harmincadhivatalhoz, melyben részletesen kifejti, hogy e parancs a legnagyobb nyomorba viszi őket. A lehető legszomorúbb helyzetben vannak, mert e nehány nap alatt ez árúkat el nem adhatják, hanem kényszerítve lennének a külföldre visszakül-

deni, amivel teljesen elvesznének. E cikkeket e vidék számára rendelték és más nép divatjával egyáltalán nem hangzik össze. A behozatalért és eladás jogáért erős harmincadot fizettek. Ehhez jön még a sok szárazföldi szállitási költség. S most kelljen nagy költséggel visszavinni mindent, amidőn már oly hosszu időn át a raktárban hevert és a molyok is kikezdték? Ez lehetetlen! Mit reméljenek ezáltal? semmit! Annyit sem kapnak érte, a mennyi harmincadot fizettek. Az árúk értékének teljes elvesztésével bűnhődnének, holott be nem csempészték, hanem a felső engedéllyel hozták be.

Hogy mostanáig el nem adták, abban is ártatlanok, hisz saját költségükön kinálták, nyilvános árverést tartottak, amelyen a kelendő cikkeket beszállították. Szerencsejátékot is akartak rendezni, de megtiltották. Egyszóval mindent megtettek, hogy ez árúktól megszabaduljanak. Kérik tehát az itteni harmincadhivatalt, járjon közben a csász. és kir. harmincadhivatalnál, hogy ne kelljen visszavinni a külföldi árúkat, ami által értéküket elvesztenék és gúnytárgyává válnának.

E kérelmüknek meg is volt a hatása. Ugyanis a tanács nov. 7-ikén értesíti őket, hogy engedélyt kaptak, hogy a beálló *pesti vásáron* a külföldi árúkat eladhassák. De: 1. e rendelet későn érkezett, mert a vásár 10-ike körül lesz és oly gyorsan nem lehet oda érni; 2. s ha még oda is juthattak volna, nem keresnének annyit, amennyibe az utazás kerül. E szerint a kegyes engedélyből semmi hasznuk. (Ez utóbbi megjegyzést aláhúzták.)

Mivel így az árúkon túladni nem tudtak, még a következő év (1789.) március havában is a raktárban voltak. Ekkor (márc. 30.) az atya a harmincadhivatal rendeletét közli, mely szerint a külföldi árúkat legkésőbbre e hó végéig kivigyék, mert ami még ittmarad, raktárdijat fizetnek érte. Erre elhatározták, hogy a magisztrátushoz kérvényt küldenek, hogy segítsen rajtuk és járjon közbe, hogy ez árúkat vagy mentsék fel a raktárdij alól, vagy a szabad eladást engedélyezzék, hogy a közeledő idő alatt ne károsodjanak evvel is. (1788. okt. 27., nov. 7., 1789. márc. 30.)

Kaptak is egy kis *haladékot,* mert a főharmincadhivatal csak szept. 2-ikán rendelte el, hogy a raktáron lévő külföldi árúkat dec. utolsó napjáig tűrik meg. Addig vagy eladják, vagy vigyék ki, vagy elkobozzák. Elhúzódott e dolog egész II. József haláláig, amidőn 1790. szept. 1-én tárgyalják, hogy az idegen árúk iránt beadott kérvényük azzal jött vissza, hogy az uj király határozatát várják be.

XII. A háboruk visszhangja a két céhkönyvben.

1. Rákóczi szabadságharca.

A Rákóczi-féle fölkelés idején a *társulati élet igen megcsappant.* Összejöttek ugyan 1706. jún. 4-, aug. 31- és 1708. jan. 31-ikén, de bizonyára kevesen voltak, szétoszlottak tehát és elhalasztották a gyűlést. 1707-ben egyáltalán nem gyűltek össze.

Tudvalévő, hogy ez utolsó kuruc-hadjáratot 1708 óta rettenetes emberirtó pestis kisérte, mely a lakosságnak sok helyt több mind a felét sírba vitte, a megmaradottakat pedig koldusbotra juttatta. Kassát annyira tönkretette a sok válságos politikai küzdelem, hogy 1720-ban alig volt 4000 lakosa.[1]

Nem csoda tehát, hogy a kereskedők testületi élete is megcsappant. 1708-ban és 1709-ben még tartott a kassai kereskedő társaság tisztujitást. Ez időtől kezdve azonban csak 1711. dec. 29-ikén, amikor meg is említi a jegyzőkönyv, hogy a sok háború miatt régóta nem ujították meg a tisztikart. Bár év vége volt, ekkor ejtették meg a választást.

Erőlködtek ugyan, hogy a gyűlések népesebbek legyenek. Közvetlenül a fölkelés előtt felelevenítették a szabályok azon pontját, mely 1 frt. büntetést rótt arra, aki az atyamesternél ki nem menti elmaradását. 1705-ben pedig kimondották, hogy aki a névsorfelolvasásnál nem lesz jelen, 1 frt büntetést fizet. Aki a temetésekről hiányozni fog, 36 denárt. De épen ekkor is oly sokan hiányoztak, hogy ezek elhatározását a négy nap mulva összehivandó uj gyűlésre halasztották. Az összejövetelt azonban csak 3 hó mulva tartották meg, amikor ki is mondták e büntetéseket.

Az *anyagi küzködés* jeleképen valaki közülök 12 hamis ezüst frtot és 5 dukátot adott ki Eperjesen; tanácskozásukon az a vélemény alakult ki, hogy az ilyet el kellene fogni a kassza megröviditéséért. (1705. dec. 2.)

Hadjáratot inditanak a *rác árusok* ellen, kiktől árúkat koboznak el: 150 friss citromot, faolajat, rizst, amiket a szószólójuknál (Vormundtnál) helyeznek el. Azonban a városbíró, Pelsőczy és a Commendant, Radics András, továbbá gróf Andrássy parancsára, visszaadták nekik. (1709.) Ekkor emlékiratot adnak be a rácok és arnótok ellen s Jászait és Satlert megbizzák, hogy választ kérjenek erre és fáradozzanak ez ügyben.

A *szegénység* jele az is, hogy Árvay Jánost egy hordó borért (landtwein) veszik föl. (1708.) De még egy év múlva sem adja meg. Glatzingert utasítják tehát, hogy a jó öreg hordó bort hajtsa be. A következő gyűlésen pedig Glatzingert és Marayt egyenesen azzal bízzák meg, hogy vegyék el tőle a jó öreg hordó bort. 1711-ben pedig kimondják, hogy mivel eddig sok tartozás elveszett, csak úgy vesznek föl, ha a felét előre lefizetik. A tartozások behajtása végett pedig azt határozzák, hogy mivel a társulat kasszájába annyian adósok, a városi bírónál bejelentik őket. (1712.)

A *fölvételekért* nem is mernek oly sokat kérni. Még 1705-ben Grasz Ferenctől 50, Glatzinger János Mihálytól és Ivatsch György Jánostól 60—60 frtot kérnek négy részben, Walmuth Krisztián Jánostól 120 frtot, de leengedik 45 frtra. (1708.) De már Auchberger Jakabtól és Bollich Menyhérttől csak 30 frtot kivánnak.

[1]) Közgazd. lexikon III. 724. l.

Schubert János, bár nem tanulta a kereskedést, csak 40 frtot tartozik fizetni. Félnek azonban, hogy még ezt se fogja megadni, ezért figyelmeztetik, hogyha a negyedik összejövetelnél nem fizeti meg, kizárják. (1709.) Hasonlókép veszik föl Kárász Pált is.

Proszdits Sámuelt, Trencsén Andrást, Herman Sámuelt 25—25 frtért veszik föl. Schneider György Jánostól 30 frtot kérnek, de leengedik 25-re; Prüdl Józseftől 25-öt kérnek, de leengedik 18-ra. Krauthofer Mátyástól és Peres Mártontól 36 frtot, sok kérésére leengedték 25-re. Jerometti Ágoston 45, Cordi Márkus 24 frtot fizetett.

Ennyit, 18 tagot, *vettek föl* 7 év alatt 1705-től 1712-ig, ami elég gyenge növekedés. Sőt még ezután is igen csekély a fölvétel, 1721-ig csak három. A *gyűlések* is igen üresek ez időben. Gyakran összejönnek anélkül, hogy valamit végeztek volna. 1722-ben a gyűlések pontos látogatását szigorúsággal igyekeztek előmozditani. Kimondották, hogy aki ki nem menti magát s ¼ órát késik, 25; aki ½ órát, 50; aki ¾ órát, 75 denárt fizet, aki 1 órát, 1 frtot. Még a *pénztár* dolga sem volt rendben. Kellett volna lenni 126 frt 19 denárnak, de csak 31 frt 78 denárt találnak. A hiány 94 frt 58 denár volt. Amint a jegyzőkönyv irja, bizonyára a pénzkezelő atya, Maray felhasználta. Halála előtt ugyan semmit sem jelentett a dologról, de felesége megmagyarázta a dolgot és megigérte, hogy megfizeti. (1722.)

Anyagi érdekeiket a *versenytársak* ellen ujra védeniök kellett. A tanácshoz kérvényt adnak be a fretserek (házalók, kufárok) miatt, kik pipát és dohányt nyilvánosan árúlnak. (1718.) Arra is kérik a tanácsot, hogy adóztassa meg a házalókat, akikkel a platzmajor ő nagysága mindenfélét árúltat. (1720.)

A fölkeléssel kapcsolatosan még két följegyzést emlitünk. Az egyik 1711-ből való. U. i. jan. 20-ikán *Eszterházy Dániel* gróf parancsára összejöttek és a következő két pontot adatta elő: 1. Jelentse be mindenki, hogy Eperjesre vagy Bártfára nem tartozik-e? Nincs-e ezen két helyen valami tulajdona? Nem tud-e róla, hogy bárki más tartozik-e oda, vagy onnan van-e valami dolog nála? A császár ugyanis Eperjesen és Bártfán a magyaroknál talált javakkal nagyon rosszúl akar eljárni. 2. Mindenki minden közönséges posztót jegyezzen föl és további parancs végett irásban adja be.

A második följegyzés 1725-ből való s ez az utolsó emlitése a fölkelésnek. A commendant felszólitására a városi elöljáróság meghagyta nekik, hogy mivel az utolsó magyar háborúban és tumultusbn a *felső kapunál lévő toronyban* ők örködtek és mivel e torony majdnem teljesen elpusztult: épitsék föl. — Azzal védekeznek, hogy csak részben őrködtek ők és tiltakoznak a rendelet ellen. De a városi elöljáróság is zaklatta őket e miatt. 1833-ban a tanács parancsot küldött az atyának, hogy hívja össze a Bruderschaftot és a következő 3 pont felett irásbeli határozatot adjanak be: 1. A Bruderschaft minden késedelem nél-

kül vegye át a felső kapunál levő tornyot és épitesse föl. 2. A torony körüli lépcsőket és folyosót javitassa ki, hogy be lehessen csukni. 3. Az ehhez szükséges létrát és Fayer Hadent (? tüzoltó eszköz) szerezzék meg.

Mire a Bruderschaft egyhangulag elhatározta, hogy a városi elöljáróságnál kérelmezni fog, ami 29-én meg is történt. Ebben az atya és Ivatsch nyilatkozatára előadták, hogy őket, kereskedőket a céhbeli kézművesek közé nem lehet számítani, mert őket, a kereskedő rendet a legkegyelmesebb felséges király pártfogolja. E dologra többet nem is gondoltak. (1733. febr. 27.)

2. A hétéves és a török háborúk kora.

A hétéves (1756—63.) osztrák-porosz háború alkalmával két izben is fölszólitották a városokat, hogy *adakozzanak* e háború költségeire. A kassai magisztrátus, pedig a testülethez fordult és pedig először 1757-ben felkérte a Brudervatert, hogy mivel több megye hozzájárult Mária Teréziának a poroszok elleni háborújához, járuljon hozzá a Bruderschaft is. Gyüjtsenek és általában arra törekedjenek, hogy Kassa ne az utolsó legyen az adakozásban. Elhatározták, hogy 60 Rf. adnak, de mivel a kaszszában nem volt, Neumány Mátyástól vettek kölcsön egy évre törvényes kamattal. (1757. máj. 6.)

Másodízben 1763-ban a királynő segélykérésére Berczik István biró önkéntes adakozást kiván a Bruderschafttól. Ez kijelenti, hogy meg nem tagadhatja, de mivel pénztári állománya nem elég, adakoznak Neumány 14.85 denárt, a többi 1—4 frtot Összesen 47.17 d. Hogy kerek összeg legyen, kiegészitik 10 hollandi dukátra. (1763. márc. 18.)

E háború folyamán egyízben a magisztrátus kérdezi, hogy *mundurnak való posztó* a kereskedőknél mennyi van raktáron? Midenki jelentse a városi birónak. (1758. dec. 31.)

II. József török háborúi alkalmával pedig *a hadsereg élelmezésébe* akarták bevonni a kassai kereskedőket.

A magisztrátus elküldte a tanács parancsát, hogy a kitört török háborúhoz lencsét, borsót, babot, rizst, füstölt húst, savanyu káposztát, cukrot, borsot, málnát, bort etc. a hadseregnek szállitsanak. Amire irásban felelt a testület, hogy az összes tagokkal ismertette a kivánságot, de senki sem vállalkozott rá. Mert: 1. az itteniek csak manufactura- és gyári árú, továbbá fűszerkereskedéssel foglalkozunk. 2. Kassa fekvése nem olyan, hogy a török földre árúkat lehetne szállitani, mert a szárazföldi szállitás annyira megdrágitana mindent, hogy azokkal, akik árúikat vizen szállithatják, nem tudná egyenlő árban eladni. 3. E vidéknek, amint ismeretes, a rossz termés miatt csak annyija van, amennyi saját fenntartására szükséges és melyből még a szepesiek szükségletéhez is hozzá kell járulni. 4. A cukrot, rizst, borsot és más ilyesmit az itteniek is posta utján kapják és ha ezeket szállitanák, nagy és haszontalan úton kerülnének a hadsereghez. 5. A borkerekedést is át kell engedniök a budaiaknak

és pestieknek, mert fekvésükkel, hajózható folyóikkal előnyben vannak, míg az ittenieknek nagy költséggel tengelyen kellene az árúkat odaküldeni. (1788. jan. 21.)

3. A napóleoni háborúk kora.

Sokkal több és súlyosabb áldozatokat kivántak a kereskedő társaságtól a francia háborúk alkalmával. Szokásos volt a régi időkben hadiköltségre a nemesektől és városoktól az országgyűlés által megszavazott *hadisegélyeket* (subsidiumot) adni. Volt részök ebben bőven a kassai kereskedőknek is:

1793. márc. 11-ikén subsidiumul 450 Rfrtot, azaz 100 dukátot szavaznak meg. De mivel a kasszában csak 158 frt volt, a kölcsönökből behajtanak Stopani özvegyétől 250, Krausz Mihálytól 50 frtot. Kopi kölcsön adott 150-et. Június 17-ikén bemutatják az átadott subsidiumról a város nyugtatványát.

1794-ben legfelsőbb parancs érkezett a francia és más, az ő uralmuk alatt lévő *kereskedők követelése* ügyében. 1796. aug. 29-ikén a háború költségeihez 100 Rf. pénztárállománnyal járulnak. 1797-ben pedig, mivel a francia háború véget ért, Hercke senatornak jelentik, hogy az igért segitséget nem adják meg. (1797. máj. 3.) 1798. dec. 4-ikén az udvari kancelláriára küldendő önkéntes adakozásokhoz 19 tag járult a következő adományokkal:

Welsz Kristóf	6	köböl Rf	3	Fried és Laszgallner	4	köböl Rf.	3
Koppi János	30	„ „	15	Fischtrowics és Pauer	6	„ „	3
Fried Sámuel	8	„ „	4	Koppy és Tumal	20	„ „	10
Neumány és Rumy	8	„ „	4	Schaller Antal	4	„ „	2
Dürner Mihály	4	„ „	2	Petckó Sándor	2	„ „	1
Lorberer Gottfried	10	„ „	5	Henszelman Imre	8	„ „	4
Tauber János	6	„ „	3	Kutsab János Ágost	6	„ „	3
Ochs Sámuel Jakab	6	„ „	3	Grim Dániel	2	„ „	1
Krausz János Mihály	3	„ „	1·30	Moll özvegye	8	„ „	4
Haderer és Vandracsek	16	„ „	8		151	köböl Rf.	78·30

1806. febr. 21-ikén a háború által megkárositott *morvaiak és osztrákok* segélyezésére átadtak a városi tanácsnak 50 frtot. 1810. aug. 30-ikán *Engy Andrásnak*, az ellenség beözönlése (Feundlich Invasion) által tönkrejutott kereskedőnek segélyezésére 50 frtot küldtek.

1809. jan. 17-ikén ujra rendeletet kaptak, hogy minden állampolgár fölösleges arany- és ezüst tárgyát 5% kamat mellett az államnak *önkénytes kölcsönül* átnyujtani köteles. Az összes tagok kijelentették, hogy semmi fölösleges arany és ezüst tárgyuk nincsen. S e kijelentést a magisztrátus által továbbitották. (1809. jún. 17.)

1812. év végén a francia háború költségeire ujra subsidiumot (hadi segélyt) szedtek. A fölhivást a nádor küldte szét. A pesti kereskedőktől 90,000 frtot kivánt, amit ők soknak találtak, épen ezért folyamodtak ellene. A kassai kereskedőkre *15,000 frtot rótt ki.* A testület azonban ezt soknak találja s 3000

frtot ajánl meg, amely összeget ki is veti tagjai közt olyformán, hogy 1/3-át rögtön, 1/3-át két hó, egyharmadát 4 hó múlva küldik el. (1813. febr. 14.) Évekig húzódott ez ügy. A kormány az összes országlakosoktól 500,000 frtos kölcsönt akart és ismét azt kivánta, hogy Kassa 15,000 frttal járuljon hozzá. De Kassa ujra csak 3,000 frtot ajánlott, azonban odafönn nem engedtek, emiatt küldöttséget menesztettek a palatinus (nádor) ő fenségéhez. Végre is elhatározták, hogy 10,000 frtot adnak. Adtak pedig:

1250	helyett Niemandfreund	990·—	frtot
1250	helyett Moll József és Samu	990·—	„
1050	helyett Koppy & Társa	831·20	„
1050	helyett Rumy József	831·20	„
1050	helyett Henselman Imre	831·20	„
650	helyett Ochsz & Laszgallner	515·—	„
650	helyett Scheidler A. & Bienbeiner	515·—	„
650	helyett Broky & Troján	515·—	„
650	helyett Sikos P. & Társa	515·—	„
650	helyett Bazel Gottfried	515·—	„
470	helyett Haderer Mátyás	372·—	„
435	helyett Fried Sámuel	217·30	frtot
435	helyett Tschida & Fischer	343·30	„
435	helyett Fichrovitsch P.	343·30	„
435	helyett Tauber György	343·30	„
400	helyett Fink József	316·—	„
160	helyett Wandratschek Ferenc	127·—	„
160	helyett Petkó Sándor	127·—	„
160	helyett Lang György	127·—	„
160	helyett Stopany Károly	127·—	„
160	helyett Oszvald Samu	127·—	„
160	helyett Hanzinger János	127·—	„
160	helyett Neumány Péter	127·—	„
12630			
1250	helyett Steingut-Fabrik	150·—	„
	Fried Sámuel tart.	126·—	„
13880		10·000 [1]	

XIII. Az 1790-iki fölébredés.

1. A kereskedők önérzetesebb föllépése.[2]

Magyarország fölébresztésében II. Józsefnek kettős érdeme is van. Egyrészt erőszakoskodásaival fölrázta a nemzetet tespedéséből. Másrészt szabadabb szellemével tért nyitott az óhajok, az eszmék szabadabb megnyilvánulásának. Franciaországban a XVIII. század második felében *a polgári társadalom kezdett* kialakulni és az ekkor keletkezett u. n. felvilágosodás irodalma hatalmas tevékenysége tfejtett ki a régi hűbéri gazdasági és társadalmi rendszer megdöntésében és uj polgári világrend kialakitásában.

Ez eszmék nálunk is elterjedtek azon a kapun át, amelyet II. József megnyitott. Mikor meghalt, az egész ország általános izgalomban volt. A közéletben a régi és uj eszmék, a régi és uj rendszer hivei teljes összevisszaságban hullámzottak és kava-

[1] 1817. máj. 26. Des 1813/4 Handelsstands Subsidium von fr. 10/m.

[2] A magyar polgárság kialakulására és régi küzdelmeire nézve l. szerzőnek e cim alatt közölt tanulmányát Magyar Társ. Tud. Szemle 1912. 9. sz. 703—736. l.

rogtak. Utódja II. Lipót 1790-ben országgyűlést hivott össze, a melyen el kellett dőlni, hogy mi történjék Magyarországon: a régi nemesi világ megerősödve álljon-e helyre, vagy uj világ alakuljon-e ki.

A gyenge, számban és jelentőségben csekély magyar polgárság is fölébredt az általános izgalmak közepette. Bármenynyire önmegadó és öntudatlan is volt eddig: nagy mozgalom indult meg körében, hogy az ő érdekei is érvényesüljenek. A magyar polgárság abban a szégyenteljes helyzetben volt, hogy az országgyűlésen egyetlen szavazattal bírtak összes követei. Igy aztán a nemesi országgyűlésen századokon át a polgári érdekek nem érvényesültek. Sőt az 1790 91-iki országgyűlésen a nemesség még azt is törvénybe akarta iktatni, hogy püspök, apát, de még egyszerű javadalmas is csak gyökeres magyar nemes legyen. Kamarai és más tisztségekre csak magyar nemes nevezhető ki. Harmincad-, rév-, vám stb. hivatalokban a főigazgatás magyar nemesek kezén legyen, postaigazgató, bányakamarai főtisztviselő is csak ők lehessenek; csak a kisebb hivatalok jussanak a szab. kir. városok polgárainak. Végre is a polgárság megunva mellőzött helyzetét, az oligarchiától jobbitást nem várva, a királyhoz fordult támogatásért és országgyülési jogért.

E mozgalmak egy hulláma eljutott Kassára is. A magyarországi kereskedők között a legtekintélyesebbek voltak a *pestiek* és a *pozsonyiak*. Ezek körlevelekben szólitották fel az öszszes hazai kereskedő testületeket, hogy érdekeik előmozditására egységesen lépjenek föl.

Az 1790. április 7-iki gyűlésükön a kassaiak a változott viszonyok és a beálló országgyűlés miatt elhatározták, hogy a miként a pozsonyiak, ők is irnak a pesti kereskedőkhöz, hogy a királyság *összes kereskedői* egyesüljenek és érdekeiket valami úton adják az országgyűlés elé. Mindkét testület válaszolt is és inditványokat küldtek át, melyet a pozsonyiak már Pozsony vármegyének be is adtak s kivánták, hogy a többi vármegyével is közölni kell, hogy az országgyűlésen a kereskedők kivánságait támogassák. Kimondották, hogy az inditványokhoz és a felmerülendő költségekhez hozzájárulnak. Az összes polgárok nevében megfogalmazott pontokat felolvasták s a testület nevében a városi magisztrátushoz benyujtották.

Május 27-ikén már a városi elöljáróság feleletét tárgyalják és elhatározzák, hogyha kell, deputációt küldenek Budára s költségeire 50 Rfrtot megszavaznak.

Majd megjött a pozsonyiak válasza is, gyűlést hivtak öszsze és a pozsonyi kereskedő testület levelét olvasták, mely előadja annak a módját, hogy hogyan szólaljanak fel az országgyűlésen Magyarország kereskedelmeért. A pesti kereskedő testület is átir, hogy Kassa véleményt adjon a pesti feliratról (Aufsatz). Kéri egyszersmind, hogy kiadásaikhoz, mint a többi kereskedő testület, ők is járúljanak hozzá.

Válaszolnak Pozsonynak, megirják véleményüket a pestiről, valamint megirták, hogy *ezek az urak tisztán a saját érdekeikre és Ausztria javára és nem hazájuk javára gondolnak.* (Diese Herren klar sich darin zeigen, dass sie nur für ihren eigenen und Össtreich vortheil, nicht aber für den vortheil unsers Vaterlands besorgt sind.) És épen ezért eltértek Pesttől és Pozsonyhoz csatlakoztak. A költségekhez hozzájárulnak mint más testületek.

2. Fölterjesztés a kereskedelem fölemeléséről.

A kereskedők mozgalma visszhangra talált oda fönn is. Az 1790-91-iki országgyűlés egy bizottságot küldött ki a behozandó, szükségessé vált ujitások megállapitására. Gróf *Forgách Miklós* e regnicoláris (országos) bizottság elnöke a kassai magisztrátus utján felszólitotta a testületet, hogy vegye kezébe a hazai kereskedelem fölvirágoztatásának ügyét. (Aufnehmen unsern Vaterländischen Handeln.) A jegyzővel, Fried Sámuellel készittették el a *választ*, melyet felolvastak a gyűlésen és a státusnak beadták. Tartalmát részletesebben előadjuk mint tükrét az akkori kereskedők gondolkodásának.

Amit a hazai kereskedelem felvirágoztatására mondhatunk -- kezdték — általában megegyezik a *Pozsonyban* az utolsó országgyűlés alatt nyomtatásban megjelent munkával: Unterthänigen Vorschlägen zu Aufnahme des Allgemeinen Commerces in Königreich Ungarn[1]. Amit még ezen felül mondhatunk a következő:

1. Azok az akták és szabályok, amiket a mult országgyűlések megvitattak, *minden eredmény nélkül* maradtak. Kimondották, hogy a magyar kereskedelem felkarolása a legfontosabb tárgyak egyike. Többször elhatározták, hogy utakat fognak épiteni, folyókat hajózhatóvá tenni, csatornákat épiteni, Commercial Dikasteriumot (kereskedelmi kormányszéket) fölállitani. Mindenek előtt miért maradtak ezek el?

2. Ezek elérésére *jutalmat* kell kitűzni. Valamint arra is, hogy a terményeket (produktumokat) a legtökéletesebben állitsák elő. Minden vármegyében és tekintélyesebb városban bizonyos összeget tűzzenek ki jutalomra. Hasonlóképp, ahol a talaj és éghajlat olyan, hogy bizonyos kereskedelmi cikkeket finomitva elő lehet állitani. Ha azt akarjuk, hogy *nagygyárak* keletkezzenek, a műipari mozgalmat kell kifejleszteni, ami által egyes gyárosok és manufakturisták *vállalkozó kedvét* ébresztjük fel.

[1] 1790 –1802-iki időközben a kiválóbb kereskedőtestületekhez az országos bizottságok több izben fordultak véleményadás végett; e memorandumok közül több nyomtatásban is megjelent. Igy a pesti: Beschwerden und Vorchläge wie dem Handel in Ungarn Aufzuhelfen väre. (Nyomt. hely nélkül, 89 l. 1790). A lőcseiekét Hochholzer és Perfzian irta alá s keresk. kamarákat, ker. bankot, az egyetemen keresk. tanszéket stb. sürget A pesti, budai, győri és pozsonyi keresk. véleménye együtt jelent meg 1802. Pozsonyban 216. l. terjedelemben.

3. A polgári és tanult kereskedők *jogait védeni* kell és szabadságot kell nekik adni mint más kereskedő országokban pl. Lengyelországban. Igy pl. sok fiatal kereskedő, ki e pályára szenteli magát, egész életén át dolgozik és egyszerre csak mások is belépnek jogaikba és keresetmódjaikba. És ha a kereskedelem felvirágzását akarják hazánkban, *a kereskedelmi hajlamot* fel kell költeni, de nem tanulási év leszállitásával az ismeretek lecsökkentésével. Ezenkivül *a hitelt* mint a kereskedelem lelkét (als die Seele der Handlung V. ö. Széchenyi Hitel c. munkájával) célszerű törvényekkel elő kell mozdítani. Mert amíg a kereskedők és kereskedőfélék idő- és pénzveszteségekkel jogaikat, pénzüket és követeléseiket keresni kénytelenek, nem lehet semmiféle igazi hitel ebben az országban és enélkül minden vállalkozó szellem visszamarad.

4. Minden politikai hivatalnál, tekintet nélkül a származásra, alkalmazva legyenek oly személyek, kik *alaposan* és *gyakorlatilag értsék a kereskedést.* Ezen *Individuen Amt* oda irányuljon: a) hogy a kereskedelem és ipar jogait védje és vezesse, b) a műszorgalmat mindenfelé jutalmakkal felköltse, c) a kerületükben előállitott és elterjedt javak mennyiségét feljegyezze, d) tervet csináljon, hogy egynek vagy másnak felvétele a hazai kereskedelembe mennyire javitaná a kereskedelmet, e) jegyezze fel azokat, akik előszeretettel foglalkoznak kereskedelmi spekulációkkal, vagy uj gyárak alapitásával. Helyes felvilágositásokat adjon, még oly esetekben is, ha sokat kell utána járnia.

Amit vidékünkről lehetne mondani, a következő:

1. A *borkereskedelem* érdemel nálunk a legnagyobb figyelmet. De az utakat az u. n. Hegyaljára, ahol a természettől roszszul fekszenek, az évnek csak egy részében lehet használni. A kevés csinált út miatt jelentékeny kárt szenved a kereskedelem.

2. Baj, hogy a tokaji bor *harmincadját* finomsága szerint szedik. A *kiviteli* vámot csökkenteni lehetne a kereskedelem könnyitésére és a fajtára való tekintet nélkül szedjék.

3. Törvények állapítják meg a *bormértéket,* de kevesen tartják meg, sőt akarva megszegik, mindenki oly hordót használ, amilyet akar. Csak néhány pincébe kell elmenni, azonnal látni lehet, hogy a mérték mindenütt más. A legtöbb boroshordó 150 vagy 140 félmértékes, habár a törvény értelmében mindeniknek 180-nak kellene lenni. Könnyen belátható, hogy mily káros e gondatlanság. Különösen káros az idegenekre, kiknek 180 után kell a vámot fizetni. De megrovásra méltó, hogy hordóink nemcsak rendetlenek mértékeikben, hanem nem is hitelesek. Nemcsak hátrányos borkereskedőkre, de ránk, magyarokra szégyen, hogy épen a legjobb boraink ily rossz edénybe kerülnek.

4. Van még egy törvényünk, amely a külföldieket és az összes belföldieket, kiknek szőlőkertjük nincs, a szüret idején eltiltja a Trockenbäär-Wein *(asszubor)* csinálásától. Meg kell tartani azt a törvényt is, hogy jó szüretkor nem szabad eltenni

a nagy haszon kedvéért a rossz termés idejére a bort, mert ezzel csak az veszít, aki mindig borkereskedéssel foglalkozik.

5. A jelentéktelen helyek *vásárszabadságai* a kereskedelemre sokszor károsabbak, mint hasznosak, mert a vásárok sokaságuk miatt jelentéktelenek és oly kevés hasznot hajtanak, hogy az időbeli veszteség és költség az egész hasznot felemészti.

Csak abban az esetben lendülne föl a kassai kereskedelem, ha több tanácsot és megkönnyitést kapnának, mert mi csak hizelgünk magunknak, hogy a mi elkészitett alázatos javaslatainkkal a kellő eredményt elérjük. Minden felmerülő esetben tapasztalt és ügyes kereskedőhöz kell fordulni tanácsért.

Végül még csak azt kérjük, hogy engedjék meg, hogy ezen nyilatkozatunkat *német nyelven* adjuk elő, de könnyű belátni, hogy a rendes kereskedő, aki tudását és kereskedelmét kiterjeszteni kivánja, a német nyelvet képes leginkább beszélni. Kérjük, hogy semmi akadályunk ne legyen abban, hogy kereskedelmi dolgainkat német nyelven adjuk elő.

Miután 2 hónapig kérvényük a városi tanácsnál volt, viszszakapták azzal, hogy ne német, hanem *latin nyelven* adják be a mostan székelő országgyűléshez. Minthogy költségkimélésből latinra forditani nem akarták, küldöttséget menesztettek gróf Forgách Miklóshoz, mint „kereskedelmi országgyülés" kereskedelmi bizottsága elnökéhez (Commercial Landtag) a következő kérelemmel:

Visszakaptuk beadványainkat, hogy az országgyűlés 16. pontja értelmében latinra kell forditanunk. Erre ők azt felelik, hogy igazat adnak e rendelkezésnek, de inkább az eredetit, mint a forditást bátorkodnak elküldeni ő excellenciájának, „mert — ugymond — minekünk, polgároknak nagyon nehéz, hogy minden esetben egy tudományos nehéz nyelven adjuk elő kérelmünket. Kérjük, győződjék meg, hogy a polgárnak és kereskedőnek lehetetlen nélkülözni a németet s nevelésénél és üzleténél fogva nem szerezheti meg egy tudományos és holt nyelv tudását. És éppen a polgár legyen abban a szomoru helyzetben, hogy még a magisztrátusával is kénytelen legyen forditott nyelven érintkezni." — A magisztrátust értesitik, hogy nem forditják le, hanem beadták gróf Forgách Miklósnak.

Ugyancsak e bizottság elé tett fölterjesztést a *Pesti Polg. Ker. Testülete is.* Részben az összehasonlitás végett, részben mivel az akkori kereskedelmi állapotokat festi, részletesebben ösmertetjük ezt is. Főbb szempontjai a következők: Az ország nagysága a vagyonosságtól függ, ezt pedig az ipar mozdítja elő. *Az ipart pedig a kereskedelem élteti.* Hazánk kereskedelem tekintetében minden természeti gazdagsága mellett ismeretlen ország. Ennek pedig az az oka, hogy nálunk a kereskedőt megvetik, elnyomják, foglalkozását tisztességtelennek nézik. De a kereskedelemből is csak a hulladék jut neki, mert a javát az *örökös tartományबeli* kereskedők veszik el. Emellett nálunk a

földmives és iparos is minduntalan kereskedésre adja magát. A nemesek pedig csupa hiuságból is *Bécsben vásárolnak.* A sáfrányos parasztok, a kucséberek vagy krajnaiak, a vásznas parasztok, a bécsi gyárosok, a bécsi kereskedők, a fodrászok, kovácsok, sátoros kufárok, a zsidók, sőt a hadsereg élelmezésénél, bányákban alkalmazott császári hivatalnokok is erős *versenytársaik.* Igen sok a *vásár.* A kereskedőjog mindenféle álútakon megszervezhető és pedig sokszor egész díjtalanul.

Ime ezek az okai, hogy kereskedőink *tőkét nem gyüjthetnek* és csakis kiskereskedők maradnak, holott épen tőkegyűjtéssel a nagykeresedelemre kellene törekedni. Kereskedelmünk fölemelésére pedig ajánlja: Hogy Pesten végre önálló *magyar kereskedelmi tanácsot* szervezzenek felerészben kereskedő tagokkal. Továbbá a *hitel* érdekében kereskedelmi biróságot. A *kereskedők nemesi jogot és ülést nyerjenek az országgyűlésen.* Szakmájukba vágó *hivatalokba* válasszák be őket. Gyárak alapítására és a szállitásoknál *kedvezményeket* kapjanak. Ők is oly elbánásban részesüljenek az *örökös tartományokban,* mint az odavaló kereskedők itt. A szükséges külföldi cikkeket ne kelljen a bécsiek kezén át meghozatni.[1] A magyar cikkek *kivitelét* mindenféle kedvezménnyel elő kell mozdítani. *Utakat* épiteni. *Bankot* állitani.[2]

3. További küzdelem ez irányban.

Amint tudjuk, az 1790-iki nagy reménykedésekből és vágyódásokból semmi sem valósult meg. A reformok elmaradtak, a nemesi rend győzött s annyira megerősödve került ki az országgyűlésről, hogy a reformeszméket többé emlegetni sem volt szabad. Teljes reakció állott be. A magyar polgárság oly gyenge és erőtlen volt, hogy továbbra is határoztak róluk nélkülük. A kassai testületben 1790. dec. 18-ikán a kinyomtatott *uj polgári szabályzatot* felolvasták. De mivel ennek megalkotásá-

[1] Erre nézve érdekes felvilágositást találunk azon felterjesztésben, amelyet 18 magyar kereskedő társulat 1780-ban Mária Teréziához a helytartó tanács utján benyujtott. Ebben elmondják, hogy az 1775-iki uj vámrendszer sok dolgos kereskedőt tönkre tett és Erdélylyel a kereskedést egészen megakasztotta. U. i. a magyar kereskedők a külföldi áruk után nagyobb vámot tartoztak fizetni, mint az osztrákok, sőt némely cikkek után, ha nem osztrák kézen át vették, még e vámon felül bizonyos dijat kell letenni. Sok külföldi árut csakis az osztrák elvámoló városokban lehet — sokszor jelentékeny károsodással — elvámolni, ezért kénytelenek itt a magyar kereskedők vagy szállitót tartani vagy az árukat másodkézből venni. Az osztrák kereskedők a vámhivataloknál hitelt élveznek, a magyarok kötelesek rögtön fizetni. Az Erdélylyel való kereskedésben az osztrákok oly kedvezményekben részesülnek, hogy a magyarok nem versenyezhetnek velök. A magyar kézmüáruk kivitele az örökös tartományokba különleges dijakkal van megnehezitve. Nagy vámok nehezitik meg nyersterménykivitelünket is. Pl. Ha Lengyelország visz viaszt az örökös tartományokba 2 frt, mi pedig 6 frt 30 kr vámot fizetünk. A török alattvalók a Triesztből hozott levantei áruk után 5, mi 30% behozatali vámot fizetünk. (Pólya i. m. 201 és köv. l.)

[2] Pólya i. m. 208. és köv. lapok.

ban a polgárok nem vettek részt, még egyszer deputációt küldenek Bécsbe egy kérvénnyel, melyet mindnyájan aláirnak s költségeire 50 pfrtot adnak.

Azonban a bekövetkezett nagy *francia háboruk* miatt még az eddiginél is súlyosabb idők nehezedtek az ország iparára és kereskedelmére. A külső kereskedelem minduntalan fennakadt a háboruk miatt s az ország fogyasztóképessége a súlyos pénz- és véráldozatok miatt egyre csökkent. Ujra országos mozgalom indult meg tehát a kereskedők közt. Az országgyűlési képviseltetésük oly gyarló volt, hogy csak társadalmi úton érintkezhettek egymással és csak folyamodásokkal járulhattak az udvar elé.[1]

A *pesti kereskedőtestület* ír, hogy a kereskedés mostani kritikus helyzetében az egész kereskedőrend együttesen vagy csoportokban tárja fel súlyos állapotát ő felsége előtt. Erre következőkben felelnek: Nagyrabecsült kereskedőtestület! Tiszteletreméltó testvérek: 1. Véleményünk szerint panaszainkat egy kérvényben összefoglalva terjesszük elő. Az ehhez szükséges meghatalmazás előirásos legyen. 2. Egyelőre fölösleges a céhek egyesülése. 3. Kérjük a ránk, valamint a bécsi kereskedelemre súlyos következményekkel járó u. n. zsidó-rendelet (Juden-Befehl) módositását. 4. Kérvényeink átadásával a Bécshez közel lévő városokat bízzuk meg. 5. A felmerülő költségeket mindnyájan aránylagosan viseljük. Fogadják őszinte baráti érzelmeink nyilvánitását, őszinte barátaik...

De a kormányhatóságok a bajokon nem tudtak segíteni, hát legalább *tudakozódtak* felőlök, hogy legalább érdeklődést tanusitsanak. A palatinus a városbíróhoz Budáról leiratot küldött, hogy a francia kormány által elnyomott és megnehezitett keresk. fellenditésére, a kereskedők és a kereskedelem javitása érdekében ő felsége el fog járni. Elrendeli, hogy a kassai kereskedők ülést tartsanak és állapitsák meg a francia kormány által okozott károkat és ezeket összefoglalva nyujtsák be a magisztrátushoz.

[1] Már fentebb emlitettük, hogy a nemesi alkotmány nálunk a polgárságot teljesen háttérbe szoritotta az országgyülésen: az összes városoknak összesen egy szavazatuk volt s a nemesek századok óta azon dolgoztak, hogy minél kevesebb város küldjön követeket a törvényhozó testületbe. A polgárság ez alárendelt helyzetét már ekkor nehezen türte. 1790-ben egyenesen az uralkodóhoz fordult, hogy vegye őket pártfogásába, vagy az országgyülésen legyen szavuk. Ez időből való e feliratuk: Bittschrift an Seine kais. königl. Majestät Leopold den Zweiten Welche der Bürgerstand des Königreichs Ungarn eingereicht hat 1790. Hasonló szellemü e röpirat is: Betrachtungen aller hungarischen nicht adelichen Staatsbürger, über denjenigen Abschnitt des Diplomes nach welchen auch eingeborene Vaterlandssöhne, wenn sie nicht Edelleute sind von öffentlichen Staatsämtern ausgeschlossen werden sollen." Ugyanis amint előbb is volt róla szó, Pest és más vármegyék utasitásában s több korábbi törvényben is benne volt, hogy a főbb hivatalokat a nemesekkel kell betölteni, a polgároknak csak az alsóbbak jussanak. (Harkányi Ede: Az u. n. reformországgyülés, Huszadik Század 1908. 9. szám. A polgárság további politikai küzdelméről szól Kerekes Gy: A M. Ipartört. 1909. III. k. 29—49. lapokon.)

Válaszuk erre a következő: Magyarország korlátolt, legnagyobb részt passziv kereskedelme a francia kormánynak a gyarmatárúkra vonatkozó rendelete alapján meglehetős sok kárt szenvedett, mivel a külföldi kereskedők ilyen árú szállitásánál 40%-kal drágábban számitanak. Felsőmagyarország, különösen Zemplén, Abauj, Sáros, Szepes megyék, mint a tokaji borhegység tulajdonosai, eddig mindig aktiv kereskedést folytattak Porosz-Sziléziával, Nagylengyelországgal és Varsó hercegséggel s a bor nagy részeért gyarmatárúkat kértek. De a porosz 27 talléros beviteli vám, valamint a lengyel 9 dukátos, egy hordóra, vagy 3 puttonra kirótt vámja kedvezőtlenül hatott kereskedelmünkre. A francia kormánynak 1807-iki rendelete pedig még jobban megnehezitette borkereskedésünket. (1810. dec. 4.)

A reform-korszak (1825—48.) országgyűléseinek egyik főtörekvése volt elmaradt közgazdaságunk fölemelése. Sokat foglalkozott e kérdéssel az *1843/4-iki országgyűlés* is s a szaktestületek véleményét is kikérte. Igy történt, hogy 1843. júl. 23-ikán az országgyűlés kereskedelmi albizottságának elnöke, gr. *Pejacsevics János* leiratban fordul a kassai kereskedő társulathoz s kérdi, hogy a magyar ipar és ker. fellenditése érdekében mit kellene tenni? A következő három kérdést terjeszti elő: 1. Mely kereskedelmi ággal foglalkozik a testület s mik a főcikkek? 2. Mik a ker. általános és egyes ágai felvirágzásának akadályai? 3. Hogyan lehetne elháritani az akadályokat és fellenditeni a kereskedelmet?

A társulat aug. 10-ikén tárgyalta a kérdéseket s a feleleteket és Wirkner Károly és Demeczky követeknek adta át azzal, hogy ők németek lévén, németül fogalmazzák meg, de ha szükséges, Pozsonyban fordittassák le, mert ott száz forditó is van, a költségeket megtéritik. Csak ne kivonatosan, hanem teljesen forditsák le. Ők pedig támogassák a kereskedelmet, mert az ország sorsa ettől függ.

Válaszuk igy hangzik: 1. Távol folyóktól és jó közlekedő eszközöktől, Kassa kereskedelme nem irigylésreméltó. A lakosok száma csak 12,000, de kivált a mostani *iparszabadság* nagyon félreértett elveinél fogva, melyeket 1841-ben hoztak, továbbá a még kellően ki nem dolgozott *zsidó-törvényeknél* fogva a fel nem vett kereskedők, zsidó-üzletek, kalmárok szaporodásának semmi gátja nincs. Ugy, hogy a meglévő üzleteknek tönkre kell menniök, miután az eladók száma megkétszereződött. A kereskedők csak naponkinti eladásra kénytelenek berendezkedni. Oly árukat, melyek a ritka kereslet folytán hosszabb ideig raktáron vannak, nem tarthatnak s a napi eladásra szánt árukat is olcsón és rossz minőségben kénytelenek eladni, hogy versenyképesek legyenek, amiből a közönségnek csak kára van. Vonatkozik ez az iparra is s helytelen a vármegyei követek azon utasitása, amely *monopoliumnak* nevez el egy-egy iparágat, holott 50—60—100 mester is van belőlök. A régi rendszert pedig a céhkényszer gyűlöletes nevével illetik s a mostani rendezet-

len viszonyokat az iparszabadság fényes nevével látják el. Holott az aranyközmondás is azt mondja, hogy rendnek kell lenni még a szentek között is, mennyivel inkább a társadalmi életben, nam ordo est anima rerum. Mert ha valahol egy társadalmi rendet felbontanak anélkül, hogy más rendet teremtenének, romboló hatásunak kell lennie, aminek szegénység a következménye, mert a becsületes iparos a fuser munkával konkurrálni nem tud. Ennek folytán szakértőkkel kellene e törvényeket átnézetni és rendezni, mert a jót a rosszal együtt kidobni annyi lenne, mint a gyereket a fürdővel kiönteni.

Ami az *üzleteket* illeti, van egy pár fűszer-, vas- és nürnbergi kereskedés s több vegyeskereskedés, melyekben posztó, divat, diszmű, bőr, dohány stb. árukat is adnak el. Helyesebb volna, ha ezeket külön-külön árusitanák, ha az üzlettulajdonosok közt megállapodást lehetne remélni. Ezenkivül pár éve van *gyapju* kereskedés is. Az azelőtti hegyaljai asszu- és borkereskedés megrekedt. A *bányatermékek* árusitását egyenesen a bécsi házakkal bonyolítják le. A gabonakereskedést a termelők és idegen kereskedők közvetlenül intézik el a kereskedő grémium közbenjárása nélkül.

2. A keresk. főakadályai a rossz és sokszor teljesen használhatatlan *utak;* sokszor 3-szoros pénz- és időveszteséget jelentenek az utak. Gyakran a fuvaros az uton kénytelen megállani, az árukat lerakni vagy zálogba tenni. (Versetzen.) A gazda is keveset tud keresni, mert ily utakon holmija elromlik. Mivel pedig a kereskedő nem tud biztosan kalkulálni, a gabona-árhullámzások sokszor nagyok. Mennyi sok ezer hold megy veszendőbe, mert a fuvaros az utakról kénytelen kitérni s igy aztán vannak néhol negyedmérföld széles utak is. A szükséges utak alatt nemcsak vasutakat, hanem közutakat (chaussee) is értenek.

Szükségesek az utakon rendes *vendégfogadók* s nem pedig ronda, piszkos zsidó lebujok, mert különben a vendégfogadók az utasok kényelmére valók, kik nem izrael gyermekei, akik számára a mellék-utcákban lévő korcsmák elég müködési tért nyujtanának.

Nagy akadály általában a magyar *vámok* nyomása és a vámhivatalnokok zaklatása. Magyarország valóságos gyarmati állapotba van lesülyesztve és a kivitt árukat Ausztriában mint idegeneket nagy vámmal sujtják. Pl. Gosznovitzer Vilmos finom vas eszköz- és drót-gyárat csinált, a befektetést nem kimélte, de a vámok miatt nem tud fellendülni. Ha a külső vámot megfizetjük, minek még e terhes belső vám?

Nagy hátránya a kereskedelemnek a sok *vásár.* Kassa közelében 60 vásár van egy évben. Ami azért hátrányos, mert a parasztok munkanapjait elveszi. Sérelem az is, hogy az 1811-iki házaló-patenst félremagyarázzák és kocsival is házalnak, holott ezt meg kellene tiltani.

Ilyen baj az *iparszabadság* rosszul értelmezése és az 1840-iki zsidótörvény rosszul magyarázása. Minden kilépett inas, frizőr, zsidó Kassán eldoradóját találja. Míg a keresztények számára vannak törvények, hogy mikép nyithatnak üzletet: a zsidók joga több, egy zsidó már 8 éves korában főnök 5—10 frttal és ha tönkremegy, nem törődik vele, üres fészek marad utána. Példa van bőven rá.

3. Uj vállalatok alapitására és a fellendülésre az előbbiekben már megvan a felelet. Szükségesek: jó utak, a zsidó korcsmárosok kicserélése, a vámok leszállitása, a házaló kereskedelem rendezése, a zsidó emancipáció oly rendezése, hogy ne legyenek kedvezőbb helyzetben, mint a keresztények, intézkedések a lesülyedt borkereskedelem fölemelésére. Remélhető, hogy a jó viszonynál fogva, melyben a kormány Ausztriával van, ez sikerülni is fog. A pezsgőért ne pénz, hanem magyar borok menjenek ki. Budapesten *magyar konzulátus legyen*, ki egy előkelő budapesti kereskedő lenne. *Gyors igazságszolgáltatás* kellene s a mostani *váltótörvényszéket* általános ker. törvényszékké kellene emelni. — Aláirták: Laszgallner[1], Koppi, Oszvald.

Az országgyűlésen kivül Kossuth *Országos Iparegyesülete* még hathatósabb, még közvetlenebb mozgalmat inditott a magyar ipar és kereskedelem érdekében. Az idegen cikkeket bálványozó közönséget és a régi keretekben csendesen élősködő magyar polgárságot gazdasági öntudatra igyekezett ébreszteni.[2] Többször bocsátott ki kérdő iveket, felhivásokat, hogy a teendőkre nézve a gyakorlati férfiaktól utbaigazitást szerezzen. Kérdést intézett a kassai társulathoz, hogy 1. mennyi kereskedő és mennyi inas van Kassán? — 25 beiktatott, 8 felvett tag üzlet nélkül, 29 segéd, 26 inas, 4 zsidó rőfös, 1 zsidó ékszerész, 2 zsidó ruhakereskedő és 6—8 zsidó vegyeskereskedés.

2. Van-e saját céhök? — Igen.

3. Mi a keresetök a tagoknak? — Megoldhatatlan kérdés.

4. Honnét hozzák az anyagot a belföldről és a körüllévő vidékről? — E kérdés csak iparosra vonatkozhat, mert a kereskedő a világ minden részéből, legnagyobb részt Trieszten át. A mit lehet belföldről, azt itt szerzik meg.

5. Hol adják el? Kell-e a külföldön konkurrálni és mennyiben? Leginkább helyben adják el. A hegyaljai asszu- és borkereskedés a hamisitás miatt tönkre van téve. A borászati dolgokat a termelők maguk árusitják el.

6. Mi hatással vannak a rossz utak? pénzhiány és harmincadok? E kérdésekről teljesen leirják, amit 1843-ban előadtak.

[1] Bizonyára Laszgallner fogalmazta, aki az ily tárgyak kifejtésébe valósággal belefeküdt s a szó csakugy ömlött tollából.

[2] Lásd az Iparegyesület müködését: Gelléri: Ötven év a magyar ipar történetéből. Folytatása: 70 év a magy. ip. tört., továbbá: Ipartörténeti vázlatok és Ujabbi ipari mozgalmak, valamint A magyar ipar uttörői.

7. Mi módon lehetne segiteni? Gyors biráskodással stb. (megismétli az 1843-iki kivánalmakat. 1847. ápr. 18.)

Az 1848-iki *első felelős magyar minisztérium* is foglalkozott a kereskedelem fölemelésével és szintén igyekezett adatokat gyűjteni ehhez, ezért egy rendeletben kérdi a grémiumot, hogy a kereskedelemnek mi akadálya van? — Rossz utak, vámok, zaklatások a hivatalnokok részéről. A kereskedelmi könyvvezetésről szóló 1840-iki törvények nehézkessé teszik az üzletvezetést. A zsidókat (piócák = Blutigl) korlátozni kellene. (Egyébként e feleletben is a már előadott gondolatkörben mozognak.)

XIV. Az uj kor szele.

1. A régi keretek bomlása.

II. Lipót halálával, 1792-től *I. Ferenc kormánya* a francia forradalom megtermékenyitő eszméitől elzárta az országot. A XVIII. század végén már-már azon az uton volt az ország, hogy tespedő, szegényes állapotából modern alapokon, az alsóbb néprétegekben rejlő erők felszabaditásával szervezkedjék és megujulva jobb jövendőt teremtsen magának. Azonban még túlnyomó többségben voltak azok, akik régi kiváltságos helyzetök fenntartásával akartak tovább is az uralmon maradni. A hatalom eszközeivel, a nyilt és titkos rendőrséggel, katonasággal, a szabadabb gondolat elfojtásával ránehezedtek az országra és a 48-as időkig ujra helyreállott a régi tespedés. Az ugyis lassu nemzeti haladásunk egy félszázadot veszitett.

A reakciós közhangulat lett urrá a kereskedőkön is. Nem uj eszmékkel, uj alkotásokkal, a szabad versennyel, minden régi, hajdan helyes és jó, de idők folyamán károssá lett korlát ledöntésével törekedtek uj lendületet adni foglalkozásuknak: hanem ellenkezőleg, ők is — akárcsak a nemesség — a régi kiváltságok bástyái között igyekeztek továbbra is éldegélni. Mint a zárt falak közt felnevelt ifju, féltek kilépni a nagy világ szabad mezejére, hol a friss levegőtől nyert uj erővel küzdjenek és edződjenek meg a szabad érvényesülésben.

Az 1826-iki céhszabályzat még gondosan javitgatja a régi bástyákat, sőt igyekszik még áthatolhatatlanabbá tenni és még magasabbra épitni. Künn a gépekkel üzött nagy termelés a régi kicsinyes kereteket szétrobbantja, már a vasutak kezdenek robogni, gőzhajók füstölögnek a tengereken és folyókon, országok-világok nagy nemzetközi kereskedelembe kezdenek összekapcsolódni. De a mi kereskedőink nem arra törekszenek, hogy ez uj világ titkait kiismerjék és saját javukra kihasználják, hogy a nagyszerü találmányokat, ujitásokat szárnyakul felöltve ők is merészen repüljenek s hogy kellő időben belevessék magukat a nagy forgatagba, a kialakuló világforgalomba: hanem rémülten állanak meg az uj alakulatok előtt és szorongva kapaszkod-

nak bele az idő kerekébe, hogy hátha meglehetne állitani; hátha az ujitások özönvizében Magyarország mint egy vízmentes sziget állhatna meg a maga régi rendszerével. De a modern technika korszakos vivmányai, a gépek, a gőzvasut minden akadályt legyőztek, minden erőt felszabaditottak, a régi, kicsinyes állapotokat többé fenntartani nem lehetett. Csodaerejükkel hivatlanul, kéretlenül, sőt minden tiltakozás ellenére is megjelentek; ha nem hozta be őket az őslakosság, behozták az idegenek s az elavult régin okvetlenül győzedelmeskednie kellett az ujnak, a jobbnak, tökéletesebbnek.

Nyugaton az átalakulást maga a polgárság idézte elő; hisz a szabadabb mozgás, a gép és vasut elsősorban a polgárság életeleme. A mi polgárságunk azonban a földmives társadalomban nem tudott úgy megerősödni, mint a külföldi az ő iparra és kereskedelemre utaló természeti viszonyai között. Nálunk a polgárság nemcsak hogy nem tudott a középkorias hűbéri konzervativ gondolkodáson, szervezeten győzedelmeskedni, hanem ellenkezőleg, az elavult rendszer lett urrá ő fölötte is. Nem a polgárság kényszeritette rá a maradi magyar tásadalomra a maga szükségképeni szabadabb irányát, hanem a sokkalta erősebb maradiság nyügözte le az ő föllendülni hivatott szellemét is. Innen magyarázható meg az, hogyha egyes szélesebb látókörüekben meg is mozdult a modern alkotásvágy: egyetemlegesen az alább ismertetendő gyapjuvásár eszméjét kivéve az a főgondjuk, hogy miképen akadályozzák meg az uj üzletek nyitását, a zsidók és házalók versenyét.

A késmárki kereskedőtestület nem arról kérdezősködik, hogy hogyan keressen uj összeköttetéseket keletteI vagy nyugattal, hogyan lássa el a rohamosan fokozódó és kiszélesedő igényeket, hogyan tegye városát gazdasági központtá, hogyan tegye saját ügyességével, saját alkalmazkodó képességével fölöslegessé az idegen versenyt: hanem aziránt kér tanácsot Kassától, hogy miképen védekezzék a házalók ellen. Kassának, ugy látszik, megvolt e téren a kellő tapasztalata s nem is késik az útbaigazitással. Azt tanácsolja: csak nyerjék meg a városi hatóságot, majd az elbánik a betolakodókkal, akik a helyi kis üzletecskéket fenyegetik. (1823. febr. 17.)

De mindhiába, az uj kor szele nálunk is fujdogálni kezdett s magával hozta az uj alakulatok, uj eszmék csiráit. És e magvak a bár kitatarozott, de mégis roskatag bástyafalakon mégis csak átrepültek.[1]

Legelsőknek jelentkeztek ez uj plánták közül a XVII. század közepétől fejlődő, kézzel űzött nagy ipari termelés, a *manufactura*, majd a gépekkel dolgozó *gyári termelés*. Mivel pedig

[1] A régi kereteket, melyekben a kereskedelem mozgott, a többi közt a következő tényezők feszitették szét: az egyre szaporodó házalók, vásárok; tódulás a céhekbe, társulás; a tilalmazott elárusitásokban és vásárlásokban maguk a tagok részt vettek; a nagy fogyasztás és nagy üzemek; a fejlődő technika, közlekedés és a gépek.

a mi hűbéri szervezetű államrendszerünk mindkettőt elmulasztotta, de a közönség tömegfogyasztása mindkettőt megkívánta: megjelentek az idegen, külföldi vállalatok. Ha Kassa fiai észrevették volna kellő időben e hiányt, ez uj alakulat hasznát maguknak biztosithatták volna és jókor elejét vették volna az idegen versenynek. Igy azonban az osztrák vállalatok a bécsi udvari kereskedelmi bizottságtól engedélyt eszközöltek ki arra, hogy tetszés szerinti helyeken *raktárakat* állitsanak fel és kicsiben is (alaminut) árusithassanak.

Nagy felzúdúlás támadt emiatt a kereskedők közt. Kassán is behatóan tárgyalták e rendeleteket és részletesen kifejtették ellenérveiket. 1818. március 14-ikén összegyülve mindenekelőtt felolvasták a *Hof Kommerz-kommisszió*-nak a magyar kereskedelemre nagyon káros rendeleteit, melyekben megengedi a gyárosoknak az a la minut (kicsiben való) kereskedést és a raktárak (Niederlagok) felállitását. Egyszersmind 4 kérdésre kér feleletet a testülettől:

1. Fenntartható-e ez a fenti rendelet? 2. Vajjon ezen rendelet az előnyben részesitett gyárosok és kereskedők közt Magyarországon lehetséges-e? 3. Vajjon e rendeletek és előnyök a szorgalom fokozására szolgálnának-e? 4. Mily időtartamot ajánlanak e rendelet életbeléptetésére?

A kereskedőtestület a következőket *válaszolja:* 1. Káros volna e rendelet, mert Magyarországon kevés országos gyár van (Landfabrik) és a kiviteli vám nagyon magas. Ha egy ideig szolgálná is az ipar és kereskedelemnek az érdekeit, az országra nem volna jó hatással.

2. A magyar kereskedő továbbra is a kedvezményes és külföldi, versenytárs nélküli osztrák, cseh, morva, sziléziai gyárosoktól rendelne. Egész Magyarországon nagyobb manufaktura árú kereskedés nincs, tehát az az előny, amelyet itt az a la minut (kicsiben való) kereskedés nyujtana, elenyészik azon nagy kárral szemben, amelyet a kereskedők szenvednének. Ugyanis *a magyar kereskedők csakis a la minut kereskedéssel foglalkozhatnak* s most az a gondolat, hogy ily *gyári raktárak előnyösebben szolgálják ki a közönséget,* teljesen megfosztaná őket kereseteiktől. A közönségnek nem szükséges e rendelet, mert az a la minut kereskedés teljesen kielégiti és szükségletei nem növekednek. Sok magyar kereskedő megbuknék tehát, hisz az üzleti pangás már most is oly nagy, hogy mindenki csak vesztességre számithat és a csökkentett forgalom mellett a legszomorubb következmények várhatók. Ezenkivül megrontják a kereskedőket a házaló-engedélytől felbátoritott házalók is.

3. Jó manufactura árúkat késztő gyáraknak meg lehetne adni, de a zúggyárosoknak (Winkelfabrikanten) csak szédelgésre adna okot. A Niederlagok felállitása szintén megkárositaná a magyar kereskedőt.

4. E szabályok életbeléptetésének határideje nem állapitható meg, mivel ez még *száz év mulva is nagyon korai rendelet volna.* Ami pedig különösen Kassát illeti, rá nézve nagyon

város lenne, mert minden hajózható folyótól és kereskedelmi úttól távol fekszik és csakis a városi lakosok szükségletének kielégitésére van utalva. És amellett, hogy Kassán a grémiumba be nem jelentett kereskedőkön kivül máris 28 nyilvános kereskedés van, sok hivatlan egyént csalna a kereskedelmi pályára. (1818. márc. 14.)

Ez ellenérvelések dacára akad két vállalkozó is, akik a kassai kereskedők érdekeit fenyegetik. Az egyik a *Jenny Aebly et Comp.* bécsi cég Kassán Niederlagot (raktárt) akar nyitni. Igyekszik a testület őket lebeszélni. Kassán 33 nyilvános üzlet van, amelyek Kassa 8000 lakosának — akiknek nagyrésze napszámból (Taglohn) él, — szükségleteit teljesen kielégitik. A mágnások egy idő óta Pestre és Bécsbe költöztek. Nagyon megtisztelve érzik magukat, hogy ily nagy cég Kassára akar jönni, de legyen meggyőződve hogy semmi előnyt nem várhat e letelepedésből, sőt a város sem nézné jó szemmel az idegen kereskedőt. Különben pedig maradnak továbbra is vevői. (1819. aug. 31.)

A másik *Grünwald* bilitzi posztógyáros, ki engedélyt kér a tanácstól, hogy áruit a la minut elárusithassa. A testület nem teljesiti kérelmét. Hivatkozik a helytartótanács szabályrendeletére és hogy nincs is saját árúja, hanem az iglaui és más morva városokból rendeli a cikkeit. Különben is a külföldiek letelepedése igen árt a kassaiaknak. Van elég zsolnai posztógyáros és zsidó posztókereskedő vásár idején, nincs többre szükség. Csakis kárukra volna e letelepedés. De megengedik, hogy vásárra jöjjön. (1823. jul. 2.)

A testületek e felmerült uj veszélyek miatt ujra élénk összeköttetésben állanak egymással. Levelezgetnek, közös gyűléseket tartanak. *Kassa Pozsonynak* ir, ez felel és erre megint Kassa ir és e levélben egy-két uj eszme fölvetése mellett ujra a régi féltékenység uralkodik. Az országgyűlésen hozzák elő a zsidók ügyét. És a nemesre, kereskedőre és polgárra oly fontos váltóügyet. Valamint az a la minut kereskedés engedélyét. Továbbá, hogy minden követelés után bárkivel szemben kamatot lehessen számitani. A pestieknek irtak ugyan, de azt felelték, hogy nincs annyi idejök, hogy ezekkel annyit foglalkozzanak. A zsidók beköltözését nem fogják megengedni. (1829. január.)

Midőn *Fiedler Károly* Pestre utazott, megbizták őt, hogy a pesti János-napi vásáron ott összegyült grémiumképviselők közt a kassai grémiumot képviselje. (1829. aug. 8.)

A régi kor kiváltságainak szelleme még elevenen él a kassai kereskedők lelkében, de kénytelenek hova-tovább belátni, hogy a versenytársak korlátozásának gondolatával végre is az egyre fejlődő forgalom következtében föl kell hagyniok s az alkotások terére kell lépniök. S valóban Kassa közgazdasági életének kiválóbbjai ez időtől számos oly vállalatot létesitettek, melyek a polgári életnek és tevékenykedésnek kedvezőbb viszonyok közt azóta hatalmas intézményekké nőtték volna ki magukat.

2. Vállalkozások.

a) A régi kassai gyárak emlékei.

A kereskedő társaság összes tevékenysége különösen eleinte jóformán teljesen kimerült a versenytársak ellen való védekezésben. Uj összeköttetések, vállalatok létesitéséről alig van szó s ha föl is merül egy-egy eszme, alig érdeklődnek iránta. Egy ízben az atya a városi elöljáróság megbízásából előadja, hogy a Hammernek nevezett városi telken néhány gazdag *rézércet* találtak, melyet már ki is próbáltak és a kalkulációt elég előnyösnek találták.[1] Elhalasztották a tanácskozást e dologról, mert nem rendes negyedévi gyűlés ez, hanem rendkivüli. (1722.) Más alkalommal felolvasták azon tarifát, amely a lengyel és örökös tartományok be- és kiviteli cikkeit sorolja fel. A borokon kívül a céh ettől semmi hasznosat nem várhat. (1777. ápr. 10.) De azért a *borkereskedés* dolgával sem foglalkoznak sem akkor, sem amidőn a magistrátus átír, hogy sok előnnyel járna magyar borokat Svédországba kivinni. (1773.)

Foglalkoznak a *Tisza csatorna* tervével. U. i. Szentiványi Ferenc királyi határbiztos ő excell. elküldi Babta Neyszt et Comp. fiumei cég kérvényét, amelyben a Tisza (Theysz) hajózhatóvá tételére engedélyt kérnek. Az itteni városi tanácstól, valamint a kereskedő társaságtól a véleményt kérik, amit ők meg is adnak. (1786. nov. 15.)

A későbbi időben, a XIX. század elején, amidőn belátták a kereskedők, hogy elárúsítási monopoliumot nem biztosithatnak maguknak, hanem csakis vállalkozások és alkotások utján vehetik fel a versenyt, különféle jelentősebb tervekkel foglalkoznak. Sőt ezidőben már volt is Kassának néhány említésre méltó vállalata.

Általában a francia forradalom felélénkitő hatása hazánk iparfejlesztő törekvésein is meglátszik. A m. kir. helytartótanács 1793-ban és 1832-ben rendeletet adott ki, hogy a törvényhatóságok minden év végén tegyenek jelentést, hogy területükön mily gyárak és mikori szabadalommal működnek.[2] Kassa város

[1] A bányászat, az ércolvasztás és a hámori munka nem volt ismeretlen a vidéken. A bányavidéki s a kassai polgárok módosabbjai bányarész (cux) tulajdonosok voltak. A különféle, különösen réz- és ezüst-, majd vasbányák jövedelméből havonkint kapták az őket megillető részt, melynek a neve volt Ausbeute, a januárban esedékest Nachtragnak, a 10 évenkint történt kiegészitést Tilgungsfondnak nevezték. A bányamüvelés azonban meglehetős rablógazdálkodással folyt, modernizálás, befektetés nem történt s a müvelés megrekedt Ekkor jól számitó emberek potomáron összevásárolták a bányákat s a polgárok elestek eddigi állandó jövedelmeiktől. A kassai kereskedők közül többen tevékenykedtek a bányamüvelés terén is, pl. Aranyidkán ma is megvan a Koppi-tárna elnevezés.

[2] Az 1836-iki jelentés szerint fennállott *Pivoretti Oszvald* kőedénygyára. Atyja a velencei kerület Vinigó városából jött s az 1804-ben alakult kassai kőedénygyár igazgatója lett. Utódja fia volt, de ez kivált a gyárból s ekkor meg is szünt. — Balás Imrének *selyemszövő gyára* volt, de 1836-ban megszünt 1836. májusban kelt engedéllyel Werfer József Károly tipografus *kártyagyárat* alapitott s jun. 1-től 2800 tucatot gyártott. Fiedler Károly és Szakmáry Vilmos eleinte talán *drót-sodrony* gyárat alapitottak s ebből fejlődött ki a *szeggyár*. 1846-ban *furnir-gyár* is volt Kassán s gépekkel dolgozott. (L. városi levéltár.)

1843-ban felküldött jelentésének eredetije megvan a levéltárban. Eszerint három privát *dohánygyár* is volt itt: 1. cs. kir. szabadalmazott burnót (dohány) gyára nemes *Gyurkovics Ignácnak*, mely 1836-ban alakult s az ország több részében tart raktárt. 2. *Gyurkovics Ignác örökösei* cimen is működik egy dohánygyár minden szabadalom nélkül s a környéken árusitja készitményeit; nemes *Csorba Károly* tulajdona. A 3. nemes Klestinszky József feleségé, *Wagner Józsefnéé* volt, de megszünt.

Fölemliti továbbá a jelentés az 1804-ben alapitott kassai *angol kőedénygyárat* (az alapitók közt volt Henszelmann Imre is), jelenleg (1843.) Moll Józsefé, Wirkner Istváné és Károlyé. Ezek hárman *bőrgyárat* is alapitottak (1841.) pecsétjök cs. kir. kiváltságos bőrgyár és „szabta szeres kötésekben" árultak. (Érdekes korfestő ez időről Wirkner naplója.) A nőegylet folytatja a *posztógyárat*, készitményei oly jók s oly mennyiségüek, hogy e vállalat hézagpótló a városban. *Rozsolis-gyár* kettő van: a Schneider Jánosé és Aisenmayer Lajosé.

A jelentés Ellinger István és Werfer könyvnyomtató intézetével kezdődik.

Ujra fölemliti a jelentés Werfer József Károly (II.) 1836-ban alapitott játékkártyagyárát s jellemzően mondja, hogy majdnem elégtelen a megrendelések teljesitésére. S valóban a tulajdonos üzleti főkönyve (Werfer Károly ur birtokában) szinte meglepő följegyzés van az 1837. jul. 10-iki főkönyveik összehasonlitása alapján történt elszámolásról: Halbauer és Hausner cég Werfer Józsefnek kártyaszállitásra 12,600 frt 50 krt adott előlegül és szállitott is 10,259 frt 12 kr. értéküt (bécsi értékben.) A kártyafajták és áraik (bécsi értékben) tucatonkint: whist 3 féle á frt 2—3.48—4. Tarok 6-féle á frt 3—4—4.48, nemzeti tarok 5—5—6. Magyar egyfejü: 0.48—1—1.40—3 frt. Magyar kétfejü 1.30—2.48 frt. Finom piquet 2.30. Remek whist 4.15 frt. Casinó 5 frt. Mithologiai tarok 3.43 frt. Nemzeti tarok a hazai történelemből vett jelenetekkel 7.30 frt. Magyar igen finom 3 frt. Finom whist 2 frt 30. Kupfer (réz) whist 3 frt. stb. Összesen 26 félét gyártott. Ez volt az első magyar kártyagyár, a mai dohánygyár helyén állott, 1848 előtt Debrecenbe tette át Werfer még nagyobb forgalom elérése végett. Később a lithografiai intézetet Werfer sógora, Moll Gusztáv, a gyárat pedig első segédje, Aufhalter János vette át.

b) Kassa mint könyvpiac.

A kassai gyárakról szóló 1843. hivatalos jelentés Ellinger István és Werfer könyvnyomtatóintézetével kezdődik. A kassai, ma már több mint 300 éves régi nyomda1822-től kezdve három nemzedéken, 88 esztendőn át volt a német nemes eredetü Werfer-család kezén. *Werfer Károly* (I.) szül. Lugoson 1780. megh. Kassán 1846., neje Mahler Magdolna volt, résztvett az 1805-iki

Napoleon elleni nemesi fölkelésben,[1] 1810—1822-ig a bécsi cs. kir. Grund-féle nyomda vezető igazgatója volt. 1822—46. a híres kassai nyomda tulajdonosa, tekintélyes, nagyműveltségü és szorgalmas polgár, tevékeny tagja a városi külső tanácsnak. A városi és polgári életben vezető egyének közé tartozott. Az ő nyomdász-idejére esik a magyar irodalom nagyobb arányu fejlődése. Kazinczy és számos jelesünk folyóiratai (Minerva, Szemlélő Árpádia) és munkái e nyomdában láttak napvilágot. S Werfer a magyar kulturának mindig buzgó, sokszor áldozatra is kész munkása volt. A magyar szinészet kezdetén a szinlapot ingyen nyomatta, gyakran selymen és atlaszon. Negyedszázadig terjedő működése alatt 383 munkát adott ki, ezek közt 190 magyar, 147 német, 43 latin és 3 tót volt s kiadványai kiállitása a haladó kor kivánalmainak teljesen megfeleltek s mestere becsületére válnak.

1833-ban I. Ferenc oklevele alapján litografiával bővitette ki nyomdáját, 1838-ban megindult a Kundschaftsblatt, mely Kassaer Zeitung (Kassa—Eperjesi Értesítő) cím alatt ma is fennáll, továbbá a Vaterländischer Hauskalender für Ungarn und Siebenbürgen s a Házibarát naptár, melyek igen keresettek voltak s már 80-ik évök körül járnak.

Fia, *Werfer József Károly* (II.), 1810—1867. Iskoláit Bécsben és a kassai gimnáziumban végezte, a nagy könyvpiacokat, Lipcsét, Drezdát, Münchent, Nürnberget bejárva kiváló szakképzettséggel tért haza s 47-ben átvette atyja nyomdáját, melyet a legképzettebb szakemberekkel látott el s atyja nyomdokain haladva, magas szinvonalra igyekezett fejleszteni. 1848-ban az Ábrázolt folyóiratot s az Oberungarische Illustrirte Zeitungot adta ki, melyeket a zinkografiához hasonló saját találmányával illusztrált. A szabadságharcban mint a kassai lovas nemzetőri osztály zászlóvivője a Galicia ellen irányuló zborói táborozásban s a kassai hegyen vivott ütközetben mint Pulszky Sándor alezredes adjutánsa vett részt. Majd mint honvédkapitány az ütközben is dolgozó tábori sajtó igazgatója lett. Világos után a sajtó eltünt, valószinüleg orosz kézre került, ő pedig fiával, Károlylyal (III.) együtt folytatta előbbi tevékenységét. A kassai kereskedelmi és iparkamara 1857-ben az első ipari és mezőgazdasági kiállitást rendezte, melyet az uralkodó is meglátogatott. (Szept. 2.) Midőn kocsija a kivilágitott városon végig hajtott, a nyomda a helyisége kapuja elé állittatván, díszes albumot és az ünnepi vers fényes kiállitásu példányát nyujtotta át ő felségének. Jelenlétében folytatták az épülőben lévő árvaház javára kiadott arcképe nyomtatását. Ő felsége élőszóval is, majd a kabinetiroda útján irásban is különös megelégedését fejezte ki ez

[1] Az erre és általában az alábbi adatokra vonatkozó okmányok Werfer Károly (III.) tulajdonában vannak, valamint Werfer Károly (I.), Werfer József Károly (II.) és neje Moll Julianna, Moll József János és neje Wagner Johanna (szép pasztell), Werfer Károly (III.) és neje Wlaszlovits Irma arcképe s több apróbb családi kép s a kassai nyomdászat és irodalmi élet tömérdek becses emléke.

érdekes alakban megnyilatkozó figyelemért, valamnt a miniszterek és az udvar főbbjei is. Hasonló elismerésekben részesült az uralkodópár ezüstmenyegzője, ő felsége második Kassán léte, a trónörökös menyegzője alkalmával tanusitott díszkiadásos hódolatáért.

ségeik élőszóval is, majd a kabinetiroda útján irásban is különös megelégedésöket fejezték ki ez érdekes alakban megnyilatkozó figyelemért, valamint a miniszterek és az udvar főbbjei is. Hasonló elismerésekben részesült az uralkodópár ezüstmenyegzője, ő felsége második Kassán léte, a trónörökös menyegzője alkalmával tanusitott díszkiadásos hódolatáért.

Hogy a hatóságokat távolabbi helyen is könnyen elláthassa, 1851-ben *Rimaszombatban* nyomdafiókot állitott fel, amelyet 1858-ban, Kádár Józsefnek adott át. 1852-ben Kassán *Haymannal* könyvkereskedést nyitott. 1858-ban a nem elég magas színvonulú pesti nyomdákkal óhajtott versenyezni s ezért a fővárosban nagyobbszabású könyv- és műnyomdát állitott fel fényes eredménnyel. De politikai röpiratok és könyvek nyomása miatt a pesti üzlettel (1860.) kénytelen volt felhagyni. Svájcba és Franciaországba ment s távolléte alatt Haymann magának foglalta le a kassai könyvkereskedést, mely ma is ugyanazon helyen, a Fő-utca 52. sz. a. Muszy-féle házban áll fönn. 1888. óta *Mildner Ferenc* tulajdona.

Fia, *Werfer Károly* (III.) Kassán született, Német-, Angol- és Franciaország főbb városaiban szerzett tapasztalataival gazdagitotta atyja nyomdáját, találmányait, javitásait nem egy külföldi nyomda alkalmazza még ma is. A bécsi állami és budai egyetemi nyomdát megelőzve, 1850—61-ig a felvidéki hatóságok szerződéses *nyomtatványszállitója* volt, 1861—67-ig pedig a pénzügy- és postaigazgatóságoknak is. Több szepességi város felszólítására 1872. *Iglón* gyorssajtóval jól felszerelt nyomdát állitott fel. A virágzó üzlet ellenőrzése azonban nehéz volt, eladta s több kézen átmenve, ma a Szepesi Lapok könyvnyomda cégé. A kassai nyomda pedig könyv- és lapkiadványaival egyre fokozódó mértékben szolgálta és szolgálja ma is a kulturát. Az 1885-iki bpesti országos kiállitáson mint könyv-, kő- és műnyomdász aranyérmet nyert, az akadémiai könyvnyomda cimet már régebben viseli. Közbecsülésben állott főnöke azonban 53 évi szorgalmas, elismerésre méltó és eredményes munka után 1910-ben nyugalomba vonult s vállalata *Kassai Könyvnyomda és Lapkiadó* r. t. cég alatt részvénytársasággá alakult.

Megemlitjük még, hogy 1863-ban Werfer Károly könyv-, mű- és hangjegykereskedést nyitott Fő-utca 91. sz. a. a Vojnárovics-házban. 1869-ben öccsének *Werfer József Gusztávnak* adta át, ki a Fő-utca 83. számu Melczer-féle házba helyezte át s 1876-ban mostani tulajdonosának, *Varga Bertalannak* adta el s ez üzlet ma a város legnagyobb papir-, író- és rajzeszköz kereskedése, melyet a könyvkötészet minden ágára kiterjedő modern vállalkozással egészit ki a cégtulajdonos fia, *Varga Ferenc,* ki felsőkereskedelmi iskolai érettségivel Gerában és Ber-

linben műkönyvkötőiskolát végzett, magát a könyvkötés, Passepartou, dobozgyártás, üzleti könyvkötés, aranyozás legkülönfélébb ágaiban kiképezte s éveken át Bécsben, Zürichben, Wilhelmshavenben és Budapesten dolgozott s Berlinben mesterlevelet szerzett. A Varga Bertalané mellett régebbi üzlet még e szakmában az egykori (1861.) *Pocsátkó*, jelenleg (1897.) *Breitner* Mór cég.

c) A kassai posztógyár és papirmalom.

Fényes Elek 1844-ben megjelent munkája[1] Kassát Magyarország egyik legrégibb, legszebb és legművelтebb városának mondja. Lakosságát 12,672 lélekre teszi.[2]

Azt irja, hogy a város központja az Erdély, Debrecen, Pest, Hegyalja és a Lengyelország közt folytatott kereskedelemnek. Van egy kisebb és egy jóhirben álló *nagyobb félporcellángyára*, mely évenként 100.000 frt érő portékát készit és 80 embert táplál. Van egy *posztógyára*, több *tobak-* és *kalapgyára*, egy puskapormalma, mely évenként 600 mázsát szolgáltat, egy papirosmalma és három 12 kerekü lisztmalma.

Ezek közül a jegyzőkönyvek említik a *kőedénygyárat* (Steingutfabrik), mely 150 frtot ad az államkölcsönhöz, melyhez a leggazdagabb kereskedő 990, a kisebb 127 frttal járul.

A *posztógyárról*[3] pedig följegyzi, hogy a városi árendák alkalmával a városi posztógyárat a vele kapcsolatos festődével (Tuchfabrik) *Haltenberger Péter* veszi bérbe. Egyszersmind kérvényt adott be a városi biróhoz (Ellenverschleisz) rőfeladási engedélyért. De a kereskedőtestület azt kérte, hogy utasítsa vissza Haltenberger kérelmét, amennyiben Kopy, mint a gyár alapítója végrendeletében azt írta, hogy halála után a gyár nem a város rendelkezésére áll, hanem a keresetnélküli szegény emberek keressék benne kenyerüket (vagyis ne adják ki bérbe egynek; 1810. ápr. 27.)

Kassa tanácsa 1796-ban foglalkozott egy posztógyár létesitésével. Id. *Koppi János*, kiváló kassai kereskedő a várostól épitési anyagot nyervén, két év mulva a mai árvaház telkén felépitette s alapitványként felajánlotta a gyár északi szomszédságában századok óta fennállott polgári kórház fenntartására. A gyárat a város kezeltette és posztóját vásárkor a város kapujánál árusitották kicsiben. 1804—16. *ifj. Koppi János* bérelte a várostól s a gácsi posztógyár igazgatóját, a Lajtha-melléki Bruckból származott *Haltenberger Péter Kiliánt* hivta meg a vezetésére. 1804-ben Koppi halála után özvegye Springer Józse-

[1] Fényes: Magyarország statisztikai és geografiai tekintetben. Pest, 1844. III. kötet, 14. l.

[2] 1850-ben 13 ezer, 1857-ben 16 ezer, 1869-ben 21 ezer, 1880-ban 26 ezer, 1891-ben 29 ezer lakosa volt, ma 45 ezer van.

[3] Belföldi posztóról 1780-ban is beszélnek, hogy készpénzért Nagyszombatba szállitsák. E posztógyár a mai Erzsébet-szegényház helyén volt s eredetileg a nőegylet tulajdonát kepezte.

fet vette társul, majd *Sikos Pál* kereskedőre ruházta jogait az összes posztóval és felszereléssel együtt 17,447 frt fejében. A gyár igazgatója Haltenberger volt, sőt 1816-tól ő lett a bérlő évi 350 Rfrt bérlet mellett, kikötötte azonban, hogy kicsiben is árúsíthasson. Uj gépekbe és eszközökbe 3000 frtot fektetett, Koppinak a felszereléséért és követeléseiért 2830 frtot fizetett. Az első évi kiadása világitás nélkül 2207 frt volt.

1830-ban halt meg 74 éves korában, özvegye 1833-ban házat vett a Fazekas-uteában (14. sz.) 3350 Rfrton, *Péter* nevü fia pedig Pozsonyban kitanulván a posztónyírőséget, 1894-ben felépitette a Csatorna-, ma Kazinczy Ferenc-utcai posztógyárat. 1853-ban halt meg, a gyárat özvegye, Gurdélyi Johanna folytatta, 1860-ban a posztókészitést közkereseti társaság vette át s a Demszky és Laszgallner cég volt a képviselője és elárusitója. A festő- és posztónyírő-telepet fia, *Béla* a Vám-utcában, majd a Szerecseny-utcában a mai helyén folytatta. Társult vele egyidőre öccse *Rudolf*, majd ez Eperjesre, majd Igróra költözvén, a ma is fennálló posztószövő-gyárat alapította. A kassai festőtelep pedig vegyi tisztitó-műhellyel bővült, uj épületet, modern felszerelést nyert. Jelenleg a gyár közkereseti társaság, 150 160 munkással dolgozik, tulajdonosai id. Haltenberger Béla, ifj. Haltenberger Béla s id. H. B. veje, Jaschkó Géza.[1]

Szintilyen régi eredetü (1812-ből való) vállalata Kassának a *Bradovka Gyula* kelmefestő és ruhatisztitó gyára. *Bradovka János* 1812-ben jött Kassára, Gömörmegyéből Bisztróból származott. 1813-ban 30 éves korában vették fel a kassai cs. kir. kiváltságos fekete és szépfestő céhbe, midőn is 25 frtot fizetett a mesterjogért. Fia *Bradovka Gyula* nála tanult s 1843-ban 27 éves korában kapta meg a mesterjogot szintén 25 frt dij lefizetése mellett. Mesteravatásnál a remeke volt: egy előnyomott vég festése fehérvirággal, egy vég rózsaszinre, egy vég világos kékre, egy vég feketére festése; továbbá indigó festékkeveréket és indigó csávát kellett késziteni és pedig Rozgonyi Ferenc műhelyében. Látómesterek voltak Herdiczky Dániel és Legányi István, a várostól céhbiztosok Baranyay István tanácsos és Göneczy József. Fia *Bradovka Gyula* szintén kitanult kelmefestő; külföldi, svájci, németországi tapasztalatai alapján a legmodernebbül festő, vegytisztitó- és mosógyárat rendezett be, melyben 100-nál több alkalmazottal dolgozik s az ország számos helyén saját és képviselő gyüjtője van. Birtokában van a festőcéh szépkivitelü ládája, az 1815-iki céhlevéllel, jegyzőkönyvekkel és számos irattal. Az 1776-tól felsorolt tagok közt több régi kassai család nevével találkozunk (Quirsfeld, Herditzky, Legányi, Ochs, Weizenbreyer). 1820-ban a céh bevétele 1341 frt, kiadása 1006 frt volt. Messze vidék Debrecen, Kisvárda, Sátoraljaujhely, Homonna stb. kékfestői a kassai céhhez tartoztak. Bradovka Gyula

[1] Kemény Lajos: Haltenberger Péter Kilián. Tört. Közl. Abaujtorna vm. és Kassa multjából. 1911. 4. szám.

testvére, János, Svájcban honosságot szerzett s egy nagy selyemfestőgyár alkalmazottja.

Volt Kassának századok óta Kassahámoron *vashámora*[1], amelyet valamely vállalkozónak bérbeadott. Egy alkalommal tárgyalt is a társaság a városi hámor árenda ügyében, mert a régi bérlő, Müller meghalt. (1824.)

A szép Csermelyvölgyben eredetileg egy vizi malom állott, hogy a város papirszükségletét maga fedezhesse. 1790-ben szerény *papirmalommá* alakitotta át. A napi gyártmány ekkor 3—4 rizsma regesztformáju papir volt, a gyár még ez időben nagyon nehézkesen müködött. Nyáron készitette a bőrerősségü íveket, télen pedig csak nyomdapapirt, mert ekkor a juhlábakból készitett enyvet nem használhatta. A város éveken át különféle mestereket alkalmazott és saját költségére folytatta a gyártást, többnyire nem valami nagy sikerrel. 1820-ban *Demeter* vette bérbe, de nem tudott meggyökeresedni. A papirszállitást a későbbi kamarai elnök, *Koppy István* kapta. Ez időben Gurim István malomépitővel megbővitették és megujitották, meritőkkel, préssel, rongyvágógéppel ellátták, miáltal a papirgyártmány 200 fontra emelkedett és Koppy vette bérbe. Kitünő művezetőt kapott a gyár idősb *Mihalik Károly* személyében, aki 1847-ben maga lett bérlő, de a szállitó 1853-ig továbbra is Koppy maradt. Mihalik 1862-ben fiának, Károlynak adta át a bérletet, aki 1870-ben megvette a várostól 6000 frtért, azzal a kötelezettséggel, hogy évenkint 250 frtot fizet a vízhasználatért. Az uj tulajdonos a megujitásra nagyon is rászoruló vállalatot modernizálta, megnagyobbitotta, minek következtében a napi gyártmány 1000 font lett s országszerte szives fogadtatásban részesült. Azonban ily nagy üzemre a viz mutatkozott kevésnek; a patak szélességét 4 méterről 7½ méterre kellett kiszélesiteni; turbinát, gőzkatlant, szárító készüléket, hosszvágógépet, rongyvágógépet, két sajtót, góz- és vizvezetéket stb. kellett alkalmazni. S miután még akkor nálunk ezeket nem készitették, külföldről kellett hozatni. Már 3000 kgr-ot gyártottak naponkint. A befektetett tőke 64,000 frtot felülmult. S a szépen kibontakozó vállalatba ekkor ütött be a nagy szerencsétlenség. 1887. jul. 7-ikén leégett, minden elpusztult s Mihalik mérhetetlen károkat szenvedett. Ma a gyárhelyiségeket nyaralóvá és mulatóhellyé alakitották át. (Werfer Károly úr közlése után.)

A ker. társulat egy feljegyzése szerint azonban még régibb vállalata volt Kassának a *papirmalom:* 1747-ben a magisztrátushoz kérvényt nyujt be a társulat, hogy Manca uram a városi papirt nemcsak könyvenként, hanem krajcáronként is árúsítja. A város elrendelte a városi papir kezelőjének, hogy csakis nagyban adjon el. De a kereskedőknek is, hogy idegen papirost ne hozzanak be. Kijelentették, hogy mint a város jó fiai, alávetik magukat e rendeletnek. A következő évben arra kérték a taná-

[1] Kerekes: Kassa város hámorának és mérőhivatalának számadása 1603. M. Gazdtört. Szemle 1902. 34. l.

csot, hogy a városi papirt úgy limitálja, hogy ne ingyen dolgozzanak.

d) *Fiedler Károly vállalkozásai.*

Arról a vállakozó kedvről, amely a XIX. század közepén Kassán támadt, már előbb, *Fiedler Károly* tevékenysége méltatásánál megemlékeztünk. Ekkor keletkezett a kassai műmalom, Moll és Novotny *olajgyára*, Szeleczky János és Schifbeck Károly által alapitott *keményitőgyár*, mely már 9 köböl búzát dolgozott fel naponkint és sikért is gyártott, az Ungár-testvérek szeszgyára, Szerencsi Mór likőrgyára stb. A legtöbb közülök azonban kedvezőtlen sorsra jutott.

E vállalatok nagyobb részéről számos okmány van a városi levéltárban. Ezek közül a Fiedler-féle vállalatokról szólók közül ismertetünk néhányat: Fiedler Károly és Szakmáry Vilmos kebelbeli polgárok a jövő (1845.) tavasszal *szöggyárat* szándékoznak felállitani s „fedezetjére" a város erdejéből *fát* kérnek. Ujházy János tanácsnok és Kloczkó Ignác erdőmester véleményezik, hogy a „műház" részére huszonhat 12", nyolc 9" és hatvan 7" vastagságu fa szükséges a tehányi erdő kerületéből. 1848. márc. 13-ikán Fiedler Károly kebelbeli szöggyár igazgató a gyár részére felépitendő raktár számára épületfa kiadását kéri. Aringer Károly tanácsnok és Kloczkó erdőmester e kérelem teljesitését ajánlják.

A gyárhoz szükséges *tüzelőfát* is a várostól szerezte be a gyár, amelyet több izben gépszöggyárnak mondanak az iratok. 1846. és 47-ik években úrbérben és úri munkában a ruzsini erdőben a jesztrebi dülőben 274 öl fát vágtak össze. De ezeket a távolság s főképen a mostoha idő miatt a városba befuvarozni bajos, ezért Aranyossy tanácsnok és Kloczkó erdőmester ajánlják, hogy a rendszeres lelkészi, orgonista, erdész és erdei kerülők 59 ölének levonása után a többit adják oda a helybeli gépszöggyár társulatnak 5 pfrtjával. (1848. máj. 22.) Az összeszámlálást Karnis Alajos h. erdőlovagnok hajtotta végre egy bizottság jelenlétében.

De mások is kértek a várostól tüzelőfát, így Gömöry Sámuel a *felsőmagyarországi bányásztársulat* nevében kéri, hogy a kötött szerződés értelmében az óruzsini erdőkerületben a lengowi, vágásban lévő fának ölét 5, a fatetőkből készitett fának ölét pedig 4 frtjával számitva engedjék át. Igaz, hogy e fát már a gépszöggyárnak adták át s ez ki is fizette, azonban, ha a jövő tavasszal a tanács máshonnan ad nekik fát, készek a bányásztársulatnak átengedni a kifizetett 1314 pfrt megtéritése fejében. A tanácsilag megbizottak Rimanóczy Ferenc polgármester, Aranyossy J. tanácsnok, Török Sámuel polgárnok, Szojka Sándor főjegyző, Ajczinger József h. számvevő, K. Ignác erdőm. és Meskó Pál v. polgár helyeslő véleményt terjesztenek a tanács elé. (1848. jan. 20.)

1847. március 12-ikén *Hauczinger Ferenc* csermelyvölgyi *házát*, gyümölcsös kertjét a szeggyár tulajdonosának 600

frtért eladta. És pedig ugy, hogy a szokás szerint a helyszinére a délutáni órákban „kirándulván“ a Baranyay István főbiró által kiküldött Pap József kapitány, Pajtás András hts járulnok a ház ajtójának kulcsát a szeggyárat képviselő Laszgallner Ágoston[1] és Szakmáry Vilmos, továbbá Hauzinger Ferenc s a szomszédságban lakó Jurenkó József polgár és városi bérlő és Simonides József nemes egyén jelenlétében Szakmáry Vilmosnak átadták, senki sem jelenvén meg, aki ez ellen óvást emelt volna.

Fiedler Károly kebelbeli szöggyár-igazgató Hámor helységében mű szénszinek és lakház felépitésére és fedezetjére *épitési anyagot* kér és kap polgári ár lefizetése mellett. A 150 hordó mész ásásáért úri jog elismerése fejében 2 pfrtot fizet (1847. okt. 2.)[2]

Fiedler Károly a város határában *kőszenet* akar kutatni. A városi tanács 1846. máj. 5-ikén felterjesztést küld a m. k. udvari kamarához, hogy erre neki az engedélyt és siker esetén 32 évre a termelő jogot adja meg. Egyébként pedig Pécs és Selmecbányának irtak tájékoztatás szerzése miatt. Egyszersmind, hogy a város tulajdonát képező *papirmalmot* is eladhassák neki, de csakis gyár felállitására és se korcsmának, se lisztes malomnak ne használhassa. Fölterjesztésöket azzal indokolják, hogy egyrészt gyárak gyarapitása felette szükséges s az ország és város javára szolgál. Másrészt pedig a már sok helyen fennálló gépes papirmalmokkal a város egyszerü malma a versenyt többé ki nem állja. Átalakitása nagy költséggel és aligha haszonnal járna a városra, mostani állapotában bérlőt nehezen lehet kapni, annyira, hogy most is csak ideiglenes, 3 havi felmondásos bérlőt kellett befogadni. A házi kezelés pedig csak kétes hasznot igér. Ezenfelül a Szepességre vezető ut is a Csermelyvölgyben a papirgyár tőszomszédságában visz el s ami a helyet is alkalmatlanná teszi papirgyártásra.[3]

e) *A kassai gyapjuvásárok.*

Az egyre növekedő osztrák posztógyáraknak mind több gyapjura volt szükségök s e kereslet nagy lendületet adott a magyar juhtenyésztésnek és gyapjutermelésnek Kassa vidékén is.

A 30-as évek végén a kereskedő társulat tagjai *gyapjuvásár és gyapjuraktár* alapitásának eszméjével foglalkoztak. Beadvánnyal fordultak tehát a városhoz, hogy támogassa tervöket. Fölemlitik ebben, hogy Miskolc is akarja ezt, holott Kassát mint metropolist egy mezővárosnál inkább megilleti e vállalat. Mindkét város fordult a megyéjéhez is pártfogásért és hogy a birtokosok véleményét kikérjék e tárgyban. Borsodmegye meg

[1] E munka 64. lapja tévesen állitja L. Abr. G.-ot Fiedler Károly gyáralapitó társának, mert fia, Ágoston volt az. [2] Városi levéltár IV. 1.

[3] Hogyan? hisz a közlekedő-vonal inkább kedvező. Városi leváltár IV. 1.

is tette a kellő lépéseket, de Abauj restaurációval és installációval volt elfoglalva s elfeledte. Kérik tehát ujra közbelépését annyival is inkább, mert e dolog a földbirtokosokra is nyereség lenne.[1]

Egy ujabbi összejövetelükön ismét a gyapju raktáregylet dolgát beszélték meg s abban állapodtak meg, ha 100 részvény elkelne, megalakultnak volna tekinthető. S föllelkesedve, majdnem mind a százat alá is irták. Erre elhatározták, hogy alapszabályaikat megállapitják s hirdetést tesznek közre s a végrehajtással *Fiedler Károlyt* és *Hausznert* bízták meg.[2]

Ezek el is jártak a dologban, mert Szent György havában (ápr.) a cs. kir. kiváltságos keresk. társulat nevében *Koppi Mihály* első előljáró, *Oszwald János* Sámuel második előljáró és *Luszgallner A. G.* jegyző aláirásával egy magyar és német nyelvü hirdetményt tettek közé, melyben hivatkoznak rá, hogy néhány év óta a felsőmagyarországi gyapjut szép mosatása és megnövekedett mennyisége miatt a *pesti vásáron* keresik és elsősorban vásárolják. Kassa Felsőmagyarország központjában fekszik, részint postán, részint kiküldöttek útján a termesztők és vásárlók Kassán át könnyen és gyorsan érintkezhetnek s a vásárlók is örömest mulathatnak itt. Központi fekvése folytán a szállitás bére is kevés s olcsó viszonyainál fogva a kisebb termelőkre is kedvező. Sok gyapjútermelő a jobb értékesités utját nem is ösmeri kellőképen, hanem a gyapjuspekulánsok és „alkárok" rosszul és sokszor részletekben fizető közvetitésére szorulnak. A pesti piacon a tömeg dönti el az árt s igy a kisebb mennyiségekben szállitott felsőmagyarországi gyapju nem tudja a sokszor rosszul mosott és silányabb alsóbb vidéki gyapjut felülmulni. A *Krakón* és *Boroszlón* át jövő gyárosok előbb érhetik Kassát s előbb vásárolhatnának itt s csak aztán mennének Pestre s igy meg volna a kellő verseny is.

Mindezeknél fogva a keresk. társulat elhatározta, hogy Kassán „részvényekre egyesületet" alapít, melynek célja Kassán a felsőmagyarországi gyapju számára raktárt tartani fenn. Neve lesz *Kassai Gyapjutár Egyesület*, melybe minden akár egy, akár két nyiretü gyapjútermesztő, valamint uradalmi haszonbérlő is beléphet. Minden lerakott mm. gyapju után 3 hóig 15 krt kell fizetni, azontúl 24 krt s 1%-ot az intézet által eladott gyapju árából. Amivel drágábban adja el az intézet a gyapjut, abból 75% a tulajdonosé, 25% a társaságé. Ha a gyapju jun. végéig a kellő árt el nem éri, a pesti júliusi u. n. váci és nemsokára rá az u. n. János fővételi vásárra módjában lesz elküldeni.

A kellően ellenőrzött elraktározás után minden termelő *előleget* kaphat a becsár feléig, de az eladásnál ezért 1/2% fáradtságdijat, 6% kamatot fizet és az esetleges költségeket megtériti.

[1] 1839. febr. 16.
[2] 1839. márc. 23.

Fölkéri tehát a ker. társulat az érdekelteket, hogy *részvényeket aláirjanak* s gyapjueladási viszonyaikról jelentést küldjenek be Fiedler Károlyhoz, mert a raktár május első napjain megkezdi müködését.

Ugyancsak ekkor kinyomatták és szétküldték az alapszabályokat is. Ebben célul azt tűzik ki, hogy a termesztő a nemesitett gyapjut kényelmesen, biztosan és nagyobb áron adja el, a vevő pedig az egy ponton összegyüjtött árúban való válogatás előnyeit élvezze. A kibocsátott részvények száma 400, egynek ára 100 pfrt. Az első évben csak osztalékot ad, azután 5%-ot. De bizony pár hét mulva azt kell konstatálniok, hogy a kérdéses 100 részvényt nem irták alá s ezért a további eljárást föl kellene függeszteni. Azonban a grémium kinyilatkoztatta, hogy a vállalatot a társulaton kivül lévő egyének mellőzésével *maga csinálja* meg. Kell hozzá 15—20 ezer frt. Megszerzése végett a következő bankárokhoz fordulnak: Pesten Koppel Frigyeshez és C. F. Malvieux-höz, Bécsben S. Georg Sinához, J. H. Stametzhez és Anton Leibmetzenhez. Azonban a válaszok nem voltak kedvezők s egyéb nehézségek is fölmerültek, ismét más időre kellett halasztani a megalakulást. (1839. máj. 8.)

Egy hó mulva elhatározák, hogy a közönség ebbeli igényeinek eleget tegyenek, Fiedler Károly saját számlájára magára vállalta az üzlet vezetését, aki különben eddig is ingyen rendelkezésre bocsátotta raktárait. (1839. jún. 4.)

Az első gyapjuvásárról följegyzik, hogy meg voltak vele elégedve. A forgalom minden várakozást felülmult. Sok eladó és gyáros jelent meg, különösen francia és más külföldi. Galicia felé általában olcsóbb a szállitás mint délfelé s igy majdnem az összes anyagot megvették. Remélhető ily jelek mellett, hogy Kassa mint kereskedelmi és ipari gócpont visszanyeri régi jelentőségét, különösen, ha a váltó és kereskedelmi törvények is jó hatással lesznek.[1]

A kassai gyapjuraktár és gyapjuvásárok a 70-es, sőt a 80-as évekig fennmaradtak s a *Laszgallnerek folytatták.* A raktár a Domonkosok zárdájában volt, amelynek pincéje, földszinti és emeleti helyiségei, folyosói tele voltak gyapjuval. A szomszédos Dessewffy-, Barkóczy-, Péchy-, Zichy-, Vladár- stb. uradalmak ide szállitották gyapjutermésöket s hazai és külföldi pesti, brünni, jägerndorfi stb. gyárosok jöttek ide vásárolni. A mikor a domonkosok a raktárhelyiséget felmondták, a kassai takarékpénztár a Hunyadi-utcai, mai járásbiróság (azelőtt Jakab-ház) épületét építtette e célra. Amióta azonban az uradalmak vidékén a vasutak kiépültek (pl. az ujhelyi vonal), azóta a gyárosok maguk keresték föl az eladókat s megszüntek a kassai gyapjuvásárok, melyekben más, kisebb keretekben mozgó vállalkozók is résztvettek.[2]

1 1840. jul. 18.

2 Laszgallner Albert ur közlése, ki maga is, még a 80-as évek elején is szerepelt e gyapju-forgalomban.

3. Pénz- és hitelügyek Kassán.

a) A papirpénz gazdálkodás kezdete.

A XVIII. század *nagy háborúi* Európa-szerte nagyon kiürítették az államok pénztárait. Nemes ércek hiányában papírpénzeket kezdenek kibocsátani. Nálunk először Mária Terézia 1762-ben lépett e veszélyes útra, amidőn június 15-én a bécsvárosi bank kiadta az első papírpénzt, az u. n. bécsi bankócédulákat 12 millió frt értékben.

Ez időtől, amikor a bécsi kormánynak pénzre van szüksége, ujabb és ujabb *papirpénzt* bocsátott ki. Különösen elszaporodtak e pénzjegyek a napoleoni francia háboruk idején, épen ezért értékük nagyon aláhanyatlott. A kormány ugyan folyton igérte beváltásukat, történtek is különféle manipulációk, de a forgalom a fizetések körül beállott zavarok miatt roppant sokat szenvedett.[1]

A papírpénz értéke a pengőpénzhez képest 1800-ban igy aránylott: 113 frtot kellett adni belőle 100 pengőforintért. 1805-ben az arány 133 : 100, 1808-ban 204 : 100, 1810-ben 469 : 100. Ez évben már 994. 986, 176 frt értékü volt a kibocsátott papírpénzállomány.[2]

Amidőn a papírpénz értéke aláhanyatlott, az adót sokáig csakis ércpénzben fogadták el. *Be kellett tehát cserélni* a papirpénzeket. Ezenkivül a pénzeket és értékjegyeket is elég gyakran változtatták, pl. 1805-ben értesítést kap a testület, hogy a sóhivatal és a bankjegyhivatal (Banko Zettel-Amt) egyesítve lesznek, tehát a bankjegynyugtatványok (Banko-Zettel Quittungok) megszünnek. Kérjenek a kamarai adminisztrátortól, Vécsey bárótól ez ügyben felvilágositást. (1805. jan. 29.)

A pénzek beváltásánál és ujakkal való fölcserélésénél nagy zavarok és megkárosodások történtek. Nemcsak azért, mert a régi pénzt névértékének csak kétharmadában szedték be, hanem azért is, mert a beváltásra kevés helyet jelöltek ki és nagyon rövid határidőt engedtek, úgy, hogy a forgalomból kivont régi pénz egyrésze mindig a közönség nyakán maradt.[3]

Ez a magyarázata a kassai kereskedőtestület 1805. aug. 4-iki följegyzésének, mely szerint Bétőcz csász. kir. bank-pénztári tisztnek bizonyitványt adnak a bankjegyek beváltása alkalmával tanúsitott előzékenységéért.

Hiábavaló volt azonban minden kapkodás, kisérletezés. A papírpénz annyira elszaporodott és elértéktelenedett, hogy

[1] Már maga a régi pénznek ujjal való beváltása is elég bajjal járt, amint ezt a jegyzőkönyveknek e régebbi följegyzése 1696. jan. 10-ikéről mutatja: A kamara átir, hogy a Sts Gulden-eket minden javaknak elvesztése alatt senki el ne fogadja és ki ne adja. Hanem kinek mennyije van, vigye át a Münzhausba. A testület kéri azonban a kamarát, hogy a kereskedőknek engedjék meg, hogy az áruk vételénél a frtosokat (Guldner) per 15 g (garas) elfogadhassák és lassanlassan vigyék a Münzbe. Igy a beváltás az embereknek és a münznek is könnyebb lenne.

[2] Szmollényi: Kétszáz év, 12. lap. Szeged, Várnay 1902.

[3] Vargha: A magyar hitelügy és hitelintézetek története, Bpest, 1896. 52. l.

1811-ben ki kellett mondani a *pénzügyi bukást*, devalvatiót, a melynek értelmében a papírpénz értékét hivatalosan $^{1}/_{5}$-ére szálitották le és kimondották, hogy 1812. jan. végéig ez értékarányban bevonják és uj papírpénzzel, váltójegyekkel (Einlosungscheine) becserélik. Ezek képezték az u. n. bécsi értéket és ezután minden üzletet ez értékben kellett kötni.

Roppant zavarok és pereskedések származtak ez erőszakos rendeletből. Mert most az volt a kérdés, hogy a régi tartozásokat a régi és az ujpénzzel mily arányban fizessék. A kassai keresk. testület 1812. jan. 30-ikán tanácskozott arról, hogy az árúk árát hogy adják meg, bankjegyekben-e vagy Einlősungscheinokban. A fogas kérdésben megállapodni nem tudtak. Sokan az egyik, mások a másik mellett voltak. Végre is kimondották, hogy aki ahogy akarja, úgy fizessen. Végre is a viszályok megszüntetésére hivatalos skálát tett közé a kormány, hogy az 1799. óta keletkezett tartozásokat mily arányban fizessék az uj pénzzel.[1] De a napoleoni háboruk miatt 1816-ban *uj pénzügyi* bukás következett uj zavarokkal és nyomorusággal.

b) *Kassa Osztrák Nemzeti Bank-fiókot kér.*

Ekkor a zavaros viszonyok rendezésére megalakította a bécsi kormány az Osztrák Nemzeti Bankot. (Privilegirte Oesterreichische Nationalbank.) Ez magára vállalta a papirpénz beváltását és uj bankjegyek kibocsátását. A beváltást nem lehetett egyszerre végrehajtani, 1820-ban még 450 millió frt papírpénz volt künn, aminek bevonását igérte, 250 frtot bécsi értékben 100 konventiós frttal számítván egyenlőnek.[2] Ugyanis a bank a régi konvenciós ércértéket vette alapúl. Természetesen a papírpénz teljesen leszorult a forgalomból. Ezért határozta a kassai ker. testület is, hogy mivel minden hivatalnál konvenciós pénzzel fizetnek, a testület is csak ezt fogadja el. (1820.)

Az Osztrák Nemzeti Bank pár év alatt összesen 12 *fiókot* állított föl, ezek közt hármat Magyarországon. (Budán 1818., Temesváron 1823., Nagyszebenben 1823.)[3] E fiókok már egyéb bankmüveletekkel is kezdtek foglalkozni, épen ezért a kassai ker. testület is óhajtotta, hogy itt is létesüljön ily fiók.[4]

Ugyanis az Osztrák Nemzeti Bank bankjegyeivel elég sok baj volt, az ércpénzt mindenki szivesebben fogadta volna, de ebből igen keveset vertek. A még élénken emlékezetben élő nagy veszteségek miatt meg volt a bankjegyek iránt a bizalmatlanság is, de emellett az 5 és 10 frtosok lévén a legkisebbek (1 és 2 frtosokat csak később nyomtak), bajos volt velök kisebb összegeket fizetni, mert csaknem képtelenség volt őket *felváltani*. Ugyanis a jegybank nemcsak több fiókot nem állitott föl, de

[1] Vargha i. munkája 53—55. l.
[2] Vargha i. m. 261. l.
[3] Havas: Az Osztrák-Magyar Bank. Magy. Ker. Kvtára 9. lap.
[4] Karl Tschurin: Die Entwicklung des Vervaltorganizmus der Oest. Ung. Bank vormals Priv. Oest. Nationalbank. Wien 1908.

elég felváltó pénztárról sem gondoskodott. Csakis a budai, temesvári, nagyszebeni és kassai állampénztárak voltak megbizottai a váltási szolgálat ellátására. De ezek is csak bizonyos napokon (rendszerint négyszer hetenként) s csakis a rendelkezésökre bocsátott ércpénzkészlethez képest állottak rendelkezésre. S elsősorban a kincstár ebbeli szükségletét kellett kielégiteniök, a magán váltani óhajtóknak gyakran alig jutott valami. A nagy távolságok, rossz utak is igen megnehezitették a felváltást.[1] Pl. a pesti kereskedők jégzajlás idején sehogysem juthattak el Budára az állampénztárhoz. Az aprópénz hiánya sokszor valósággal megakadályozta az üzleti tevékenységet s hiába kérték, hogy a bankfiókot (így nevezték a bizományos állampénztárt) tegyék át Pestre mint kereskedelmi központba. A nemzeti bank „magasabb érdekekből" megtagadta.

Ily okok és nehézségek bírták rá a kassai kereskedő testületet, hogy az Osztrák Nemzeti Bankhoz felirjon s kérje, hogy a *kassai kasszának* (állampénztárnak) adjon engedélyt: 1. hogy bankjegyeit ezüst vagy beváltójegyek (Einlosschein) ellenében beválthassa, 2. hogy a pengőpénzt (Conventmünzen) bankjegyek vagy beváltójegyek ellenében beválthassa, 3. hogy a beváltójegyeket bankjegyek és ezüst ellenében beválthassa, 4. hogy az itteni kasszájánál teljesitett fizetések ellenében letéti nyugták (Verlagsquittung) kibocsátására adjanak engedélyt. Hivatkoznak arra, hogy a temesvári és bécsi kasszák is megkapták ezt az engedélyt. Hivatkoznak arra is, hogy ezzel a gyakori pénzcsalásnak elejét veszik és a pénz nem lesz oly nehézkesen küldhető, valamint a pénzügyleteket is könnyebben lebonyolíthatják. (1822. dec. 26.)

Az Osztrák Nemzeti Bank erre azt felelte, hogy nem talál elég okot arra, hogy Kassán fiókot nyisson, amely különösen utalványozó ügyletekkel foglalkozzék. (1823. febr. 17.)

De e felelettel nem elégedtek meg, hanem *ujra felirnak* az Osztrák Nemzeti Bankhoz Bécsbe. Megismétlik az 1822-iki kérvényüket, amelyet akkor visszautasitottak. Az utóbbi 3 év alatt a forintos jegyek és ércpénz kevesebb lettek, csak bankjegyek vannak forgalomban. Mivel nincs annyi ércpénz, hogy a bankjegyeket beváltsák, lehetetlen tovább a pénzgazdálkodást folytatni. A hitelnek nagyon árt, hogy az ércpénz beváltása nehézkes. Hogy ezt elkerüljék, kérik a Nemzeti Bank engedélyét arra nézve, hogy az itteni városi hivatalnokok összegyüjthessék minden dijazás nélkül és beváltsák számukra a bankjegyeket.

A bank válasza ismét kedvezőtlen: elhatározta, hogy Kassán bankó beváltóhivatalt nem rendez be. (1825. nov. 26.)

De azért ők a kérelmezéssel nem hagytak fel. 1838. jún. 6-iki ülésükből kifolyólag ismét az Osztrák Nemzeti Bankhoz fordulnak, hogy váltó- és utalványpénztárt nyisson itt. Emlitik, hogy már többször is kérték, de nem teljesitették s ennek foly-

[1] A felváltás nehézségeit élénk szinekkel festi Faragó: A Kossuth-bankók kora, Bpest a Nyugat kiadása 1911.

tán e vidékről a pénzküldeményeket Pest felé csak minden 14-ik napon lehet küldeni a csász. kir. postával. S igy a pénzküldés a rossz utakon, különösen télen 4 hétig is tart. A Bécsbe való pénzküldést privátutalványokkal kell teljesiteni, ami nem mindig kapható. Mivel pedig Ausztriával a kereskedés fellendült és a kassai gyapjufirmák nagyon kerestek a pesti piacon, ennek folytán ilyen utalványozó üzlet nagyon jó lenne itt. A rézkivitel maga is több mint ½ milliót tesz ki. Az eredmény ismét elutasitó volt.

Azonban ők 1843-ban (márc. 4.) ujra kérik a pénztárt. Ujra fölhozzák, hogy már háromszor is kérték és pedig 1822., 1825. és 1838. Végre is a megelőző évben a bank hajlandó is lett volna, de az udv. kamara ellene volt. Most Andrássy György, mint a felsőmagyarországi Waldbürgerschaft képviselője igéri, hogy eljár az udvari kamaránál és a nádornál s felszólitotta a grémiumot, hogy csatlakozzék a küldöttséghez. Mivel Schehovits Alajos úgyis Pestre megy, a grémium megkéri őt, hogy csatlakozzék Andrássyhoz az udv. kancelláriánál leendő kihallgatásnál.

Kassa kivánsága azonban csakis 1879-ben teljesedett, amidőn az Osztrák-Magyar Bank csakugyan fiókot nyitott Kassán.

c) *A váltó és váltóbiróság szükségessége.*

II. József nyiltan hangoztatja, hogy váltó és váltótörvényszékek nélkül nem gyarapodhatik a hitel és a kereskedés. Elrendeli tehát, hogy *Budán* és *Fiumében* állítsanak fel ilyent. Megbízta Brunszvik udvari tanácsost, hogy egy váltótörvényszéki szabályzatot dolgozzon ki. Mintául az örökös tartományokét vegye, mert a váltó az egész világon csak egy lehet.[1] A hétszemélyes tábla azonban ez intézményt nemzetünk és törvényeink előtt majdnem ismeretlennek mondja. A kúria nem is akarta kiterjeszteni hatáskörét a nemesekre, a helytartótanács azonban igen. Végre is csak Fiumében állítottak fel egy kereskedelmi és váltótörvényszéket. (1789.)

A többi város pl. Pest ú. n. vásárbirósággal igyekezett a hiányon segíteni, amely sommás uton intézte az idegenek és belföldiek kereskedelmi ügyletekre vonatkozó panaszait. Az *1790-iki országgyülés* kereskedelmi választmánya kidolgozott egy váltótörvényjavaslatot. Csakhogy az ősiség és az egész birtokrendszer miatt megvalósítani nem lehetett. Addig is tehát, még ily váltótörvényt nálunk is hoznak, az 1792. évi XVII. t.-c. megengedte, hogy akik akarják, magukat az örökös tartományok váltótörvényszékének alávethetik.[2]

A pesti, pozsonyi, budai és győri *ker. testületek* 1802-ben az országgyüléshez küldött felterjesztésükben a kereskedelmi, váltó- és csődtörvényt kivánják.[3] A kassai ker. társaság jegyzőkönyve 1760-ban megjegyzi, hogy Neumány Brudervater *karta biankára* előlegezett a testületnek, de ezalatt bizonyosan

[1] Marczali: Magy. II. József korában III. 124. l.
[2] Vargha: A magy. hitelügy és hitelint. tört. 41. l.
[3] Pólya: A Pesti Polg. Ker. Test. tört. 232. l.

csak adóslevelet, kötelezvényt kell érteni. A *váltót először* 1828-ban említi, midőn megjegyzi, hogy eddig a jelzálogos kölcsönökért nagyon magas kamatokat kellett fizetni. Igy tehát kivánatos volna, hogy mindnyájan szövetkezve a már minden országban fennálló váltóbiróságot Magyarországra is behoznák és e mozgalomra teljes erejüket kifejtsék. Hogy igy birtoka révén ne csak nemesnek legyen hitele jelzálogos kölcsön utján, hanem bármely nagykereskedő, kereskedő könnyen hitelhez jusson és követelését behajthassa.[1] [2]

De hogy váltót már korábban is használtak a kassai kereskedők, bizonyitja, hogy a városi levéltárban a számozatlan iratok közt 1816-ból több váltó is van. Szövege az egyiknek németről magyar forditásban igy hangzik: Bécs 1815. nov. 26. 3474 frt 41 kr. Kelettől három hónap mulva fizessen ön ezen váltónkra Koppi Mihály János urnak rendeletére Háromezernégyszázhetvennégy frt 41 kr. összeget, értéke számadásban, tegye számadásba utasitás szerint. Scheidler és Bierbauer uraknak Kassán. Tschida és Hogelsberger. Fizetendő 1816. február 26-ikán Scheidler és Bierbauer. A hátán 15 kros bélyeg és az osztrák ellenőrzőbélyeg (Controllstempel). Forgatás is van rajta: — Javunkra Tauber János György rendeletére Kassán, értéke számadásban. Kelt Bécs 1816. jun. 8 Tschida és Hogelsberger Jelen váltó a tanács rendeletére az intabulatió könyvének 121 lapján bekebeleztetett, ezennel elismerem. Kassa 1817. febr. 15. Haske Sándor városi aljegyző.

Egy *másik váltó* 1816. okt. 8-ikán kelt 757 frt 54 krról szól, különben pedig teljesen olyan kiállitásu mint az előbbi. Benne van a szövegében „első váltó" és hogy huszasokban fizetendő Rendelvényes Koppi Mihály. Intézvényesek Scheidler és Bierbauer Kibocsátó Franz Türk et Comp. Wien. Aláirva: elfogadom Scheidler és Bierbauer Hátirata: Hogy e váltó 1894 frt 45 krral F. S. kurzus szerint 250 frtjával számitva, kiegyenlittetett, tanusitom. 1818. jan. 1. Fischer Károly mint meghatalmazott. Franz Türk et Comp. Wien 1817. febr. 18. Bekebelezve 123. l. Bélyeg 15 kr és Controll-Stempel.

A *harmadik* 1816-ban kelt 800 frtról szól. Rendelvényes Koppi Mihály. Szintén huszasokban fizetendő Intézvényesek Scheidler és Bierbauer s alá is irják: elfogadjuk Sch. és B. Kibocsátó Franz Türk et Comp. A hátán is az ő nevük. Bekebelezés. bélyeg mint előbb. A pénz számitása is mint előbb, vagyis 2000 frt, 250-ével számitva. Vagyis az 1811. és 1816-iki pénzügyi bukások óta mindig megjelölték, hogy az uj pénzt a régi bukotthoz képest hogy számitják. Az időnkint kibocsátott uj papirpénz-formákat beküldték a hatóságnak.

A fenti példákból látható, hogy a váltó alakja és szövege lényegében teljesen megegyezik a mai váltókkal.

d) *Bankalapitó szándék.*

Rendi államban pénzintézetek nem létesülhetnek, mivel keletkezésök alapföltétele a jó hiteltörvény, mely mindenféle rangú és rendű adóssal szemben egyformán biztosítja a követelés behajtását. A nemesség pedig épen ezt nem akarja, a nemesség mint adós is kiváltságos akar lenni. Oly törvényekbe semmiképen nem akar belemenni, amelyek őt a jobbágygyal vagy polgárral egyenlő bánásban részesítsék, amelyek értelmében őt birtokaiból rövidesen ki lehessen perelni. Ezért van az, hogy csakis a

[1] 1828. dec. 10. [2] Az első váltótörvényünk csak 1840-ben született meg. Ennek minden jelessége mellett is több fogyatkozása volt. A testület foglalkozott is a hiányokkal s a késmárki ker. testület átiratára, melyben az ő észrevételeiket közlik, 1843. nov. 15-ikén azt felelik, hogy jó lenne a reviziója.

polgári szervezetű államokban keletkezhetnek bankok, pl. 1609-ben Amsterdamban, 1619-ben Hamburgban, 1694-ben Londonban. Ellenben nálunk csakis a XIX. század negyvenes éveitől, amidőn a nemesi kiváltságok és a rendi alkotmány bomlásnak indultak.

De ha gazdaságunk nem is volt oly fejlett mint nyugaton, *hitelre* szükség volt már korábban is. Intézetek hiányában magánosok, görögök, olaszok és zsidók foglalkoztak kölcsönzéssel, természetesen a kedvezőtlen hiteltörvények miatt nem ritkán uzsora-kamatot szedtek.[1] Szükségét érezték tehát az üzletemberek a *bankalapításnak*. Innen van, hogy már 1716-ban kér egy zsidó engedélyt, hogy Pozsonyban bankot alapítson, de nem kapta meg.[2]

Egy félszázad múlt el, midőn a királyi kincstár elrendelte, hogy az *udvari kamara mellett* hitelpénztárt is föl kell állitani, mely a magyar tőkéket befogadta és 3½—5%-kal kamatoztatta. 1776-ig csupán az állam szükségleteire fordították a betéteket, ettől kezdve a felmaradt felesleget magánosoknak is kikölcsönözték. A központi pénztáron kivül vidékenként fiókokat is nyitottak. 1774-ben 7, 1819-ben 21 millió frtra rugott a betétek öszszege, ami fényesen illusztrálja, hogy a pénzintézetek alapitásának megjött az ideje.[3]

Hogy a polgárság mennyire szükségét érezte a bankoknak, mutatja *a pesti kereskedőtestületnek* 1791. évben a regnicoláris bizottság elé terjesztett kivánsága, amely szerint, hogy ha hazánkat kereskedelmi állammá akarjuk tenni, szükséges egy nyilvános tőzsde és egy nyilvános bank felállitása. A bank első alapjául az alapitványi és egyházi pénzeket ajánlja.[4]

Ebből azonban semmi sem lett. Azonban az 1818. Bécsben alakult *Első Osztrák Takarékpénztár* 1827-ben és 1828-ban Magyarország néhány nagyobb városában alapitott fiókokat, de oly kezdetleges formában, hogy néhány nagyobb városban egyes tekintélyes kereskedőket takarékbetétek elfogadásával és visszafizetésével megbizott. Igy Pozsonyban, Nagyszombatban, Érsekujvárott, Győrött, Zólyomban, Szegeden, Eszéken, Varasdon.[5] Ezek ismertették meg a hazai közönséget a takarékpénztár eszméjével.

Az 1816-ban Bécsben alakult Osztrák Nemzeti Bank 1818-tól 23-ig Budán, Temesvárott és Nagyszebenben alapított ugyan fiókokat, de ezek csakis a bankjegyeknek ércpénz ellenében való beváltásával foglalkoztak.[6]

1829. márc. 28-ikán a szabad királyi városok számára felállítandó *városi jelzálog- és girobank* felállitása eszméjével foglalkoznak. A palatinus már meg is adta rá az engedélyt. Két

[1] Kerekes: A hitel állapota Kassán a XVII. században. Századok. 1911. 9 f.
[2] Milhofer: Magyarország közgazdasága, Bpest 1904. I. K. 238 l.
[3] Milhofer: i. m. 263. l.
[4] Pólya i. m. 221. old.
[5] Vargha: A magyar hitelügy és hitelintézetek története Bpest 1896. old.
[6] Pallas Lexikon XIII. 610. lap.

millió alaptőkével tervezik és 1250 részvénynyel. És bár maga Pest elegendő lenne ennek lefoglalására, mégis ugy határozták, hogy tekintettel az elnevezésre is, Magyar Szakadkirályi Városok Jelzálogbankja (Stadthypothekenbank der ungarischen Freystädte) a részvények fele vagy $^2/_3$-ada Pesté legyen, a többi tekintet nélkül arra, hogy a többire is akadna Pesten vevő, kizárólag a többi szabad városok belépésére és rendelkezésére álljon. És nem is egyedül Pest, de valamennyi szabad város részére alapittatnék s a felállításhoz szükséges tőkét 24 év alatt visszafizetné.

A testület szükségesnek látja ez alapítást, mivel Magyarország fejlődéséhez nagyban hozzájárulna és alkalmat adna, hogy a holt tőkét a gazdálkodásban felhasználják. Magyarország eddigi passziv kereskedelmét aktivvá tenné. Általában — mondja a jegyzőkönyv — mindenki kivánta ez intézmény felállitását. De e tervezett bank nem jött létre. Az eszme azonban nem veszett el. Ullmann Móric pesti nagykereskedő kereskedőtársai körében 1830-ban inditványozta, hogy „a kereskedés és a hazai munkásság" javára bankot alapítsanak. El is határozták 2 millió alaptőkével az Első Magyar Kereskedelmi Bank megalapítását. Csakhogy az engedélyt rá csak 11 év múlva kapták meg (1841.)[1] Ez alatt pedig 1836-ban a Brassói Általános Takarékpénztár és 1840-ben a Pesti Első Hazai Takarékpénztár alakultak meg.

Az utóbbi félszázadban elég termékeny volt Kassa a bankalapitásokban. Egész Felsőmagyarországon az első alapitás volt a *Kassai Takarékpénztár*. Alakult 1844-ben 30.000 pengő forint alaptőkével, melynek azonban egyelőre csak az egyik felét fizették be, míg a másik felét 1858-ban a tartalékalapból egészitették ki.[2] — *Kassai Takarék- és Előleg-társulata az Osztrák-magyar Első Általános Tisztviselő-egyletnek* (szövetkezet korlátolt felelősséggel.) Alakult 1870-ben. Ma is megvan a Kassai Fogyasz. Szövetk. helyiségében. — *Első Felsőmagyarországi Zálogkölcsön-intézet*. Alakult 1867-ben 400.000 forint alaptőkével. 1882-ben *Kassai Hitelbankra* változtatta meg cégét és alaptőkéjét 100.000 forintra szállitotta le. — *Magyar Általános Hitelbank Kassai Fiókja* 1868-ban nyilt meg, de rövid fönnállás után megszünt. — *Kassai Váltóleszámitoló és Takarékintézet* (1871.) 1881-ben fölszámolt és beleolvadt a Kassai Kereskedelmi Bank részvénytársaságba. — *Általános Felsőmagyarországi Takarék- és Hitelegylet* mint népbank. Alakult 1871-ben 325.000 forint alaptőkével, cégét később *Kassai Népbankra* változtatta meg. — *Felsőmagyarországi Népgazdászati Hitel- és Takarékegylet* mint szövetkezet. (1874.) 1898-ban átalakult *Kassai Jelzálogbank* részvénytársasággá 500.000 korona alaptőkével. — *Kassai*

[1] Pólya: A Pesti Keresk. Bank keletkezésének és 50 éves fennállásának tört. Bpest 1892. 26. és 43 l.

[2] Klimkovics Elemér: A kassai tpénztár tört. 1844—1894. A bankokra vonatkozó alábbi közlés is az ő összeállitása.

Kereskedelmi Bank részvénytársaság. Alakult 1880-ban 150.000 forint alaptőkével, felszámolt 1898-ban. — *Kassai Takarékegylet* mint szövetkezet. (1906.) — *Felsőmagyarországi Takarékpénztár Részvénytársaság.* (1897.) Felszámolt 1904-ben és mint a Magyar Általános Hitelbank Kassai Fiókja müködik tovább. — *Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbank Kassai Fiókja.* (1902.) — *Koronabank* mint szövetkezet. (1908.) — *Felsőmagyarországi Központi Takarékpénztár* Részvénytársaság Kassán. Alakult 1909-ben 800.000 korona alaptőkével. — *Postás Takarék- és Hitelszövetkezet.* (1910.)

XV. Az utolsó hatvan év története. (1853—1913).

1. A stagnálás korszaka. (1853—1877.)

a) A grémium sok százados hatalmát elveszti.

Ez időszak történetét csak nagyon vázlatosan adhatjuk, mert forrásul csakis 4—5 jegyzőkönyv, néhány jegyzőkönyvi skicc s egy pár írás szolgál. Szerencse, hogy a pénztárkönyv megvan, ennek tételeiből egyet-mást mégis csak ki lehet hámozni. Azonban 1863-tól 1882-ig ebben is nagyon kevés a följegyzés és ez a kevés is nagyon hiányos pl. a tanulólevél kiadásánál még csak azt sem irja oda, hogy kinél tanult az illető. Ugy látszik, a kereskedőtársulat 466 éves élete nagy megcsappanásának a korszaka ez. Még csak nem is volt rendszeres irattáruk s ha voltak is irataik, nem tartották érdemesnek arra, hogy megőrizzék.

E nagy elkedvetlenedést, e nagy letörést könnyen megmagyarázhatjuk, ha meggondoljuk azt a roppant nagy változást, amelyen a céhek ez időben keresztül mentek. A céhek és a grémiumok századokon át az ipari és kereskedelmi élet teljhatalmu urai voltak. Egész exisztenciák sorsa tőlük függött. Tanuló, segéd, mester és főnök csak az lehetett, akit ők akartak, akit ők bevettek, felavattak. Más oldalról pedig, akik ipart, kereskedést akartak űzni, azoknak okvetlen föl kellett magokat vétetniök. De más tekintetben is döntő hatásu gazdasági szervek voltak a céhek, az iparüzés módját ők szabták meg, az egész termelést ők irányitották. Megszabták, ki mennyit termeljen, mennyi segédmunkást alkalmazzon, mely cikkeket s mily áron árusítson. Aki magát a rendelkezéseknek alá nem vetette, eltiltották a további üzemtől, műhelyét, üzletét be kellett csuknia. A céh és grémium végezte a gazdasági közigazgatás számos teendőjét, széleskörben bíráskodott, rendészeti, társadalmi, humanitárius, emberbaráti, sőt vallási funkciókat is végzett. A nemrég letünt időkben a város falait is céhenkint védelmezték s így a céhek nagyfontosságu hadi szerepet is játszottak. Joguk, sőt kötelességünk volt a magánélet legapróbb részleteibe is beavatkozni, tehát karjuk a családi élet tűzhelyéig is elért.

A céhek e nagy hatalma századokon keresztül a polgári érdekek győzedelmes védője volt a hűbérurak önkénye alól fel-

szabadulni akaró, a polgárságot szorongató feudális nyomással szemben. Amidőn azonban a polgárság nagyjában sikerre jutott a külső ellenséggel, a várurakkal szemben, amidőn a kifelé való védekezés enyhült: nagy hatalmát az előkelőbb polgárok, a patríciusok ragadták magukhoz s a nagy céhjogokat saját családi kiváltságaikká tették. A kisszámu patricius család a nagytömegü ipari és kereskedelmi proletáriátussal szemben oly kiváltságos lett a városban, amiként a város falain kivül kiváltságos volt a nemesi osztály a mezei proletáriátussággal: a jobbágysággal szemben.

De az emberiség fejlődésének az az iránya, hogy lassankint minden kiváltság eltünik, legyen az nemesi vagy polgári kiváltság. Lassankint minden ember megkapja természetes jogát, hogy tehetségét bármely pályán szabadon érvényesithesse. Eljöttek tehát hozzánk is a felszabadulási küzdelmek nagy évtizedei és a monopóliummá, kerékkötővé vált céhek kezéből Széchenyinek, Kossuthnak, Deáknak diadalmasan előrenyomuló liberalizmusa minden hatalmat kivett.

Az első hatalomfosztást az *1840. XIV. t.-c.* végezte, midőn megengedte, hogy bármely városban, ahol 10 kereskedő van, kereskedőtestületet lehet alkotni s ebbe minden valóságos bejegyzett kereskedőt be kell venni. De a szabad királyi városokban (tehát Kassán is) a kereskedőjogot a város adta s az ily feljogositottat, ha a kötelezettségeket vállalta, a testület aztán köteles volt bevenni. Tehát e városokban is csak a véleményezés, esetleg a tiltakozás joga maradt meg a testületnek.

Rendkivül érdekes, hogy mily liberálisan gondolkodott Deák a kereskedelem felszabaditásáról. Midőn az alsó tábla az 1840. ápr. 3. országos ülésen a kereskedelemről szóló törvényjavaslatnak a kereskedelem kezdéséről szóló 1. cikkelyét tárgyalta, Tretter György, Pest város követe felszólalt a korlátlan kereskedelmi szabadság ellen. Vághy Ferenc soproni követ szintén időelőttinek és károsnak mondta, addig mig a céhek és a mostani adózási rendszer fennállanak. Deák teljesen haszontalannak találja a pesti követ által kivánt föltételeket, mert a kikötött alapitási tőkét bármely váltóháztól kölcsön kérheti a kimutatáshoz akárki s még kevesebbje lesz, mert ez egy órai kikölcsönzést is jól meg kell fizetnie, 2—3—400 frtot is s a bécsi tapasztalás eléggé mutatja, hogy ügyetlen kereskedő volna az, aki e tőke megkivánt beiktatását is üzleti könyveibe ne tudná palástolni. A hitelre is jobb, ha nem kell tőkét kimutatni, mert így ebben nem bizakodva, a hitelező el nem mulasztja az ovatosságot. Kivánják a moralitás (jó erkölcsök) kimutatását is, de mért nem kivánják ezt más foglalkozásuaktól, pl. a földmivestől, holott közönségesen elismert igazság, hogy a földmivelő a legtiszteletreméltóbb osztály. Hogy a kereskedő jobban csalhat? hisz ez megtörténhetik a moralitás kimutatása mellett is, annyival is inkább, mert hamar ráütik az emberre a becsület bélyegét. Nincs veszedelmesebb egy államban, mint azt bizonyitani, hogy az ember jó, mert ezt minden emberről fel kell tenni; a status kötelessége

csak azt bizonyítani, ha valaki rossz és azt meg is kell büntetni. De hát ha már bizonyítania kell annak, aki kereskedő akar lenni, kinek a joga legyen e bizonyítás? A városi magisztrátusnak? hisz ennek nagyrésze kereskedő; avagy a grémiumnak? ez pedig csupa kereskedőkből áll. Sokkal rövidebb ut volna azt mondani, senki kereskedő nem lehet, akit a grémium be nem fogad, akkor bizonyára a kereskedők sorába senkit föl nem vennének.

Legkülönösebb a városi követek azon félelme, hogy idegenek jönnek be a városba kereskedőknek, holott a városok jó állása onnan van, hogy idegen gazdag emberek bejöttek, mesterséget, kereskedést kezdettek és ezzel müveltséget, kulturát hoztak be. A kereskedői tudomány kimutatása is szükségtelen, majd megmutatja, ért-e hozzá, ha nem, ugy se boldogul. Beleegyezne ugyan némi feltételekbe, de félő, hogy ezeket másokra is kiterjesztenék, pl. a spekulánsokra és a jobbágyokra; ezeket pedig nem szabad ily élelemkeresettől megfosztani, amidőn pl. a zsidó a földesurnak fizetendő árenda fejében boltot nyithat, pedig ritka tett közülök exament. Vagy csak a királyi városokban kellene korlátolni? De hát vagy káros a hazára vagy nem a szabad kereskedés s ennek állania kell a városokra is. A megszoritásból a kereskedésre kár következik, a hazára pedig semmi haszon, a korlátozást el nem fogadja. Az sem kifogás, hogy igy adózás nélkül űzhetnék idegenek, mert az adózásra kiküldött bizottság majd kimondja, ki mitől fizeti az adót. Külországi példák mutatják, hogy mig a kereskedelem monopólium volt, csak egyesek gazdagodtak belőle, a közvagyonosság akkor kezdődött, mikor a kereskedés felszabadult. Angliában is akkor gazdagodott a nemzet Cromwel idejében, mikor a kereskedelem szabaddá lett. Minden kivétel a kereskedelemnél azért is bajos, mert meglehet, hogy olyan is kereskedővé lesz, akinek birodalmai vannak, amit kivánna is, hogy a magyar arisztokrácia más európai arisztokrácia példájára kereskedjen. (Kónyi: Deák beszédei I. 459—63.)

Az *1851-iki rendelet* kimondja, hogy senki a kereskedelmi jogot addig nem gyakorolhatja, amig a helybeli vagy valamely legközelebbi testületbe be nem lép, de egyszersmind megismétli az 1840-iki törvényt, mely szerint aki a testületi kötelezettséget vállalja, azt kizárni nem lehet. Részletesen szabályozza a testület előtt kimutatandó alaptőkét s elrendeli, hogy a felvételi dij e tőkének csak 1%-a lehet s az évi járulék 2 frt negyedévenkint. Az *1859-iki rendelet* a céhek és testületek helyébe a szabadtársulást léptette s kimondotta, hogy a kereskedő testületekbe bárki beléphet, de erre nem kötelezhető s a kereskedői jog sem függ a belépéstől. E rendelet tehát tulajdonképen a céheket már felfüggesztette. 1860-ban a kormány már vándorkönyv helyett munkakönyv kiállitását rendeli el. Végül az *1872. VIII. t.-c.* a céheket teljesen eltörölte s az egészen uj jellegü, u. n. *ipartársulatokat* lépteti életbe, amelyek mindenkinek saját tetszésére bizzák, hogy akarnak-e tagjai lenni.

Ime, az 1851-től 72-ig terjedő időszak méltán mondható az

évszázadok óta fennálló testületi életre válságosnak s az elképzelhető legnagyobb fordulatnak. Átmeneti időszak ez a kényszertársulásból az osztályöntudatos, saját akaratu szervezkedésre. Leesés ez a századok alatt kivivott s az uralmi rendszer által átadott és elismert, az emberek sorsa felett döntő hatalom magaslatáról a hatalmi megsemmisülésbe, honnan a polgárság ismét csak uj erőgyüjtéssel, uj, erőteljes szervezkedéssel emelkedhetik az uj állami gépezetben számottevő tényezővé.

Egy cseppet sem csodálkozhatunk tehát azon, ha e nagy változás szinte elkábitotta az embereket, ha hirtelen nem tudtak tájékozódni, hogy ily körülmények között van-e értelme és mi a célja a testületi életnek? Megfosztva az ősöktől századokon át örökölt hatalomtól, tényleg bele kell-e nyugodni e megsemmisülésbe, avagy az uj felemelkedésnek vannak-e lehetőségei?

A szívósabbak, a bátrabbak a változások sulya alatt tántorogva, helyüket nem lelve, határozott irányt nem találva, céljavesztetten ugyan, de nemesebb ösztöneiktől vezetve, nem hagyták magára a polgári szervezkedés ügyét, hanem ugy, ahogy, mégis csak igyekeztek a folytonosságot fenntartani, amint azt a fennmaradt kevés irásos hagyományuk mutatja.

Az 1859-iki rendelet a kényszertagságot eltörölvén, ez időtől kezdve már a grémiumi tagság és a kereskedelem űzése nem fedik egymást. Az eddig közölt tagnévsorok egyszersmind az azon időben működő összes kereskedők névsorai is voltak. Ezután általában sokkal több Kassán a kereskedő, mint amennyi tagja van a grémiumnak. A kereskedők száma mint a dagadó folyam egyre növekedett, nevöket leközölni bajos volna, de följegyzések hiányában a *grémiumi tagok névsorát* is csak hiányosan adhatjuk.

1862. szept. 18-ikán a közgyülés a következőket választotta meg a vezetőségbe:

Spielmann Károly I. elöljáró Kompóthy János jegyző
Stark János II. elöljáró

Választmányi tagok:

Novelly Sándor	Schirger Tóbiás
Quirsfeld Károly	Gosznowitzer Vilmos
Fleischer Gusztáv	Hoeffler Albert
Schäffer József	Koch Lajos
Eschwig Ede	Löffler Lajos
Czinner Mór	Szent-Istványi Frigyes

1864. január 18-án:

Stark János az I. és II. elöljáró, Záhr Rudolf a jegyző.
Spielmann és a fentiek a választmányi tagok.

A tagok névsora egy 1875. évi gyűlésmeghívón:

Bonchard Lajos	Czinner Mór
Bredetzky Mór	Dendely Károly
Bródy Fülöp	Eschwig Ede és fia

Flachbárt Sámuel	Ifj. Moll József
Fleischer Gusztáv Adolf	Münszter Gyula
Gerhard G. A.	Novelly Sándor
Grünwald Hermann	Quirsfeld Károly
Juhos János Gyula	Schönhoffer Károly
Kollmann Vilmos	Schäffer József
Koch Lajos	Stark János
Klein Bernát	Steinmisch Ferenc
Kompóthy János	Spirkó Gusztáv
Kempner Fülöp	Steinhausz Adolf
Laszgallner Gusztáv	Szerencsi Ede
Löffler Lajos	Tutkó Károly
Mihalik Adalbert	Záhr Rudolf
Id. Moll József	Zemányi Rudolf.

b) *Pénztári állapotok.*

A grémium tevékenykedésének ismertetésére térve a pénztárkönyv természetszerüleg szűkszavu följegyzésein indulunk. Gosznowitzer Vilmos első elöljáró azzal kezdi a pénztárkönyvet, hogy az előbbi elöljárótól, Spielmann Józseftől 115 frt készpénzt átvett, továbbá Gazsiktól 50, Fiedler kereskedelmi iskolai tanitótól 20 frtról szóló nyugtatványt, összesen 185 frtot. Ezzel nyitja meg a bevételi tételeket. Az évi bevétel 5—6—700 frt volt, a *kiadás* kb. 4—500 frt. Az évi maradványt mindig a bevételhez csatolva, 1862-ben így immár 2364 frtra növekedett a bevétel oldal.

1863-tól 1882-ig az évi tételek nagyon megcsappantak, úgy, hogy néha csak pár frt az évi bevétel és a kiadás. Ami világos jele a társulat pangásának. De a korábban felhalmozott fölösleget megőrizték s amikor a régi társulat az 1877-ben alakultba beolvadt, *Beller Károlynak*, az uj társulat pénztárnokának 1849 frt 26 krt adott át Stark János. Jelen volt rajtuk kivül az átadásnál (1882. júl. 4.) Spielmann Károly, dr. Offenheimer Gyula községjegyző és Szakmáry Károly. Egy db. ezüst értékpapirban volt 1050 frt, takarékpénztári könyvben 289, készpénzben 520 frt, mely összeget szintén betették.

A *bevételek főbb tételei:* az uj tagok beiktatási dija egyenkint 60 frt, tanulók szerződtetése egyenkint 2 frt, a felszabaduló levél kiállitása egyenkint 6 frt. A vasárnapi kereskedőiskola (Sontagshandlungs Schule) tandijbevétele 128 frt 20 kr. 38 tag évi járuléka 60 frt 48 kr. (1853.) 1855-ben 44 tag volt. 1875-ben 34, 1882-ben 31. Egy cs. kir. nagykereskedőnek üzleti alapul 30,000 frtot kellett kimutatni, ezért ifj. Moll József (Josef von Moll) 300 frt beiktató dijat fizet; cége Moll J. Farkas (1856.) *Pollák* J. és fiai „egyszerü" nagykereskedők 120 frtot (1858.) 1858 óta szokásba hozták, hogy a fölvettek bizonyos összeget adtak önkénytesen s ez adományról csak általánosságban irják, hogy jótékony célra szólanak. Igy adakoztak Kempner Fülöp, Diner Jakab, Rélay Antal 40—40 frtot, a következő évben Pollák és fia, Grünwald Hermann 40—40 frtot, Fleischer G. A., Tutkó

Károly 20—20, Novák András 10 frtot. Van egy 1000 frtos államadóssági kötvényük 1854-ből is, mely félévenként 25—37 frtot kamatozott. 1873 és 74-ben 42—42 frtot.

Nem csoda, hogy *a jótékonycélra* külön adakozást léptettek életbe, mert elég gyakran fordultak kérelemmel a grémiumhoz. A külön kezelt „önkénytes adományok takarékpénztári könyvéhez" elég sokszor kellett nyulniok. Igy adtak: Az Elisabethinumnak (kassai Erzsébet árvaháznak) alaptőkéül 200 frtot. (1858. jún. 11.) Az olasz háboruban elesettek idevaló illetőségü árváinak és özvegyeinek támogatására 100 frtot (1860. jún. 15.) Az elnyomorodott honvédeknek 100 frtot (1861. febr. 24.) A tűzkárt szenvedett leibizieknek 50 frt. (1860.) Az árvízkárosultaknak a Pester Lloyd útján 100 frt. (1862.) Az alsómagyarországi és abauji inségeseknek 100 frt. (1863.) A szegedi árvizkárosultaknak 50 frt. (1879.) Állandó rovat, hogy évenkint adnak 1—1 frtot a kirchdraufi irgalmas testvéreknek, sőt az altbrunni (morvaországi) fürdőintézetük részére is adnak 5 frtot. (1853.) Őfelsége házassága alkalmával 28 frtot adnak 24 elnyomorodott szegénynek. (1853. ápr. 24.) A tiszai árvizkárosultaknak 40 frtot. (1855.) Egy siketnéma növendéknek 1 frtot.

Münster Tivadar polgármester 1875. márc. 9. átír a keresk. testülethez, hogy mivel az 1859-iki hadjárat folytán hátramaradt özvegyek és árvák javára létesitendő alapitvány nem volt megvalósitható, az 1859-iki 100 frt takarékpénztári betétjüket az 1848 49-iki bajnokok részére alapitott pesti honvéd-menház javára alapitványként fordithassa a városi tanács. A keresk. testület azonban azt feleli, hogy mivel 1861. febr. 24-ikén e célra már adott 100 frtot, e kérdéses alapitvány helybeli jótékonycélra és pedig egy felállitandó kereskedő kórházra fordíttassék, kéri tehát e célra vissza a takarékpénztári könyvecskét. Vissza is kapták 1875. május 10-ikén az eddigi 100 frt kamattal együtt s a következő napon a 200 frtot mint betegápolási tőkét ujra betették a takarékpénztárba.

Művészeti célokra is adnak: A Kazinczy emlék részére 80 frtot (1860.), a pesti művészegyesületnek 20 frt (1861), a magyar szinház támogatására részvényt vesznek 20 frt értékben (1861), a szinház alaphoz ujra hozzájárulnak 25 frttal. (1862.)

A tagokat, *a szaktársakat segitő* szelleme a régi céhvilágnak még elevenen él. Állandó rovat a szerencsétlen kereskedők támogatása 1—2—5 frttal. Sőt Hoffner Gusztáv támogtására 25, Schechovits Ede támogatására 50 frtot adnak (1860. dec. 28.). Lencz Antal támogatására 200 frtot (1864. okt. 11.) Nyoma van a régi betegsegélyezésnek is: Gärtner Károly ápolása a kórházban 34 frt 24 krba és ismét 61 frt 20 krba került (1858. jún. 3. és szept. 21.). Kórházi és betegápolási tétel állandóan szerepel. Az *átutazó kereskedősegédeknek* 1—1 frtot adnak; de egy részeg olmücinek csak 12 krt. Az átutazó segédek száma igen nagy, úgy a hazai különféle városokból, mint a külföldről. Megfordulnak váci, pesti, soproni, budai, marosvári, kolozsvári, miskolci, selmeci, lőcsei, munkácsi, vágujhelyi, homonnai, pápai,

gömöri, leibitzi stb. segédek. A külföldiek közül különösen feltűnő sok a cseh, morva, sziléziai és galiciai, prágai, bécsi, beutheni (porosz), krajnai, laibachi, katzfeldi (karintiai), krakói, bialai, boroszlói, petskai (cseh), schwecháti, brünni, olmützi, gribowi, csaszlaui. Valóságos népvándorlása látszik a kereskedősegédeknek, bizonyára a tapasztalatkeresés, szerencsepróbálás és a céh vándorlás kényszerének még eleven emléke hajthatta őket.

c) *Adminisztráció.*

A *társulati adminisztrációról* a hiányos adatok miatt csak némi képet állithatunk össze. Az első előljáró, úgy látszik 1862-ig *Gosznovitzer* volt. 1862. aug. 27-ikéig maga irja a pénztárkönyvet és pedig igen szépen és példás rendben. Ekkor *Spielmann Károlyt* választották meg első előljárónak; két évig vitte hivatalát, midőn utódjául *Schönhoffer Károlyt* választották meg, de kijelentette, hogy üzleti teendői miatt nem fogadhatja el, mire *Stark János* második előljárót kérték föl, hogy vállalja el egyelőre e teendőket is, amit el is fogadott.[1] Csakhogy már pár hó mulva kijelenti, hogy ő képtelen a munkát ellátni, válasszanak tehát első előljárót. Elhatározták, hogy gyűlést hívnak össze e célra.[2] De úgy látszik, mégsem választottak mást, mert a néhány 1864—66-i irásokon Stark János az aláiró Vorsteher, sőt az 1882-iki meghivókat is ő bocsátja ki. A gyűléseket különben igen gyéren látogatják, mindössze 5-en, 9-en. 1865-ben a két komiszárius is jelen van.

A többi tisztviselőről vajmi keveset tudunk, 1855-ben *Eschwig Eduárd* a második előljáró, a jegyző *Szent Istványi Frigyes;* 1862-ben *Koch (Kemény) Lajos* a második előljáró és *Kompóthy* a jegyző.[3] 1864—66-ban *Záhr Rudolf* a jegyző. Otsovinyi a *bemondó* (Ansager), kap egy évre 24 frtot. 1864-ben ketten pályáztak ez állásra: Otsovinyi Ad. és Spitkó János; az előbbit bizták meg 10 frt havi fizetéssel (jún. 15. jk.) *Ügyvédjük* állandóan van: 1853-ban Gazsik, adnak neki 50 frtot. Aztán több éven át Kriebel Tivadar, évenkint több izben kap expens-nótájára mint honoráriumot 10—27 frtot (1854—56.), majd Brósz Jónát „a jog doktora", többször fizetnek neki 20—30 frt honoráriumot, uj évre 40 frtot (1861.). 1863-ban 50 frtot, 1865-ben is 50 frtot. Dr. Dick expens-nótája 100 frt. (1872.)

Kereskedelmi komiszáriusok is vannak, 1855-ben Pap József és Török Sándor városi főjegyző. Ujévkor adnak Pap tanácsosnak 25, Török főjegyzőnek 20 frtot. Michók, Zámbory és Barts vásárbíróknak 5—5 frtot. 1865-ben Krieger főkapitány és Loósz főjegyző a ker. komiszáriusok s ez évben kétszer kapnak 40—40 frtot. Egy izben a kancellistának 4, a hajduknak 1 frtot adnak.

A *boltőrség* folyton szerepel a kiadások közt és pedig 30—50 frt tétellel. 1864-ben Mariantsiknak a boltőrség részére 40 és

[1] Jegyzőkönyv 1864. jan. 24.
[2] ápr. 24.
[3] Eschwig F. és Beller Károly tanulólevelén.

100 frtot adnak. A következő évben kijelentik, hogy nem hajlandók neki többet fizetni, hanem fölkérik a várost, hogy hozza rendbe az ügyet s tartsa fenn e hasznos intézményt. (1865. jan. 15.) Előbb Mariantsikot grémiumi irnoknak mondja és 60 frt évi honoráriumot kap. (1856.) Ugy látszik a boltőrséget 1858-ban fölszerelik: inspekciós szobájának berendezésére 10 frtot adnak, díványbevonásra 7 f. 45 kr. az éji őröknek 2 sipra 2 frt. 5 conti, (?) a boltőrségnek 4 alabárd és egy nagy szekrény 22 frt, egy viaszkos vászontakaró az asztalukra 38 kr.

Vesznek több izben szükséges *fölszerelést*, igy irószereket, papirt, pecsétviaszt, költenek portóra, bélyegre. Letzter Lázár szabályszerü pecsétnyomót készit 5 frtért (1854), Kalafoninak adnak pecsétnyomóért skatulyástul 8 frtot (1856.)

Különféle szükséges *könyvet* is vásárolnak: osztrák kereskedelmi lexikont, cseh cím-könyvet Adressen-Buch), polgári törvénykönyvet (1853.) magyar-német kereskedelmi lexikont, váltójogot (1853.) Korponay: Abauj vm. monografiáját. Werfernél megrendelik 200 példányban 20 frtért Entstehung der Buchhaltung c. művet és Hartvignál beköttetik 3 f. 20 krért. A pesti kereskedőtestülethez irnak, hogy a német-magyar kereskedelmi műszótárt küldjék meg utánvétellel. (1864. máj. 28.)

Az adminisztrációról szólva, bemutatjuk a grémium jelenlegi elnökének, a kassai kereskedők egyik kiváló tagjának tanuló-levelét, amely egyszersmind mutatja, hogy a felszabaditás joga még ekkor a társulat kezében volt.

Tanuló-levél.

A Kassai Kiváltságos Kereskedelmi Gremiumnak alulirott elöljárói ezennel elismerjük, hogy Beller Károly szepesvármegyei, gölnici születésü a Stark János ur fűszer-, norinbergi-, festék- és anyagáru üzletében helyben a mi grémiumunknál történt tartozó bejelentés szerint 1857. júl. 1-én fentnevezett főnök úr által mint tanuló felvétetett és ma 1861. április 1-én három és háromnegyedévi eltöltött tanuló idő után felmentetett és tudtunkkal felszabadult. Kellemes kötelességünknek teszünk eleget, midőn nevezett tanulónak azon bizonyitványt adjuk, hogy a gyakornoki évei alatt állandóan szem előtt tartotta célját, hogy kereskedővé képezze magát, tanulói kötelezettségének mindenben megfelelt, főnöke érdekét lelkiismeretesen óvta és erkölcsi viseletével úgy főnök urának, mint mindenkinek, akivel érintkezett becsülését kiérdemelte. Ezek után nevezett Beller Károly urat minden kereskedő urnak ajánljuk mint hasznos és használható segédet, ami arra a szép reményre jogosit, hogy idővel önálló, szolid kereskedő lesz belőle.

Észrevétel semmi.

A tanuló főnökének sajátkezü aláirása
Stark János s. k.

Igy történt Kassán 1862. aug. 28.

Gosznovitzer Vilmos, első elöljáró.	Koch Lajos, második elöljáró.	Kompoty, jegyző.

A tanulólevelet díszes kék alapon aranyozot arabeskes rajzu kerettel állitották ki. Fent középen a magyar cimer, jobbra hajók, balra vasut, lent Merkur, mögötte felhalmazott áruk. Kereskedelmi komiszáriusok aláirása nincs rajta.

Az ekkorbeli tanulók közül fölsoroljuk az alábbiakat, akik kitanultak, tanulólevelet kaptak, vagy szerződtették őket s az illetékes dijat a jelzett évben lefizették:

1853. Zahr Rudolf Spielmann Józsefnél, Spitzer Simon Schäffer Ferdinandnál, Greskovits Adolf Schönhofernél, Fleischer Gusztáv Kollmann Vilmosnál, Török Abel Egerből Kollmann Vilmosnál, Lehrner Károly Novelly Sándornál, Flachbart Sámuel Moll I. W.-nél.

1854. Szakmáry Károly Spielmann Józsefnél, Weinfeld József Varannóról Neumann Salamonnál, Gregorovitz Nitpolomiczből Gaertnernél, Marschalko Károly Nyiregyházáról Spielmannál.

1855. Eschwig Flodoardó atyjánál, Eschwig Eduárdnál tanulólevelet nyert, Saad József Tiszakürtről Huber Károlynál, Bernovits Gusztáv kassai Baszel özvegyénél, Isépy Sándor homonnai Baszel özvegyénél, Grossmann Bernát Meglezről Sinkmannál, Novelly Albert kassai Novelly Sándornál, Koncz Kálmán Debrecenből Koch Lajosnál, Marschalkó Gusztáv Hutflösznél, Markó Albert Lencz testvéreknél, Holländer Oszkár Schäffer Józsefnél, Bárkány József Schäffer Józsefnél, Szent Istványi Ferenc Flachbart Sámuelnél, Spirko Gusztáv Moll Farkasnál, Kremnitzky Wögerer örököseinél, Funk Ede Wögerer örököseinél, Stadler Sándor Demszky és Laszgallnernél, Ringelhan H. Bonchard örököseinél, Kuhlmann Fr. Hader M. és tsánál, Sztudinka Gyula Hutflösz Jánosnál, Bala Gusztáv Nyiregyházáról Spielmann Józsefnél.

1856. Eschwig Flodoard M. Ed. atyjánál tanulólevelet nyert, Lukaschich Viktor Hutflösznél, Kosch József Hutflösznél, Scheffer Károly Hutflösznél, Hauser Károly Ede Eschwig Edénél, Bonhard Lajos Bonhard örököseinél tanulólevelet nyert és azonnal fel is vétette magát a főnökök közé, Spernohovits Em. Zemányi Rudolfnál, Eder József Bonchard örököseinél, Stoklász Mór Dendelynél, Lükő Sándor Wögerer örököseinél.

1857. Steinmisch Ferenc Koppi Mihálynál, Rellay Antal Baszel és fiánál, Liedemann Sámuel Demszky és Laszgallnernél, Wozáry Károly Baszel özvegyénél.

1858. Hajdu Sándor Kollmann Vilmosnál, Schirger Tivadar Kollmann Vilmosnál, Beller Károly Gölnitzről szerződik és dijat fizet Starknál szept. 10., Fiedler Gyula Fleischer G. A.-nál.

1859. Kukovszky József Germ. I. E.-nél, Markó József Bonchard Lajosnál, Schalkház Ferenc Novelly Sándornál, Szagányi József Dendelynél.

1860 Palásty Endre Flachbartnál.

1861. Várkoly János Koch Lajosnál, Haltenberger Péter Demszky és Laszgallnernél, Strasser Béla Demszky és Laszgallnernél, Walko Károly Quirsfeld Károlynál, Dörner Sándor Spielmann Józsefnél. Innen kezdve csak elvétve rendszeresebb a feljegyzés.

1868. Strasser Béla Demszky és Laszgallnernél, Czitó Sándor Szerencsi Edénél, Czitó Gyula Fiedler Gyulánál.

d) *Alkotások nyomai.*

Részt vettek az akkori *vasutépitési* vállalatokban is, de részvételök mértékét megállapítani nem lehet. Csak néhány följegyzésök szól erről. A Debrecen—Kassa—Miskolc vasut előmunkálataira adnak 100 frt (1855.), a kassa-oderbergi vasutra 1866. ápr. 12. fizetnek 35, 1867. jún. 8-án 35, aug. 21-én 30 frtot. Bizonyosan részvényt írtak alá és annak részleteit fizették. Az előbbi u. n. tiszavidéki vasut kiépitésére 1855-ben indultak meg a mozgalmak s 1860. júl. 5-én robogott be az első vonat a kassai pályaudvarra, hol nagy ünnepélyességgel fogadták. De ekkor még Pesttel hiányzott az egyenesebb összeköttetés, tehát Debrecenen át óriási kerülővel közlekedett Kassa a fővárossal. Pár év mulva azonban kiépülvén a miskolc—pesti kapcsolat, vége szakadt a nagy időveszteségnek.

A kassa-oderbergi vasutnak kassa—eperjesi része 1870. szept. 1-én nyilt meg, az eperjes—orlói 1873-ban, az abos—poprádi 1872-ben, (a. poprád—zsolnai már 1871-ben.) 1873-ban adták át a forgalomnak a legenyemihályit, 1890-ben a tornai vasutat, 1909-ben a kassa—hegyaljai (hidasnémeti—szerencsi) vonalat.

A vasárnapi kereskedőiskola 1853. és 54-ben fennáll. Fiedler Gyula a tanára, aki havi 20 frtot kap a tanitásért. 1855-től e kiadási tétel eltünik. És csak 1862. júl. 6-ikán tünik fel ujra, a mikor Csink „Sontags-Lehrernek“ 20 frtot utalnak ki. Egyszersmind a bizonyitványosztáshoz jutalmul Várkoly Jánosnak 4, Dörner Sámuelnek 2, Weisz Károlynak 1 frtot adnak. 1862. szeptembertől 1864. áprilisig egészen rendszeresen kiutalnak negyedévenként 100 frt „sallariumot“ Csink Jánosnak, e tanfolyam érdekes pályafutásu tanitójának. 1828-ban Szepes Durandon született, a theologiai és jogi tanfolyamot 1844-ben végezvén, 1874-ig Pesten joggyakornokoskodott s ügyvédi vizsgálatot is tett. Az 1848/9-iki események után mint hontalan bujdosó Londonban élt és tanitóskodott, majd 1858-ban hazájába visszatérvén, Késmárkon 1859. júl. 20-ig mint segédtanitó müködött, 1859-től 1868-ig nagy tapintattal és szakismerettel vezette Kassán az ev. iskolai első osztályt s ez évben az egyházközség nagy sajnálatára állásáról leköszönt és Szegilongra költözött műmalmi igazgatónak. Innen Eperjesre ment az ev. polgári leányiskola tanárának s itt nyugalomba is vonult s meghalt 1905-ben.

Kassai tanitóskodása alatt vállalkozott a kereskedő-tanuló iskolai oktatásra. De 1864-ben válságba jutott e tanfolyam s

annyira ingadozott, hogy amint a jk. irja, Csink tanitó a kereskedelmi iskolára végleges határozatot kér. Tekintve, hogy az iskolát gyengén látogatták és fizették, feloszlatják, Csinknek elismerésüket fejezték ki és áprilisi fizetését kiutalták. Az elöljárót megbízták, hogy a reáliskola igazgatójával tárgyaljon egy vasárnapi iskola létesitése dolgában. (Ápr. 24.)

1865. jan. 15-én Loósz főjegyző ajánlja, hogy a kereskedelmi iskolát ujra nyissák meg s kérjék föl a reáliskola tanárait, hogy vállalják el benne a tanitást. Kimondják, hogy a legközelebbi gyülésen tanácskozni fognak róla. Szeptember 15-ikén el is határozták, hogy a tanulókat és praktikánsokat (gyakornokokat) összeírják s a reáliskola tanáraival megbeszélik a teendőket.

A földjegyzésekben szó van különféle kereskedelmi dologról is. Igy 1864. okt. 4-én tárgyalják, hogy *Lenz üzlete* csődbe jutott, ifj. Novelly Sándor ajánlja, hogy becsületbeli tartozásai kiegyenlitésében segitsék. 200 frtot szavaznak meg neki, de ha lesz miből, térítse meg. Majd gróf Barkóczy Jánost fölkérték, hogy a tervezett *export és import társaság* vezetését vállalja el. De kijelenti, hogy sok dolga miatt nem fogadhatja el. Tudomásul vették. (1864. nov. 27.) Jahodna felé az *út* Szepességre nagyon rossz, miért is a szepesiek Eperjesen át kénytlenek jönni s ott bevásárolva, visszatérnek s Kassára nem is jönnek. Ez utat tehát jó karba kell hozni s erre tegyék meg a lépéseket.

Szerepelnek még a *kiadások* közt a következő tételek is: Éder Ödön kérvényt ír *petróleumraktár* alapitása érdekében, 11 frt 50 kr. honoráriumot adnak neki (1871. nov. 30.) *Záloghází-intézetben* készpénzbetétjök 66 frt 15 kr. (1872. okt.) *Magyar nemzeti* bank alapitása ügyében 3 frt költségök van. (1869.) A pesti gyűlésre Schönhofernek adnak 80 frtot. (1863.) Az agio diferenciát mindig mint kiadást számitják föl. Viaszfáklya a helytartósági alelnöknek adott *szerenád* alkalmával 72 frt. (1858. dec. 22.) 1854. aug. 8-ikától gyors egymásutánban 32 részletet fizettek az aláirt 1000 frt *nemzeti kölcsönre;* a még hiányzó 170 frtot 1857. nov. 20-ikán egyszerre kifizették.

A számadásokat 2—3 évben vizsgálta át a kiküldött bizottság. Tagjai közt volt Schäffer Ferdinánd, Koch Lajos, Schirger Tóbiás, Hutfloesz János, Spielmann, Kompóthy, Zemány Rudolf, Germ I. Ernő, Szent Istványi Frigyes, Quirsfeld Károly, Tutkó Károly, Schönhofer Károly, Stark János. 1863-tól 1882-ig nem is volt pénztárvizsgálat.

Az e korból fennmaradt utolsó feljegyzések a hanyatlás biztos jeleit mutatják: 1865. jún. 6. Mivel a kassza üres és bevétel nincs, elhatározták, hogy a negyedévi 50 kr. fizetéseket ujra meghonositják.

1865. szept. 21. Kivánatos, hogy minden kitanult kereskedő belépjen a grémiumba, felszólitják őket s a taksát 65 frtról 60-ra szállitják le.

1875. márc. 21-iki jegyzőkönyvi skicc röviden csak ezt mondja: A grémiumot fel kell oszlatni, uj grémiumot létesiteni,

bizottság: Stark, Fleischer, Koch, számvizsgálat, inventár, statutum-tervezet!

2. Az uj élet. (1877—1913.)

a) Az ujjászervezkedés.

A Stark János által vezetett grémium végelgyengülésbe jutott épen azon időben, midőn a 67-iki kiegyezés után a magyar közélet ujjáéledni kezdett. Az ország uj politikai és gazdasági szervezkedésében az agrár-érdekek jutottak túlsúlyra. A kormányhatalom, a minisztériumok, a törvényhozás mindkét háza, a közigazgatás legfőbb szervei az agrár-kezekbe jutottak s a polgárérdekeket nagyon mostohán és hiányosan, többé-kevésbbé tájékozatlanul, sőt hátrányára szolgálták. A lassankint éledni, fejlődni kezdő polgárság mind nyomasztóbban érezte az államgépezet ezen egyoldalu, reá mind több terhet rovó, az ő érdekeit kevés figyelemben részesitő, sőt gyakran letipró működését.

Ez áramlattal szemben országos köztudattá kezdett lenni, hogy érdekeinek megvédésére és előmozditására a polgárságnak erőteljesen szervezkednie kell. És e közhangulatnak el kellett jutnia Kassára is s a kereskedő-érdekeknek szükségessé vált helyi szolgálata csak fokozta az uj szervezkedés vágyát. Be kellett látniok a kassai kereskedőknek is, hogy minden szervezettség nélkül nem maradhatnak. Hiszen ha önmaguk nem munkálják saját érdekeiket, hogyan kivánhatják másoktól, hogy segitségökre jöjjenek, mikor talán másoknak egészen más, sokszor épen ellentétes érdekeik vannak. Be kellett látniok, hogyha maguk lemondanak a küzdelemről, egy jobb jövő reményéről, akkor csakugyan a szervezetlenséggel együtt járó teljes erőtlenség, sőt szétzüllés vár rájuk. E meggyőződés birta rá az öntudatosabb, lelkesebb kereskedőket, hogy tömörüljenek s egy negyedszázados stagnálás után ujra egészséges testületi életet kezdjenek. E végből szükségesnek tartották, hogy teljesen ujonnan szervezkedjenek. 1877. junius 24-ikén a Kassai Kereskedelmi és Iparkamara helyiségében alakuló közgyűlést tartottak, amelyen 34 kassai bejegyzett kereskedő és eddigi testületi tag jelent meg. És pedig:

Aufricht Henrik
Böhm György
Blumberger Ignác
Cinner Mór
Dörner A.
Dely Imre
Fuchs Dezső
Geiger József
Gerhárdt András
Glück Mór
Jelinek Hermann
Knöpfler Vilmos
Kozák József
Kuhlmann Nándor
Lencz János
Linkesch M.
Löffler Lajos
Lőwy Lipót
Macher Béla,
Marmorstein M.
Maurer Rezső
Pocsatkó Károly
Quirsfeld Károly,
Spielmann Károly
Siposs A. Gyula
Schirger Emil

Schirger Tivadar	Stark János
Strausz Dávid	Várkoly János
Strasser Béla	Vukovics Mihály
Szakmáry Károly	Záhr Rezső.

Deil Jenő, a kamara titkára, mint az alakuló közgyűlés jegyzője üdvözli a megjelenteket, felszólitására korelnökül egyhangulag *Löffler Lajost,* jegyzőül *Schirger Tivadart* választják. Az elnök jelenti, hogy a testületbe már eddig is több mint 70 tag jelentkezett, ennélfogva a kassai keresk. testületet megalakultnak nyilvánitja s a megszervezéséhez szükséges alapszabályok feletti vitát megnyitja. Mire az alapszabályok felolvastatván, némi módositás után elhatározták, hogy a minisztériumhoz felterjesztik. A tisztviselők megválasztását az idő előre haladottsága miatt a f. hó 29-én (5 nap mulva) tartandó tanácskozásra halasztják. Aláirták e jegyzőkönyvet Löffler Lajos korelnök és Schirger Tivadar közgyűlési jegyző, hitelesitette Záhr R.

A kitüzött napon csakugyan össze is jöttek 23-an s titkos szavazás utján *elnökké* választották Záhr Rezsőt, *alelnökké* Cinner Mórt 22—22 szavazattal. *Választmányi tagokká:*

Gerhardt Andrást	Spielmann Károlyt
Knöpfler Vilmost	Schirger Tivadart
Kuhlmann Nándort	Stark Jánost
Maurer Rezsőt	Strausz Dávidot
Poltz Nándort	Vukovics Mihályt.

Póttagokul:

Adriányi Bélát	ifj. Novelly Sándort.

Kimondották, hogy az alapszabályok jóváhagyása után uj közgyűlést hivnak össze s ez elé költségvetést terjesztenek. Köszönetet szavaznak az alakuló bizottságnak és különösen elnökének a korszerü eszme megpenditéseért s az alapszabályok kidolgozása körül szerzett érdemeikért. *Titkárrá* Schirger Tivadart, *pénztárnokká* Vukovics Mihályt választották. Hogy a testület a többi, már régebben működő testületekkel összhangzatosan működjék, a budapesti, debreceni, aradi s más testületektől házszabályaikat bekérte. Ezek azonban csak alapszabályaikat küldik be, tehát az ügyrend megállapitására 4 tagu bizottságot küldenek ki. A tagsági díjat 5 frtban állapitották meg s körlevelet bocsátanak ki 500 példányban, amelyben az abauji és kassai kereskedőket a megalakulásról értesitik s belépésre szólitják fel őket.

Az ujjáalakulás tehát lelkes hangulatban és élénk érdeklődés közepette folyt le. A szervezés munkája azonban nem volt könnyü. A régi polgár hozzá volt szokva, hogy saját ügyei mellett a testülete, sőt városa ügyeit is intézze. Hiszen egykor a város egész közigazgatása, igazságszolgáltatása, hadügye magának az iparos és kereskedő polgároknak kezében volt. Ők maguk voltak a város polgármestere, tanácsosai, birái, a város

messze, 26 falura kiterjedő jószágainak kezelői, a város falainak, tornyainak védői, a város országgyűlési képviselői; a város ügyeiben fejedelmekkel, királyokkal tárgyaltak, életnek-halálnak urai voltak. Azonban az élet mindinkább bonyolodottabbá lett, a társadalmi funkciók diferenciálódtak, minden hivatás, minden foglalkozás külön és egész embert, külön szakképzettséget kivánt. S ezóta az emberek annyira megszokták, hogy a maguk szűkebb körü ügyeiket intézzék, hogy hosszu nevelés, nagy felvilágositás és magasfoku intelligencia kell annak belátására, hogy az egyes ember sorsa a nagy társadalom, a nagy közösség sorsától függ, tehát az egyes embernek a közösség érdekeiért is dolgoznia kell. Épen ebben áll korunknak egyik nagy szociális gondolata.

Az első évi költségvetés-tervezet szerény keretekben mozgott, de kezdetnek megfelelő volt. Tagsági dijakban 340 frtra számitottak, iskolai tandijakban 426 frtra, az iskola részére kamarai adomány 200 frt. Az összes bevételt tehát 966 frtra tették. Ez összegből csakis az iskolára irányoztak 639 frtot, a maradvány tehát 327 frt. Azonban az egyesület vezetősége csak nehezen tud megszilárdulni. *Záhr Rezső* elnök 1878. jan. 6-ikán meghalt. A grémium ez alkalomból gyászjelentést ad ki, melyben az elhunytat a kassai kereskedőség egyik legjelesebb tagjának, a város derék polgárának, *ez ifju testület megalapitójának*, a közügy lelkes és áldozatkész pártfogójának s munkásának mondja. Érdemeit jegyzőkönyvbe iktatja, különösen kiemelve, hogy kivált az ő buzgó fáradozásának köszönhető a grémium ujjászületése s hogy fáradhatatlan és tapintatos vezetésével magának tiszteletet s a testületnek tekintélyt szerzett. (1878. jan. 7. jk.)

Ez év végén *Zinner Mór* „kényszeritő körülmények“ miatt lemondott az alelnökségről. Mivel igy aztán se elnök, se alelnök nem volt, Spielmann Károlyt kérték föl, hogy a jövő közgyűlésig az ügyeket intézze. (1878. okt. 5. jk.) Az elnökség betöltése ily kezdetleges stádiumban égető lévén, sürgősen közgyűlést hívtak össze s ezen Spielmannt választják meg, de minden kérés ellenére nem akarja elfogadni. Mire az alelnökül megválasztott *Schirger Emilt* választják meg. Alelnökül pedig Szakmáry Károlyt. Számvizsgálókul Siposs A. Gyulát és Szennovitz Károlyt. (nov. 10.)

A vezetőség azonban csak nem tud megszilárdulni. Két év mulva Schirger is kijelenti, hogy az elnökséget továbbra nem fogadja el, *Bródy Fülöpöt* választják meg s alelnökül *Szakmáry Károlyt.* (1880.) szept. 5.) De pár hó mulva Bródy is lemond (1881. jan. 8.), felkérik, hogy vigye az ügyeket a legközelebbi közgyűlésig.

1882-ben *Spielmann Károlyt* választják elnöknek, ki 6 éven át be is töltötte, de előrehaladott kora miatt 1888-ban lemond az elnökségről s a következő évben választmányi tagságáról is kénytelen lemondani. A társulat akkor őt, mint a megalakulás óta tagot, majd hosszu időn át elnököt, a kereskedelem érdekeinek védelmében szerzett érdemei elismeréséül, tisztelete és sze-

retete jeléül örökös és tiszteletbeli választmányi tagnak tekinti, helyére pedig választmányi tagnak *Szémann Józsefet* hivja be. Midőn 1903. szept. 9-ikén 78 éves korában elhunyt, özvegyének Schneider Ágostának mély részvétüket fejezik ki s elhatározzák, hogy mint a kereskedők nesztorát, a közügyek önzetlen munkását utolsó utjára elkisérik, koporsójára koszorut tesznek.

A Spielmann lemondásával megüresedett elnöki székbe (1888.) *Szakmáry Károly* eddigi alelnököt ültették, ki 1902-ben bekövetkezett haláláig töltötte be e tisztet. Elhunyta alkalmából az ő érdemeit is, meleg hangon sorolja el a jegyzőkönyv s a kereskedők betegsegélyző pénztára javára hagyományozott 200 frtot hálásan és kegyelettel fogadja.

A Szakmáry volt alelnöki helyét 1888-tól 1908-ban bekövetkezett haláláig *Maurer Rezső* töltötte be, elnökké is akarták választani, de nem fogadta el. Halála alkalmából a jkönyv különösen kiemeli kedves, előzékeny, szeretetreméltó buzgó egyéniségét, ki a különféle kulturális és gazdasági intézetekben vezérszerepet vitt s a törvényhatóságban s a közügyek terén önzetlenül munkálkodott. Két évtizeden át volt a társulatnak alelnöke s léte és fentartása körül nagy érdemeket szerzett, melegen érdeklődött a kereskedelem minden mozzanata iránt s buzgón fáradozott, hogy a kereskedelem és a grémium minél magasabbra emelkedjék.

A pénztárnoki tisztet 1881-től kezdve *Beller Károly* látja el és pedig oly gondos körültekintéssel, hogy a társulat vagyona évről-évre gyarapodott. 1902-től ő a társulat elnöke s az igazi jó kereskedő gondosságával és lelkiismeretességével igyekszik e majdnem félezeres éves egyesületet továbbra is fenntartani. Üzletét 1869-ben alapította s az első modernebb alapon szervezett s fejlettebb izléssel berendezett kassai cégek közé tartozott. Amig a vasuti közlekedés nem volt oly fejlett s a vidék, különösen a szepesiek szekerekkel járták a kassai piacot, egyik főbevásárló forrásuk ez üzlet volt, mely jelenleg Kassa egyik legnagyobb és legszolidabb alapokon felépült detail-üzlete fűszer és anyagárúkban. Négy évtizeden át nagy szorgalommal és kiváló eredménnyel vezette üzletét Beller Károly s e mellett a közügyeknek is tudott mindig időt szentelni. A városi th. bizottságnak és különböző gazdasági, épitkező szakosztályának tagja, keresk. tszéki ülnök, kamarai alelnök, az evangélikus egyháznak sokáig gondnoka és pénztárnoka, az OMKE kassai fiókjának elnöke s számos kassai vállalatnak (Népbank, gőzfürdő, Fm. épitk. rt. stb.) vezető részese, az OMB. váltóbirálója, az adófelszólamlási bizottság tagja. Sokoldalu önzetlen munkássága elismeréseül a király kereskedelmi tanácsosi cimmel tüntette ki. Pár év óta az üzleti tevékenységtől visszavonult s helyét fiának, ifj. *Beller Károlynak* adta át, ki kereskedelmi érettségivel s a nevezetesebb gócpontokon szerzett gyakorlati ismeretekkel, a közelismerésben részesült alapokon vezeti tovább az üzletet.

Méltó utódja a pénztárnokságban 1902. óta *Binder Samu*, ki a betegsegélyző pénztárt már 1890. óta látta el.

1880-ban *Siposs A. Gyulát* választották meg titkárnak, de üzleti elfoglaltsága miatt lemond s 1882-ben *Tárnai Gyula* kamarai irodatisztet, kamarai th. titkárt választották meg, ki 31 év alatt elismerésreméltó rendszerctettel és buzgalommal töltötte be állását. 1913. márc. 31-ikén hunyt el, helye még betöltetlen. Megjegyzendő, hogy az ujjáalakulás óta a grémium hivatalos nyelve a magyar.

A *tagok gyűjtése* is nehezen ment. Feltünő közönyről panaszkodnak s hogy e miatt nem tudják kitűzött céljaikat munkálni. Pedig helyesen mondják, hogy a külföldi kereskedők együttes munkával lettek hatalmassá. A kibocsátott 500 felhivásra senki sem jelentkezett. 1877-ben 67 bel- és 3 kültagjuk volt. Kimondják, hogy a kereskedelmi iskolába csak a tag-főnök fiát veszik be. Spielmann azt inditványozza, hogy írják össze a nemtag kereskedőket és egyenkint szólítsák fel a belépésre. 1882-ben panaszosan emlitik, hogy a felhivott 80 kereskedőből alig néhány állott be a társulatba, a tagok száma 58-ról mindössze 60-ra nőtt. 83-ban visszacsökkent ujra 58-ra. Spielmann elnök az iskola fejlesztése mellett ismét a tagszaporitásra hivja fel a figyelmet. Felszólítást bocsátanak ki, de oly csekély az eredmény, hogy külön bizottságot szerveznek e célra, az eredmény most is mindössze annyi, hogy 83 végén 66-ra, 84-ben 78-ra szaporodtak. A következő évben is sürgetik az ifjabb kereskedők megnyerését, de e helyett 73-ra szállanak le. 87-ben jelentékeny az ugrás: 91 tag. 1891-ben azonban ismét leapad 65-re, 95-ben 56, 97-ben megnő 71-re. Végül jelenleg a tagok száma 50.

Az első évi közgyűlésen veszik elő az alapszabályok ügyét, amelyet az eddigi választmányi gyűléseken folyton tárgyaltak. A minisztérium azt kivánta, hogy *kereskedő ipartársulat* címén kölcsönös segítő egyesületet alkossanak s vegyék alapul a minisztériumtól ezen ipartársulat számára kidolgozott alapszabály-mintát. De a testület erre azt feleli, hogy más alapon és más célokért alakult. Az ipartársulatok feladata egészen más és oly tetemes anyagi erőt kiván, hogy ennek megfelelni e társulatok sem képesek. Ők a kereskedelmi érdekek felkarolását, a kereskedelmi oktatás szervezését és fejlesztését tűzték ki céljokul s e mellett a jótékonyság gyakorlását is. Amiben elvi ellentétet nem láttak, azt a mintául leküldött pontokból átvették, ahhoz alkalmazkodtak ugyan, de saját átdolgozott alapszabálytervezetöket küldték fel ujra emlitett észrevételeikkel együtt. (1878. nov. 10. közgy. jk.)

A dolog azonban nagyon lassan haladt előre. Az eddigi céhszervezet megszünvén, maguk a központi vezetők is, akik között szakember vajmi kevés volt, csak tapogatóztak az uj alakulat terén. 1880. aug. 15-én is csak ott van a grémium, hogy a miniszteri utasitás tanulmányozására és alapszabálymódositására Szakmáry Károlyt, Siposs A. Gyulát, Spielmann Károlyt és Lencz Jánost küldte ki. Végre ez év november 22-ikén a földmivelés, ipar- és kereskedelmi m. kir. minisztérium az általa megjelölt

elnevezés alatt jóváhagyta az alapszabályokat, melyek az egyesület elé a következő négy feladatot tűzték ki: 1. a kereskedelmi érdekek szolgálatát, 2. a főnökök és segédszemélyzetök közt felmerült surlódások elintézését, 3. a kereskedő tanuló oktatás szervezését s 4. a betegsegélyezést. Hangzanak pedig e célkitűző pontok a következőképen:

A kassai kereskedelmi ipartársulat célja a társulati tagok közös, valamint Kassa város és Abaujmegye általános *kereskedelmi és forgalmi érdekeit* előmozditani; nevezetesen:

a) A kereskedelmi téren előforduló eseményeket éber figyelemmel kisérni, különös tekintettel a város és megye kereskedelmének érdekeire; azok fejlődését elősegiteni, s a területén felmerülő, a kereskedelem körébe tartozó bajok orvoslását megkisérteni.

b) A kereskedői társak között az *érdekközösség* érzetét ébreszteni s ápolni s a kereskedő főnökök és személyzetük közötti viszonyban szigoru rendet meghonosítani. E célra a főnökök és segédszemélyzetük közt keletkezhető surlódások és peres kérdések kiegyenlítésére *békéltető bizottságot* állít fel, melybe egyenlő számmal segédek is felvétetnek.

c) A kereskedői tanoncok *szakoktatását* előmozdítani s e célra vasárnapi vagy esti oktatást szervezni és a kor igényeihez képest fejleszteni.

d) Jövedelmeinek feleslegéből s adakozások és gyűjtések utján egy kereskedelmi *könyvtárt és betegsegélyző pénztárt* alapítani, de ezekre nézve külön szabályzatok létesítendők, melyek annak idejében a földmivelési, ipar- és kereskedelemügyi m. k. minisztérumnak bemutatandók lesznek.

E kitűzött célokat a testület a körülményekhez képest lelkiismeretesen és sikeresen igyekezett munkálni. Amint az 1902. évi jelentés mondja, készséggel jár el a kereskedőknek nemcsak közös, hanem magános ügyeikben is, az elnökség útján bármely dologban informál, tanácsot ad, felsőbb hatóságokhoz ír, a kamarához, iparhatósághoz, minisztériumhoz pártolólag közvetiti egyesek ügyeit is. A békéltető bizottságot is minden alkalommal megválasztották, azonban sohasem volt alkalma működni, mert a miként az 1882. évi jelentés mondja: a tagok békében éltek.

Hátra volt még az eddig fennállott grémiummal rendezni az ügyeket. Ennek tagjai maguk határozták el az uj szervezet megalkotását s az alakuló gyűlésen is megjelentek, sőt vezetőszerepet is vittek, de mégis négy év kellett hozzá, amig az örökbelépés megtörténhetett. 1881. jan. 8-ikán Spielmann Károlyt és Dick Boldizsárt kiküldik Stark Jánoshoz, mint a volt grémium elnökéhez, hogy neki a társulat ujjászervezését tudtára adják s őt az általa őrzött jegyzőkönyvek és pénzalap szíves átadására fölkérjék, mivelhogy e társulat a fennállott testületnek „engedményezett jogutódja és működése egészen a kereskedelem érdekeinek van szentelve."

Több mint egy év telt el, míg az átadásra került a sor. A régi társulat a felszámolással *Spielmann Károlyt, Kemény La-*

jost, Flachbart Sámuelt, Moll Józsefet és *Szerencsy Edét* bízta meg. Stark János 1882. május 18-ikára közgyűlésre hivta össze a régi egyesületet. Ezt megelőzőleg Kemény Lajos átvizsgálta a Stark Jánosnál lévő pénztárkönyvet és pénztári készletet, mindent rendben talált s 1882. júl. 4-ikén Stark Szakmáry Károlynak és Beller Károlynak az Offenheimer Gyula köziegyző által kiállitott okirat szerint a kassai szabadalmazott régi grémium vagyonát: a) 1 db. 1871. évi ezüstjáradék kötvényt 1050 frt

b) kassai takarékpénztári könyvet	282	98
c) kassai takarékpénztári könyvet	516	28
összesen	1849	26

A régi testület választmánya máj. 18-iki ülésén kimondta, hogy a fenti összeget átadja, de kamatoztassák addig, míg 2000 frtra nő és ekkor csakis a kereskedelmi iskola céljaira használják fel. Az ő tagjait vegyék föl, de ezek évi dijat ne fizessenek. Az iratokat és a könyvek egy részét is átadják. Az uj társulat e föltételeket elfogadja, köszönetet szavaz a testvéregyesületnek. Siposs A. Gyula inditványozza, hogy az iratokat ne a múzeumnak adják át, hanem mint a régi kereskedelmi élet érdekes emlékét fenntartó tanulságos ereklyéket az elődök iránt tanusitandó kegyelettel maguk őrizzék meg. A múzeumba való elhelyezésnek csak akkor volna értelme, ha e társulat feloszlanék. Az elnök szavai után kimondják, hogy ez ügyben akkor határoznak, ha az iratok a kezeik közt lesznek. (1882. jan. 16. jk.) Az átadás alkalmával pedig azt mondták ki, hogy egyelőre az irattárba helyezik. Azonban végre is legnagyobb részt a kassai Rákóczimuzeumba kerültek.

Az átvételi leltározásnál a következőket találták:

1. A kassza vasláda, benne két kiváltságlevél: Mária Teréziától és Ferenc császártól. A tanulók születési bizonyítványa, valamint különböző grémiumi okmányok és Gazsig urnak elismervénye a városi iratokról és váltókról.

2. A kereskedő segédek egyesületének két könyve.

3. 1 gyakornokok, 1 segédek könyve, 1 jegyzőkönyv, 2 pénztár- s 1 beiktató könyv.

4. A régi jegyzőkönyvek, (3 db.) régi könyvek és régi grémiumi okmányok.

5. 1 polgári törvénykönyv 1811. évből.

6. 2 pénzismereti (numismatikai) könyv képekkel 1856. évből.

7. 2 váltójog könyv 1850., 1854. évből.

8. 1 német házikönyv.

9. Morvaországi, szilézai és krakói címkönyv (Adressenbuch) 1861. évből.

10. 8 korábbi címkönyv, az utolsó Szent Istványi urnál.

11. Tanuló oklevelek és statutumok, a pesti kereskedelmi akadémia programmja az 1862/3. évből.

12. 2 (3) grémiumi pecsét s 1 bádog bélyegző (Stampilie). Boltőrök jkönyvei, üzleti kulcsok.

a) Uj idők, uj emberek.

a) a) A grémiumi tagok megközelitő névsora 1882—1906.

Egy 1882., 1895. s 1906-iki s egy 1883-ig terjedő, a névlajstrom-könyvbe beirt névsorok alapján igyekeztünk a grémium ujabb időbeli tagjainak névsorát — bár bizonyára nem teljesen — összeállitani. E tagok voltak azok, kik két évtizeden át Kassán a kereskedőtestületi életet képviselték.

Adriányi Béla
Aufricht Testvérek
Aufricht Henrik
Bárkay Ferdinánd
Bárkány és Fia
Beller Károly
Bielek Aladár
Binder Ernő
Binder Samu
Blumberger Arthur
Bonchard Lajos
Braunfeld és fia
Bredetzky Mór
Breuer Vilm. (Pausz Béla)
Bródy Fülöp
Demszky János
Dick Boldizsár
Dörner Sándor
Dubovay Ödön
Elischer Gusztáv
Eschwig Ede
Eschwig Flodoard
Falk Imre
Falk Károly
Feldmann Jenő
Feldmann Mór
Flachbart Sámuel
Fleischer G. A.
Fleischer és Schirger
Franck-gyár
Fried Márk
Frisch Sámuel
Gaebl József
Geiger József
Gerhard G. A.
Glück Mór
Haydu Imre
Hellvigh Zsigmond
Hensch Ernő
Herman
Hermely és Jacobi
Herzfeld Gyula
Holländer Rezső
Jellinek Hermann
Jermy Károly
Juhos I. Gy.
Jung I.
Kaczvinszky Béla
Kassai Hitelbank
Kassai Ker. Bank
Kassai Népbank
Kassai Takarékpénztár
Kellner Jakab
Kemény Géza
Kemény (Koch) Lajos
Kempner Fülöp
Kirschbaum T. Simon
Klein Bernát
Klein Jakab
Knöpfler Vilmos
Kolmann Vilmos
Kompóthy János
Kozák G. E.
Kuhlmann Ferenc
Kuhlmann Ferenc utóda
Kuhlmann N.
Lang Alajos
Láng Ferenc
Laszgallner Albert
Laszner Lipót
Leichtmann Jenő
Lencz Antal
Lencz János
Lichtenegger R.
Lincz János
Littmann Sándor
Löffler Lajos
Lőwy Lipót
Lukász és Michnik
Macher Béla
Mágócsy József
M. Leszámitoló és Pénzváltóbank
Markó Gyula

Maurer Adolf
Maurer Rezső
Mayer József
Mildner Ferenc
Misztarka György
Mocsáry József
Moll József
Munk Jeromos
Münster Gyula
ifj. Novelly Sándor
Osvald Antal
Osztrák—Magyar Bankfiók
Pausz Tivadar és Gyula
Pocsatkó Károly
Pocsatkó Viktor
Pollák Róbert
Poltz Nándor
Putankó Mihály
Quirsfeld Károly
Reményi Gyula
Rott Gyula
Rotter Engelbert
Roth A. és C.
Rozmann Andor
Ruszinkó Antal
Schäffer József
Schirger Tivadar
Schirger Emil
Schlesinger Simon
Schönhoffer Károly
Spanraft György
Spielmann József
Spielmann Károly
Spirkó Gusztáv
Spitz Dezső
Stahlberger V.
Stark József
Steiner Alajos
Steinmisch Ferenc
Strasser Béla
Strausz Dávid
Straus D. utóda
Szakmáry Kálmán
Szakmáry Károly
Szémann József
Szennovitz Károly
Szerencsy Ede
Tutkó György
Varga Bertalan
Várkoly János
Vizy Domokos
Wagner Ernő
Záhr és Szakmáry
Zeilender Jakab
Zemányi Rudolf

b) b) A Pausz- és Bródy-cég, Siposs A. Gyula kötőszövőgyára.

A régebbi cégekkel összefüggésben lévő s már előbb ismertetett üzleteken kivül részletesebben megemlékezünk az alábbi jelesebb alkotásokról s Kassa városának, a XIX. század utóbbi évtizedeinek és a mi korunknak kiválóbb kereskedelmi férfiairól.

A mai, messze földön párját ritkitó díszes Pausz-féle üveg-, porcellán-, lámpa-, tükör- és díszműárú raktár megalapitója 1833-ban *Pausz Pál* volt. 1803-ban Pesten született, szakmájában itthon számos városban (egész Péterváradig s Mitrovicig) a külföldön (Grác, Neudorf, St.-Pölten, Pettau, Radkersburg stb.) bővitette ismereteit s Kassán 1833-ban megtelepedve főkép üvegezéssel és keretkészitéssel foglalkozott és pedig oly sikerrel, hogy két házat is szerzett (a Kovács- és Deák Ferenc-utcán). A város tekintélyes polgára és közgyülési tagja volt, a szabadságharc idején a Krakóba kezesül vitt 22 polgár között volt[1]; 1863-ban halt meg.

[1]) Az orosz hadsereg 1849. jun. 24. vonult be Kassára. Első dolga volt, hogy a város legtekintélyesebb polgárai közül 22-t kezesül Krakóba hurcolt. Ezek voltak: Alexy Lajos dr. orvos, Bayer János serfőző, Bretz Jonathán ev. tanitó, Engelmann Mihály kovács, Ferenczy József ref. lelkész, Gerster Miklós szappanos,

Üzletét fia, *Pausz Tivadar* (1891.) folytatta; tanulmányait a kassai gimnáziumban végezte, majd 7 éven át Németország nagy városaiban praktizált s Párisban is tartózkodott. Szakképzettségének kibővitése végett az asztalosságot, aranyozást és üvegezést is kitanulta. 1861-ben vette át atyja üzletét, melyet porcellán-, petróleumlámpa- és luxus-cikkekre is kiterjesztett s évenkint látogatta a lipcsei vásárokat, hogy a korszerü és legdivatosabb cikkekkel megismerkedjék és azokat behozza. 1861-ben ugyanazon épü'etben kezdte meg üzletét, ahol most is van s ezen akkor még egy emeletes házat 1867-ben megvásárolván, 1882-ben lebontotta s kétemeletesre épittette, ma az egész a pincétől a padlásig üzlet és raktár. A régi ház képe megvan a család tulajdonában. Városi bizottsági és kamarai tag volt, üzletét szépen kifejlesztette, ugy, hogy 7 alkalmazottal folytatta.

Még szélesebb arányokban bontakozik ki a vállalat fia, *Pausz Gyula* kezében, kinek vezetése alatt nagyobb ma az egyhónapi forgalom mint 1861-ben az egész évi volt. Üzletköre egész Felsőmagyarországra kiterjed, forgalmának kétharmada vidéki megrendelés. Az árucikkek közt különösen kiválnak az általa kibővitett finom francia, olasz és angol árúk, bronz- és márvány-dísztárgyak, melyek kiválasztása és bevezetése végett a külföldi s főképen a lipcsei piacot minden évben fölkeresi. Az utóbbi években a villanylámpákat is bevezette. Az üzlet jóhirneve, szolidsága s izléses, finom áruinál fogva egyre fejlődik s az anhalti herceg udvari szállitója.

Nagyjelentőségü vállalkozása volt Pausz Bélának, midőn 1891-ben a sárosmegyei, Bártfa melletti livóhutai üveggyárat az anhalti hercegtől megvette. Ebben eddig csak közönséges zöld és savanyuvizes üveget készitettek közvetlen fatüzeléssel. Az uj tulajdonos a finomabb árukra, a csiszolt üvegre, kisebb szerviszekre is kiterjeszkedett s 1903-ig folyton fejlesztette. Ez évben a Máriavölgyön (Sáros m.) egy volt vasgyár épületeit felhasználva modern üveggyárat rendezett be gázfütéssel, hol Steinhaus Gidó üzemvezetése mellett a legfinomabb árukat is készitik. És pedig közönséges (ugorkás, befőttes, gyógyszer) üveg-

Hagen Károly könyvkereskedő, Jantner János kereskedő, Klein József szappanos, Kónya Mihály, Koncz József, Koczányi Ferenc szabó, Maléter Vilmos gyógyszerész, Mezősy földbirtokos, Nádaskay szabó, Pausz Pál üvegkereskedő, Podhorszky Károly szücs, Polák Ferenc tanár, Róth Imre akad. festő, Szivory szappanos, Szilvásy lakatos, Teleky Péter ügyvéd, Tomka Miklós és Varjon Gábor városi tanácsosok, Winkler Ferenc kerékgyártó, Weber. Éjjel fogták el őket s minden kihallgatás nélkül 2 hétig a szegények házában fogva tartották, aztán pedig Eperjesig gyalog, innen szekeren Krakóba inditották, hol a fellegvár 3 szük szobájába zárták s csak 2 hó mulva bocsátották szabadon. Alexy orvost csak tévedésből fogták el Alexy Lajos puskamüves helyett, aki idejekorán elmenekült. Eperjesről magukkal vitték Elischer Károlyt a későbbi hentesmestert, Gölnicbányáról Stark Gábor ügyvédet, későbbi polgármestert. Fogságuk alatt napi 5 pengő kr. lénungot kaptak, amiből bátran éhen vesztek volna, ha nem kaptak volna hazulról pénzt. (Dr. Hohenauer Ignác ur közlése.)

árút kb. 200 vaggonnal, finom csiszolt árút, szerviszeket, vésett üvegeket, világitási cikekket (lámpaernyő, lámpaüveg, lámpagolyó) és palackárukat gyárt kb. 220,000 K értékben. Egész Felsőmagyarországot ellátja üveggel s legnagyobb vevőköre van a Bácskában és Erdélyben. A tömegárukban az első helyet foglalja el az országban, a különféle alkalmazottak száma 130 s a gyár folyton fejlődik, készítményeiben főképen a minőségre törekszik.

Részese e vállalatnak öccse, Pausz Béla, ki alapos iskolázottsággal, felsőipariskolai és kereskedelmi akadémiai képzettséggel s bécsi, berlini, hamburgi export és import üzletekben öt éven át, majd a helybeli Dunkel-gyárban szerzett gyakorlati tapasztalatok után vette át nagybátyjának, Breuer Vilmosnak 1876-ban alapitott üveg- és porcellánkereskedését s a szomszédos 5–6 vármegyére kiterjesztette forgalmát. Specialitása a demjongyártás, melyből a belső forgalmon kívül Boszniába, Szerbiába, Galiciába tizezerszámra visz ki.

Egész Felsőmagyarország legnagyobb kézműáru nagykereskedése a *Bródy Fülöp r.-t.* E cég megalakulása még a 40-es évek elejére visszanyulik. Ugyanis Bródy Fülöp mostohaatyja, *Pollák Jakab* a pesti váltótörvényszéknél már 1842-ben bejegyzett kereskedő volt, 1845-ben mostoha fiával, Bródy Fülöppel együtt Miskolcon Pollák J. et Comp. néven nagybani manufactura üzletet alapitott. 1850 óta Kassára akartak átjönni, de az itteni kereskedők oly nehézségeket támasztottak, hogy csak 1858-ban sikerült e terv. Pollák a miskolci alapitás után pár év mulva meghalt, de a cég az első évben még Kassán is a régi maradt, 1859 óta azonban a kizárólagos tulajdonosról *Bródy Fülöp* szabadalmazott manufaktura nagykereskedés nevet vette föl s kezdettől fogva kézműáruk nagyban való elárusitásával foglalkozott. Mint ügyes kereskedő, Bródy, átlátta a szakmájába vágó u. n. kékfestőipari hazai készitmények jelentőségét. Ezek ugyan kezdetleges módon, háziiparszerüleg készültek, de jó anyagból és szintartós indigó festékkel. Épen ezért a széles néprétegekben kelendőségnek örvendtek s a közizlésbe annyira begyökereztek, hogy az u. n. kékvászon ma is közkeresett cikk. E cikkek készitői az u. n. kékitő iparosok (kékfestők) és a felvidék háziiparosai voltak. Főárusitói pedig az u. n. gyolcsos tótok, vásznasok és csipkések. Egy-egy vagyonosabb köztük a fővállalkozó, kinek 20—25 kocsija is van, maguk választják ki az árukat és osztják szét az egész országot bejáró alvállalkozók közt. Kezdettől fogva különös gondja volt Bródynak, hogy a tulnyomó cseh áru között útját egyengesse e vándor elárusitásnál a magyar készitmények fogyasztásának is oly kikötéssel, hogy e vándor nagykereskedők összvásárlásának egy része magyar gyártmány legyen. Sőt az idők folyamán a cég az árvamegyei Szlanicán kékfestőgyárat állitott fel, melyet tisztára saját céljaira foglalkoztat s mely évenkint 4—500,000 K érékü árut készit. Dolgoztat ezenkivül saját árusitása számára különféle gyárakban is olyformán, hogy Amerikából és Egyiptomból impor-

tált fonalat vásárol és saját előirása és adjusztációja szerint készitteti el és védi a közismert kassai dóm-márkával.

Bródy Fülöp 1895. jún. 10-ikén halt meg 72 éves korában. Kiváló intelligenciáju, köztiszteletben álló, megnyerő modoru, megbizható nagykereskedő volt, cimre, kitüntetésekre nem vágyott, kiváló képességeit elsősorban üzlete fejlesztésére forditotta; de azért mint városi bizottsági és kereskedelmi kamarai tag, különféle ipari vállalatok részese, az Osztrák-Magyar Bank cenzora a köztéren is tevékenykedett. Nagy része volt abban, hogy az egykori hirneves, ma már múlóban levő magyar kékfestőipar a talán többet jövedelmező, óriási méretekben beözönlő cseh, morva és sziléziai készitmények mellett is némileg fentartsa magát. Vállalatát oly szolid alapokra fektette, hogy ma is a legmegbizhatóbb cégek közé tartozik. Kezdetben 10—20 évig a forgalma 150,000 frt volt, ezután fokozatosan emelkedett s 15 év óta kb. 4 millió koronára rúg. Üzletköre az egész felvidékre és az Alföldre Debrecenig kiterjed. 24 alkalmazottal dolgozik s nem utaztat, hanem a szezonok alkalmával a vevők maguk keresik föl, minélfogva az árukinálás nagy költségeit az árak mérséklésére fordithatja, s igy a versenyt bármely vállalattal kibirja. Egész nemzedékeket nevelt föl a kereskedelem számára s közismert becsületességénél fogva az egykori alkalmazottak s az apák után a fiuk s az unokák hűséges vásárlói mai napig. S épen ezért, hogy vevőit minden irányban elláthassa, nem kevesebb mint 460 cikket árusit, ezek között a főbbek: nyomtatott karton- és nyomtatott kendőáruk, téli kendők; általában kendőkben százezrekre rúg a forgalom; zefirek, oxfordok; a legkülönfélébb iparágakhoz szükséges bélésáruk; selyemkendők és selyemszövetek; pamut- és lenvásznak; specialitásai a valódi lenvásznak s lenáruk és zsebkendők, továbbá a kékfestő áruk.

Idők folyamán a cég beltagjai lettek Bródy Fülöp fia, *Bródy* Frigyes és veje, *Schlesinger Albert*. A kiszélesedő üzletkör miatt a részvénytársasággá alakulás gondolatával kezdtek foglalkozni s ily célzattal vették még be beltagul Schlesinger Albert fiát, *Szegő Sándort* és *Werner Miksát*. Schlesinger halálával a cég csakugyan r.-t. lett.

Kassa jelenlegi kereskedelmi közéletének egyik legkiválóbb, legagilisebb vezéralkja *Siposs Andor Gyula*, ki 1876-ban mint divatáru kereskedő kezdte önálló pályafutását s intelligenciájával, széles látókörével és minden szak- és közügy iránt élénken érdeklődő temperamentumával csakhamar számottevő tényezője lett a városi mozgalmaknak. Előbb a kormány a kassai állami kötőszövő tanműhely gondnokságával és készítményeinek terjesztésével bizta meg, 1881-ben pedig az intézet berendezését az államtól megvásárolván, a ma is fennálló s folyton fejlődő mechanikai kötőszövő és harisnyanemüek gyárává alakitotta át s a finomabb cikkek gyártásával úttörője volt ez iparágnak hazánkban.

Kitartó szorgalma, nagy akaratereje, erős alkotóképessége mind szélesebbkörü tevékenységre ösztönözte: előbb Lőcsén,

majd Urvölgyön és a zemplénmegyei Perbenyiken alapított uj gyártelepeket. Gazdasági és társadalmi cikkeket írt helyi és fővárosi lapokba, sőt a 80-as évek elején maga is kiadott egy ipari érdekü lapot (Kassai Szappanbuborékok, mint üzleti hirnök), a melyet ingyen terjesztett, propagandát csinálván benne hol komoly, hol tréfás hangon a magyar ipar termékeinek, amelyeknek egyik legbuzgóbb terjesztője volt. Több mint 30 éve a városi th. bizottság tagja. Az 1882—90 években Kassa sz. kir. város közgazdasági előadója volt s mint ilyen tartalmas és szakszerü jelentéseivel tünt ki. Különös érdekes az 1885-iki 67 nyomtatott oldalra terjedő, a földm. ip. és keresk. miniszterhez beküldött jelentése, melyet nyilt parlamenti ülésen dicsérettel emeltek ki s adatait dr. Tóth Lőrinc is felhasználta és amely Kassa akkori gazdasági életéről becses képet, statisztikai kimutatásokat nyujt. Kiemeli, hogy Kassa hivatva van a felső megyék közvetitőjévé fejlődni s kéri az itt sarjadzó nagykereskedelem számára a kormány támogatását (megemliti többi közt, hogy maga a Záhr és Szakmáry cég 15—18,000 frt vámot fizet évenkint). Fölemeli szavát — a ma is országosan égető hiányul érzett — nők szabászati kiképzése, ipari és gyári foglalkoztatása érdekében. Sürgeti a felsőkereskedelmi iskola felállitását Kassán. A kereskedőket a hazai gyártmányok pártolására buzditja s példának felemliti, hogy a kassai rendőrség egyenruházata sziléziai posztóból készült. Különben közgazdasági előadói tiszte elég munkával járt pl. csak irodai tekintetben ez évben 51 rendeletet és ügyiratot kapott, a miniszteriumba 13 fölterjesztést tett, a közig. bizottsághoz 3-at, felhivást, felvilágositást kibocsátott 30-at. Mint a kassai m. k. gazdasági tanintézet miniszteri biztosa főérdemet szerzett az intézet tervezett beszüntetésének elháritása s Kassa város részére való megtartása körül. Számos kassai vállalat vezetői között találjuk őt, a grémium ujra alakulásában élénk szerepet vitt s a jeles Schirger Tivadar után titkára is volt. E minőségében létesitette a Kassai Kereskedői Társaskört, melynek utódja a gróf Bercsényi-utcai fényes otthonban fennálló Kassai Társaskör.

Az 1885. és 1896-iki kiállitások textil-csoportjának jury-előadója volt. 1904 óta elnöke a Kassai Kereskedelmi és Iparkamarának, melynek épen 30 év óta beltagja. Számos egyesületben töltött be elnöki tisztet, pl. a Kassai Iparosok és Munkások rokkant- és nyugdij egyletében s ékes szólásáról és szélesebb látóköréről tanuskodó alkalmi beszédei gyakran jelentek meg külön füzetekben. Miniszteri biztosként működött a kassai és a késmárki áll. felső keresk. iskolák érettségi vizsgálatain s régi váltóbirálója az Osztrák-Magyar Bank kassai fiókjának. Tagja az Orsz. Közlekedési Tanácsnak és a magyar Áruforgalmi Statisztikai állandó értékmegállapító bizottságnak. Igazgatósági elnöke a Schalkház r.-t.-nak, igazg. tagja a Kassai Jelzálogbank r.-t.-nak, igazgatósági s választmányi tagja több országos ipari és kereskedelmi szakegyesületnek. Fiait is a gazdasági életnek nevelte: *dr. Síposs Aladár* bel- és külföldi jogi tanulmányokkal

és ügyvédi diplomával a keresk. és iparkamara tevékeny titkára, *Siposs Géza* pedig a gyártelepek vezetésében van nagy segítségére s Kassának azon mindinkább szaporodó, egészséges gondolkodásu ifjuságához tartozik, kik alapos szak- és általános iskolázottság után léptek ipari és kereskedelmi pályára, hogy úttörői legyenek hazánk magasabb foku gazdasági föllendülésének. Kereskedelmi iskolai érettségi után Reutlingenben (Würtembergben) elvégezte a textil-technikumot, majd Ausztria és Németország iparte!epeinek tanulmányozása után Belgiumban Quevauxcamps-ban egy nagy gyári üzem keretében mint rendes munkás szerzett legközvetlenebb tapasztalatokat.[1]

c c) A kassai sonka és szalámi. Bor- és szeszkereskedők. Likőrgyárak. Termény- és fakereskedők.

A ma országszerte, sőt külföldön is nagyhirü kassai szalámi és sonka nagyobb méretü készitésének kezdeményezője s jóhirnevének megalapitója egy ügyes és kitünő üzleti szellemü háziasszony, *Novelly Antalné* volt. Első férje Rió volt s azon olaszok közé tartozott, kik a kitünő magyar sertésanyagot felismervén, számos városunkban (Pest, Debrecen stb.) letelepedtek s a szalámigyártást nálunk meghonositották. Novellyné (akkor még Rióné) férjétől megtanulta ez iparágat s már a XIX. század 30-as éveitől a szalámit oly kitünő minőségben állitotta elő, hogy a debreceni vásárokon nem is vettek addig mástól, mig az ő készlete tartott. A szalámi készitéshez a hust a kassaujfalusiaktól vette, akik folyton ösztönözték a sonka vásárlására. Igy tért át a sonka készitésére is és pedig oly sikerrel, hogy csakhamar Budapest első cégei mint különlegességet árusitották a kassai sonkát.

Az így megalapitott jó hirnevet tovább fokozta a gölnici eredetü *Elischer Károly*, ki üzletét 1852-ben alapitotta meg s neve még ma is messze földön jóhangzásu. Gyártmányai menynyiségét évről-évre meg kellett kétszereznie. 1889-ben bekövetkezett halála után *Pollacsek Manó*, majd a mostani tulajdonos, a prágai sonka hazájából hozzánk költözött *Netusil Vince* folytatta egyre fokozódó sikerrel, készitményeit párisi és londoni

[1] Az egykori lőcsei Siposs-féle gyári fióknak gondnoka, a régi kassai kereskedővilág egy nagy müveltségü és közkedvelt alakja, farkasfalvi *Mauchs Rezső* volt, ki Szepesszombaton született, hol a nagynénje, gr. Benyovszkyné által nevelt atyja gyógyszerész volt. Pryhıadni üzletében tanult Késmárkon s a 40-es években Budapesten nagykereskedő lett. (Vladár és Mauchs „zur Spinnerin.") A szerbekkel és bosnyákokkal volt összeköttetésben, de 1848-ban különösen a serajevói kereskedőknél sokat veszitett, az üzletet eladta s Bicskén lett vaskereskedő. Tiz év mulva (1863.) rokonsága Kassára hivta s itt sógoránál, Megay Adolfnál a Hungária biztositó intézet tisztviselője lett. Ez intézet megbukott s a Koch-féle házban trafikot és vegyeskereskedést nyitott, 1881-ig folytatta. Üzlete a város vezető férfiainak találkozó és kaszinózó helye volt. Munkácson halt meg a 80-as évek végén.

nemzetközi kiállitáson aranyéremmel, aranykereszttel és díszoklevéllel tüntették ki. *Spirkó Ágoston* szalámi készítésével és kitünő sódarpácolással tünt ki. A 60-as években müködött e téren *Hanser Antal* is; de mindkettőjük vállalata megszünt. Keletkezett azonban két uj, szintén nagyhírű, gépüzemmel felszerelt vállalat. 1870-ben a *Haltenberger Péteré*, melyet most két fia, Péter és Ferenc kitünő szakértelemmel folytatnak. Nagyban emelte a kassai szalámi, virsli és sonka jóhirnevét a prágai sódarvidékről való *Freudenfeld-család*, melyből *Antal* már a 60-as évek elején és öccse, *Adolf* 1884 óta nagy sikerrel működik e téren; jelenleg az üzletet Adolf fia, *Károly* folytatja, az 1911-iki húsipari kiállitáson kitüntetésben részesült. Ugy a Haltenberger, mint a Freudenfeld-cég uj tulajdonosai gyakorlati tudásukat a kor kivánta üzleti képzettséggel (kereskedelmi érettségivel) egészitették ki.

A kassai hentesiparnak hathatósan a kezére játszanak a közeli *kassaujfalusiak*[1], kik századok óta egész községestül sertéshizlalással, sertéskereskedéssel és sertésvágással foglalkoztak s közülök nem egy dúsgazdagságra emelkedett. Még községi pecsétjök is leszúrt sertést ábrázol. A kezökön megforduló sertések száma kiteszi a félszázezret, melyek négyötödrészben Kassa piacára és a kassai hentesek üzletébe kerülnek, hogy mint sonkák Francia-, Német- és Törökországban, Ausztriában, Svájcban, Belgiumban a prágaival s mint szalámik az olasszal felvegyék a versenyt. Kassa sonkakivitele már is 60,000 körül jár s a napjainkban erősen föllendülő szalámikivitel 400 mm. felé közeledik. És szinte azt mondhatni, hogy a kassai hentesáruforgalom kitünő hirénél fogva kedvezőbb viszonyok megteremtésével a végtelenségig volna fokozható s Kassa e tekintetben méltán lehetne a magyar Prága, valamint Kassaujfalu abauji Kőbánya. Általában véve, ez iparág azok közé tartozik, amely nem szorul semmi állami szubvencióra, csak hatósági támogatás, egészséges ipari törvényhozás és helyes gazdasági nevelés kellene hozzá. Tudvalévő, hogy tejjel és a tejfeldolgozás melléktermékeivel (tejsavó) nevelhetők a legszebb fehérhusu jorksiri sertések, melyek tekintetében hazánk egyik legkiválóbb helye a tejgazdaságot üző Sárosmegye s fővásárló helye Eperjes. Ide járnak teljes szabadsággal a lengyel és cseh kereskedők s a szezonban naponkint 8—10 vaggon legszebb fehérhusu élősertést visznek ki, hogy feldolgozva, részint otthon Ausztriában, részint hozzánk visszahozva, 30—50%-al drágábban adják el sertésipari készitményeiket. Míg a mi képzelt agrárérdekeink e fontos forgalmi ágazatokat védtelenül teszik ki a külföldiek vásárló versenyének, addig a galiciai hatóságok különféle rendszabályaikkal gondoskodnak róla, hogy onnan hozzánk sertést ne lehessen behozni. Németország is kb. húsz év óta a vagdalt hús, kolbászfélék (szalámi) kitiltásával védte meg húsiparosait a mi roppant sikerü kivitelünk-

[1]) Kerekes: Céh- és iparügyek a kassai tanács előtt a XVII. sz. Magyar Ipartörténet (Lampel R.) 1909. III. k. 113., 118. l.

től. Milliókra megy így vesztességünk, holott ez iparágunk törvényes támogatásával nyerne a húsiparos, aki folyton emelkedő vállalataiban mindtöbb munkást tudna alkalmazni. Nyerne a gazda kukoricája és sertése nagy belső forgalmával, nyerne a társadalom a húsfeldolgozással együtt járó zsír és melléktermékek nagy felhalmozódásával és nagymértékü megolcsóbbodásával.

Kassa évszázadokon át az ország egyik legnevezetesebb *borkereskedő* városa volt és pedig nemcsak mint átmeneti hely, hol a hajdani nagyarányu lengyel és orosz borkivitel tulnyomó mértékben keresztül vonult, hanem a Hegyalján és közelfekvő bortermő vidékeken a kassai jobbmódu polgároknak majdnem kivétel nélkül szőlőik voltak s ezek termésével s a földbirtokosoktól összevásárolt borokkal élénk kereskedelmet űztek az éjszaki államokkal.[1] Azonban Lengyelország elpusztult, Ausztria, Orosz- és Poroszország úgy felemelte a vámot, hogy e forgalom nagyon megcsappant. A bekövetkezett mostoha időkben azok között, kik nagy fáradsággal és a régihez képest kisebb haszonnal igyekeztek ez éjszaki régi borkivitelt fenntartani és megujitani, találjuk a zsidó borkereskedőket. A Hegyaljának egyik termelő empóriuma volt Olaszliszka s az itt lakó *Horovitz Emánuel* már a XVIII. század végén gyakran indított Oroszországba szekerekkel borokat. Miként általában az intelligensebb zsidó kereskedők, úgy Emánuel fia *Herman* is a nagyobb érvényesülési teret nyujtó nagyobb város felé gravitált s a Kassa mellett fekvő s Kassára bemenetelt élvező Rozgonyban telepedett meg, ahol a szintén borkereskedő Grün Félixnek leányát, Máriát vette el. (A Nemzeti Szalon első kassai képkiállitásán a Kassán 1888-ban Sándor u. 2. sz. alatt született világhírű fia, Horovitz Lipót festőművész bemutatta e jótékonyságáról ismert szép öreg asszonynak gyermeki szeretettel megfestett arcképét.)

Hosszas törekvés után végre 1841-ben a városi tanács a helytartótanács rendeletére kivételesen megengedte 1871., hogy Kassán lakhasson; de az utcát is kijelölték, ahova telepedhetik. (Nagyludmány-u. 2., részben még ma is meglévő ház.) Nemsokára beljebb költözött a Deák Ferenc-utcán, a Szémantestvérek által ujjáépitett, akkor a város tulajdonát képező u. n. Háromrózsa épületbe. Üzletét közismert becsületességével, körültekintő okosságával és szorgalmával föllenditette s a közügyekben, a társadalmi mozgalmakban is jó polgárhoz illően kivette részét, a szabadságharcban mint 48-as honvéd lerótta hazája iránti kötelességét. A kassai izr. hitközségnek egyik megalapítója volt, 1879-ben halt meg. Népes és derék családot nevelt. Fiai közül *Lipót* a világ első arcképfestői közé tartozik, Albert előbb az államvasutak, majd az osztrák vasutépitőtársaság igaz-

[1]) Kerekes: Két magyar borkereskedőtelep Lengyelországban a XVII. sz M. G. tört. Szemle 1901. 181. l. Továbbá Kerekes: Kassa borgazdálkodása a XVII. sz. Iparosok olvtára 1912. 7. sz. Továbbá Kassa kereskedése Lengyelországgal a XVII. sz. XIX. évf. 12. és köv. sz.

gató-főmérnöke volt, *Felix* a cégnek 1877 óta tulajdonosa; leányai közül Zsófia, dr. Halmi Béla, Félix és Pál ügyvédeknek az anyja. Horovitz Hermann üzleti összeköttetései messzeföldre kiterjedtek: Angliától egész Oroszországig, sőt az akkor szintén neves bor- és szeszkereskedő, *Moskovics Izráel* (dr. Moskovics Jakab városi főorvos atyja) utján Kelet-Indiába, Batáviába is szállitott, hol Moskovics fia, Leó orvos volt. Oroszországban, Varsóban 1840 óta volt bortelepe, melyet Krakóban még most is élő testvére vezetett. Az 1870/71-iki porosz-francia háboru alkalmával, a Párisban tartózkodó Horovicz Lipót festőművész e nagybátyjához ment s itt vette nőül Leszer nagyáruház tulajdonos leányát.

Nevezetes szerepet játszott még a régi kassai borkereskedelem terén idb. *Schalkház Lipót* is, aki a mai, róla elnevezett szállodát épitette; a későbbi években pedig *Littmann Sándor* ma is fennálló cége és *Maurer Rezső* és *János* bornagykereskedése. Nevezetes borkereskedő és hegyaljai szőlőbirtokos volt *Patzauer Jakab*, kinek 1859-ben alakult üzlete Orosz- és Németországba s Amerikába exportált. 1880—90 közt évi forgalma 1 millió K volt, fia Hugó a nagyszebeni földhitelintézet kölcsönközvetitő ügynöke Kassán.

A *szeszgyártás* nyomaival már a mult század ötvenes éveiben találkozunk, midőn mintegy 3—4 ilyen vállalat működött Kassán. Köztük az *Ungár-féle* likőr- és rozoglió gyárral kapcsolatban kifejlődött szeszgyár, mely tulajdonképeni alapjául szolgált az Ungár-féle nagy ipartelep kifejlődésének (l. 112. l.) s melyet Ungár Ignác a kémia legmodernebb vivmányainak felhasználásával úgy kifejlesztett, hogy laboratoriumát a kassai középiskolák kémia tanárai is látogatták. Az élesztőjét nemcsak Kassa vidéke fogyasztotta, hanem a szerdai hetivásárokon 8—10 galiciai szekér is főlkereste, hogy szesszel, élesztővel, liszttel, tengeridarával megrakodva térjenek vissza. A kicsiből (napi 15 mm. őrlőképességből) naggyá, gőzüzemmé lett malom lisztjét a rosszakarat és előitélet eleinte „gőzszagunak" találta, de amidőn az 1866. hadjárat a hadsereg számára lefoglalta s nem eresztette Kassára az idegen őrleményeket, az Ungár-malom felállitott lisztesboltja oly látogatott lett, hogy a háboru évében kerek 100,000 frtot keresett. E siker tette képessé a tulajdonost, hogy amig eddig idegen marhákat tartott szeszmoslék hizlalótelepén, most 30 db saját ökröt és a Hernád mentén 600 sertést állitott be. De amidőn Ungár Ignác Budapestre költözött s a sokágazatu vállalat 300,000 frt befizetett tőkével részvénytársasággá lett, (1873.) hanyatlásnak indult s meg is szünt a 70-es évek végén.

Az Ungár-féle szeszgyárral egyidőtájban keletkezett a *Klein Lipóté* a Pesti-uton (a mai Balla-féle fatelepen. 1856.) A szesz mellett szeszélesztőt is készitett, melynek úgy Kassán, mint környékén nagy keletje volt, a vasuti forgalom megnyitása után pedig a távolabbi vidékeken is jó fogyasztópiacokra talált, 1876-ban azonban az özvegy kezén megszünt.

A legrégibb nagyban való szeszkereskedés *Bárkány J. és Fia* cégé, melyet 1850-ben Bárkány Jakab alapitott, aki egyúttal liszt- és terménykereskedő is volt. (Leánya, Mária a berlini császári udvari szinház nagyhirü tragikája.) Vevőköre nemcsak a helyi piacra, hanem a szomszédos vármegyékre is kiterjed és e szakmában ma már Felsőmagyarországon a legnagyobb cégek közzé tartozik. Jelenlegi tulajdonosai *Bárkány Henrik és Bergmann Mór.* A cég az utolsó években denaturáltszesz- és borkereskedéssel is foglalkozik. A régibb szeszkereskedők közül felemlitendők még *Krausz Salamon és Ármin,* továbbá *Pollacsek M*anó, ki a korábban Zeilendorf és társai, majd Dörner és társa által birt kassai regále bérlője volt (1898), kinek fia, *Perény Leó,* a szesz-szabadraktár tulajdonosa, ki különös figyelmet fordit a finomabb likőrök, konyak- és rum gyártására s kivált az ország észak- és délkeleti részén hódit piacot.

A régebbi likőrgyártók közt föl kell emlitenünk *Szerencsi Mórt,* ki 1840 táján költözött be Kassára mint szerény keretekben árusitó látszerész. Üzletét később a mai Forgách-palotában rendezte be, ennek folytatása a mai Fischer-féle hasonló szakmáju cég. Szerencsi a likőrgyártásrt tért át s kitünő kereskedői talentumával és szorgalmával egy milliót felérő vagyont szerzett, minden nemes és humánus ügy bőkezü támogatója volt, likőrgyárát 1876-ban bekövetkezett haláláig folytatta. Fia *Ede* fűszer- és gyarmatáru detail- és nagykereskedést üzött előbb a Fő-utcán, a mai Neumann ruhakereskedés helyén, majd a Pesti-u. 3. sz. a. Nagy koncepcióju üzletember volt, nagy sikerrel dolgozó cukorkagyárat létesitett, ő honositotta meg Kassán a pótkávé-gyártást, vállalatát a Franck-gyár vette meg, seprügyárát pedig Braun Lipót és társa (ma *Schönberg Ede* és Braun özvegye a tulajdonosok). Baja volt azonban, hogy mindenféle vállalatba bele fogott, erejét szétforgácsolta, kifejlesztés hiányában nagy veszteségek érték, 1892-ben Budapestre költözött, hol 1900-ban meghalt.

A likőrgyártás terén szintén a legrégibbek közé a *Kohn Testvérek* cég tartozik, mely mint: *Első Kassai Gőzüzemü Likőrkülnölegességek, Rum- és Cognacgyár,* Kohn Testvérek cég van törvényszékileg bejegyezve. Alapítási éve 1850 és Teschenből (Szilézia) telepedett Kassára a Deák Ferenc-utcai Bárkaiféle házba. A cég már Teschenből is nagy forgalmat bonyolitott le Magyarországra és abból a helyes szempontból indult ki, hogy a magyarországi fogyasztók ellátására itt fióktelepet létesít. (1872.) Az itteni fiók vezetője és tulajdonosa *Aufricht Fülöp* volt, aki ezenkivül a jelenleg is fennálló Aufricht Testvérek fűszerkereskedő céget is létesitette. Ezen időpontig nálunk a likőrgyártás terén alig volt számottevő cég és a magyarországi szükségletet jobbfajta árúban többnyire Ausztria fedezte. A Kohn Testvérek cége hozzálátott a belföldi üzlet fejlesztéséhez és elsőrendü gyártmányaival sikerült neki az ország minden részében tért hódítania, miáltal nagyban hozzájárult az osztrák verseny

kiszorításához. A cégnek közel két évtized óta munkatársai és jelenlegi tulajdonosai *Kulka Manó* és *Schönherz Hugó.*

A nyolcvanas évek elején (1871) keletekzett *Ádler és Gold* hasonszakmáju gyára. Mindketten a Kohn Testvérek cégnél voltak alkalmazva és céltudatos szorgalommal párosult munkával felküzdötték magukat ezen szakma első vállalatai közé. Különösen szépen adjusztált palackárújuk révén sikerült nagy vevőkört szerezniök. A cég jelenlegi tulajdonosa Ádler Adolf. E két vállalat sokban hozzájárult a kassai piac jó hírnevének emeléséhez s a kassai piac életképességének igazolásához. Általában a tapasztalat azt mutatja, hogy azon cégek, melyek nem a szűkös, a helyi vagy környékbeli forgalom lebonyolitására szorítkoztak, hanem gyártmányaikat távolabbi vidékekre is szállitották, egytől-egyig mind bebizonyitották, hogy Kassa hivatva van egy nagy kereskedelmi és ipari gócpont szerepét játszani. Elegendő rámutatni a Fleischer és Schirger, továbbá a Poledniák gépgyárra, a Bauernebl sörgyárra, a Franck-féle pótkávéra, a kassai sódarra és szalámira, a Felsőmagyarországi és Jakab-féle tégla-, keramit- és teracottagyárra, a Dunkel és Fodor-féle parketgyárra, a Siposs-féle kötszövőgyárra, a Balló-féle kálygyárra, a Sztudinka-féle bútor-, Pocsatkó és Friedmann szappan-, a Braun Lipót és Tsa seprőgyárra és nem utolsó sorban a likőrgyártmányok jó kelendőségére, amelyek évtizedek óta örvendetes tért hóditanak s beszélő bizonyítékai annak, hogy a vállalkozó és üzleti szellemnek, szakértelemnek Kassán is diadalmaskodnia kell.

Kassa helyzeténél fogva a délibb vidékek terményeinek közvetitőjéül szolgált a felvidék számára. Az 1830. évről összeállitott kereskedő névjegyzékben ott találjuk Laszgallner Gottliebot, Neumány Péter örököseit és Rumy özvegyét, mint *termény- és árpakereskedőket.* Forgalmuk bizonyára leginkább csak a Szepességre és a bányavidékekre terjedt ki. Még a 70-es években is *Feldmann Mór, Wilhelm József* és *Róth Bernát* működése e körre terjeszkedett. Az abauji, zempléni környék termelői, még akkor nem lévén meg a mai vonatösszeköttetések, szekereken hozták be a hetivásárra terményeiket s Kassa hetivásárait a maiaknál hatszorosan is népesebbé tették s a kassai kereskedőknek is nagy forgalmat biztositottak. E hetivásárok megcsappanásához a vasutakon kivül nagyban hozzájárult a gabonakereskedelem decentralizációja is. U. i. ma már a gabonakereskedők minden vidéken gyüjtőmagtárakat tartanak fenn, melyek feleslegessé teszik a központokba való fuvarozást. 1872-ben megalakult a Felsőmagyarországi Terményhitel, Bizományi és Váltóintézet, melynek igazgatója *Dick Boldizsár,* főkönyvelője és diszponense *Fuchs Gyula* volt, igazgatósági tagjai: *Megay Adolf, Stark János, Fiedler Károly.* A kivitelt e bank inditja meg, különösen árpában s különösen Ausztriába és Németországba, hova vám nélkül lehetett kivinni. Szállitott évenkint 4—500 vaggon árpát s nem sokkal kevesebb zabot, továbbá búzát.

A bank 1878-ban megszünt, mert a tagok szabadabb mozgást igyekeztek biztosítani maguknak. Az ezutáni forgalomban *Scharmann Artur*, a *Fuchs és Weiser*-cég vitték a főszerepet, valamint *Dick Boldizsár*, ki a kamara alelnöke is volt s arcképe a kamara helyiségében látható. Későbben az elsőrangra jutott *Wirtschafter*-cég is Kassára központositotta (1899.) az eddig Gálszécs és Kassa közt megosztott tevékenységét. Csakhogy idők folyamán több kedvezőtlen körülmény állott be. A német beviteli vámokat fölemelték s a malmok megalkotván a borsod-miskolci malomkartelt, szükségleteiket közvetlenül maguk látták el. Igy aztán a búza- és gabonakereskedelem jelentősége alábbszállott. De a sörárpakivitel továbbra is fennmaradt úgy Porosz-Sziléziába, mint Ausztriába s különösen Morvaországba, Olmücbe, hol a kitünő minőségü magyar és hernádvölgyi árpából csinálják a hires Hana-malátát. A legmodernebbül fölszerelt kassai *Bauernebl-féle sörgyár* is áttért a malátagyártásra s a saját és hazai szükségleteken kivül néhány száz vaggonnal külföldre is kivisz. Az árpaexport tulajdonképen a kassa-oderbergi vasut üzembehelyezésétől (1874.) kezdődött s 1885—90-ben élte fénykorát s az évi forgalom sok ezer mm. tehető. Kiváló szerepet vitt benne *Scharmann Artur* és az egykori Ungár-féle árpatisztitó is nagy szerepet vitt. A virágzó terménykereskedelem emléke az akkor alakult *Gabonacsarnok*, melyből a *Kereskedő-kaszinó* s ebből a mai *Társas-kör* fejlődött. (1890.) Jelenleg a *Grósz Adolf és fia, Glück Mór, Feldmann és Glück* cégek csinálnak a terményüzletben jelentékeny forgalmat. A lisztkereskedelemben a legnagyobb az *Engel Ármin* (1890.) cég, mely eleinte a budapesti malmoknál, majd a kitünő minőségü nagysárosi és csányi műmalomnál szerezte be szükségleteit; a *Moskovits R. és fia* cég egy negyedszázada áll fenn; a *Neumann Józsefé* 1869 óta, a csányi mümalom főraktára.

A *fakereskedelem* csak ujabbi eredetü Kassán. A körülfekvő erdőségek kevés kivétellel Kassa város tulajdonai s fáját a legujabb időkig jóformán teljesen maga értékesitette. A tüzifából bizonyos mennyiséget a legujabb időkig a polgárok ingyen kaptak, ma a város árúsítja. Haszonfát, szerszámfát is dijtalanul kaptak az erdőről a régi faiparos polgárok.[1] Az utóbbi időkben a környékbeli és városi lakosság, ácsok, asztalosok még mindig közvetlenül vásárolhatták a várostól. De a modern technika, az ipari és épitkezési fejlődés, a kibontakozó városi élet e patriarkális viszonyokat mindinkább megszüntette. A polgárok saját fuvarai eltüntek, a kezdetleges vizifűrészek lassu munkája anyagi veszteséggel járt.

Bekövetkezett a modernül felszerelt faipari üzemek alapitása, melyek közül a *Genzovits—Schmotzer—Wagner* telep volt az első (1857.), mely *Balla és Fodor*, majd a mai *Fodor és társa* cégé lett. Nagy kiterjedésü volt az 1882-ben alapitott s már egy

[1]) Kerekes cikkei az Iparosok olvtára VII. 9—10. u. 51. VIII. évf. 7—8. sz. 22. l.

évtizede megszünt *Láng József* ács- épitőasztalosmunka és parketgyára, a kassai erdőket bérlő, de most szünetelő *Kircz Vilmos és fia* fürésztelep, az 1873-ban keletkezett ma már részvénytársasággá alakult *Dunkel V. K.* parketgyár. A famegmunkáló vállalatok közül a *Sztudinka Gyula és fia* (1867.) s az ujabban keletkezett *Kassai Butorkészitő Iparosok Árucsarnok Szövetkezete* a főbb helyi táplálói a bútorkereskedelemnek. Eisler Jónás és fia hajlitott bútorgyára helyét a *Kassai Bútor- és Faárúgyár rt.* foglalta el, mely 200—220 munkással bútort és hordót gyárt. A négy évtizedes *Weisz Jakab* és fia cég vasuti talpfával és hídfával kereskedik. A fakereskedelemnek Kassa sohasem volt valami kiváló gócpontja, mivel a faipar és forgalom a termelő helyeket keresi föl, de ez említett cégek úgy az ország határain belül, mint kifelé jelentékeny forgalmat képviselnek. Több évtizedes detail fakereskedők Kassán *Preisz Sámuel* (1861.), *Korach Herman* (1891.) és *Lusztig Náthán* (1891.) A 80-as és 90-es években kiváló fakereskedője volt Kassának *Herzfeld Gyula,* kinek halála után Budapesten neje nagy szakértelemmel és sikerrel folytatja az üzletet, pár év óta fiával, Viktorral együtt. A *Reizmann Herman,* Kisvárdán székelő, Felsőmagyarország egyik legnagyobb fatermelő cégének kezelő irodája van Kassán. melyet a fia, Mór, a cég beltagja vezet. E cég egyike az ország legrégibb e nemü vállalatainak. Jelenlegi tulajdonosa még 1849-ben vette át nagyatyjának üzletét és három fiával társulva folytatja ma is. Eredetileg a fakereskedés a máramarosi só tiszai leszállitásából s a tutajul összekötözött fa eladásából keletkezett. A só kikötőhelye Őrladány, Szabolcs és Hajdumegyék gócpontja volt s e vidéket hosszu időn át egyedül látta el fával.

d d) Az utóbbi évtizedek fűszer-, divat-, katonai cikkek, aranyműves és vasáru kereskedői.

Kassa elsősorban hivatalnok-, katona-, egyházi és iskolaváros, tagadhatatlanul hazánk egyik legkulturálisabb helye. Sajnos azonban, hogy nagy ipari, gyári vállalatok hiányában igen egyoldaluan fejlődött. A nagy fogyasztó munkástömegek, a gyári élettel együttjáró sürgés-forgás, a nagy jövedelmek és keresetek, a nagy fizetések hiányzanak itt, hiányzik tehát az élénk kereskedelmi forgalom is. Kassa egykor az ország legelső ipari és kereskedelmi városa volt. Az első ismert ipari és kereskedelmi céhlevélünk a kassai: a szűcsöké 1307-ből és a jelenleg is fennálló, e mű tulajdonképeni tárgyát képező kereskedő testületé 1446-ból. Aztán a XVI. és XVII. században a vallási és politikai bomlasztó harcok színhelye lett. A XVIII. században kulturális gócpont, a Kazinczy-féle irodalmi ébredés egyik főhelye. Az utóbbi évtizedekben pedig a városi politika mindenesetre nagyon tiszteletreméltó, de a maga egyoldaluságában nagy gazdasági hátrányokkal járó törekvése volt, hogy a kulturszomjas ifjuságot és a különféle hivatalokat és testületeket magához

vonzza, holott a puszta lakás- és étkezésadásból még egyetlen város sem jutott virágzásra.

A város kulturális jellege meglátszik kereskedelmén is. Az üzletek nem tömegfogyasztásra, hanem izlésre és finomságra rendezkedtek be. A magasabb igényeket is bizvást kielégitő üzletek egész sora keletkezett minden ágban s az utóbbi évtizedben a régi szük, lépcsős, emelkedett, kényelmetlen bejáratu, alacsony, sötét, boltozatos helyiségek kibővültek, az aszfalt színtjéig lereszkedtek és fényes belső berendezéssel, szép, ragyogó kirakatokkal egészen ujjászülettek.

A fejlettebb izlés kielégitésére szolgáló fűszer- és csemegeüzletek közül régebbi eredetüek *Beller Károly, Vizy Domokos, Binder Samu, Szakmáry és Zilahy.* Ujabbi alapitások *Spiegel József* (1889.), *Szamovolszky Vilmos* (1912.), *Winter Ignác* (1881.) füszer- és csemegeüzletével kapcsolatban szalonna és gazdasági magvak elárusitásával is kezdett foglalkozni és számos uradalmat megnyert, hogy mag- és aratási szalonnaszükségletét nála szerezze be. Majd a legmodernebb magtisztitó gépeket szerezte meg és szalonna szabadraktári engedélyt nyert a miniszteriumtól. Azóta sikerült e két cikkel Felsőmagyarország kereskedői körében oly sikert elérnie, hogy ma számottevő forgalmat bonyolit le e szakban. Fia Winter Arnold kereskedelmi érettségivel a külföldön és Budapesten tanulmányozta ez üzletágat s atyja vállalatában érvényesiti tapasztalatait.

Déli gyümölcs nagykereskedésben több cég is kiválik: *Luft Márk* (1885.), *Weber Bernát* (1893.), *Micelli István* (1897.) Fűszer- és gyarmatárúkban a régebbi kor hagyománya *Záhr és Szakmáry*, ujabbiak *Friedländer* és *Glück* (1897.), *Fried Márk* (1881., jelenleg Weisz Ignác és özvegy Engel Józsefné a tulajdonosok.) E cégek többnyire szerény kezdetből, kiváló kereskedelmi képességekkel, kedvező bel- és külföldi összeköttetésekkel elsőrangra emelkedtek, főzelékkel, déligyümölcsökkel, makói és egyiptomi hagymával, ujvidéki és olasz karfiollal, kávéval stb. nemcsak a kassai, hanem a távolabbi vidék kereskedőit is ellátják.

Napjaink egyik legnagyobb szabásu alkotása a *Kassai Kereskedelmi Részvénytársaság*. 1912., január elsején három kassai nagykereskedő cég: Edelmann és Friedmann, Kohn és Weisz, továbbá Strauszmann Benő részvénytársasággá egyesültek, 1500 drb 200 K-ás részvény kibocsátásával, oly célzattal, hogy az itteni piacot, valamint egész Felsőmagyarországot fűszer, rövid- és őrleményárúkkal ellássák. Az üzlethelyiség (Erzsébetkörút 16. sz.) három emeletes. A földszinten van a fűszerosztály s a hozzátartozó raktárak és expediáló helyiség; a rövidárú osztály az első emeleten foglal helyet, oldalt tőle a játékárú osztály, valamint az iroda, a könyvelői és az igazgatói szobák. A második emeleten két hatalmas raktárhelyisége van a rövid- és fűszerosztálynak, mely liften szállitja az árúkat. A harmadik emeleten van a kefeárúosztály, mely az egész emeletet betölti. Az őrleményosztály az épület másik részén van. Az összsze-

mélyzet száma 40. Elnökigazgató: *Széman József*. Minden osztálynak van külön-külön utazója, kik főleg a szomszédos s különösen a felvidéki megyéket s a helybeli ügynökök az itteni vevőkört látogatják. A vevők száma a háromezret máris meghaladja, köztük számos szövetkezetet is sikerült meghóditani.

Az úri divatban mindenesetre vezet a *Strausz D. utóda* cég, melyet 1867-ben Strausz Dávid alapitott főképen az akkori magyar viselethez szükséges paszománt- és gombkötő-cikkek árusitására. Az üzlet folyton fejlődött különösen Szegő Alajos (1890 óta tulajdonos) és fia Szegő Béla (1898 óta céhtag, 1900 óta tulajdonos) kezeiben. 20 éven a kassai csendőrségi kerület egyedüli szállitója volt s elsőnek terjeszkedett ki nagyobb méretekben a katonatiszti egyenruházatra, s e tekintetben ma is Felsőmagyarország első vállalata. Férfidivat tekintetében kiválnak *Weiner Izsó*, ki 1896-ban vette meg Klein Jakab 1868. alapitott üzletét. Az egykor nevezetes Kempner Fülöp (1857.) üzletét az 1896. keletkezett *Spitz Dezső* és *Frisch Samu* akkor még társas, 1899. óta különvált cég. Siposs A. Gyula (1876.) üzletét 1887-ben Morvay, 1894-ben *Spannraft György* vette meg, ki a kassai és késmárki kötőszövőiskolát elvégezve, teljes szakavatottsággal berendezett egy kisebb terjedelmü szövőgyárat s fehérnemü- és harisnyakészitményeiből a monarchia különböző részeibe és Bosznia-Hercegovinába is szállit. Gyártmányaival a budapesti, makói, zsolnai és szegedi kiállitásokon kitüntetésben részesült, világos bizonyitékául annak, hogy gyára a kellő támogatás és felkarolás mellett fejlődésképes és az elmaradt iparágunknak számottevő tényezője lehetne. — Több mint egy félszázadon át (1852) szolgálta a *Braunfeld* posztókereskedő cég, apa, Lázár és fia Samu a közönséget kitünő izléssel és nagy megbizhatósággal; jelenlegi feloszlatásával pótlásra váró hiányt hagyott maga után.

Uri és női divatárúkban s kelengyékben még számos kiváló üzlete van Kassának. Az egykori Koch (Kemény) Lajos (1854.) üzletet 1872-ben unokaöccse *Várkoly János* vette meg, ki már két éve üzlettársa volt s tiz éven át Koch és Várkoly néven, majd saját néven folytatta a 90-es évek elején történt feloszlatásáig mint Felsőmagyarországnak divatárukban első kereskedését. 1882-ben a Vitéz-házba költözött s az egykori apai helyiségben bel- és külföldi tanulmányai és tapasztalatai alapján *Kemény Lajos* fia, *Géza* uj üzletet rendezett be, mely Kassa legizlésesebb s legszolidabb cégei közé tartozik. *Munk* és *Karpelesz* (1868.) régi üzletét *Meisels Leó* vette meg. (1892.) Nevezetesek még: *Aufricht Henrik* (1874.) *Hensch Ernő* (1884.), *Markovics Ede* (1897.), *Szüsz József* (1902.), *Tardos Lipót* (1907.), *Árvai Miksa* 1892—1910.), 1911-től szőnyegárukereskedő. Népies irányban a régi eredetü *Déry Jánosé* mellett *Putankó Mihály* (1883.) válik ki. A legifjabb alkotások közül való a *Gombos Jenő* női divat-kelme, selyem- és menyasszonyi kelengye üzlete, melyet 1907-ben kiváló izléssel, a legmodernebb árukkal, még csak Berlinben és Bécsben

otthonos réz és üveg kirakati állvánnyal kezdett meg. Tapasztalatait Budapesten, Berlinben és Bécsben szerezte, hol egy 1200 alkalmazottal működő nagy női divat-selyem- és szövetáruházban 8 éven át vezető állást töltött be. Szolid elveivel és kitünő izlésével a régi fejlett és kipróbált cégek mellett s a Kassa specialitását képező gyakori végeladási versenygések között is sikerült az eddig Budapesten és külföldön vásárló vidéki közönséget is Kassára vonzania.

E cégek majdnem mindenike elvállal fehérnemü megrendelést is. Sajnos azonban, hogy míg az elméleti tudományoknak oly bőkezüleg épültek városunkban a csarnokai: addig a gyakorlati nőnevelés példátlanul mostoha elbánásban részesült. S igy kereskedőink képtelenek a jóhirü selmeci inggyárhoz s a Budapest közelsége által kifejlesztett kitünő budai háziiparhoz, sok tekintetben pedig a gyakorlati oktatásban minket messze felülmuló külföldhöz fordulni. Holott pedig pl. a közeli Szepsi város himző iparát egy kis jóakaratu szervezéssel igen szépen ki lehetne fejleszteni. S Kassán a kor szinvonalán álló, nagyobbarányu, gépekkel űzött modern fehérnemű iparnak bőséges tere kinálkoznék s a nők százai juthatnának keresetforráshoz s kereskedőink a közelségnél fogva a megrendeléseket olcsóbban és gyorsabban teljesithetnék. Mindenesetre feltünő jelenség és hiány, hogy ily kiváló gazdasági és kulturközpontban mint Kassa, női divat és felsőruhagyártó telepek nincsenek. Legfőbb ideje volna már, hogy fiu- és leánynevelésünk eddigi elméleti, improduktiv irányzatával szakítva: a nyugat előrehaladott nemzeteihez hasonlóan a modern iparoktatásra térjen át. Mindaddig pedig, míg csak az egyetemek szaporításán jártatjuk elménket, tájékozatlanság vagy farizeuskodás sóhajtani és korholni ifjuságunkat, hogy irtózik a gyakorlati pályáktól.

Kassa az ország első katonai állomásai közé tartozik. Nem csekély jelentőségü volt e nagy fogyasztó tényezőt a helyi kereskedelem számára megnyerni. S ez a maga szakmájában sikerült is *Mandel Jenőnek*, ki apósának, *Reich Lipótnak* még 1859-ben a laktanyák közelében lévő, eleinte csak szükkörü üzletét 1889-ben átvevén, kiváló kereskedői ügyességével, 25 évi fáradságot nem ismerő munkával nagyméretü vállalattá fejlesztette ki, ugy, hogy katonai cikkekben ma egész Felsőmagyarországon az ő üzlete a legnagyobb és legelső. A nálunk fekvő hadtestek a legénység számára szükséges igen nagymennyiségü ú. n. katonai cikkeket, aprólékos kéziszereket és felszereléseket, irodai szereket az általuk jobban ismert és kipróbált osztrák (cseh) forrásokból szerezték meg, amely körülmény több izben országgyűlési felszólalások tárgya is volt. Mandel Jenőnek tapintatos fellépésével, megbizhatóságával sikerült megmutatni, hogy hazai kereskedőtől is lehet vásárolni és pedig gyakran még jobbat és olcsóbban. És ami fő, a lehetőség szerint és túlnyomólag e cikkeket a hazai kisebb vállalatokkal, kisiparosokkal, sőt előleg és anyag kiosztásával egyenesen munkásokkal késziteti el. A katonai körökben sikerült a bizalmat maga és

üzlete számára annyira menyernie és az igényeket annyira kielégitenie, hogy évek óta a tiszti szükségletekre is kiterjeszkedett s a messzebbi vidékek garnizonjainak is szállitója kezd lenni, sőt mindtöbb a megrendelése Boszniából és Hercegovinából is.

A közönség *aranynemü* szükségletét régebben a céhes aranymüvesek látták el, akiknek legutolsó képviselője Kassán Hanser Károly. Ez ötvösök maguk készitették árucikkeiket és maguk is árusitották. Nevezetesbb közülök[1] *Fröhlich Károly* (működött 1835—1855.), Maurer Adolf könyvkereskedő nejének atyja, *Szakmáry Vilmos* (1823—47), Károly atyja, továbbá *Hagedorn János György* (1816—47) és fia *Ferenc* (1829—36). Továbbá a Csehországból beköltözött *Horák* Mátyás fia, szintén *Mátyás* (1820—55.) s ennek fia, Ede (1853—78), kinek már nyilt üzlete volt, melyet tanitványa és veje, Hanser Károly vett át 1874-ben. Ez üzlet tehát első forrására, 1820-ra vezethető vissza s uj erőt nyert Hanser Károly fiában, *Gézában*, ki a régi kipróbált jóhirnévhez kereskedelmi iskolai érettségivel s a hirneves hannaui (a/M.) kir. ékszerszakiskola elvégzésével uj, modern szellemet hozott be.

Az arany- és ékszerüzletnek mint kereskedésnek első képviselője *Adler József* volt (50-es 60-as évek), nagy sikerrel járta a vásárokat is, különösen a debrecenit, hol a kéthetes sokadalomkor rendesen sok ezer frt árát eladott s igen meggazdagodott. A 70-es évekből való *Róth Mór* ma is fennálló e szakbeli üzlete.

A *vaskereskedelem* terén Kassának második nagyszabásu üzletét a Fő-utca és az Erzsébettér sarkán *Hegedüs István* alapitotta 1863-ban, azonban vállalata pár év mulva zátonyra jutott s csak a szepességi származásu, a Fleischer és Megay-cég üzletvezetőjének, *Bielek Aladárnak* kezén lendült föl (1865.), midőn az akkori vasuti épitkezések is kedvező alkalmat nyujtottak az érvényesülésre. 1873-ban Bielek visszavonulva az Első Magyar Általános Biztositó társaság főügynökségét tartotta meg 1894-ben bekövetkezett haláláig, midőn az evangélikus iskola és egyház részére 28,000 K alapitványt tett.[1] Utána *Adriányi Béla* és *Markó Gyula* tulajdona lett a gondos vezetés mellett egyre fejlődő üzlet, amely Markó halálával és Adriányi nyugalomba vonulásával is megtartotta az Adriányi és Markó céget s jelenleg *Rozmann Andor* és Markó fia, *Markó Zoltán* a tulajdonosa, kik működésük körébe a cement-, műtrágya- és kőszénkereskedést is fölvették.

e e) A grémium tagjai 1912/3-ban.

Adriányi Béla	Beller Károly
Aufricht Henrik	Binder Ernő
Bárkány J. és fia	Binder Samu

[1] Mihalik József: Kassa város ötvösségének története 312. l.

[2] A kassai ev. egyház 1894. és 1910-iki Évkönyve.

Bartha Artur	Magy. Lesz. és Váltóbank
Braunfeld I. és Fia	Michnik Károly
Breuer Vilm. (Pausz Béla)	Mildner Ferenc
Bródy Fülöp	Neumann M.
Eschwig és Hajts	Népbank Kassa
Fried Márk	Novelly József
Fleischer é Schirger	Osztrák Magyar Bank fiókja
Frank Henrik Fiai	Pausz Tivadar
Frisch Samu	Putankó Mihály
Gaebl József	Quirsfeld János
Hellwig Zsigmond	Rosmann Andor
Hensch Ernő	Szakmáry és Zilahi
Hermély és Jakobi	Senovitz Károly
Hitelbank Kassa	Strausz D. utóda
Jung Ignác	Spannraft György
Knöpfler Alfréd	Spitz Dezső
Déri János	Szémann József
Kemény Géza	Kassai Takarékpénztár
Kirschbaum Simon	Varga Bertalan
Laszgallner Albert	Vizy Domokos
Lichtenegger R. utóda	Vagner Ernő
Mayer József	

Záhr és Szakmáry.

b) *A pénztár, pénztárnokok.*

A kassai kereskedelmi és iparkamara 1910. évi jelentése szerint Kassán a kereskedelem legkülönfélébb ágaival foglalkoztak, a nagyokat és a legkisebbeket is beleszámítva, 1165-ben. És ezek közül a grémiumnak a fenti névsor tanusága szerint mindössze 50 tagja van. A mi korunk a társadalmi szervezkedés kora, amerre nézünk, mindenütt az erők csoportosulását, felvonulását látjuk, hogy a különféle érdekek nagy csatáját mindenik társadalmi osztály minél sikeresebben vívja meg s a maga jogosult érdekeit minél hathatósabban érvényesítse, hogy az erők ezen egyensúlyából a közjólétet biztositó gazdasági harmónia alakuljon ki. Tömörültek az agrárok a megyei és országos egyesületeikben, a politikai pártok és felekezetek, tömörülnek a szellemi munkások, ügyvédek, tanárok, orvosok a legnagyobb energiával az ipari munkások, habár az uralkodó társadalom valóságos karhatalommal igyekszik is visszatartani őket. És a nagy felvonulásban a kassai kereskedők légiója ily kicsiny csapattal jelenik meg! Pedig, tekintve a mai hatalmi tényezők kereskedelemellenes hangulatát, „a közvetitő kereskedelemnek" annyiszor felhangzó, egy cseppet sem hizelgő aposztrofálását: valóban szükséges volna teljes erőkifejtésre, hogy a kereskedők úgy saját körükben, mint kifelé is a maguk számára oly konszolidált állapotokat teremtsenek, mint amilyet a Nyugat kereskedői élveznek.

Az alábbi fejezetek vázolják, hogy a kassai kereskedők e kicsiny szervezett csapatára az életbevágó kérdéseknek egész

özöne zúdult s a nagy többség közönyétől el nem csüggedve, igyekezett e részvétlenek érdekeit is erejéhez képest érvényesiteni. A küzdelem az övék, az elért eredményeknek azonban minden fáradság és áldozat nélkül részesei azok is, akik csak magánérdekeiket szolgálták s a közösséget át nem érezve, azért semmit sem tettek. Látjuk az alábbiakban, hogy ily csonka erővel is elég eredményt ért el a testület és hogy tényező volt Kassa kereskedelmi életében. De mennyivel több sikert arathatott volna, ha háta mögött az intelligens kassai kereskedőség egész tömege állott volna, amint hazánk nem egy városában a kereskedők saját fényes palotája, viruló, gazdasági, kulturális és jóléti intézményei külsőleg is kifejezői ez osztály döntő súlyának s egyre fokozódó jelentőségének.

Minden szervezet életképességének legfőbb jele és biztositéka anyagi ereje. Anyagi erő nélkül, puszta lelkesedéssel és ügybuzgalommal számottevő sikert elérni, számottevő dolgot létesiteni nem lehet. Épen ezért méltó, hogy egy pillantást vessünk a társulat pénztárügyeire is. Az 1883. év zárszámadásának főbb tételei: Pénztárkészlet a mult évről 1900 f. 31 kr., amiben bennfoglaltatik: egy ezüst államkötvény 1050 frt és két takarékpénztári betétkönyv 850.31 frtról. A *bevétel* főbb tételei: tagsági dijakból 332.50 frt. 53 tanonc után 5 frtjával 265 frt. A kereskedelmi kamara segélye 300 frt. 22 uj tag beiratási dija 3 frtjával 66 frt. Kamatok mintegy 100 frt. Összes bevétel 4105.86 frt. A *kiadás:* egy kiküldött utiköltségének megtéritése 37 frt., a győri Lloydnak az árvizkárosultak részére 75 frt. Az iskolai tanitás dija 610 frt. A titkár tiszteletdija 100 frt stb. Az *egyenleg* mint maradvány értékpapirokban és készpénzben 2275.20 frt. És e maradvány-tétel *Beller Károly* gondos kezei közt 20 év alatt 1903-ban 15,601.59 koronára szaporodott. *Binder Samu* hasonló gondossággal igyekezett gyarapitani s ujabb tíz év alatt (1912. márc. 30.) az egyenleg mint vagyon az eddigi kétszeresét felülmulta: 44489.32 kor.

Ha e 30 év példás pontossággal vezetett számadásait átvizsgáljuk, azt látjuk, hogy takarékoskodtak, de most sem voltak szűkmarkuak s most is gyakorolták a régi segélyezéseket, az egyes vidékek nagy katasztrófái alkalmával, vagy a segítséget kérő kereskedelmi alkalmazottakkal vagy kartársakkal szemben, avagy bizonyos célu országos gyüjtések alkalmával. Pl. Baross szobrára 50 frtot, a lőcsei tűzkárosultaknak 15 frtot, az árvamegyei inségeseknek 209 frtot adtak stb. Előfordulnak ügyvédi, nyomdai, könyvvásárlási, kereskedő-kongresszusi (1888-ban 250 frt.) költségek. Az iskolai tanitás tiszteletdija 1889-ben 1050, a következő évben 1240, 1903-ban 1490, a következő évben 1700 frtra, vagyis 3400 koronára emelkedett, amely összeg máig is megmaradt. Ehhez járult még egyéb iskolafenntartási költség (fűtés, iskolaszerek, értesítő stb.) Segélyezte és segélyezi a társulat 1892 óta a női kereskedelmi tanfolyamot 200 koronával, a létesült különféle továbbképző tanfolyamokat, a

kereskedő ifjak egyletét, tagja az O. M. K. E.-nek 30 K évi dijjal stb.

Az állandó évi bevételek: a kamatok, tagsági dijak, (1911-ben 50 tag után 500 K), a tandij eleinte 10 K volt, később 21 K. (1911-ben 2016 K). A kamara segélye eleinte 400 K, 1889-től 600, 1909-től 500, a város 1889-től kezdődőleg állandóan 600 K-t s u. e. időtől a tanonciskola számára 60 K failletményt ad.

A grémium vagyonának gyarapitása igen fontos érdek, mert csak kellő anyagi erővel lehet nagy célokat munkálni. Ezek között nem csekély fontosságu az üzleti alkalmazottakról való gondoskodás, miáltal hovatovább égetőbbé váló bajokon lehet segíteni. Mindenesetre fontos lenne Kassán egy *kereskedő otthon létesitése*, mely befogadná és ellátná a tanoncokat s igy a tehetségesebb, képzettebb, de szűkösebb anyagi viszonyok között lévő ifjuságot is e pályára vonzaná s megszüntetné a mindfenyegetőbben jelentkező tanonchiányt. Befogadná az alkalmazottakat, kik most szétszórva küzködnek a drága megélés nehézségeivel, holott az együttes ellátás vagy legalább táplálkozás épen úgy megkönnyíthetné és szebbé tehetné életöket, miként a jól szervezett gyári s más vállalati alkalmazottakét a róluk való modern irányzatu gondoskodás. Lehetne ez otthon a legkülönfélébb kereskedelmi társulatok, mozgalmak, tanfolyamok, előadások, irattárak stb. szinhelye.

Hiszen a grémium, már régen belátta, hogy a szorosabb társadalmi érintkezés és a korszerű művelődés a kereskedők súlya növelésének igen hatékony eszközei. Ezért *Kereskedelmi Társaskört* alakító bizottságot küld ki Strausz Dávid ideiglenes elnöklete alatt Szerencsi Ede, Vukovits Mihály, Beller Károly, Spielmann Károly, Siposs A. Gyula, Maurer Rezső személyében; a Kereskedő Ifjak Egyletének képviseletében Szémann Gábor, Schirger József és Pásztor Károly küldettek ki. Strausz inditványára ideiglenes elnökül Szakmáry Károlyt, ideiglenes titkárul Maurer Rezsőt választottak meg. Ez utóbbi alapszabályokat terjeszt elő és a helyeszközlés rendjét a kor viszonyaihoz alkalmazzák. 1881. jan. 31.)

A következő évi jelentés örvendetesen konstatálja, hogy a kereskedő-kaszinó eszméje megvalósult; 170 tagja van, elnöke Szakmáry Károly, titkára Siposs A. Gyula.

c) *A kereskedők érdekeinek védelme.*

Élénk figyelemmel kisérte a grémium a kereskedők minden ujabb megterheltetését s mivel a kereskedelem épen „nem virágzik, hanem hanyatlik", minden ilyesmitől megóvni igyekezett. Minthogy a város által szedendő *kövezetvám* a kassai tengődő nagykereskedelem kárára lenne: csatlakoznak a kamarának az összes vállalatokhoz is intézett ez ellen irányuló mozgalmához (1877. nov. 12.)

Később (1904.) a városi *közcsatornák és vizvezeték* létesitése alkalmával a kereskedő helyiségekre kivetni szándékolt

5% vizdijat soknak itélték, hisz a boltok és raktárak alig használnak vizet. A kamara utján a kereskedelmi, a város utján a belügyminiszterhez fordultak, hogy csak 2%-ot fizessenek. De kérelmök nem volt teljesithető.

A 80-as évek elején állandóan panaszkodnak folyton növekedő *adómegterheltetésök,* különösen az uj fogyasztási cukoradók ellen, melyek a magyar kereskedelem „zsenge hajtásait" elsatnyitják és „virágait elhervasztják". Elhatározzák, hogy a kassai és abauji képviselők útján lépéseket tesznek ellene s ily szellemű köriratot küldenek más városok kereskedőihez is, mert különben hogy megélhessenek, nem marad más hátra, mint az ellenőrzést kijátszani, vagy a legjobb vevőközönséget átengedni a külföldnek. (1880. dec. 29.)

Az uj adók elleni mozgalom mind szélesebb hullámokat ver. A pozsonyi kereskedők szövetsége a kávéfogyasztási adók megszüntetése érdekében emlékiratot készitett és tárgyalás végett megküldi a kassai grémiumnak is. A Budapestre összehivott, a kereskedőtestületek képviselői által tartandó országos gyűlésre *Szakmáry Károlyt* és *Maurer Rezsőt* küldik ki. Ezek jelentik, hogy az illetékes minisztériumoknak személyesen átnyujtották a kongresszus határozatait, de sikertelenül. Tisza Kálmán azt felelte, hogy csak akkor teljesiti kivánságaikat, ha az állam érdekei rövidséget nem szenvednek. (1882. júl. 16. jk.) S az uj adótörvény győzött.

A kereskedők megadóztatása rávezeti őket arra a gondolatra, hogy az agrárjellegü osztálytörvényhozás az adózást egyoldalulag a polgárságra háritja. Az 1883. évi jelentés is erősen panaszkodik az adóteher ellen, de már nyiltan hangoztatja, hogy mivel a földbirtokos és egyéb osztályok magukat megterhelni nem hajlandók: előrelátható, hogy a jövőben is az iparosokat és kereskedőket fogják sujtani. Legfőbb szükség tehát, hogy a kereskedők önmaguk közül válasszanak képviselőket, akik az országgyűlésen természetszerüleg az ő érdekeiket képviseljék.

1898-ban is a kereskedelem különféle kérdéseivel, a fogyasztási szövetkezetekkel, a hazai ipar és kereskedelmi kamarák Kassán tartott IV. országos értekezletének és a szegedi II. országos kereskedőkongresszus programmjával foglalkozva, azt irják, hogy a kötetekre menő szép beszédek a kormányt hidegen hagyják, hiába fordulnak hozzá a kereskedők.

Egyéb kormányrendeletek is bajt okoznak. ***A kőolaj finomságára*** kiadott rendeletet túlságos szigorunak találták. A főkapitányság gyúlékonyság tekintetében sehol sem találta még a legfinomabbakat sem megfelelőnek. az árusitó kereskedőket 40—50 frtig sorra büntette. A büntetést megfelebbezték, a kereskedelmi miniszteriumba feliratot küldtek s a kamarát is fölkérték, hogy tegye meg a szükséges lépéseket. Szakmáry Károly és Mágócsy választmányi tagokat és Deil Jenő kamarai titkárt küldték fel a miniszteriumba, hogy a petróleumrendelet árnyoldalait s a kereskedelemre való káros hatását elő-

adják, módositását s a büntetések felfüggesztését kérjék. (1882.) De itt sem értek el eredményt.

Ha már az általános kérdésekben nem tudtak eredményt elérni, legalább helyileg igyekeztek maguk számára különféle előnyöket nyerni és hasznos intézményeket létesiteni. Siposs A. Gyula inditványára a kereskedők részére *légszesz* árkedvezményt kértek. (1882.) Mint különféle városi bizottsági tagok befolytak a tramway, a telefon és városi gőzfürdő létesitésébe. (1889.) A pénzügyigazgatósághoz a *vámhivatalnál* behozandó délutáni órákért is fordultak. (1882.) Kérik, hogy a petróleum a vasuton 4 heti *rakbérmentességet* kapjon. (1883.) A vasuti igazgatóság kérelmükre az állomáshoz *szállitót* szerződtetett Macher Béla kassai szállitó személyében. (1883. jel.) Kérnek a keményitő-szállitásra kedvezményt. (1883.) A felállitandó vasutigazgatóságokból egyet. (1885.)

Általában sokat foglalkoznak az ujkori forgalom legfőbb eszközének, a vasutnak előnyös kifejlesztésével is. A kamara utján kérik a vasuti áruraktár kibővitését. (1897.) Belátták, hogy Kassa forgalmának a Tátra közelségéből hasznot kellene húznia, ezért kérték, hogy a zónarendszer tegye lehetővé, hogy a *Tátrába utazók* Kassán útjukat megszakithassák. (1900.)

Bárkány Henrik a közgyűlésen kedvezményes *vasuti* jegyet kér a kereskedők részére. A választmánynak adják ki ez inditványt. (1904.) A vasuti menetrend Kassának nem kedvez, a vidéket nem tereli ide s Budapesttel az összeköttetés nem jó. A kamara felhivására az e tárgyban kiküldött Jacoby Lajos társulati taggal tanácskozva nézeteiket kifejtették. (1905.) A következő évben a miniszter biztatására a vasuti állomás kibővitését, uj megállóhelyet, úgy Miskolc mint a Szepesség felé második vágányt remélnek. (1906.) Felszólalt a grémium a kassai vásártéri megállóhely létesitése érdekében s a vasuti szállitásoknál gyakran tapasztalható áruhiányok miatt. (1909.)

Nagyon fontos az üzleti életben a *posta*, épen ezért gyakran fordultak a keresk. miniszteriumhoz és a postaigazgatósághoz, hogy ez intézményt minél inkább forgalmuk érdekeibe állitsák. Kérik, hogy a Fő-utca 10. száma alól a kassai postahivatalt ne tegyék a Sörház-utcára. (1885.) Midőn pedig e kivánságuk nem teljesedett, postafiókokat kérelmeznek. (1887.) Kérik továbbá, hogy a postautalványok kifizetésének záróóráját d. u. 5½ órára tegyék (1891), a postai küldeményeket kellő időben kézbesitsék (1892); a postán éjjeli szolgálat is legyen (1894, de mivel ez országszerte egyöntetüen van szervezve, külön Kassára nem engedélyezhető); hogy a postaszállitmányokat és pénzesleveleket előbb az üzletekkel megrakott Fő-utcán kézbesitsék s csak aztán a mellékutcákon (1897).

Természetszerüleg fölfogták a *telefon* nagy jelentőségét s használhatóságának előmozditásával is lépten-nyomon foglalkoznak. A kamara felszólitására felhívták a tagokat, hogy a telefon-előfizetőket 47-ről legalább 100-ra igyekezzenek szaporitani, akkor a havi túlnagy 6 frt dij lejebb fog szállani. (1891.)

Pártolják a kamara miskolc—kassai és kassa—budapesti telefon-akcióját s a postaigazgatósághoz fordulnak, hogy a telefon központ rendetlenségeit szüntesse meg. (1897.) A ker. miniszter megigéri, hogy a telefon használatát a legmesszebb menő határig megkönnyiti. (1902.)

Az üzleti forgalom *egyéb eszközeivel* is foglalkoztak. Kérték, hogy a posta- és okmánybélyegeket jobb ragasztóanyaggal lássák el; továbbá, hogy magyar váltóürlapokat nagyobb menynyiségben hozzanak forgalomba, nemcsak mert ez az állam hivatalos nyelve, hanem mert a biróság előtt a forditás költséges és nehézkes. (1891.) Kérték, hogy a 10 frtnál kisebb számlák bélyegmentesek legyenek. (1894.) Érdekes, hogy a segédek számára *egyévi önkéntességet* kértek. (1883.)

A városi szépitő bizottság a különféle utcákon és tereken szétszórt *piacokat* tömöriteni akarta. Csakhogy tervezetét a grémium a helyi kereskedelem érdekeire nézve nem találja megfelelőnek. Kérik tehát a várost, hogy ilyen, az üzleti életbe vágó rendezkedésnél őt is mint az adófizető kereskedők képviseletét kérdezzék meg. Spielmann Károly pedig inditványozza, hogy ők maguk részletes piacrendezési tervet dolgozzanak ki és terjeszszenek a városhoz. Őt bizzák meg a terv elkészitésével. (1882. júl. 10.)

1899-ben is fölmerül a piacrendezés kérdése, mikor is az Erzsébettéren akarták az árusitást központositani. A kereskedők azonban attól tartottak, hogy ezzel az eddig forgalmas éjszaki és központi helyek teljesen kihalnak, abba beleegyeztek, hogy a tej- és vajpiacot a Kovács-utcáról elvigyék, de a Fő- és Mészáros-utcai elárusitás maradjon meg. Kivánságuk teljesedett is.

d) *A helyi forgalom védelme.*

Sokat foglalkoznak az ipartörvény módositásával, különféle ker. testületek ez irányu átiratait tárgyalják. (1882.) Javaslattételre Spielmann Károlyt, Szakmáry Károlyt, Mágócsy Józsefet és Adriányi Bélát küldték ki. (1883. évi jel.) Az ipartörvény ugyanis oly kapukat nyitott meg a különféle versenytársaknak, hogy ezáltal a helyi elárusitásukat veszélyeztetve látták.

A *házalás* és *vándoripar* ügyében nyilatkoztak és jártak Baross miniszternél. (1889.) Felszólaltak az utazók üzelmei ellen. (1894.) Felkérik a kamarát, hogy a házalók túlkapásai és az osztrák, főképen a lengyel zsidó vásárlátogatók ellen tegyen lépéseket s ez fel is kérte a határszéli hatóságokat, hogy vizsgálják meg, vajjon megvan-e a kellő elárusitó jogositványuk. (1897.) Súlyos kifejezésekkel fakadnak ki bevándorlásuk s különösen felvidéki terjeszkedésök ellen. Mármarosban ankettezések folynak korlátozásuk érdekében. Kérik a kamarát, hogy foglalkozzék e tárggyal. (1897.)

Helytelenitik a törvény azon intézkedését, hogy az *ügynökök* meghivás alapján bármikor megjelenhetnek, mert ez a kö-

zönség becsapására és a kereskedők megröviditésére bőséges alkalmat ad. Épen ezért az érdekelt kereskedők „hazafias" kötelességöknek ismerjék a visszaélések felöl a közönséget tájékoztatni s a grémium titkárságát értesiteni. (1901.) Éder Ödön képviselő figyelmébe is ajánlották, hogy a bécsi és külföldi cégek ilyetén való meghívása nagyon tág köpenyeg. A kamarát és a különféle hatóságokat fölkérik, hogy a legszigorubban járjanak el „e furfangra termett ragadozó faj ellen" s ne adjanak iparigazolványt olyanoknak, kik csak 1—2 hétig szállodákban akarnak raktárt tartani. Éder Ödön képviselőt is fölkérték ez ügyben.

A várost elözönlő *házalók* ellen jelentést tesznek a kapitányi hivatalnál, mint elsőfoku iparhatóságnál; de közegei belefáradtak üldözésükbe. Az OMKE. utján a miniszterhez is fordultak s ez egyesülés azt felelte, hogy az ipartörvény reviziójánál segitenek a bajon; addig is minden egyes esetet mint kihágást jelentsenek be a rendőrségnél. (1904.) A *zsibárusokra* a miniszter elrendelte, hogy uj ruhákat csak iparigazolvánnyal árusithatnak. (1902.)

A *fogyasztási szövetkezetekkel* 1883-ban foglalkoznak először s konstatálják, hogy ezek gombamódon szaporodnak. Ez idő óta állandóan foglalkoznak visszaéléseikkel s a lehető legkárosabb intézménynek tartják ezeket. A miniszter a kamarához 26 kérdést intéz, hogy érdekösszeegyeztető intézkedéseket tehessen. Ez ügyet a grémium tagjai közül különösen Vizy Domokos kiséri állandóan nagy figyelemmel, miért is neki köszönetet szavaznak. (1902.)

A Fogyasztási szövetkezetek dolgában különböző helyekről kapnak átiratokat. S mivel azt tapasztalják, hogy a kormány politikája útját nem fogja vágni a szövetkezeteknek, legalább egészséges szövetkezeti törvényt óhajtanak. Sőt a Fűszerkereskedők Társulata külföldi példára a szövetkezetek ellensulyozására közös árúraktárt akar alapítani szövetkezés útján. (1906.)

Az ügynökök Budapestről rajként lepik el s nem ritkán 100%-os kamattal adják el részletekben a *sorsjegyeket*. A mesterséges *borok* elárúsításának korlátozása tekintetében azt kérik, hogy hasonló törvény lépjen életbe Ausztriában is, mert különben az osztrák kereskedők szabadon fogják ellátni a mi megszoritott forgalmunkat saját kétes eredetü termelvényeikkel, a mi hírneves jelzésünket használva (tokaji stb.) Mindkét dologban a kamarától remélik a segitséget. (1891.)

1903 óta megindítják a küzdelmet a *kapuk alatti* kereskedés ellen is. A város tanácsához fordulnak, hogy szüntesse meg e rendszeres üzérkedést, mely mint tisztességtelen verseny anyagi és erkölcsi károkat okoz a szolid kereskedőknek s ezenkivül tűzveszélyes is. A város meg is szüntette.

A kassai *javitóintézet* igazgatóságát fölkérik, hogy szükségleteit lehetőleg kassai cégeknél szerezze be. (1902.) A *dohánygyárnál* 1907-ben érik ezt el. A helyi forgalom biztositása érdekében legmozgékonyabbak voltak a fűszerkereskedők, kik valóságos kartellbe léptek, midőn elhatározták, hogy egyenlő

árban adják a cukrot, miután némelyek egyenesen pazarolják. (1885.) Panaszuk volt a fűszerkereskedőknek az országos és hetivásárokon fűszer- és gyarmatárukkal üzérkedő vándorkereskedők ellen. A kamara közbenjárására a miniszter csak anynyiban korlátozta őket, hogy e cikkek nem tartozván az élelmiszerek körébe, a hetivásárokon csak a helyi iparigazolványosok árúsíthatják. Az országos vásárokról nem szól a rendelet. (1902.)

Ezen és ehhez hasonló sérelmek bírták rá a fűszerkereskedőket, hogy Vizy Domokos elnöksége alatt a Kassai Fűszerkereskedők Társulatát megalkossák (1904.), amit helyeslőleg üdvözöl a grémium. Társulatuk a kamarával és a grémiummal együtt tanácskozik a Vacuum Oil Company *amerikai petroleum-tröszt* fenyegető versenyéről. Teljes bojkottot határoznak vele szemben. (1907.) De három év mulva e tröszt Tank-kocsikat akar járatni az utcákon. Ezzel szemben a bojkott nem használ. A városi tanácsot kérték tehát, hogy ne engedje meg.

Általában hangoztatja a grémium, hogy a kereskedelem terén mutatkozó különféle visszaélések egyik legjobb gyógyszerének a *kereskedői képesités* behozatalát tekintik. (1897.) Siposs A. Gyula felveti a ***hitelező védegylet*** eszméjét, azonban mivel kényes és nehéz kérdés, nem akarják elhamarkodni s megfontolás tárgyává teszik ez ügyet. (1900.)

e) *Közvetitő szerep.*

A grémium a különféle hatóságok, intézmények és a kereskedők közt bizonyos közvetitő szerepet játszott. A *kamara* sokszor egész tömeg közleményt küld át tanulmányozás, véleményezés és hozzájárulás végett a grémiumnak. Igy az Unio konzuli szabályzatát, az arankás lóherére és lucernamagvakra, a zsákkivitelre, a magyar hiteltudakozó egyletre, a polgári peres eljárás sérelmes törvénytervezetére, az országos vásárok túlszaporítására, a mindgyakoribb végeladásokra, saját kebelében évenkint rendezett felolvasásaira, külföldi tanulmányutakra, tátrai menettérti jegyekre, vaggonhiányra, idegenforgalomra, a tea, túró és egyéb hamisitásra, a fának súly szerint való árúsítására. Általában a legkülönfélébb kereskedelmi élet körébe vágó dolgokra. (1907—11.)

Ők is gyakran fordúltak a kamarához. Igy közbelépésre kérik föl, hogy a regále- és cukoradóbérlők ne zaklassák a fűszereseket. (1893. és 97.) A zaklatás különben annyira ment, hogy Brázaynak át kellett irnia, hogy a sósborszesz nem esik italmérési adó alá. (1894.)

A helyi közgazdasági tényezők közt mindenesetre a *kamara* a legfontosabb. Igyekezett is erre befolyását a grémium biztosítani, épen ezért több ízben a választmány tagokat kandidál a testületbe (1894.) s megelégedését s örömét fejezi ki, hogy vezető emberei a kamarában is tért foglaltak, sőt vezető sze-

rephez, elnöki és alelnöki tisztséghez jutottak. Igy Novelly Sándor, Bródy Fülöp, Maurer Rezső, Dick Boldizsár, Szakmáry Károly, Siposs A. Gyula, Beller Károly, kiknek arcképei jórészt már meg is vannak a kamarán.

Belépett a grémium az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés* tagjai közé is. Az O. M. K. E. felhivását a Kassai Kereskedők Körének akkori titkára, e sorok irója ragadta meg s a kör vezetőségét megnyerve, a grémiumot és a kassai kereskedőket névszerint meghíva, a nagyszámú érdeklődőknek előadta e szervezkedés nagy jelentőségét, amely hivatva lesz a kereskedőknek époly érdekképviseletére, miként az agrárképviseletet az O. M. G. E. gyakorolta eddig épen legtöbbször a szervezetlen polgárság rovására. Elnökké *Beller Károly*, alelnökké *Knöpfler Vilmos*, titkárrá *Tárnai Gyula* választattak s ez időtől (1904.) a kamara mellett egy másik szerv is segitségére állott a grémiumnak, aminthogy számos esetben csakugyan hozzá is fordult, valamint ez egyesülés bevonta mozgalmaiba a grémiumot: így a fogyasztási szövetkezetek elleni, a honi ipar felkarolása érdekében kifejtett akcióba és hogy az adókivető bizottságban a kereskedők kellően képviselve legyenek, továbbá az élelmi cikkek hamisitása, a postatakarékpénztárak reformja, a telefonhálózat kiterjesztése és olcsóbbá tétele vasuti menetrend stb. ügyében.

Gondoskodott a grémium arról is, hogy a kereskedőket az *uj törvényes intézkedésekről* kellő időben értesitsék és tájékoztassák, nehogy esetleges mulasztások kárt okozzanak nekik. Midőn a miniszteri rendelet értelmében aki cukrot árúsít, záros határidő alatt bejelenteni tartozik: a grémium minden kereskedőt figyelmeztet s kitöltendő ürlapot küld nekik. Hasonlóképen figyelmezteti a szeszesitalok kimérése körüli uj teendőkre is (1888.) Felhivja a kereskedők figyelmét a túlcsigázott III. osztályu kereseti adójavaslatra is, mely a városháza kapuján látható. Felszólitja őket, hogy reklamálják meg s a grémium a kamara útján lépéseket tett ellene a miniszternél. (1890.) Tagjainak figyelmét felhivta az uj bortörvényre, (melynek intézkedései ellen hiába irtak fel), továbbá a mértékhitelesitő törvényre, nehogy mulasztás miatt büntetésnek tegyék ki magukat.

A *kereskedelmi miniszter* is különféle tárgyakban kéri a társulat véleményét. Igy a margarinra nézve, melyre az a véleménye, hogyha egészségügyileg ellenőrzik és láthatóan jelzik: eltiltása nem indokolt. (1891.) A kereskedelmet érintő hasznos ujitásokat és intézkedéseket a miniszterium is többször a grémium útján közli a kereskedőkkel. Igy örömmel veszik tudomásul, hogy a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság a *keleti forgalom számára* különféle kedvezményeket eszközölt ki. Örvendetesnek találják, hogy a *vasuti hirdetésnek* tért nyitottak. A *Hirsch* C. H. és tsa budapest—bécsi gyorsáru szállitását igen előnyösnek találják. (1891.)

f) *Országos mozgalmak, iparpártolás, vasárnapi munkaszünet.*

Az országos mozgalmak is visszhangra találnak a grémiumnál: az 1885-iki kiállitást örömmel üdvözlik. Résztvettek a gyarmatáru- és detail-kereskedők kongresszusán, hol különösen az érdekek megvédéséről és a Magyarország s Ausztria közti szerződésről tanácskoztak. (1897.)

A magyar *iparvédelem* eszméje is már korán foglalkoztatja a grémiumot. *Strausz Dávid* 1882. júl. 16-ikán iparvédegylet alapitását inditványozza. Bizottságot küldenek ki szervezésére.

Majdnem húsz év mulva erős hazai iparpártoló mozgalom indult meg országszerte. Kassán különösen a Kassai Kereskedők Köre ragadta meg az eszmét titkára buzgólkodására. S ha a lelkesedés elég lenne iparfejlesztésre, a mozgalom fényes eredménnyel járt volna. Ehhez azonban az ország gyökeres és intézményes, társadalmi, gazdasági és kulturális átalakitása és nagyfoku hatalmi eltolódás szükséges. Szükséges, hogy az állam modern irányu átalakitását az ipari és kereskedelmi élet tényezői, a polgárság és munkásság döntő súllyal végrehajthassák. Ez azonban mindmáig a jövő zenéje. Jobb sorsra érdemes lelkesedésben és felbuzdulásban nem volt hiány. A nevezett kör átiratára a grémium 1906-iki közgyűlése készséggel kimondotta, hogy a honi ipar felkarolását hazafias kötelességének ismeri. De a szeget a fején találva, hangoztatta egyszersmind, hogy a közönségtől elvárja, hogy a kereskedőket ez irányban támogatni fogja s nemcsak a szónál marad, hanem cselekedni is fog. A kereskedő árucikkei elsősorban a vásárlóközönség keresletétől függnek. A kereskedők ezután még fokozottabb mértékben fognak még áldozatok árán is honi készitményeket tartani, azonban a közönség fogyassza is azokat, ha eleinte egyik-másik a kényesebb igényeket nem is képes mindenben kielégiteni. A kereskedő végeredményképen oly árukat kénytelen tartani, amilyeneket a vásárlók fogyasztanak. (1905.)

A következő évben *honi ipart* ismertető kiállitást rendezett Kassán a kamara s a grémium is eredményesen buzditotta tagjait a részvételre. A Magyar Iparjogvédelmi Egyesület felhivásának is készséggel tett eleget, midőn hirlapi uton is felhivta tagjait, hogy különféle hamis honi jelzésekkel behozott idegen árukat leleplezni segitsen a társulat titkáránál bejelentvén az előforduló eseteket.

A *vasárnapi munkaszünet* kérdését először 1883-ban tárgyalják és pedig nagyon egyoldaluan, aminthogy a kamara is „az ünneplési kedv ellen" foglalt állást. A grémium is csak a délutáni szüneteléshez járul hozzá, „nehogy az ifjuság elpuhuljon s a munkakedvetlenség fokoztassék. A jóravaló ember úgyis szakit időt az önképzésre s minden perc drága".

Ezután majdnem 10 év mulva foglalkoznak e kérdéssel, midőn az 1891. XIII. t.-c. e tárgyu intézkedéseire mondanak véleményt. Helytelennek találják, hogy dohányt és szivart az illető

kereskedők egész vasárnap tartoznak elárusitani és pedig maguk, mivel segédszemélyzetöket nem foglalkoztathatják ekkor. Továbbá helytelen, hogy 11 órától kell becsukni, holott sok vidéki egyéb dolgai elintézése után épen ekkor akar vásárolni. Tegyen tehát lépéseket a kamara, hogy a záróra csak 12 órától kezdődjék, de ekkor az egyedárus cikkekre is kiterjedjen. (1891. évi jel.)

1899-ben a vasárnapi munkaszünet alól a hentesüzleteket kivánják egész napra fölmenteni. Szivart, dohányt csakis a tőzsdékben kelljen árusitani. Egyéb üzletek pedig csakis a nyári 3 hónapban 10 órától legyenek zárva.

1903-ban a főnökök a vasárnapi munkaszünet dolgában két pártra oszoltak: az egyik egész, a másik fél munkaszünetet helyesel; azt azonban mindnyájan kivánják, hogy a postán déli 12 óráig legyen hivatalos idő.

1907-ben az alkalmazottak „kellően megindokolt, mindamellett nagy zajjal és erőfeszitéssel" egész vasárnapi munkaszünetet kivántak. A kis fűszeresek, szatócsok és kis vegyeskereskedők azonban a 10-ig terjedő elárusitó időt szükségesnek tartották, sőt azt hangoztatták, hogyha déli 12-ig nyitva tarthatnák üzletüket, készek személyzetöket egész napra fölmenteni a munka alól. A nagyobb és más szakmabeli kereskedők, irodák stb. s a grémium körében már annyira megérett az eszme, hogy hajlandók a teljes vasárnapi munkaszünetet is behozni s ha a törvény ez irányban intézkednék, véleményök szerint a közönség is hamarosan alkalmazkodnék ez uj rendhez.

g) *Betegsegélyezés, kereskedelmi kórház eszméje.*

A régi céhélet egyik legfontosabb törekvése volt a beteg tagokról való gondoskodás. Az ujjászervezkedés alkalmával is előtérbe nyomult ez eszme. *Novelly Sándor* tárgyalt a kórház igazgatójával, dr. Schenka Józseffel, aki kijelentette, hogy 2000 frt alapitvány fejében a személyzet számára külön betegszobát hajlandó berendezni és fenntartani. Elhatározzák tehát, hogy a régi testülettől átveendő pénzkészletet e régi óhajuk megvalósitására fogják forditani. (1882. ápr. 20.) De csakhamar kiderült, hogy erre nincs is szükség, mivel az egykori grémium 1846—50-ig 2000 vfrt alapítványt tett s a kórház igazgatósága a jogutódlást el is ismerte, miért is *Bródy Fülöpöt*, vagy akadályoztatása esetén *Szakmáry Károlyt* bizzák meg a képviseltetéssel; a felvételt s egyéb teendőket a választmány hatáskörébe utalták.

Ez időtől kezdve a betegápolás állandó gondoskodásuk tárgya s épen oly odaadással és áldozatkészséggel foglalkoznak vele, mint az iskolával. Mondhatni, hogy kereskedelmi érdekeik védelme mellett e két eszme szolgálata képezte testületi életök magvát s a tagok érdeklődését fentartó és összekötő kapcsot. Különösen igyekeztek gyarapitani a létesitendő *betegápoló alap* tőkéjét. Midőn a kassai boltőrök fenntartására rendelt bolti illeté-

kekből a kapitányi hivatal 933 frt 53 kr. megtakaritott összeget visszautal, belőle a boltőröknek 20, a rendőrönsegélyezőnek 40 frtot adnak, a többit a fenti tőkéhez csatolják. (1886.) Ekkor kapják vissza jóváhagyva a betegápoló intézményök alapszabályait is. Átkérik a Kereskedő Ifjak egyletének e célra összegyűlt tőkéjét és ezzel együtt kb. 2400 frtjok lett.

De míg a vezetőség igy buzgólkodott e fontos intézmény felgyarapitásán, nagy közönyt kellett konstatálniok: se főnök, se ifjuság nem törekszik belépni; nincs más hátra mint házról-házra járva gyüjteni a tagokat. (1887.) Még a következő évben is igen szűk keretek között mozog ez intézmény: összesen csak 33 segéd volt a tagja s elutazás és kilépés folytán ezek száma is csak 11-re olvadt le, a segitséget 5 tag vette igénybe. 1889-ben 90 tagja volt.

1891-ben az állam az ipari és gyári alkalmazottak betegsegélyezését szervezte, (XIV. t.-c.) de meghagyta a magánpénztárakat s rendőri felügyelet alá helyezte. A grémium reméli, hogy az ő intézménye és 1886-ban létesitett betegápoló tőkéje a kellő felkarolás mellett fölvirágozhat. Felszólitotta tehát a főnököket, hogy mindnyájan lépjenek be annyival is inkább, mert az életbeléptetendő állami pénztárba segédeik és tanulóik után minden valósziniiség szerint jóval többet kellene fizetniök. A grémium a saját betegsegélyzőjének alapszabályait az országos pénztár szabályaihoz alkalmazta (1892.) s a boltőrségtől ujra 414 frt fölösleget csatolt a tőkéhez, amely már 2677 frt 85 krt tett. Örömmel jelentik, hogy a tagok is napról-napra szaporodnak. Volt már 224 tagjuk, csakhogy ezekből 104 elköltözött s kilépett. A miniszter úgy határozott, hogy akik nem voltak eddig tagok, azok az országos pénztárhoz tartozzanak. Csakhogy ez esetben honnan pótolják az évi tagfogyatkozást. A kamara utján kérik a minisztert, hogy ne zárja el előlök az utat. (1893.)

A betegsegélyzőjöket fenyegető veszélynek megvolt a jó hatása: rohamosan gyarapodott pénztáruk, 1894-ben 3068 frt a vagyona. Bevett 802 frtot, kiadott 523-at. Maradt tehát a bevételből 279 forint. — 1897-ben 4440 forint a vagyon, 1898-ban 6151 forint volt a tiszta vagyon. Már külön kereskedelmi kórház létesitésének eszméjével kezdtek foglalkozni, amiként ilyet más városok buzgó kereskedői alapitottak. Az évi jelentések örömmel konstatálják a folyton fokozódó érdeklődést és népszerüséget.

A betegsegélyző pénztár *működésére és fejlődésére* világot vetnek az 1905. év adatai: a mult évben maradt 255 tag, az év folyamán belépett hozzájuk 179, kilépett 159, meghalt 4, maradt 1905. dec. 31-ikén 271 tag. Megbetegedés előfordult 346, ebből tényleges kiadással járt 26 eset. Tápdijat nyert 16 tag 365 napon át 346 K, kórházban ápoltak 10 tagot 142 napon át 234 K költséggel. A bevétel volt járulékokban 2960 K, egyebekben 290 K, tartalékalap 2996 K, összesen 7494 K. Összes kiadás 3408 K. Tartalékalapba helyeztek 3380 K. Pénzkészlet maradt 705 K. A kereskedelmi társulattól átvett betegápoló alap, melyhez 11 évi

fennállása óta nem nyultak, 18.827 K. Az összes vagyona a pénztárnak 22.914 K.

De már a következő évi jelentés sajnálattal közli, hogy „életrevaló, egészséges alkotásuk tovább fejlesztéséről le kell mondaniok“, mert az alkalmazottak betegség vagy baleset folytán való segélyezését és ellátását *a kerületi betegsegélyző pénztár* veszi át. Azonban ha „atyai gondoskodásuk védszárnyai alól ki is kerülnek“ az alkalmazottak, igyekezni fognak, hogy a társulat a kerületi pénztárban kellően képviselve legyen s az alkalmazottak érdekeit istápolják.

De az 1907. évi XIX. t.-c. értelmében a *feloszlatásra* itélt kereskedelmi betegsegélyző pénztárak megsemmisülésük gondolatába oly könnyen belenyugodni nem tudtak. A grémium kérelmére már 1902-ben állást foglalt a kassai kamara azon törvénytervezet ellen, hogy csak az 500 taggal rendelkező pénztárak maradhatnak fenn, (a kassainak ekkor 265 tagja volt.) Deil Jenő a Budapesten e tárgyban tartott kongresszuson uj törvényjavaslatot nyujtott be, miért is köszönetet szavaztak neki. De a küzdelem nem használt. 1906. szept. 16-ikán Budapesten ujra országos értekezletet tartottak, melynek határozatait Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszterhez is felterjesztették s az összes kereskedelmi testületeknek megküldötték. A végdöntés az lett, hogy amelyik pénztár tagjainak száma 800-on alul marad, feloszlik, iratait és pénzét a kerületi pénztár veszi át. A törvény 1907. júl. 1. lép életbe.

A kassai grémium keresztülvitte azonban, hogy a vagyonmérlegben kitüntetett 19.278 K 57 fillér összeget a fenti törvény 126. §-a értelmében mint a keresk. alkalmazottak részére épitendő *kórház* alapját a társulat pénztárába visszahelyezték. Hasonlóképen a pénztár mérlegében kitüntetett 4102 K 44 fillért is, mely összeg kamatait az alkalmazottaknak rendkivüli üdülési, fürdői stb. segélyezésére fogják forditani, oly esetben, ha az országos pénztártól számukra illetékes segélyezést már kimeritették volna.

h) *A kereskedelmi szakképzés ügye: alsófoku kereskedelmi iskola, kereskedelmi akadémia, női kereskedelmi iskola, továbbképző tanfolyamok.*

Az ujjászervezett grémiumnak legelső és legfőbb törekvése az volt, hogy az üzletekben alkalmazott kereskedő tanulóknak már a 40-es években megkezdett, de időközben szintén megrekedt tanitását is ujra megindítsa. A megalakulás után nyomban meginditja a mozgalmat. A kellő anyagi ereje hiányozván ehhez, a kereskedelmi és iparkamarához fordult segitségért. A kamara az eszmét készségesen felkarolta s jelentékeny összeggel támogatta. Átirt, hogy a költségvetésébe e célra fölvett 800 frt segitség jóváhagyását a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium kilátásba helyezte. De megkivánja, hogy az iskola tantervét és szervezetét jóváhagyás végett eléje fölter-

jesszék. Erre a grémium az elnököt és titkárt kiküldi, hogy e tárgyban Verédy kir. tanfelügyelővel és Mauritz Rezső főreálisкolai igazgatóval érintkezzenek. Ezek közremüködésüket készségesen felajánlották és Mauritz igazgató a tantervet és szervezetet elkészítvén, a kamarához beterjesztik.

Kimondják egyszersmind, hogy a jövő hó 18-ikán az iskolát mindenesetre megnyitják, még az esetben is, ha a minisztérium a kamara felajánlott 800 frtját nem is hagyja helyben. Az elkerülhetetlen 600 frt költséget készek a tagsági dijakból, tandijakból s ha kell, a kereskedőknél történendő gyüjtés utján fedezni. Az iskolát *vasárnapinak* mondják ki, a tandijat 5 frtra szabják. A beiratás az elnöknél, a tandijfizetés a pénztárnoknál történjék. Ha a kamarai 800 frtot helybenhagyná a miniszter, a tagok tandijat nem fognak fizetni.[1]

Igy született ujjá a kereskedő tanonciskola, melyről a grémium 1877. évi jelentése azt mondja, hogy „az iskolával egy rég érzett hiányt sikerült pótolni." A régi időkben, midőn még a kereskedelmi forgalom szükebb keretekben mozgott, midőn az üzleti személyzet is kevesebb volt s a főnökkel együtt valóságos családi életet élt: maga a főnök vezette be a szabad időben a tanulóját az üzleti élet elméleti ismereteibe is. Maga tanitotta meg könyvvitelre, levelezésre, számolásra stb. De a modern élet mind szélesebbkörü kibontakozása, az egyre lázasabbá váló sürgés-forgás a régi pátriarkális viszonyoknak véget vetett, s a folyton fokozódó verseny is mind több és több ismeretet kivánt. A kereskedelmi szakoktatást szakemberekre kellett bízni. Igy indulnak meg a mozgalmak nálunk is kereskedelmi oktatás megteremtésére. És pedig mivel minden társadalmi osztály maga érzi legjobban saját szükségleteit és szükségleteinek kielégitésére a kezdeményező lépéseket *önmagának kell megtennie:* egészen természetes, hogy a kereskedelmi oktatás terén maguknak a kereskedőknek kellett megindulniok. Dicséretükre válik a kassai kereskedőknek, hogy nagyjelentőségü kereskedelmi multjukhoz méltóan e téren is az elsők között találjuk őket, midőn Pest után (1830.)[2] a kezdeményezők között vannak, kik kereskedő tanonciskolát szerveznek. (1843.) Kettős és igen fontos célt szolgáltak ezáltal: gondoskodtak a jövő kereskedő nemzedék neveléséről s önmaguk számára jobb, ügyesebb és használhatóbb személyzet kiképzését munkálták.

Az iskolába az első hetekben kevés tanuló jelentkezett, bár az ujságokban is közölték a felhivást. De azért a tanári kar, a tanfelügyelő a grémium több tagjának és választmányi tagjának jelenlétében a kitűzött időben a reáliskolában ünnepélyesen megnyitották. Nemsokára már 77 tanuló volt, de ennyivel sem voltak megelégedve. Elhatározták, hogy a tanulók jelentkezése

[1] 1877. szept. 16. és okt. 23. jk.
[2] Schack Béla: A magyar keresk. könyve 419. l. és Keresk. iskoláink és tanáraik a millénium esztendejében.

érdekében a főnököknél ivet köröznek és akik minden testületi és tanfelügyelői intés ellenére nem jelentkeznek, azokat hatósági úton fogják kényszeriteni a beiratkozásra. Tanügyi bizottságot szerveznek, mely az oktatást figyelemmel kisérje. A tanitás minden vasárnap d. e. 10—12-ig, d. u. 2—4-ig folyt.[1]

A buzgó és lelkes alapitók hangulatának kifejezője az is, hogy ez időben elhúnyt idb. néhai *Moll József* 50 frtot hagyományozott ez iskola céljaira, miért is a gremium „az adakozónak a kereskedelmi tanügy felvirágoztatására irányuló érdemeit köszönettel iktatja jegyzőkönyvébe.[2]

Az iskola *első évi költségelőirányzata* 545 frt 50 kr. bevételt és 307 frt 07 kr. kiadást mutat. A tandij 295.50 frt, a tanárok dijazása 240 frt. Mivel Mauritz és a tanárok év végén a vizsgán kielégitő eredményt mutattak fel, jó kezekben látják náluk a kereskedelmi oktatást, tehát a jövő évre is őket kérik föl. Mauritz igazgatót a teendők megbeszélése végett meghívják a következő választmányi gyűlésre s mivel dijtalanul végezte az igazgatói teendőket, neki 50 frt tiszteletdijat szavaznak meg.[3] Az iskola tényleges költségvetése 1877-ben 469, 1878-ban 775.65, 1879-ben 639.23, 1880-ban 542 frt volt.

1880. júl. 30-ikán jelentik, hogy a vizsgálaton előmenetelt tapasztaltak, de azt is látták, hogy a tanulók előkészületlensége és tudatlansága mennyire szükségessé tette az iskola alapitását. A kamara ez évben is adott rá 200 frtot. Az iskola szervezésére kiküldött bizottságnak és Siposs A. Gyula titkárnak javaslatát alapul elfogadják.[4] Siposst egyszersmind megbizzák, hogy lelkes felhivást szerkesszen a vasárnapi iskola pártolása és a hátralékos iskolapénzek kifizetése érdekében.[5] Panasz merült fel, hogy a tanulók későn és mulasztgatva járnak az előadásokra. Erre Spielmann Károly azt az „elmés“ (a jkönyv szava) inditványt teszi, hogy láttamozó könyvecskékkel kell őket ellátni, melyekben a tanárok nevök aláirásával bizonyitják a tanulók jelenlétét. (Ily könyvük azóta is van s a megjelentek kelettel ellátott lebélyegzést kapnak bele.)

Az iskola 3 évi fennállása (1877—1880) után Mauritz Rezső és a reáliskolai tanárok megváltak a tanitástól. U. i. Mauritz levelet intézett a grémiumhoz, hogy a keresk. és iparkamara ülésén egy meg nem nevezett tag kedvezőtlen megjegyzést tett. Kér tehát bizottságot, mely a dolgot megvizsgálva, a tanárikar sérelmét orvosolja. A grémium e különben sajnos esetnek semmi fontosságot nem tulajdonit, annyival is inkább, mert egy más testület körében történt a dolog s lehet, hogy az illető nem is tagja a grémiumnak s egy magánegyén nézetére nem lehet reflektálni. A titkár ez értelemben az igazgató és tanárikar működése iránti elismerést tartalmazó iratban feleljen az igazgatónak. (1880. okt. 2.)

[1] 1877. nov. 12. és dec. 12. jk. [2] 1877. dec. 28. [3] 1878. febr. 28.
[4] 1880. szept. 5. [5] 1880. okt. 2.

A megegyezés azonban nem történt meg. Még ez évtől *Mártonffy Márton* az igazgató s 1880—1898-ig a polgáriiskolai tanárok tanitanak az iskolában s a községi iskola helyiségét kapják meg a várostól dijtalanul. Mártonffy 1890-ben tanfelügyelővé neveztetvén ki, 1891 áprilisig *Malaszt Ferenc* mint helyettes igazgató 1891. szeptembertől *Lévay István* felsőkeresk. isk. igazgató, 1907-től *Dancsházy Gusztáv* felsőkeresk. igazgató volt az igazgatója. 1898 óta a felsőkeresk. iskolával van kapcsolatban s ez idő óta mind tulnyomóbban ez iskola tanárai tanitanak benne. Tanulósága 90—120 között váltakozott. 1880-ig *vasárnapi ismétlő* iskola, ettől kezdve *három osztályu* ismétlő iskola volt, osztályonkint összesen 4—4 órával. 1891 óta alsófoku kereskedő, 1895 óta kereskedőtanonciskola a neve.

Az iskola állandóan különös gondoskodásuk tárgya, az évi jelentések mindig bőven és az első helyen foglalkoznak vele s kimondottan hangoztatják, hogy legfontosabb feladatuknak tekintik ez iskola fenntartását és fejlesztését. Mindenképen szeretnék a tanitás eredményességét fokozni, ami nem a tanárok buzgalmán, hanem a tanulók előképzettségének hiányán múlik. Jótékony hatásunak vélik, hogy a grémium tagjai koronkint látogassák meg az előadásokat s a teendőket megbeszéljék. (1882. júl. 29.) Eleinte a tanitás nem volt elég gyakorlatias, majd Mártonffy Márton igazgató készitett *uj, jobb tantervet*. Sürgetik a tanulók rendes iskolába járását, legalább két középiskolai osztályu előképzettséget (1901-ben Beller Károly inditványára körlevélben szólitják fel a főnököket, hogy csakis ily tanulókat vegyenek föl) s hogy az iskolából rossz magaviselete miatt kitiltott tanulókat a főnökök üzletükben se tűrjék meg. (1882.) Majd azt inditványozzák, hogy a felszabadulás az iskolai eredménytől függjön. (1899.)

A kormány 1884-iki *uj szervezete* jelentékenyen kibővitette a keresk. tanulóiskola körét. Verédy Károly tanfelügyelő felszólitotta tehát a grémiumot, hogy ez értelemben ujjászervezze iskoláját. Csakhogy ez az eddigi 600 frt évi kiadás helyett 1300 frtot jelentett. A várostól kértek tehát 700 frtot azzal, hogyha nem kapják meg, kénytelenek a városnak átadni. Kedvezőtlen választ kapva, Verédy tanácsára az államhoz fordultak a 700 frtért (1885.), csakhogy nem kapták meg. Verédy 1886-ban és 1887-ben is sürgeti az uj tanterv életbeléptetését s májusban azzal fenyegetőzik, hogy különben bezárja az iskolát. A várostól 600 frt segitséget kértek, de ez csak 300-at adott. Végre is kimondották a fedezetet s hogy szeptembertől az eddigi osztályonkinti heti 4 óra helyett heti 7 órán kezdik meg a tanitást.

A magasabbfoku kereskedelmi oktatás eszméjével 1883. nov. 25-ikén foglalkozik először a grémium, midőn *Mártonffy Márton* felszólitja, hogy csatlakozzék a kassai városi iskolaszék azon mozgalmához, mely *kereskedelmi középtanodát* akar létesiteni az állam utján, mivelhogy a városnak már eddig is 38,800 frtot tesz ki az évi iskolai kiadása. A kormány pedig a polgári iskola megszüntetésével megengedi szervezését. A társulat tehát

kimondja, hogy örömmel üdvözli a mozgalmat s anyagilag és erkölcsileg támogatja, az iskolaszéket pedig akciójában segiteni fogja s tanácskozás alá veszi a teendőket.

A következő évi grémiumi közgyűlés örömmel jelenti, hogy a kamara már tárgyal ez iskola dolgában a minisztériummal s hogy az eddigi tanoncoktatás beleolvasztása is terveztetik. 1887-ben azonban csalódottan jelenti, hogy „a kereskedelmi akadémia" ügyében az állam csak puszta igéreteket ad.

1890-ben is még csak ott tartanak, hogy a kamara támogatását kérik a *kereskedelmi akadémia* felállitására. Deil Jenő titkár a kamara képviseletében járt a minisztériumban. Végre 1897. év őszén csakugyan megnyilt az *állami felsőkereskedelmi iskola*, mely hivatva van Kassa városának és környékének kereskedelmi *szinvonalát elméleti* oktatással emelni s amely hivatva van kifejlesztéssel és kibővitéssel ez irányban még nagyobb szolgálatokat tenni. Mindenesetre jellemző állami szervezetünk és polgárságunk gazdasági iránytalanságára, hogy mig jóformán falvakon müködtek kereskedelmi iskolák, a kiválóan polgári jellegü Kassa fiai előtt csak évtizedek mulva nyilt meg az alkalom az ez irányu kiképzésre. Ily körülmények közt nem eléggé jogosult a vád, hogy a magyar ifjuság nem akar gyakorlati pályára lépni, hiszen pl. Csehországban ily városban mint Kassa, legalább is 5—6-féle iparágra vannak kitünő szakiskolák. Ezekből kerülnek ki a gyárak képzett munkásai, művezetői, a versenyképes kis- és középiparosok. A mi elmaradt iparunk kétszeresen érzi az ily iskolák hiányát, polgárságunkból azonban hiányzik még az öntudat, hogy ezek megteremtése érdekében a közterhek nagy mértékü viseléséből kifolyó természetes jogával élve döntőleg föllépjen.

Kereskedelmi szakoktatásügyünk különben az utóbbi évtizedekben nagy haladást mutat. Fontos volt e téren a *női kereskedelmi tanfolyamok* szervezése is. Ezek mint a kereskedelmi ismereteknek, gyakorlatias gondolkodásnak nálunk annyira szükséges terjesztői, mint munkaerőnevelők s mint a női kereseti alkalmak szaporitói, igen hasznos intézmények. A kassai grémium is a tanfelügyelő felhívására női kereskedelmi tanfolyamnak Kassán való szervezését igen üdvösnek itéli, 100 frttal segélyezi s támogatására szólítja fel a kamarát is, amely szintén 100 frtot ad s 4 növendék tandiját fizeti. A tanfolyam előnyeit széleskörben terjeszteni igyekeztek s a végzettek hasznos és előnyös alkalmazására a főnökök figyelmét külön is felhivták (1891.) Azóta is állandóan támogatják e tanfolyamot.

Támogatták mindenkor a kereskedelmi alkalmazottak *továbbképző tanfolyamait* is. Igy pl. 1891-ben a Kereskedő Ifjak téli tanfolyama számára 50 frt segélyösszeget szavaztak meg s buzditják őket, hogy minden télen rendezzenek különféle kurzusokat.

Zárószó.

Midőn e közlemény végére értem, nem mulaszthatom el, hogy hálámat ki ne fejezzem *báró dr. Kornfeld Móric* őméltósága iránt, ki a nyomtatás költségeinek áldozatkész fedezésével munkám megjelenését lehetővé tette. Az Országos Iparegyesület kebelében atyja emlékére alapitott báró Kornfeld Zsigmond könyvtár és számos más munka kiadásánál megnyilvánult nemes bőkezűsége többszörösen is méltánylást és elismerést érdemel. Mert a midőn a polgári és gazdasági történetirásnak oly szűk tere van nálunk: kaput nyit vele a históriaírás ez uj irányzatának. Mint a modern Magyarországot kialakitó gazdasági tevékenykedés gyakorlati munkása: maecenása a munka története megirásának. Követendő például szolgálhat e tekintetben a magyar polgárságnak, mert amiként más társadalmi osztályok maguk állitottak a maguk multjának emléket: azonképen önmaga iránti elmulaszthatatlan kötelessége polgárságunknak a maga történetének megiratása. De a nálunk sajnosan ritkán megnyilatkozó polgári szolidaritásnak is követendő példája e munka felkarolása, mely lehetővé teszi oly polgárság emlékének felujitását, amelyhez a bőkezü pártfogót a most még csak az emelkedettebb szellemüektől átérzett polgári munka nagy ideálja, a polgári együvétartozás nagy gondolata fűzi.

*

Fölvethetné valaki azt a kérdést, hogy tulajdonképen mi a célja e munkának? A magyar céhvilág csak nem rég tünt el, de tiszta fogalmuk csak keveseknek van róla. A téveszméknek egész sora forog közszájon e szervezetről, sőt nagyszámmal akadnak olyanok is, akik a mi korunk egészen más lapra tartozó égő sebeit e babonaerejünek vélt avas írral akarják ma is kuruzsolni. E munka a legkisebb részletekbe menőleg igyekezett a régi zárt testületi életről képet adni, jó és rossz oldalait, tarthatatlanságát, elbukását és az uj alakulatok megindulását feltüntetni.

Be akarja mutatni e munka a magyar polgárság történeti, gazdasági és kulturális jelentőségét. A magyar polgárság a középkori nagy, királyi pártfogások után magára hagyatott, szóhoz jutni nem engedett mostohagyermeke volt ez országnak. Míg nyugaton az ujkorban hovatovább döntőszerephez jutott a polgári elem, nálunk a túlnyomó hűbér-nemesi államberendezkedés a lehető legszűkebb térre szoritotta és megbénitotta kialakulását. Minden állam két társadalmi osztállyal alakult meg: az egyik az uralkodó, kardforgató és kormányzó, a másik termelő, anyagi és szellemi kulturát teremtő osztály. A mi iróink, szónokaink és költőink az első osztály érdemeit és dicsőségét annyit zengték már, hogy a másik osztály teljesen háttérbe szorult. Ideje tehát, hogy végre a mostohagyermek is kapjon önérzetnevelő, elismerő szót; ideje, hogy necsak mindig a várkastélyok, hanem a városi erkélyek előtt is hangozzék a troubadour-ének.

Épen ezért a történetirás varázsvesszejével megérintette az iró a levéltárak ércajtaját, a levelesládák vaspántos fedelét, a temetők sírhalmait, a kripták súlyos záróköveit és Kassa város két századon át élt polgárainak nagy sokaságát idézte meg, hogy tanuságot tegyenek arról, hogy ők is éltek és dolgoztak és hogy békés munkájukkal hűségesen szolgálták a társadalmat, a hazát s az emberiséget, hogy ez állam szervezetében fontos feladatokat betöltő tényezők voltak ők is. Mert amíg a városi falakon kívül az erőszak, önkény és hadi összecsapások pusztitottak: a magasabb kultura hűséges ápolói, a táradalom mindennapi és finomabb szükségleteinek kielégitői ők voltak. Az ő és produktiv társaik munkája tartotta fenn e hazát és minden más osztályát.

Megidézte őket az író, hogy most már a földi küzdelmektől és tévedésektől megtisztultan mondják el a jelen és jövő nemzedékeknek életök nagy tanulságait. Mert ha egyetlen ember élete sem tanulság nélkül való, mennyivel inkább ilyen a tömegeké, egész társadalmi osztályoké. És amint itt állanak körülöttünk, e szavak hallatszanak ajkaikról:

Mi századokon át erős szervezeteinkkel, a céhekkel szereztünk erőt magunknak; ami sikert elértünk, e szervezetnek köszönhetjük. De idők folyamán a céh megszünt erőgyűjtő szervezet lenni: kiváltságosztogatóvá lett. Mint kiváltságot osztogatta az ipar- és kereskedelem-űzés jogát; a feltörekvő elemeket és az uj erőket visszaszoritotta s csakis a gazdag patriciuscsaládok előtt nyitott tért. Láttátok, hogy mennyire igyekeztek elriasztani a jelentkező legkiválóbbakat is, akik később a kassai kereskedelem büszkeségei lettek. S hány kiválóság érvényesülését akadályozták meg! Amiként csak a kiváltságos nemes vehetett földet, úgy csak a kiváltságos céhes űzhetett ipart és kereskedést. De a kiváltságok kora lejárt, aki született, annak joga is van érvényesülni. Ma nincs nemesség, mindenki vehet földet, akinek pénze van, kell, hogy céhkiváltság se legyen, hanem mindenki nyithasson üzletet, aki ért hozzá és van benne vállalkozó szellem. Ezt hivják szabadságnak. Ti, akik most felszinen vagytok és jólétetekben versenytársaitok ellenébe talán visszasirjátok a céheket: gondoljátok meg, hogyha a céhek szigora fennmaradt volna, vajjon a versenyfélelem nem zárta volna-e előletek is az utat, mint annyi más elől.

Az ipar és a kereskedelem csak a szabadság levegőjében virágozhatik fel. És mi életünk javát, energiáink nagy részét a versenytársak leszoritására forditottuk és láthatjátok, mégsem értünk célt. De szerencse is, hogy minden feltörekvő fácskát nem sikerült letipornunk, mert úgyis végzetesen ritka a magyar polgár-erdőség. Mennyivel dúsabb a kukuricás és búzás. A versenytársakat nem erőszakosan leszoritani, hanem ésszel, ügyességgel, az eleven élet szükségleteinek felismerésével s minél tökéletesebb kielégitésével megelőzni, legyőzni lehet. Mindig többet, nagyobbat, jobbat kell alkotni. Nézzetek szét közöttünk, ki

boldogult leginkább sorainkban? Aki sokat tanult, aki sokat látott, aki sokat mert, aki mindig ki tudott valami ujat találni

Boldogulástokat ne csupán a magatok kicsinyes, szűk körében keressétek, hanem az egyetemes jólétben. A kereskedő működésének csak ott van tág tere, ahol a nép legalsó rétegeinek is bőséges keresete és a lehető legnagyobb intelligenciája van. Mert csak a művelt embereknek vannak igényei és csak a jómódu népmilliók képesek fogyasztani. Épen ezért a tömegek iskolázása, kereseti alkalmainak szaporitása, munkabérének emelkedése a kereskedőknek egyenes létérdeke. A jómódu földmivelők, erős polgárosztály, a gyárosok és gyári munkások tíz- és százezrei a legjobb tömegfogyasztók. A mezitlábas emberek nem fognak tőletek harisnyát venni és az analfabétáknak hiába árultok könyveket, a koldusok nem képesek ruhát, szenet, petróleumot, kávét, teasüteményt vásárolni.

Ahol éltek, a városnak és országnak egész szervezetét a gazdasági élet szolgálatába kell beállitanotok. Kell, hogy az egész törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás, oktatás- és pénzügy, adó- és közlekedésrendszer, a külfölddel kötött kereskedelmi szerződések a termelést, az ipart és kereskedést szolgálják. Mindezt azonban csak úgy érhetitek el, ha az országos ügyek intézésében is vezetőszerepre emelkedtek. E végből erősen szervezkednetek kell. Itt vannak a ti ujkori, modern helyi és országos, általános és szakmaszerinti szervezeteitek; itt van a ti majd félezeréves, régiségénél fogva bármely állam polgárságának is büszkeségeül szolgáló grémiumotok. Ezekbe vonuljatok be teljes számmal és teljes erővel; ne csak információs és kérő szervek legyenek ezek, hanem vigyétek bele az eleven életet és az öntudatnak és akarásnak ellenállhatatlan erejét. Az egész élet egy nagy harc, amelybe a központositott, egy célra irányuló tömegenergiáké a győzelem. Akik a legnagyobb energiával lépnek fel és harcolnak, azoké a győzelem. Minden társadalmi osztály annyit ér el, amennyit kicsatázni képes. Az alamizsna és siránkozás a koldusok és gyávák kenyere. Azt mondja a ti nagy államférfiui bölcsetek, Deák, hogy minden népnek olyan a kormányzata, amilyet érdemel. A német kereskedők Hansabundja három évi fennállása után száznál több képviselőt küldött be a parlamentbe s az elnöki és alelnöki széket is kereskedőkkel töltötték be. A hajdani városi életet mi az ipar és kereskedelem szolgálatába állitottuk be; ti még ez örökségünket is elvesztitettétek, holott az egész országon a gazdasági szellemet kellene győzelemre juttatnotok, mert minden egyéb kultúra csak a gazdaságon épülhet fel, amiként a királyok is arany trónuson ülnek. És e gazdasági élet, gazdasági közszellem megteremtése egyedül csak a ti feladatotok lehet, mert csak ti értetek hozzá, mert a ti szakmátok, mert csak ti tudhatjátok, hogy e téren mi a jó, mi a hasznos. Ma a munkamegosztás, diferenciálódás annyira előrehaladt, hogy a mükedvelősködés kora minden egészséges országban lejárt.

Mi a mi régi szervezeteinket céheknek, grémiumoknak ne-

veztük, ti egész találóan érdekképviseletnek hivjátok. Minden érdekképviselet jogosult, de az az érdekképviselet méltó a legnagyobb méltánylásra, amely a legszélesebb körre áldásthozó érdekeket képvisel. A magyar polgárság érdekképviseletei a legfontosabb és legáltalánosabb nemzeti érdekeket szolgálják. A ti irányadó befolyástok érvényesülése a legsürgetőbb országos érdek, mert a nemzeti nagyság feladatait csak a legmagasabbra kifejlesztett polgári munkával lehet megoldani. A polgári munka diadala a nemzetek anyagi és szellemi kulturájának diadala.

De ha ezt akarjátok, az egész ország szellemét gyökeresen át kell alakitanotok. Uri, lovagias, jogász és szónok nemzet vagytok, mert ilyenekké neveltek benneteket. Át kell alakulnotok munkás nemzetté, ilyenné kell nevelnetek a jövő nemzedéket. Fiaitokat nem szívesen adjátok kereskedőknek, holott hálásaknak kellene lennetek e pálya iránt, mely titeket fölemelt s mely eszes fiaitokat az általatok elért magaslatról még följebb emelhetné. A régi nemes osztály karddal és a kormányzás teendőivel szolgálta hazáját, épen ezért a vitézség, hadi bátorság, előkelőség, faji és nemzeti büszkeség, uralomvágy, gyakran könnyelmüség és pazarlás voltak a tulajdonságai. S amig a hatalom a kezében volt, világszerte e tulajdonságokat tette tiszteltekké, utánzásraméltókká. Igyekezzetek e gondolatkör alól magatokat és fiaitokat emancipálni. Ne a hivatali kalamáris és pengő sarkantyu legyen az ideálotok. A dolgozó, termelő osztály jellemző sajátságai: a szorgalom, takarékosság, rendszeretet, kitartás és alkotótörekvés, fejlődés- és kulturvágy. E gondolatkörnek kell hordozóikkal együtt úgy felszinre jutni, hogy ezután a hajdani uralkodóosztályokat is e tulajdonságok hassák át.

Egészséges gazdasági közvéleményt kell teremteni, egészséges gazdasági gondolkozásu nemzedéket kell nevelni. Az az ország, amely minden erejét az állami rendre felügyelő jogász és hivatalnoki osztály kiképzésére forditja s az őket fenntartó termelő osztályok nevelését elhanyagolja: az örökké fog küzdeni a szegénységgel. Hajdan a kézimunkás kistermelést csekély tudásu emberek is el tudták intézni, ma azonban a közlekedés és forgalom óriási arányaival, a termelés a technika csodás eszközeivel valóságos tudománnyá lettek s megkivánják, hogy a nemzet legkiválóbb fiai szenteljék magukat e pályákra s az állami kormányzás első gondja legyen kitünő munkás és munkaszervezőkar gyakorlati kiképzése.

Legyetek az átalakulás bátor és lelkes szószólói és akkor mi velünk, a mult homályából tanuságtételre megidézett őseitekkel együtt intő szózatul mondhatjátok a felnövekedő, nagyratörő uj nemzedéknek: Ha mi kicsinyek valánk, legyetek ti nagyok, ha törpeségeket alkottunk mi, teremtsetek ti óriási alkotásokat, ha bátortalanok valánk mi, törjetek ti merészen előre, ha szűk körben mozogtunk mi, legyen a tietek a világforgalom nagy piaca s ha mi egy létéért küzdő ország szegény polgárai voltunk: legyetek ti egy dicsőséges polgári munkával hatalmassá tett nemzetnek sikert-sikerre arató boldog fiai!

Névmutató.

A munkában szereplő kereskedők névsora; a régebbiek tagjai voltak a kereskedő-társulatnak, a későbbiek nem mind. A régi kereskedők névsora a lehetőségig teljes, az utóbbi félszázadbelieké maga egy kis füzet volna. A név után az első szám a lapot jelenti, amelyen az illető leginkább előfordul, a második a szereplési időt, ebből az első szám rendszerint a fölvétel éve. A csupán évszámmal ellátott vagy szám nélküli nevek rendszerint a régi kereskedő-névsorokban vagy ügyeik közt találhatók. A betűjelzések a társulatban betöltött tisztséget jelölik: a = atya, sz = szószóló, ü = ülnök (assesor), f = felügyelő, e = eljáró, j = jegyző. A könyvben előforduló egyéb nevek: gyárosok, városi tisztviselők, ügyvédek stb. a következő tárgymutatóban találhatók.

Tárgy- és névmutató.

A cimekben foglalt fogalmakon kivül.

Felhasznált munkák és közlemények.

Beschwerden und Vorschläge wie dem Handel in Ungarn Aufzuhelfen wäre (Nyomt. hely nélkül, 80 l. 1790.)

Bujanovics Ede: Magtárakról 1846. Pest, Emich Gusztáv.

Büchler: A zsidók tört. Bpesten, 1901 az Izr. magy. irod. t. kiadása.

Czobor Alfréd dr.: A Moll-család, Közl. Ab. T. vm. multjából. 1911. évf.

Csaplovics: Gemälde von Ungarn.

Faragó: A Kossuth-bankók kora, Bpest, Nyugat kiadása 1911.

Fényes: Magyarország statisztikai és geografiai tekintetben, Pest 1849.

Gelléri: Ötven év a magyar ipar történetéből. Bpest, Orsz. Iparegyesület 1892.
Hetven év a magyar ipar történetéből. Bpest, Orsz. Iparegyesület 1912.
Ipartörténeti vázlatok. Bpest, Singer és Wolfner 1906.
Ujabbi ipari mozgalmak. Bpest, Singer és Wolfner 1910.
A magyar ipar úttörői. „ „ „

Görög kereskedők hazánkban: Szövetkezés (XV. évf.)

Harkányi Ede: Az u. n. reformországgyülés. Huszadik század 1908.

Havas: Az Osztrák Magyar Bank Magy. Ker. Kvtára.

Hodinka: A tokaji görög kereskedőtársulat. 1725—1772 M. T. Akad. Ért. a tört. XXIII. 4.

Kemény Lajos: Görög kereskedők Kassán. Magyar Gtört. Sz. IX. évf.
A kassai kereskedők 1446. évi céhszabályzata. M. Gtört. Sz. 1898.
A kassai kereskedők céhszabályzata 1475. M. Gtört. Sz. 1897.
A kassai kereskedők céhszabályai 1686. Magy. Gtört. Sz. 1897.
Haltenberger Péter Kilián. Tört. Közl. Abaujtornavm. és Kassa multjából 1911. 4. szám.

Kerekes: A kassai kereskedő céhkönyve 1446—1553. M. Gtört. Sz. 1903.
Nemes Almássy István kassai kereskedő, biró üzleti köz- és családi élete 1573—1635. Bpest, Pátria 1902.
Céh- és iparügyek a kassai tanács előtt a XVII. sz. Magyar ipartört. 1909. III. k. Lampel R.
Kassa borgazdálkodása a XVII. sz. Iparosok Olvtára 1912. 7. sz.
Kassa kereskedése Lengyelországgal a XVII. sz. Ker. Szakokt. XIX. évf. 12. s köv. sz.
Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660—1662. Görögök Kassán a XVII. sz. Századok 1911.
Kassa árúmegállitó jogának felújitása és kihirdetése (1672—88) Századok 1912.
A magyar polgárság kialakulása és küzdelmei, Magyar Társ. Tud. Szemle 1912.
A polgárság küzdelme törvényhozó jogaiért az 1839/40-iki országgyülésen, M. Ipartört. 1909. III. k. Bpest, Lampel R.
A legrégibb kereskedelmi céhszabályok, Keresk. Szakokt. XV. évf. 1907
A kassai kereskedő Bruderschaft szabályai 1769. Ker. Sz. XVIII. 1909.
A kassai kiváltságos polg. kereskedők szabályai 1826. Keresk. Szakoktatás XVIII. évf. 1909.
A kassai iparos céhek életéből, két közl. Iparosok Olvtára XIII. 1907. és XIV. 1908. Lampel R.
Kassa város hámorának és mérőhivatalának számadása. 1603. M. Gtört. Szemle 1902. 34. l.

A hitel állapota Kassán a XVII. században, Századok 1911. 9. f. Karl Tschurm Die Entwiklung des Verwaltorganismus des Oest. Ung. Bank. vormals Priv. Oest. Nationalbank. Wien 1908.
Klimkovics Elemér: A Kassai Takarékpénztár tört. 1848 - 1894. Kassa, Werfer K. 1895.
Korponay: Abaujvm. monografiája.
Közgazdasági Lexikon III. 726.
Laszgallner-család nemzetségkönyve Késmárk 1908.
Laszgallner A. G. und Mohl J.: Das tokayer Weingebirge und dessen Umgebung Kaschau 1828.
Magy. törv. tár. 1740—1848, továbbá 1540 -1848. erdélyi torvények.
Marcali: Magyarország II. József korában.
Az 1790/1. országgyülés.
Mihalik: Kassa ötvösségének története. Arch. ért.
Millhoffer: Magyarország közgazdasága, Bpest 1904.
Miskovszky Viktor: Dr. Henszlmann J. emléke. Felsőmagy. Muzeumegylet X. évk. 1889.
Névtelen: Erdélyi görögök szabadalom levelei. M. Gtört. Sz. V. évf. 1898.
Pallas Lexikon XIII. 610. lap.
Polya: A Pesti Keresk. Bank keletkezésének és 50 éves fennállásának története. Bpest 1892.
Pesti Polg. Ker. Test. Tört., Bpest, Franklin 1896.
Renaissance 1910. 13. sz.
Récsey Viktor: Henszlmann Imre hagyatéka. Felsőmagy. Muzeumegy. X. évk. 1889.
Schack Béla dr.: Keresk. Szakoktatás. Magyar Keresk. könyve. Révai tv. 1907.
Keresk. iskoláink és tanáraink a millénium évében Lampel R. 1896.
M. Schindler Gy.: A selmecbányai céhek élete Selmecbánya 1909.
Steinhofer Károly: A kassai könyvkeresk. tört. 1712. máig. Magyar Könyvészet 1906.
Szmollényi: Kétszáz év, Szeged, Várnay 1912.
Takács S.: A keleti keresk. a Dunán, M. Gtört. Sz. VIII. évf. 1900.
A török alattvalók kereskedése Magyarországon, M. Gtört. Sz. XII. évf.
A székelyhidi és diószegi görög kereskedők kiváltsága. M. Gtört. Sz. IX.
Tonelli: Érdekképviseleti politika Németországban, Bpest 1912. Országos Iparegyesület kiadása.
Vargha: A magyar hitelügy és hitelint. tört. Bpest, 1896. Pesti Kny.-Rt.
Werner Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben.

Családi, múzeumi és levéltári iratok, okmányok. Különösen a városi levéltárban még oly sok az ez időszakra vonatkozó kereskedelem- és családtörténeti adalék, hogy egy egész uj kötet kitelnék belőle. Ezeknek, valamint az igen becses, kinálva-kinálkozó illusztrációk felhasználása a jövő feladata.

Az ev. egyház évkönyveiben megjelent életrajzok és nekrológok: *Dunkel Vilmos, Schirger Tivadar, Brósz Jónát* (irta Csiskó J. 1893.); *Szakmáry Károly, Spielmann Károly* (Csiskó J. 1903—4.); idb. *Kemény (Koch) Lajos* (Mohr és Steiger 1905.); *Fleischer Gusztáv* (Mószl G. 1908.); *Maurer Rezső, Freyberg Károly, Fiedler Károly* (Mohr B 1909.); *Schneider János, Bielek Aladár* (Steiger Ferenc 1910.); *Megay Adolf* (Mohr 1911.); *Sandvoss Ernő Frigyes* (Kertscher G. az ev. polg. leányisk. 1903/4-iki értesitőjében ; *Stark János* (Mohr B. az ev. egyh. 1910-iki ért.)

Hibaigazitások, kiegészitések.

4. l. a *Cetto*-családnak már nincsenek Kassán ivadékai.

5. l. A *Bászel*-féle üzlet megszakadt l. 13. l.

5. l. *Róth* h. olv. Ráth. A Moll-, Neumány-, Petz-, Koppi-, Tschida-családok nevének helyesirása nem következetes, mivel az emlékekben sem az; azonban úgylátszik, e formák a helyesek.

5. l. Régi üzletek még: a Pausz-cég (1833), a Horovicz-cég (1841), Hanser-cég (1858), Mandel Jenő (1859), Strausz D. utóda (1867), Weiner Izsó (1868), Spitz Dezső (a Kempneré 1857), Preisz Sámuel (1861), Bárkány J. és Fia (1850) cégek.

6. l. 18. sor 1869 h. 1689.

35. l. 18. sor Buchführer = könykereskedő.

48. és 184. l. *Wirkner Lajos* az 1840-es átalakulás küzdelmeiben mint a kormány és a bécsi udvar főtisztviselője és bizalmasa nagy szerepet játszott. 1802. szül. Kassán, iskoláit Kassán és Bécsben végezte, ügyvédi oklevelet Pesten szerzett. 1825-ben magyar udv. kancelláriai fogalmazó lett, a királynál döntő befolyású Reviczky kancellár és Metternich bizalmát megnyerve 1853-ban udv. kanc. titkár, majd a magyar ügyek előadója lett. Széchenyivel, Kossuthtal s a magyar politikai vezérférfiakkal tárgyalt, külföldi és hazai kiküldetésekre több izben felhasználták. A kassai bőrgyárnak előbb részese, majd egyedüli tulajdonosa volt s a város 1845-ben diszpolárrá választotta. Mint polgárszármazású férfiunak volt érzéke a demokratikus haladás iránt, de mint a bécsi udvar exponált emberére az 1848-iki márciusi napokban a hazaárulás bélyegét akarták rásütni. Viszont az elnyomatás idején a törvényesség mellett fölemelt szaváért 1852-ben kegyvesztetté lett s 2000 frt nyugdijra szoritva élt Bécsben 1882-ben bekövetkezett haláláig. Emlékirataiban mint koronatanu érdekes bepillantást enged a nagy kor viszonyaiba (Élményeim 1825—52-ig. Pozsony 1879. Stampfel.) L. életét e munkájában és Szinnyey XIV. k. 1587. l.

51. l. *Neumány Péter* kassai szenátor emlékei a kassai Rákóczi-muzeumban: selyemre festett halotti cimere keretben 1822-ből. Miniatür arcképe, mely polgári öltözetben ábrázolja elefántcsonton, rézkeretben, üveg alatt kb. 1810—20.

64. l. 15. sor nem Laszgallner Á. G., hanem L. Ágoston értendő l. 191. l.

83. l. *Bolti cimerek* voltak még: Stark Jánosé a matrózhoz, Münster Gyula norinbergi diszáruk, játék, uri divat keres-

kedése a levélhez (kézben tartott levél) Fő-utca, Vitéz-ház. Szidorik István (1865) a vőlegényhez, Fő-utca 462. sz. ruha, posztó, nyak- és zsebkendő, gallér, ing, keztyü, egyháziak ruhái legujabb és legnagyobb lerakata, bécsi, pesti és külföldi forrásokból.

151. l. A *lövészegylet* a 90-es évek végén oszlott fel, tulajdonképeni megbuktatója a tramway volt, mely a közönséget a Csermelyvölgybe terelte s igy a 80-as években a vasuton tuli Hernádhid mellett vett vendéglőjök épugy üres volt és zátonyra jutott, mint a Winkler-féle. Az utolsó lövészkirály Mayer József volt.

155. l. *Bujanovics Ede* (aggteleki) a kassai keresk. és ip. kamara első elnöke 1776-ban szül. Kassán vagy Bécsben, meghalt 1855-ben. 1803-ban már ügyvéd volt és e mellett a sárosm. Bökiben gazdálkodott. Gazdasági cikkeket irt Der Bote, Ismertető, Gazdasági Tudósitások, Magyar Gazda, M. Orv. és Term.-tud. Munkálatai szakfolyóiratokba (1835—1847). Önálló munkái: 1. A haszonbéri rendszer, melyet a M. Gazd. Egy. 1841-iki pályatételeire irt (Mily körülmények közt hasznosabb Magy.-on a haszonbér a tulajdon kezelésnél s melyik haszonbéri rendszer volna nálunk a legcélszerübb?) Előadja e munkájában, hogy az urbéri és gazdatiszti önkezelés a féltve őrzött tulajdonjogot biztositja, de roppant csekély jövedelemmel, pedig ez a főcél. Oly haszonbér rendszert ajánl, mely önkényt maga után vonja a robot és dézsma megszüntetését. A 100 arany jutalmat elnyerte. 2. A magtárakról c. munkája németül is megjelent, Pest 1846. 3. Wilce gami aneb doli. Kassa 1829. (Farkasvermek. Névtelenül.) Lásd: Szinnyei: Magyar irók élete I. 1403. l. Hetényi: Robot és dézsma 153. sz. Pallas Lexikon III. 810. Gazdasági pályamunkák I. k. Budán 1843. Gr. Dessewffyvel való barátságára nézve Magtárakról 8. l. 1850—53. a kassai kerület adóbizottságnak ülnöke volt, 1842. az orosz gazd. egyesület tagjává választotta.

188. l. A kassai posztógyárról Kossuth a Hetilapban (1845. 8. sz.) a magyar ipar és a védegylet felkarolása érdekében agitálva, a következőket irja: A kassai szegények dolgozóházának posztógyár mühelyét nem azért emlitem ily későn, mintha emlitést nem érdemel vala; hanem mert oly átalakulási ponton van, mely azt a nayszerü gyárak sorába emelendi, melyről egy-két szót nyomban szólandok. A kassai szegények dolgozóházának ezen gyára *Szirmay-Szulyovszky Teréz* emberszerető lelkének müve: azon hölgyé, kinél nincs e honban sziv, mely melegebben dobogjon honáért, s emberiségért; s ki angyal jó szivének hő indulatát korának sulyával dacolva, lankadatlanul fiatal eréllyel viszi át a cselekvés munkaterére, lankadatlanul és erélyesen, mint kevés férfi. Tudósitás jöve, hogy ha egy alkalmas gyárvezetőt lehetne megnyerni, könnyü volna a kassai gyáracskát nagyszerü gyárrá fejleszteni. A védegyesület igazgatósága ajánlatot tőn, érintésbe hozá a tisztelt hölgyet egy jeles brünni gyártulajdonossal; rábirá őt, a magyarhonba vá-

gyót, hogy Kassát személyesen látogassa meg; s a tisztelve emlitett hölgy és *Fiedler Károly* ur munkás erélye által a 200,000 pfrtra tervezett gyárra, azon 30—40 ezen pfrton kivül, mellyel a gyárvezető brünni gyárnok magát a vállalatnál érdeklendő 135,000 pfrt már hetek óta aláirva volt, s már akkor alig hiányzott az egészhez 30,000 frt; mely azóta kétségtelenül rendezve van; ugy hogy már jelenleg leginkább csak a körül forog végstádiumában az egyezkedés, miként kellessék Kassán a posztó- s gyapju szövetgyártást a Brünnből egészen áttelepitendő derék gyárnok által addig is üzletbe venni, mig a nagyszerü gyárépület felépittethetnék. Erről tehát már azt mondhatjuk: megvan.

197. l. Az *O. M. Bank* kassai fikójának megnyilta előtt az itteni m. kir. adóhivatalt bizta meg 1. értékpapirokra kölcsönzéssel (kézizálog-üzlet), 2. bankutalványok kiálltásával és kifizetésével.

216. l. *Tárnai Gyula* kamarai segédtitkár volt.

225. l. A Pesti Hirlap 1845. évi 418. számában a következő hirdetés olvasható: *Kassai sonkák* kaphatók Pesten a Váci-utcai Vastuskóhoz címzett fűszerkereskedésben; épen most érkeztek.